HORIA BRESTOIU

MEMORIA FRONTULUI SECRET

vol. 1

Horia Brestoiu

MEMORIA FRONTULUI SECRET

vol. I

HORIA BRESTOIU

MEMORIA FRONTULUI SECRET

Tranșee ale luptei nevăzute din România în anii celui de-al doilea război mondial

Volumul I

EDITURA GLOBUS
București, 1991

Coperta: GHEORGHE BALTOC
Redactor: TUDOR STOICA

Horia Brestoiu
MEMORIA FRONTULUI SECRET

Editura GLOBUS, Bucureşti,
Str. Turda, nr. 119, sector 1, 1991

© Editura GLOBUS

ISBN -973-49-0005-6

CUPRINS

CUVÎNT ÎNAINTE 7

Un document destul de murdar 11

Partea a I-a : MARI MITURI – ETERNE DEZAMĂGIRI 15
1. Rocade imperiale 15
2. O strategie mai mult decît promiţătoare 18
3. „România este în mare măsură o ...chestiune rusească!“ 20
4. Cinism pe seama istoriei 28

Partea a II-a : DECIZII FUNDAMENTALE 36
1. Speranţe pe termen lung 36
2. Consecinţe implicate 39
3. România dorea în mod real să se disocieze 48
4. Conciliabule secrete şi impedimente reale 53

Partea a III-a : AVANPOSTURI ADJUDECATE 57
1. Faites vos jeux 57
2. Istanbul – oază a serviciilor secrete 66
3. Duel cu reguli proprii 70
4. S.S.I. penetrează S.O.E ! 76
5. Replica Abwehr-ului 84
6. Omul tuturor speranţelor 95

Partea a IV-a : INDECIZIA TEMPORARĂ A SORŢILOR 105
1. Nu va exista un al doilea front în 1942 105
2. Imposibila disimulare 110
3. Calcule şi concesii 121

Partea a V-a : MARELE ŞI NEOBOSITUL TRAVALIU PENTRU FRUNTARII 127
1. Un admirabil sentiment al datoriei 127
2. Punţi aleatorii 146

Partea a VI-a : HITLER NU POATE ÎNVINGE 159
1. Arcul prea întins se poate rupe 159
2. Dezastru pe termen scurt 164
3. „Meci nul? Decizia va aparţine armelor!“ 168
4. Sacrificarea abuzivă şi inumană a armatei române 175

„Făcînd doar cîţiva paşi în această misterioasă lume, m-am convins de copleşitoarea misiune ce-i revine istoricului...

Din cauza multiplelor faţete pe care le are spionajul, pentru a deosebi faptele reale de ficţiuni, pentru a ajunge la adevăr, s-ar putea ca istoricul să aibă nevoie de concursul a tot atîţia cercetători cîţi agenţi lucrau la O.S.S."

CORNELIUS RYAN.

(Opinia a fost formulată în împrejurarea în care istoricul şi ziaristul american medita la întocmirea unei cronici a frontului secret din timpul celui de-al doilea război mondial, dar pe care, din păcate, nu a mai avut răgazul să o alcătuiască, datorită unui destin nedrept. Numele său trecea în lumea posterităţii la 23 noiembrie 1974, la mai puţin de două luni de la lansarea ultimei părţi a cunoscutei trilogii *A bridge too far* — (*Un pod prea îndepărtat* — tradus şi în limba română).

O.S.S (Office of Strategic Services), a fost principalul organ de spionaj al S.U.A. în timpul celui de-al doilea război mondial).

Cuvînt înainte

La peste o jumătate de secol de la consumarea faptelor ce vor fi evocate, cunoaşterea istorică rămîne deschisă explorării. Pe măsură ce noi şi importante documente de arhivă devin accesibile studiului, cercetările istoriografice îşi relevă caracterul integrator, descifrînd şi alte suporturi menite să confirme ori să redefinească marile sale sinteze. Nu e greu de observat că efortul ilustrează dorinţa necontenită a depăşirii barierelor impuse de un sistem obscurantist, nevoia organică pentru cunoaşterea faptelor şi evenimentelor, a mobilurilor care le-au propulsat în viaţa popoarelor.

Cercetarea problemelor istoriei ţării noastre din perioada celui de-al doilea război mondial cît şi din anii postbelici continuă să prezinte o excepţională importanţă. Drumul traversat de România se regăseşte în deplină conjuncţie cu dramele impuse întregii Europe. Este şi motivul pentru care investigarea actelor ei politico-diplomatice, a stării de spirit şi a gîndirii intime a factorilor politici şi militari ai timpului nu se dovedeşte nicicum a fi o întreprindere uşoară. Să nu uităm, este istoria unei ţări mici, situată la injoncţiunea unor mari confruntări de forţe şi interese străine, pe seama căreia s-au pertractat şi impus decizii dintre cele mai dureroase pentru neamul românesc. E drept, detaşarea în timp conferă un plus de înţelepciune şi obiectivitate dar tocmai aceste atribute ne îndeamnă să constatăm că ele nu pot şi nu trebuie conciliate cu sfidarea experienţei dureroase a trecutului printr-o ambiguitate pretins concesivă.

Motive de ordin esenţial au îndemnat cercetarea istorică să exploreze evenimentele în discuţie, inclusiv din anticamera frontului secret. Pe această cale au fost descifrate resorturi uneori de natură revelatoare asupra lumii de umbre ce se afundă treptat în nisipurile ineluctabile ale uitării. Faptul ne apare firesc, deoarece pe uriaşa agendă a evenimentelor omenirii, frontul secret a ocupat un loc

impus de rangul şi, mai ales, de implicarea sa nemijlocită în procesul fermentării marilor decizii.

Desigur, nu întîmplător, istoriografia postbelică s-a preocupat de analiza cu privire la rolul şi eficacitatea activităţii serviciilor speciale ale statelor beligerante în perioada celei mai mari conflagraţii a omenirii. Concluziile proprii ţării noastre îngăduie constatarea că frontul secret românesc s-a înscris deosebit de activ în evoluţia de ansamblu a războiului secret din Europa, înregistrînd, firesc, importante particularităţi pe drumul parcurs la injoncţiunea gravelor circumstanţe, adeseori insurmontabile, care i-au fost impuse ţării.

Neîndoios, un bilanţ al tuturor acţiunilor, rezultatelor şi eşecurilor frontului secret din România va fi încă greu de făcut, impunînd serioase eforturi de cercetare arhivistică în condiţiile declasificării tuturor fondurilor speciale aflate în posesia marilor protagonişti ai conflagraţiei secolului. Este, de pildă, extrem de necesară, pentru o privire corectă şi globală, înfăţişarea datelor, desigur bogate, asupra implicării serviciilor de informaţii sovietice în România, atît în perioda premergătoare şi în timpul celui de-al doilea război mondial, cît şi după aceea. De asemenea, nu se poate trece cu vederea peste faptul că documente esenţiale din arhivele noastre, cu importantă valoare istorică pentru epoca respectivă, au fost ridicate din România de comandouri aliate specializate, imediat după 23 August 1944, şi nici nu există intenţia de a fi declasificate şi restituite.

Pe baza documentelor disponibile studiului am stăruit asupra principalelor dosare secrete care au format obiectul confruntării dintre serviciile speciale ale statelor beligerante pe teritoriul ţării noastre în anii de război, relevînd poziţia aparatului român de informaţii şi contrainformaţii în apărarea intereselor naţionale. Este un traseu inedit ce depune mărturie — atît asupra audienţei frontului secret românesc la faptul istoric al vremii, cît mai ales în legătură cu natura reală a elementelor de forţă şi dictat ce s-au insinuat în destinul ţării noastre, impunîndu-i grave ingerinţe şi imense nedreptăţi.

Din acest motiv, apare imperios necesar ca examinarea acţiunilor consumate în tranşeele nevăzute, petrecute pe teritoriul naţional ori în afara acestuia, dar care au implicat în mod direct România, să aibă loc în strînsă conexiune cu evoluţia evenimentelor politico-militare ale timpului, în absenţa cărora orice incursiune s-ar vădi lipsită de suport obiectiv şi ar transforma demersul într-o simplă evocare de fapte voit senzaţionale. Pentru a reda cititorului atmosfera reală a

epocii, starea de spirit şi modul intim de a gîndi şi reflecta evenimentele, am optat fără prejudecăţi stilistice, pentru prezentarea ideilor proprii ale principalilor protagonişti din viaţa politică şi militară a ţării, astfel cum apar ele în documentele aparatului român de informaţii şi contra-informaţii. Imaginea rezultată ne apare astfel veridică şi aptă de a-şi putea afla un loc în hronicul adevărat al istoriei acelor ani atît de zbuciumaţi, demnă de stima urmaşilor, la aflarea unor adevăruri răscolitoare căutate îndelung prin marile întrebări ce au continuat să trăiască în noi în legătură cu destinul nedrept al ţării şi sacrificiul nemeritat al unor mari conştiinţe naţionale.

Încercăm, pe această cale, să dăm expresie unor mai vechi îndatoriri asumate faţă de cititori, dar pe care, din motive absolut independente de voinţa noastră, nu am mai fost în măsură să le onorăm. Sîntem, aşadar, bucuroşi, de a putea reînnoda firul investigaţiilor noastre.

AUTORUL

Un document destul de murdar...

La 9 octombrie 1944, Churchill a aterizat precipitat pe aeroportul din Moscova. Din anturajul restrîns, doar Anthony Eden era la curent cu intenţiile premierului englez, încît putea desluşi în predispoziţia acestuia o stare de încordare şi de grabă tensionată. Ministrul de externe cunoştea, de asemenea, modul voalat şi abil în care premierul pledase pentru a obţine acordul preşedintelui american în vederea acestei discuţii separate cu Stalin.

Ascendentul Statelor Unite ale Americii devenise pentru Londra cu mai bine de un an înainte o realitate inconvenabilă, care o plasase în mod progresiv pe o poziţie mai mult decît secundară în raport cu propriile sale veleităţi grefate pe vechile titluri imperiale. Aflată însă la ceasul unui evident declin de putere, Marea Britanie nu mai putea evita „tutela paternă" a preşedintelui Roosevelt, de altfel foarte atent în ultimul timp cu privire la o posibilă înţelegere anglo-sovietică în spatele şi fără participarea lui.

Explicaţiile prealabile, delicate şi dificile, oferite de Churchill nu convinseseră în suficientă măsură Washingtonul, el însuşi bănuit de premierul englez în legătură cu o politică duplicitară pe seama sa, în acord cu Moscova. Devenise fapt de netăgăduit că la ora în discuţie, sufragiile Moscovei erau căutate cu asiduitate, dar în mod separat de către cei doi parteneri occidentali, conferindu-i lui Stalin şansa unui competitor dintre cei mai favorizaţi pentru soarta Europei şi a lumii.

În acea seară de 9 octombrie, premierul englez beneficia totuşi de o dezlegare cu totul nesperată şi pe care era decis să o exploateze în modul cel mai eficient cu putinţă pentru interesele Imperiului englez. Planul său viza obţinerea cu orice chip a acordului sovietic privitor la delimitarea sferelor de influenţă în Balcani între Marea Britanie şi Uniunea Sovietică.

Momentul îi apărea cu adevărat, unic şi decisiv!

...După amiaza de toamnă moscovită se anunţa calmă. Primirea

deosebit de cordială ce i-a fost rezervată la aeroport de către Molotov a contribuit şi ea la remontarea premierului, care a revenit cu uşurinţă la starea sa de spirit jovial-bonomă, angajîndu-se în modul cel mai natural şi deconcertat cu putinţă în programul protocolar presărat cu voite amabilităţi de către gazde. Eden, care continua să-l observe atent şi cu discreţie, constata cu satisfacţie modul în care îndelungata experienţă a diplomatului şi politicianului versat care era Winston Churchill, îi îngăduia să-şi disimuleze cu dezinvoltură chiar şi stările sufleteşti cele mai puternice.

S-a spus despre acest om de excepţie că avea gustul aventurii în sînge. Dacă era adevărat, atunci acţiunea pe care urma să o lanseze în acel moment de sfîrşit apropiat al războiului mondial se înscria negreşit în acea înclinaţie de a sfida viitorul prin orice mijloace, inclusiv din categoria celor prea puţin onorabile...

Vom putea conveni fără dificultate asupra acestui adevăr, parcurgînd împreună circumstanţele insolitelor pertractări ce au primit un larg acord la Kremlin în numai cîteva minute. De altfel, tristul episod a fost descris chiar de către Churchill în celebrele sale *Memorii*, cu o nonşalanţă ce ignora toate convenienţele de salon şi sfida masca falsă arborată de obicei în astfel de situaţii de ceilalţi conducători de mari imperii, ce se străduiau, se ştie, să disimuleze practicile de mare putere şi deciziile cele mai rapace sub faldurile pătrunse de cea mai prefăcută evlavie dăruită spre binele altor ţări şi popoare, supuse altminteri celor mai crîncene acţiuni de dictat şi cotropire.

Ce a notat însă Winston Churchill ?

„...Am aterizat pe aerodromul din Moscova unde am fost primiţi foarte cordial şi cu toate onorurile de către Molotov şi numeroase alte personalităţi ruse. Prima reuniune importantă a avut loc la Kremlin chiar în aceeaşi seară, la orele 22. Singurii care au asistat au fost Stalin, Molotov, Eden şi cu mine, avînd ca interpreţi pe comandorul Birse şi pe Pavlov.

Momentul era favorabil pentru a acţiona, astfel că declarai:

«Să reglăm afacerile din Balcani. Armatele voastre se află în România şi Bulgaria. Noi avem acolo interese, misiuni şi agenţi. Să nu ne certăm pentru nimicuri... Sînteţi de acord să ocupaţi o situaţie predominantă în proporţie de 90% în România, pentru ca noi să ocupăm o situaţie predominantă de 90% în Grecia, şi de egalitate, cîte 50% în Iugoslavia?»

În timp ce se traduceau aceste cuvinte, am luat o jumătate de coală de hîrtie şi am scris:

ROMÂNIA	
Rusia	90%
Alţii	10%
GRECIA	
Marea Britanie (de acord cu Statele Unite)	90%
Rusia	10%
IUGOSLAVIA	50% - 50%
UNGARIA	50% - 50%
BULGARIA	
Rusia	75%
Alţii	25%

Am împins hîrtia lui Stalin, căruia i se efectuase deja traducerea spuselor mele. S-a făcut un moment de tăcere. Apoi el a luat un creion albastru şi, după ce a bifat coala în semn de aprobare, mi-a înapoiat-o.

Totul a fost rezolvat în mai puţin timp decît a fost necesar pentru a-l descrie...

A urmat o lungă tăcere. Hîrtia, însemnată cu albastru, rămînea în centrul mesei. Am spus în final: «Nu se va găsi oare puţin cinism în faptul că noi am avut ideea de a regla aceste probleme de care depinde soarta a milioane de oameni într-un mod atît de slobod? Să ardem această hîrtie».

«Nu, păstraţi-o» — zise Stalin" [1].

[1] Churchill W.S., *The Second World War*, vol. XI, pp. 200-201.

Partea I

MARI MITURI – ETERNE DEZAMĂGIRI

După aproape cinci decenii de împilare, poporul român a înlăturat cu sacrificii de sînge una din cele mai crîncene înstăpîniri pe care a cunoscut-o ţara de-a lungul zbuciumatei sale existenţe milenare.

Incontestabil, această osîndire nelimitată a României îşi află una din cauzele esenţiale în tranzacţiile de tristă amintire atît de caracteristice pentru practica marilor puteri, de împărţire şi adjudecare a unor întregi ţări şi popoare în cadrul politicii „sferelor de influenţă".

Sub semnul unor astfel de decizii, cum a fost şi cea din octombrie 1944 de la Moscova, a fost aşezat şi destinul României postbelice pentru aproape o jumătate de secol.

Martiriul era cu atît mai grav cu cît ţara se afla la capătul unor sacrificii fără de seamăn, ce desemnau o zădărnicie tragică în faţa celor puternici şi dominatori. Jertfele umane – ca să ne referim doar la ele – însumau cifra înspăimîntătoare de 794 562 ostaşi ucişi, răniţi şi dispăruţi! Cum se ştie, intrarea României în război pentru reunirea Basarabiei şi Bucovinei de nord, a antrenat ţara, fără voia ei, într-un conflict de durată, soldat cu 624 740 jertfe, la capătul căruia, cele două provincii româneşti au fost din nou pierdute. A urmat participarea la lupta împotriva hitlerismului, în care România a pierdut alţi 169 822 ostaşi, fără să se fi putut evita o lungă şi tragică ocupaţie militară a ţării, care s-a soldat cu noi jertfe.

1. Rocade imperiale

Orice discuţie care începe cu examinarea unor momente şi acţiuni de partaj produse prin înţelegeri oculte spre sfîrşitul celui de-al doilea război mondial, ar putea inversa datele unei cronologii logice. Ea se impune însă atenţiei noastre întrucît reprezintă parafarea unui dezastru naţional impus cu o seninătate de-a dreptul stupefiantă poporului român. Aliaţii occidentali, pe care importante cercuri politico-militare româneşti mizaseră în mod absolut, au tranşat soarta ţării fără nici cea mai mică tresărire, în favoarea intereselor sovietice şi ale celor proprii.

Anglia s-a implicat direct în aceste tranzacţii deplorabile.

Ce judecăţi se pot emite astăzi cînd putem, în sfîrşit, să reconstituim lungul drum al pătimirii noastre?

Cum se ştie, cînd cea mai mare conflagraţie a tuturor timpurilor a luat sfîrşit, literatura, cu deosebire cea istorică, şi-a concentrat eforturile pentru examinarea tristului eveniment, care a fost cercetat pe numeroase planuri de către oameni politici, militari, istorici şi memorialişti. O vastă literatură a stăruit pe această temă, dar dezbaterile continuă să fie animate, certificînd nevoia oamenilor faţă de cunoaşterea adevărului istoric, dincolo de explicaţiile cu caracter conjunctural.

În această direcţie este de amintit că, o dată cu perceperea inevitabilă a unora dintre realităţile inconvenabile ale conflictului mondial încheiat în 1945, îndeosebi sub aspectul mutaţiilor produse în raporturile de putere dintre marii învingători, în Marea Britanie au fost emise şi unele opinii exprimînd mai ales o anumită stare de spirit specifică unora dintre foştii combatanţi şi conducători politici. În legătură cu aceasta avea să se remarce, pe bună dreptate, că, „după fiecare război mondial înfloresc mari mituri pentru a explica popoarelor de ce au fost înfrînte, sau de ce victoriile lor nu au fost atît de fructuoase pe cît ş-au aşteptat" [1].

Regăsim aici poate unul dintre cele mai izbutite „motto"-uri pentru anumite demersuri ale literaturii de gen apărute după război, în special în Anglia.

Se ştie că atunci cînd rănile tristului hecatomb trebuiau grabnic vindecate, poporul englez a făcut-o cu aceeaşi bărbăţie cu care a ştiut să înfrunte nazismul într-o încleştare demnă de marile sale tradiţii, surmontînd împrejurări excepţional de grave, cum au fost, îndeosebi, cele din toamna anului 1940, cînd şansele sale de supravieţuire păreau foarte serios periclitate. Preţul politicianismului concesiv din perioada interbelică se dovedise deosebit de ridicat prin consecinţele sale, îndreptate inclusiv împotriva autorilor lui, deşi, pînă la urmă, tot poporul englez fusese cel chemat să le suporte cu stoicismul de rigoare.

Previziunile realiste au fost ignorate însă în modul cel mai grav. Încă în timpul conflagraţiei, dar mai ales în cea de a doua parte a acesteia, cei mai avizaţi politicieni englezi erau obligaţi să constate

---

[1] D. F. Fleming, *Cold War and Its Origins, 1917-1960*, George Allen and Unwin Ltd., London, 1961, p. 181.

cu îngrijorare fundamentarea progresivă a unui paradox inconvenabil pentru însăşi soarta imperiului englez: deşi victorios în luptă, el urma să retrogradeze din loja primelor mari puteri mondiale, spre un loc recomandat de noile raporturi de putere ale evoluţiei postbelice. Fenomenul evoluase inevitabil, în ciuda unor stăruitoare demersuri ale factorilor de decizie ai Londrei pentru adoptarea, la nivelul aliaţilor occidentali a unor soluţii strategice favorabile obiectivelor de perspectivă ale Marii Britanii. În mod progresiv însă, aceasta se va vedea pusă în situaţia de a nu-şi mai putea susţine şi, mai ales, impune poziţia în raporturile interoccidentale, ci de a accepta rolul de secondantă a Statelor Unite, „sub povara preponderenţei crescînde a puterii Statelor Unite asupra celei britanice şi urgenţei sporite a problemelor postbelice, în care ciocnirea intereselor capătă proeminenţă" [2]. Winston Churchill deslușise fără îndoială forţa şi divergenţa curenţilor pe care era nevoit să manevreze corabia imperiului dar a continuat să spere că stăruitoarele şi nu mai puţin inventivele sale iniţiative vor îngădui Coroanei britanice să scape nevătămată. La confluenţa anilor încărcaţi de răsturnări dintre cele mai spectaculoase, el însuşi părea tot mai conştient de perspectiva unui posibil declin, deşi continua să declare cu disimulată emfază: „N-am devenit prim-ministru al regelui pentru a prezida lichidarea imperiului britanic"!...

În pofida tuturor manevrelor sale tactico-strategice, evenimentele din cea de a doua parte a războiului au evoluat în direcţia erodării poziţiei Angliei, ceea ce îi va prilejui mai tîrziu premierului englez să remarce profund afectat: „După acest război, vom fi lipsiţi de forţă, nu vom avea bani şi vigoare şi vom zăcea între cele două mari puteri, SUA şi URSS" [3].

Explicabil, aşadar, şi motivul pentru care unele lucrări consacrate demersurilor politico-militare churchilliene, vizînd mai ales concepţia salvgardării intereselor britanice prin intermediul strategiei sale periferice, *au opinat cu o anumită nostalgie că o reuşită, cel puţin în Balcani, ar fi putut determina o altă configuraţie politică postbelică*. Evenimentele s-au dovedit însă a fi mult mai complexe, atît ca evoluţie a ostilităţilor militare cît şi, decurgînd nemijlocit din

---

[2] Dr. Eugen Preda, *1939-1945. Corespondenţă secretă Casa Albă - Downing Street 10*, conform volumelor apărute la New York sub îngrijirea profesorului W. Kimball. Vezi „Magazin istoric", anul XXII, Nr.2(251), febr. 1988, p. 53.

[3] John Colville, *The Fringes of Power, 10 Downing Street, Diaries, 1939-1945.*

aceasta, ca o dezvoltare neașteptată pentru englezi a noilor raporturi interaliate de putere. Încă înainte de Conferința de la Moscova a miniștrilor afacerilor externe ai URSS, Marii Britanii și SUA (19-30 octombrie 1943) dar mai ales odată cu aceasta, pentru președintele Roosevelt, *„raporturile cu URSS* au căpătat o prioritate absolută, chiar față de relațiile cu Marea Britanie. Această situație s-ar explica cel mai bine prin faptul că URSS se impunea, alături de SUA, ca fiind una dintre cele două principale puteri după război" [4](s.n.).

În aceste circumstanțe, pe fondul evoluției obiectivelor majore ale coaliției antifasciste, dar și *a dezvoltării intereselor pe termen lung ale celorlalți doi mari parteneri, orice șansă a strategiei periferice churchilliene a fost în mod treptat spulberată, mai ales că Uniunea Sovietică dispunea acum de o supremație militară și de decizie incontestabile în această parte a Europei.*

2. O strategie mai mult decît promițătoare...

Pentru numeroase considerente, demersurile politico-strategice ale lui Winston Churchill privind Balcanii, din perioada celui de-al doilea război mondial, s-au impus în mod deosebit atenției și opțiunilor declarate ale factorilor politici din România, inclusiv viziunii celor doi Antonești, îndeosebi în a doua parte a războiului. În contextul situației dramatice în care se afla țara, și a perspectivei de a se vedea silită să continuie alături de al III-lea Reich un drum încărcat de grave consecințe, opțiunea în direcția aliaților tradiționali a constituit un simptom absolut caracteristic pentru starea de spirit predominantă din România și, totodată, un diagnostic general al opoziției față de nazism. Era mai mult decît evident că în realitate țara rămăsese fidelă sentimentelor de considerație și atașament față de aliații occidentali, alături de care se regăsea prin tradiție istorică și vocație spirituală, și cu sprijinul cărora spera încă să-și poată restabili drepturile naționale firești, inalienabile.

După prăbușirea incredibilă a Franței, Anglia și SUA reprezentau cel mai important pilon pe care opoziția național-democrată își va fundamenta întreaga activitate de rezistență. Faptul că speranțele s-au focalizat în această direcție, a fost descifrat din vreme la Londra.

---

[4] Corneliu Bogdan, *Corespondență secretă...*, „Magazin istoric", anul XXI, Nr. 12(249), dec.1987, p. 54.

Nemijlocit interesat în regiunea Balcanilor, Whithall-ul s-a dovedit destul de prompt şi de activ, prin semnificative luări de poziţii politico-diplomatice. Cele mai multe dintre acestea au fost transmise celor interesaţi, nu de puţine ori chiar prin intermediul serviciilor speciale, desemnate treptat să suplinească filierele oficiale diplomatice, retrase între timp din România. Prin aceste canale sui-generis, a fost asigurat, în mare măsură, fluxul de date pe traiectoria unui posibil consens de acţiune, în condiţiile din ce în ce mai previzibile ale evoluţiei ostilităţilor militare. De asemenea, serviciile speciale au facilitat contacte secrete neoficiale deosebit de importante. În astfel de circumstanţe a fost *posibilă fermentarea speranţelor necesare la Bucureşti pentru implementarea din interior a condiţiilor favorabile unor opţiuni nelimitate în favoarea strategiei churchilliene*. Foarte curînd, aceasta a devenit, în mediile amintite, principala alternativă considerată de natură să asigure o posibilă eliberare şi o revenire la condiţiile social-politice antebelice.

Menţinerea tonusului faţă de aceste speranţe şi, mai apoi, transformarea lor în veritabile iluzii asupra şanselor faimoasei strategii, vor conduce într-o măsură tot mai mare la organizarea jocului dublu al serviciilor speciale engleze, atît pentru misiunile de informare, cît şi pentru cele de intoxicare şi disimulare, aplicate în raport cu evoluţia evenimentelor de război şi cu propriile interese ale Marii Britanii, potrivit unui vast plan de dezinformare. Elaborat, în principal, pentru obiective strategice împotriva Axei, un asemenea plan s-a dovedit în practică, purtătorul a numeroase şi amăgitoare speranţe la Bucureşti, România fiind determinată să execute „în orb" mişcări prestabilite pe un eşichier de mare seducţie, dar fără acoperire practică. Strategia disimulării era într-adevăr necruţătoare şi, mai ales, moral nedreaptă faţă de buna credinţă a celor invitaţi să se conformeze nelimitat condiţiilor propulsate din exterior.

Este adevărat, şi sîntem obligaţi să invocăm această circumstanţă, că situaţia României era fără ieşire, încît speranţa s-a putut îmbina destul de uşor cu amăgirea, rezultînd un mod de a gîndi şi acţiona absolut dependent pe direcţia Londrei, şi care a fost permanent alimentat prin tehnicile rafinate ale strategiei disimulării, dincolo de orice gaj din partea puterilor occidentale.

Această miză cu caracter exclusiv a evoluat spre dimensiunile unui autentic paradox, în condiţiile în care chiar şi pentru Marea Britanie, traducerea în practică a strategiei periferice devenea ea

însăşi o mare iluzie ce eşua progresiv în faţa tabloului de ansamblu al ostilităţilor militare şi a schimbărilor produse în raporturile interaliate de putere. Morala fabulei opera astfel cu efecte de bumerang chiar împotriva autorilor scenariilor iniţiale.

Concesiile largi făcute de aliaţii occidentali în favoarea Uniunii Sovietice au lipsit România chiar şi de şansa unei pledoarii obiective din partea acestora la masa tratativelor de pace. Întrebarea tuturor românilor rămăsese aceasta: Va mai putea renaşte vreodată ţara?

Peste aproape cinci decenii, cînd soarta ei părea definitiv pecetluită, poporul român s-a dovedit capabil, ca şi în alte împrejurări decisive pentru întreaga lui existenţă naţională, să ofere el însuşi o exepţională soluţie, soluţia internă.

Miracol? — se întreabă cei preocupaţi a cerceta rosturile istoriei neamului nostru. Termenul poate părea prezumţios. Baricadele revoluţiei au oferit încă o dată o remarcabilă faptă de istorie care a răzbunat suferinţele şi nedreptăţile la care fusese supusă România, rînd pe rînd înşelată, izolată, părăsită la greu chiar de marii ei prieteni, pentru a fi sfîrtecată de cei dominatori, cu cinică ardoare la ceasurile raptului îndelung aşteptat. Sacrificiul pentru libertate rămînea suprema deviză a acestui popor de luptători.

3. „România este în mare măsură o ...chestiune rusească!"

Cînd marile planuri ale strategiei sale privind Balcanii păreau a fi pe cale de a eşua, premierul britanic şi-a revăzut scenariul prin activarea decisivă a mijloacelor politico-diplomatice. Cele mai autorizate cercetări istorice concordă asupra aprecierii că la Moscova, în octombrie 1944, s-a consumat un episod tulburător, dar deplin real, de care va rămîne legată divizarea Europei în „sfere de influenţă" [5].

Astăzi se consideră că sînt suficiente dovezi pentru a se demonstra că tranzacţia s-a produs în mod absolut real şi în circumstanţele stabilite, deşi nu toate arhivele sovietice au fost

[5] Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1988, p. 311, cf. Warren Kimball, *Naked Reverse Right; Roosevelt, Churchill and Eastern Europe from „Tolstoy" to Yalta - and Little Beyond*, în *Diplomatic History*, vol. 9. nr. 1/1985, pp. 16-17.

declasificate iar unii cercetători vecini au contestat acordul lui Stalin față de oferta premierului englez.

O dată dezvăluit, faptul a reținut însă atenția popoarelor pentru modul definitoriu în care marile puteri au continuat să utilizeze arsenalul clasic al diplomației secrete, în chiar finalul unei mari conflagrații ce fusese declanșată, se știe foarte bine, pe același teren bătătorit al disputelor pentru hegemonie: Împrejurarea va intriga cu atît mai mult cu cît, principiile Cartei Atlanticului, aflate la temelia coaliției antifasciste, proclamaseră solemn cu doi ani mai devreme, renunțarea la practicile de mare putere.

Devenind insensibil la toate acestea, premierul britanic a pronunțat termenii partajului încă de la prima reuniune din seara zilei de 9 octombrie, astfel cum au fost consemnați în minutele britanice păstrate la Public Record Office din Kew Garden–London. El a decretat:

„Două sînt țările care îi interesează în mod deosebit pe britanici: una este Grecia, alta România.

În legătură cu *România*, nu-și face prea multe probleme. *Aceasta este în mare măsură o chestiune rusească*(!), iar tratatul pe care l-a propus guvernului sovietic este rezonabil și demonstrează multă diplomație în interesul păcii generale în viitor.

Alta este situația Greciei. Marea Britanie trebuie să fie principala putere în Mediterana și speră ca Mareșalul Stalin s-o lase să aibă cuvîntul hotărîtor în cazul Greciei, după cum Mareșalul Stalin îl va avea în cazul României..." [6].

Esențialul a fost rostit prin aceste cîteva cuvinte sentențioase, fără scrupule și fără drept de apel. Detașarea cinică față de statul prieten aflat la una dintre cele mai grele încercări ale istoriei sale jenează și astăzi prin abandonul atît de puțin onorabil, dar atît de specific practicilor de mare putere.

Stalin a acceptat necondiționat termenii tîrgului ce i se propunea, declarînd de îndată cu abilitate concesivă:

„Marea Britanie a suferit din pricina comunicațiilor ei în Mediterana, care au fost tăiate de germani. Pentru Marea Britanie este o problemă gravă dacă ruta mediteraneeană nu se află în mîinile ei. În acest sens, Grecia este foarte importantă. El este de acord cu

---

[6] Great Britain, Public Record Office, London-Kew Gardens, PREM 3/434/2, f. 1-38.

primul ministru că Marea Britanie trebuie să aibă cuvîntul hotărîtor în privinţa Greciei..." [7].

Din acest moment, acordul era ca şi perfectat: Stalin oferea generos Grecia Marii Britanii, reţinîndu-şi, în mod evident, pentru sine cealaltă piesă a tîrgului, România, şi nu numai pe aceasta, cum bine se cunoaşte. Churchill cîştigase, aşadar, partida pentru care venise la Moscova. El concedase ceea ce de fapt nici nu-i aparţinea...

Atmosfera tranzacţiilor oculte îi apare premierului englez de-a dreptul sublimă. Este fericit, dar şi îndatorat. Ca urmare, se grăbeşte să consolideze acordul deosebit de prompt al conducătorului sovietic, prin evocarea subtilă a importanţei deciziilor bilaterale anglo-sovietice în problemele teritoriilor situate în cadrul „sferelor de influenţă" ale acestora, nu fără a uita să sublinieze, cu o candoare anume compusă, că „este bine să exprime aceste lucruri în termeni diplomatici şi să nu folosească expresia «sfere de influenţă», deoarece americanii ar putea fi şocaţi... Cîtă vreme însă, el şi Mareşalul Stalin se înţeleg reciproc, el poate să explice chestiunea preşedintelui... Dl. Harriman va fi binevenit la o parte din discuţiile lor, însă nu vrea ca acest lucru să împiedice desfăşurarea unor convorbiri particulare între el şi Mareşalul Stalin" [8].

Conducătorul sovietic realizează foarte exact punctul sensibil al partenerului de tranzacţii şi, pentru a exclude orice dubii în cea ce îl priveşte, îi precizează cu semnificativă asigurare că, „în legătură cu comunicarea primită anterior de la preşedintele Roosevelt asupra acestor convorbiri, i-a trimis doar un răspuns în sensul că nu ştie ce probleme se vor discuta, dar că de îndată ce va şti îi va comunica... A observat unele semnale de alarmă în mesajul preşedintelui în legătură cu convorbirile lor şi, în general, nu i-a plăcut mesajul. Pare să solicite prea multe drepturi pentru Statele Unite şi să lase prea puţin Uniunii Sovietice şi marii Britanii între care, la urma urmelor, există un tratat de asistenţă mutuală..." [9].

Cei doi parteneri sînt acum la unison. Acordul este apoi jalonat pe cote părţi ce vor fi dezbătute şi definitivate la capătul unor lungi convorbiri între Molotov şi Eden în zilele următoare, sigilîndu-se astfel succesul dobîndit în mod reciproc.

---

[7] *Ibidem.*
[8] *Ibidem.*
[9] *Ibidem.*

Conturile sînt astfel definitiv încheiate. Destinul României este prefigurat în fatidica cifră a procentelor: 90/10, şi care nu va mai comporta nici-un fel de reveniri sau contestaţii, cum au fost cel puţin în cazurile Bulgariei şi Iugoslaviei [10].

De altfel, încă de la prima rundă a convorbirilor pe care le va avea cu Eden pentru definitivarea punctelor de vedere asupra cărora conveniseră în principiu Churchill şi Stalin, Molotov a precizat necondiţionat, că „Uniunea Sovietică este pregătită să sprijine Marea Britanie să fie puternică în Mediterana, dar speră ca Marea Britanie să sprijine Uniunea Sovietică în Marea Neagră... nu crede că marinarii britanici ar considera Marea Neagră o «mare» ci doar un «lac»".

Eden joacă şi el cu dărnicie pe spinarea altora, decretînd: «Marea Neagră este lacul Uniunii Sovietice»". Vanitatea partenerului său este astfel deplin măgulită. Nu se dovedea a fi nici măcar o sentinţă originală, întrucît în intenţia de a pava drumul viitoarelor sale acţiuni pe direcţia Moscovei, Churchill avansase aceeaşi idee încă în ianuarie la Casablanca şi iată, nu peste mult timp, partea interesată se arăta fericită să dobîndească o nouă consacrare, fie ca şi fără acoperire, dar amintind de vechile pasiuni ţariste. Este şi motivul pentru care, aflăm din aceeaşi stenogramă, „Dl. Molotov a remarcat că are în vedere opinia britanică: Marea Neagră este un lac" [11].

Acţiunea „Tolstoy" – cum a intrat în istoriografia postbelică tranzacţia din octombrie 1944 din capitala uniunii Sovietice – a făcut dovada perfectă a ceea ce determinase Departamentul de Stat să califice în epocă stilul şi manevrele premierului englez drept „churchvelisme". Sensul atribuit se referea în mod evident la înclinaţia acestuia spre manopere dubioase şi care puneau sub semnul întrebării chiar sinceritatea sa. De altfel, pentru a evita surprize dăunătoare intereselor lor din partea premierului englez în cursul conciliabulelor acestuia de la Moscova, cît şi pe fondul unei predispoziţii staliniste de a accede la oferte favorabile în „zona sa de

---

[10] *Ibidem*. Vezi şi Albert Resis, *The Churchill-Stalin Secret „Percentages" Agreement on the Balkans, Moscow, October, 1944*, în „The American Historical Review", nr. 2/1978, p. 368-387; Joseph M. Siracusa, *The Meaning of „Tolstoy". Churchill, Stalin and the Balkans, Moscow, October, 1944*, în „Diplomatic History", nr. 4/1979, pp. 443-463. A. H. Birse, *Memoires of an Interpreter*, London, M. Joseph, 1967; Arthur Conte, *Yalta — ou le partage du monde*, Paris, 1971; L. E. Davis, *The Cold War Begins. Soviet-American Conflict over Eastern Europe*, Princeton University Press, 1974.

[11] *Ibidem*.

influență" viitoare, Roosevelt s-a grăbit să transmită ambasadorului său în capitala Uniunii Sovietice, Harriman, instrucțiuni speciale, „numai pentru dv. și pentru a nu fi comunicate sub nici un motiv, britanicilor sau rușilor; Trebuie să se aibă în vedere că nu există subiecte de discuție între mareșalul Stalin și primul ministru pe care le-aș putea anticipa, în care noi să nu fim interesați în cea mai mare măsură. În consecință, este important ca d-l. Hull și cu mine să avem completă libertate de acțiune cînd această conferință se va încheia" [12].

Abilitatea lui Churchill nu avea să fie dezmințită de cel puțin două împrejurări esențiale regizate de el. Astfel, se știe că în ciuda precauțiilor manifestate de Roosevelt, Harriman a fost totuși „evitat" de a lua parte la întîlnirea din seara zilei de 9 octombrie de la Kremlin! În acest mod, Churchill a avut posibilitatea să-și dezvolte subiectul fără nici un fel de rezerve sau complexe. Așa se face că el i-a și declarat lui Stalin cu netulburată seninătate, că „a pregătit un document destul de murdar și rudimentar în care se arată împărțirea influenței Uniunii Sovietice și a Marii Britanii în România, Grecia, Iugoslavia și Bulgaria. El a întocmit tabelul pentru a arăta ce gîndesc în această privință englezii", cum se arată în minuta păstrată în arhivele sovietice.

Pe de altă parte, încă în ceasurile următoare tranzacției din 9 octombrie, Churchill a trimis, singur, un mesaj mai detaliat lui F. D. Roosevelt (pe lîngă mesajul comun întocmit cu Stalin — n.n.), dar în care se dovedea și de această dată nesincer! [13].

Ce scria el? „Este absolut necesar să încercăm să realizăm o unitate de vederi în privința Balcanilor, cu scopul de a evita izbucnirea războiului civil în diverse țări (...) Vă voi ține la curent, și nimic — în afară de acorduri preliminare între Marea Britanie și Rusia — nu va fi reglementat fără să fie supus discuțiilor ulterioare cu dv. Pe această bază, eu sînt sigur că nu vedeți nici un inconvenient ca noi să ajungem la un acord complet între punctul nostru de vedere și cel al rușilor". Se știe însă foarte bine că la Yalta sau la Postdam nimeni nu se va preocupa să repună în discuție formula concretizată matematic a gradului de dominație a marilor puteri în Europa est-centrală. Este adevărat că la Yalta s-a discutat și adoptat Declarația asupra Europei

---

[12] W. A. Harriman and Elie Abel, *Special Envoy to Churchill and Stalin*, Random House, New York, 1975, pp. 354-355.

[13] Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 308.

eliberate, iar la Postdam s-au sondat posibilităţile aplicării acestui document [14].

Nicicînd însă, în întîlnirile „la vîrf" nu a mai revenit în atenţie aranjamentul Churchill-Stalin de la Moscova. Cît priveşte Declaraţia... — se ştie foarte bine acest lucru —, ea a fost făcută pentru public, iar nu pentru a fi tradusă în viaţă [15].

Evident, Churchill s-a declarat satisfăcut în legătură cu beneficiul dobîndit prin acordul secret stabilit cu Stalin la 9 octombrie, cu atît mai mult cu cît acesta a respectat termenii convenţiei cu privire la Grecia. Nici unul, nici celălalt nu s-au arătat apăsaţi de vreo culpabilitate istorică, iar atestările memorialistice, în ce-l priveşte pe Churchill, indică o sinceritate dezarmantă. E drept, puţin mai tîrziu, cînd încălcarea brutală de către U.R.S.S. a înţelegerilor de la Ialta a condus la subjugarea totală a României, fapt de altfel absolut previzibil, Churchill a părut să emită unele regrete tardive, dar şi acestea erau mai mult de ochii lumii, de vreme ce nici atunci nu a avut rectitudinea de a denunţa el însuşi consecinţele imorale ale partajului din octombrie. El a încercat să-l determine pe Roosevelt să intervină, dar nici acesta nu s-a arătat dispus să se angajeze în vreo dispută cu Stalin pe această temă. România era iremediabil pierdută!

Judecînd după nonşalanţa descrierii episodului în Memoriile sale, premierul englez era departe de a spera că posteritatea avea să-i alcătuiască portretul unui sfînt, fiind convins, în forul său interior, că istoria nu va face abstracţie de păcatele sale. De aceea, el încerca să le confere unora dintre acestea o aură scuzabilă, astfel încît aprecierea globală să rămînă echitabilă. Este poate şi explicaţia cea mai plauzibilă asupra greutăţii specifice în alcătuirea propriilor biografii de către marile personalităţi însăşi, aceea de a putea separa hiperbola de adevăr. În lumina acestui raţionament, de care el însuşi nu pare a fi fost străin, W. Churchill a preferat să destăinuie personal desfăşurarea acestui act avînd implicaţii uman-politice dintre cele mai grave. Escamotînd pe cît cu putinţă mobilurile de mare putere proprii Angliei, el a situat problema în contextul „salvării" Greciei, uimind totuşi lumea cu o indiferenţă aproape dispreţuitoare faţă de

---

[14] *Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. The Conference of Berlin (The Postdam Conference)*,1945, II, Washington, G.P.O., 1960, *passim*.

[15] Warren F. Kimball, *Naked Reverse Right; Roosevelt, Churchill and Eastern Europe from „Tolstoy" to Yalta — and Little Beyond*, în „Diplomatic History", vol. 9, nr. 1/1985.

soarta celorlalte ţări şi popoare cedate drept ofrande marelui învingător din Răsărit. Dezinvoltura brutală, făcea şi ea parte dintr-o sinceritate atent calculată. Într-adevăr — părea el a se motiva —, decizia sa a depins atunci de şansa pe care i-o mai puteau încă oferi Angliei mijloacele politico-diplomatice şi, în subsidiar, cele militare, destul de reduse de altfel, în condiţiile în care Roosevelt îi refuzase cererile stăruitoare de suplimentare a efectivelor militare în Balcani. În consecinţă, a optat pentru abilitatea şocantă prin care şi-a formulat ofertele în faţa lui Stalin, generozitate aparentă ce urma să nu fie refuzată de partenerul său, cu atît mai mult cu cît propunerile sale se refereau la o zonă de maximum interes pentru obiectivele postbelice de mare putere ale Uniunii Sovietice. Formula a avut un cîştig de cauză într-adevăr scontat.

Partida implica o ultimă mutare. Precum marii jucători, Churchill ştia că această tentativă avea loc la limita extremă de timp a derulării evenimentelor din zonă, cînd un posibil eşec al tranzacţiei se putea dovedi fatal Marii Britanii. Pentru această eventualitate, el a pregătit în secret şi amorsarea ultimelor mijloace militare de care mai dispunea. Potrivit directivelor sale, forţele militare engleze urmau a grăbi pătrunderea în Balcani, pe direcţia Istria — Pola — Ljubljana — Dunăre. În drum spre Moscova, el îl instruise pe generalul Wilson, comandantul teatrului de operaţiuni din Mediterana, să comunice la Washington, Statului Major Combinat, planul concret de atac asupra Istriei şi Triestului, şi să ceară divizii suplimentare pentru a pătrunde în Balcani. De asemenea, a dat dispoziţii să se treacă la introducerea primelor unităţi britanice în Grecia unde, conform ordinului lui Hitler din 5 octombrie, începuse evacuarea totală a trupelor germane, iar cea mai mare parte a teritoriului continental se afla sub controlul forţelor populare în frunte cu E.L.A.S.

În condiţiile în care Stalin, natural, a încurajat tendinţele lui Churchill de a reglementa problemele sud-estului european separat de S.U.A.[16], trei zile după convorbirile din 9 octombrie, şi cînd premierul englez se afla încă la Moscova, paraşutiştii britanici au ocupat portul Megara, aflat la 12 km. de Atena, începînd astfel Operaţiunea „Mana", al cărei prim obiectiv a fost capitala greacă (aflată şi ea sub controlul forţelor populare în frunte cu E.L.A.S.), iar Eden l-a informat la Kremlin pe Molotov despre înfăptuirea

[16] Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 180-181.

acestei acţiuni în ziua de 16 octombrie. Acesta din urmă, s-a rezumat la a întreba dacă... a fost întîmpinată vreo rezistenţă din partea germanilor, deşi era evident că acţiunea engleză viza anihilarea rezistenţei populare greceşti. Deloc întîmplător, şeful Statului Major Imperial, generalul Allan Brooke, prezent şi el la Moscova, a notat: „«Mana» era o operaţiune politică", idee care concordă şi cu concluzia formulată de istoricul britanic C. Willmont, potrivit căreia, convorbirile de la Moscova erau, *„în opinia lui Churchill de a preveni ca Uniunea Sovietică să-şi extindă sfera ei de influenţă asupra întregii peninsule"* [17]. Cu alte cuvinte, cesiunea lui Churchill, indiferent de sacrificiile ei, îşi putea afla, iată, şi o scuză onorabilă...

Urgenţa cu care Churchill a înţeles să utilizeze arsenalul politico-diplomatic se datora şi faptului că la 28 septembrie se anunţase că mareşalul I.B.Tito a plecat de la Cartierul său general, la Moscova, unde s-a ajuns la o înţelegere prin care trupele sovietice puteau să pătrundă temporar pe teritoriul Iugoslaviei, pînă la frontiera cu Ungaria.

După ce a primit favorabil propunerile lui Churchill, Stalin a respectat în mare măsură termenii convenţiei, îndeosebi ca urmare a dovezilor de reciprocitate produse de partenerul său în celelalte state sacrificate în favoarea Kremlinului. Apare semnificativ, de altfel, în ce privea Grecia, dialogul purtat de Stalin cu generalul De Gaulle, aflat în vizită la Moscova. La 6 decembrie, el a întrebat, „ce gîndeşte mareşalul Stalin despre situaţia din Balcani?". Conducătorul sovietic a răspuns sec: „Trupele noastre nu au înaintat în Grecia. Ele nu obişnuiesc să înainteze în acelaşi timp în mai multe direcţii. În Grecia există trupe britanice. Lor trebuie să le puneţi întrebarea care este situaţia" [18].

Întrebarea s-a dovedit evident inutilă. Încă de la 1 decembrie, în urma ordinului din aceeaşi zi al comandantului forţelor britanice, generalul-locotenent R. Scobie, de dizolvare a forţelor E.L.A.S., o profundă criză se produce la Atena. Miniştrii aparţinînd E.A.M. (Frontul Naţional de Eliberare) demisionează din guvern, iar în cursul marilor demonstraţii de protest au căzut numeroşi morţi şi răniţi (după evaluările americane, în ziua de 3 decembrie, fuseseră omorîte între 10 şi 21 de persoane şi rănite peste 100). În tot cursul nopţii următoare, Churchill a urmărit evenimentele ce aveau loc în capitala

[17] C. Bogdan, E. Preda, *op. cit.*, p. 184.

[18] Charles de Gaulle, *Mémoires de guerre*, vol. III, *Le Salut, 1944-1946*, Plon, Paris, 1959, p. 389-390.

elenă. Fără a consulta pe cineva, el a redactat o telegramă către generalul Scobie, conținînd propoziția: „Tratează Atena ca pe un oraș cucerit". Președintele S.U.A., care a aflat de această telegramă, a deplîns atitudinea lui Churchill față de Grecia, dar... a recunoscut, fără îndoială, că aceasta era o sferă de influență britanică [19].

La 25 decembrie, Churchill s-a deplasat personal la Atena, pentru „a vedea ce putem face pentru a pune ordine în încîlceala greacă" — cum scria, a doua zi, președintelui. Premierul primise de altfel asigurări de la Casa Albă că, în pofida retoricii publice privind „colonialismul britanic" și implicațiile represiunilor din Atena, nu se contesta „răspunderea" Londrei pentru Grecia, dar că în sprijinirea prin declarații existau constrîngeri impuse de curentele de opinie din Statele Unite. La 13 decembrie, Roosevelt îi împărtășise lui Churchill: „Pe cît mă preocup să vă fiu de cel mai mare ajutor în această situație dificilă, există limitări impuse parțial de politica tradițională a Statelor Unite și parțial de reacția potrivnică în creștere din țara noastră. Nimeni nu va înțelege mai bine ca Dv. că eu, atît ca persoană, cît și ca șef de stat, sînt obligat să țin seama de simțămintele opiniei publice. Din aceste motive nu este posibil ca guvernul meu să se alinieze cu voi în actualul curs al evenimentelor din Grecia". Prin aceasta nu se modifica directiva inițiată de Roosevelt la 27 mai potrivit căreia „Balcanii nu vor fi incluși în zona americană de răspundere" și Churchill a înțeles că era o confirmare a libertății sale de acțiune. Chiar în 13 decembrie noi efective britanice în drum spre Orientul Mijlociu, au fost deviate spre Atena... [20]

4. Cinism pe seama istoriei

În iulie 1856, lordul Beaconsfield (Disraeli) se îngrijea să-i amintească ministrului român de externe, Mihail Kogălniceanu, „principiul" potrivit căruia, „în politică ingratitudinea este adeseori răsplata celor mai mari servicii". Peste aproape un secol, dar nu numai atunci, diplomația „perfidului Albion", întruchipată acum de W. Churchill, consemna un act definitoriu ce amintea practica și mentalitatea

[19] John Colville, *Footprints in Time. Memories*, Londra, 1979, p. 171-172. Vîlva și criticile stîrnite, după opinia lui Colville, n-au modificat poziția premierului, ba, „mai curînd, el a savurat focul de artificii desfășurat" (*Ibidem*).

[20] *1939-1945. Corespondență secretă...*, „Magazin istoric", martie 1990, p. 52-57.

„conciliatorilor" conduşi de Austen Chamberlain, ce oferiseră şi ei cu largă generozitate priorităţi decisive în aceeaşi „zonă de interese", pe atunci însă Germaniei naziste. În pofida unor astfel de antecedente nefaste, ale căror consecinţe s-au materializat în chiar declanşarea celei mai mari conflagraţii a omenirii, Winston Churchill se aşeza aşadar la masa istoriei pentru a împărţi din nou Balcanii. Doar partenerul de tranzacţii era altul, locul celui de-al III-lea Reich era preluat acum de Moscova, dar vechea piesă repusă în scenă derula acelaşi teribil joc dictat de eternele raporturi de interese de mare putere.

Churchill nu se angajase la Moscova într-un simplu gest de circumstanţă. Faptele ce au urmat „înţelegerii din octombrie" depun o mărturie incontestabilă în această privinţă. Să amintim în acest sens modul în care cabinetul britanic se va preocupa să execute în continuare „convenţia", avînd în vedere loialitatea partenerului faţă de interesele sale în Grecia. Tactica a şocat mulţi englezi de bună credinţă, dar Churchill a condus partida ferm şi netulburat, proiectînd pentru posteritate şi o altă faţetă a personalităţii sale, cea opacă şi insensibilă faţă de consecinţele negative ale politicii sale. Caracteristic se relevă aici, modul mai mult decît sentenţios în care premierul a directivat admonestarea reprezentantului englez la Bucureşti, Le Rougetel, care, în necunoştinţă de cauză asupra cesiunilor convenite la Moscova, avea unele iniţiative favorabile caracterului tradiţional al relaţiilor anglo-române şi de opoziţie diplomatică faţă de măsurile impuse României de Înaltul Comandament sovietic în România.

Tot mai numeroase fapte evidenţiau deteriorarea gravă a statutului intern şi internaţional al ţării noastre, motiv pentru care noul ministru de externe al României ceruse imperios prin telegrame transmise în Turcia pentru a fi predate ambasadorilor S.U.A. şi Angliei din această ţară, respectarea declaraţiei sovietice din 25 august 1944 făcută prin Molotov, în sensul că Armata Roşie nu va dezarma trupele române care continuau de acum să lupte împotriva celor naziste, cerere rămasă fără nici un fel de urmări practice.

În acelaşi timp, guvernul cerea recunoaşterea statutului de aliat al României, care se afla de facto în situaţia de cobeligerant, eliminarea împrejurărilor potrivit cărora, trupele aliate „au impresia că, consideră România drept o ţară ocupată", revenirea asupra măsurii de sechestrare a foştilor demnitari români arestaţi de guvernul Sănătescu, fapt considerat „o încălcare făţişă a suveranităţii

Românici", renunțarea la atitudinea de amînare a convenției de armistițiu, care crea convingerea a fi determinată de dorința sovietică de a ocupa integral teritoriul românesc.

Nimic din toate aceste cereri absolut legitime nu a fost însă luat în considerație. Mai grav, după semnarea convenției de armistițiu, în România a fost instituit un regim de ocupație, sancționat prin crearea Comisiei Aliate (sovietice) de Control, cu prerogative atît de largi încît anula autoritatea guvernului de la București și inițiativele acestuia[21].

Firește, Londra era în temă cu aceste grave abuzuri comise împotriva suveranității României dar beneficiile dobîndite de ea în Grecia o chemau spre o complicitate tradusă în acte ce au încurajat și adîncit abuzul, revoltînd chiar și pe cei care, seduși ani îndelungați se lepădau cutremurați de aparenta neputință a Marii Britanii. Churchill a văzut în inițiativele pline de demnitate ale lui Le Rougetel chiar un pericol real pentru interesele Angliei, încît, după partajul din octombrie, el a adresat trei note succesive într-un interval de numai șase zile(!) lui Anthony Eden prin care îi cerea „aducerea la realitate" a diplomatului englez din capitala României. Astfel, la 4 noiembrie 1944, într-o primă notă personală trimisă Secretarului de stat la Externe, el scria:

„Le Rougetel nu înțelege, evident, că interesul nostru în România este doar de 10% și că nu sîntem ceva mai mult decît niște spectatori. Cu energie și zel, el se avîntă pe o poziție care depășește cu mult tot ceea ce este de presupus că am putea pretinde.

Fă bine și ocupă-te de asta, căci de nu vom întîmpina represalii în Grecia, pe care încă mai sperăm să o salvăm (...)"

W. S. Churchill [22]

Iată așadar, că pentru salvarea României, premierul englez nu mai avea nici-un fel de intenții, sau speranțe de bine, ci numai dorința unei cît mai rapide debarasări. Pradă unei vădite stări de iritare, el revine trei zile mai tîrziu cu o nouă telegramă adresată lui Anthony Eden:

„Iată un teanc de telegrame care demonstrează zelul cu care Le

---

[21] Arhivele Statului București, *fond* Microfilme S.U.A., rola 662, c. 467-471; 1027 și următoarele.

[22] *Idem*, cf. Great Britain, Public Record-Office - 371/44012, f. 18.

Rougetel, Stevenson şi alţii se aruncă în vîltoarea agonizantă de la Bucureşti. Cîtă vreme ruşii ne lasă mînă liberă în Grecia, noi în România nu putem fi mai mult decît spectatori. Acest lucru este *conform acordului* pe care ni l-au dat. Cred că oamenii noştri de acolo nu au nici cea mai vagă idee despre participarea foarte mică pe care am optat s-o avem în problemele din România."

W. S. C.
07. 11. 44 [23]

După alte trei zile, reconfirmînd aceeaşi enervare ieşită din comun, Churchill îl presează din nou pe Anthony Eden cu următoarea întrebare:

„S-a întreprins ceva pentru a li se da a înţelege lui Le Rougetel şi Stevenson de la Bucureşti că în România jucăm un rol minor?"

W. S. C. [24]

Anthony Eden se conformase într-adevăr, ordinelor primului ministru. La 8 noiembrie el expediase la Bucureşti o telegramă către reprezentantul Misiunii politice britanice din România, J. Le Rougetel referitoare la „înţelegerea" sovieto-britanică asupra „influenţei" în România, respectiv Grecia, în care precizase:

„... 3. În aceste două chestiuni (amestecul rus în problemele României şi comportamentul ruşilor invocînd numele Comisiei Aliate de Control) noi trebuie să ne orientăm după faptul că între noi şi guvernul sovietic există *înţelegerea* ca ei să ia conducerea în România, luînd în considerare poziţia noastră de conducere în Grecia.

Noi trebuie, de aceea, să rezistăm tentaţiei de a încerca să obţinem ceea ce este mai bun din ambele ţări şi să procedăm cu maximum de precauţie. Prin urmare, nu propun să abordăm aceste aspecte la Moscova cu guvernul sovietic (...)

4. Atunci cînd măsurile ruşilor iau forma unui atac împotriva intereselor britanice, aşa cum s-a întîmplat în cazul transportului arbitrar al utilajului (este vorba de confiscarea şi transportarea ilegală în U.R.S.S. a utilajului petrolier românesc – *n.n.*) şi altele, chestiunea capătă cu totul alt aspect (sic!). *Înţelegerea noastră cu*

[23] *Idem.*
[24] *Idem.*

guvernul sovietic nu implică, în nici un caz, renunţarea la interesele legitime britanice în România" (s.n.) [25].

La 15 noiembrie, Anthony Eden îi face cunoscute lui Winston Churchill măsurile întreprinse pentru „temperarea" mult prea zeloşilor diplomaţi englezi de la Bucureşti:

„Primului ministru

1. În nota dv. M/109/4 (nota din 7.11.44 – *n.n.*) aţi întrebat dacă le-am reamintit lui Le Rougetel şi Stevenson la Bucureşti că în România jucăm doar un rol minor.

2. Ataşez o copie a telegramei noastre nr. 171 pe care am trimis-o la Bucureşti la 8 noiembrie şi în care poziţia este explicată detaliat.

Anthony Eden
15 nov. 1944"

Deşi despre pertractările politico-diplomatice din capitala Uniunii Sovietice nu s-a ştiut, bineînţeles, nimic, în afara unui cerc restrîns de la Londra, Moscova şi Washington, totuşi unele declaraţii din străinătate au stîrnit preocupare la Bucureşti încă înainte de amintitul mesaj din 8 noiembrie al lui Anthony Eden către Le Rougetel. Astfel, într-un referat alcătuit la Ministerul Afacerilor Externe al României în legătură cu afirmaţia din 27 octombrie 1944 a premierului Churchill în Camera Comunelor, după convorbirile de la Moscova, că „sînt interese în zona Mării Negre şi interese mediteraneene ce trebuiesc luate în consideraţie", se făcea următoarea notaţie:

„S-ar părea că aceste cuvinte ar delimita zonele de influenţă: Marea Neagră – Rusiei, şi tot ce este în legătură cu Mediterana, Marii Britanii, cu toate că ministrul Law a răspuns în Camera Comunelor unui deputat care întreba dacă s-ar fi stabilit zone de influenţă în Balcani: «Nu, domnule»" [26].

În realitate, România redevenise o simplă piesă de schimb, tîrguită după împrejurări şi interese străine. Faptele ce aveau loc în România, abandonată efectiv la bunul plac al unui învingător puternic şi răzbunător, ce-şi încălca la fel ca şi în trecut promisiunile formale, dezonorîndu-se pe sine în faţa întregii lumi pentru modul cum se

---

[25] A.S.B., Microfilme Anglia, rola 408, c. 489-493; Foreign Office, Political (371), London, vol. 44012, f. 23-25.

[26] Corneliu Bogdan, Eugen Preda, *Sferele de influenţă*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986, p. 187, cf. Arh. M.A.E., *Fond* Conferinţa de Pace, Paris, 1964, dosar anul 1944, vol. 2, f. 231.

pricepea să aplice politica talionului, toate acestea fuseseră presupuse dar se sperase că în urma sacrificiilor nelimitate, a angajării țării în mod loial pe un drum nou, dezastrul ar fi putut fi evitat. Totul s-a dovedit a fi în zadar!

Mai mult decît orice însă, durea gestul Angliei, ce proba o certă infidelitate față de toți cei ce crezuseră în ea și care fuseseră abandonați irevocabil în „vîltoarea agonizantă de la București", după propria expresie a premierului, ce se va transforma irevocabil într-o ocupație efectivă și un surghiun din sînul Europei de peste 45 de ani și de care vor fi acuzați apoi cu vechea nonșalanță, tot cei sacrificați cu veacurile, în ciuda noilor dovezi de eroism pe altarul propriei libertăți.

Iată de ce, rememorînd faptele din trecut, nu putem să nu evocăm între cauzele principale ale marilor noastre tragedii, actele de mare putere. Atitudinea Angliei a lovit cu forța unui șoc seismic în primul rînd pe cei ce mizaseră în mod nelimitat pe virtuțile strategiei churchilliene. Neliniștea cercurilor politice românești, unită cu o amară dezamăgire a ajuns desigur la urechile premierului englez. În primele zile ale lunii decembrie 1944, Iuliu Maniu îi aducea la cunoștință lui Le Rougetel opinia sa cu privire la eșecul lamentabil al marilor mituri engleze, precum și deziluzia lui de a-și fi întemeiat întreaga politică pe ele. La rîndul său, reprezentantul politic al S.U.A. la București, Burton Berry, cu care liderul politic român a avut o lungă convorbire la 8 decembrie, telegrafia la Washington:

„Acum cîteva zile (Iuliu Maniu — *n.n.*), i-a spus colegului meu britanic, Le Rougetel, că dacă guvernul britanic dorește ca România să-și încerce norocul cu sovieticii mai degrabă decît cu puterile anglo-saxone, în caz că o hotărîre se impune, el va înțelege pe deplin situația, dar ar fi recunoscător să primească un indiciu în acest sens. Transmițînd această declarație la Foreign Office, Le Rougetel a afirmat că el este convins că Maniu în mod sincer aștepta o orientare și propuneri (...), cerînd a se transmite un mesaj pentru Iuliu Maniu"[27].

Le Rougetel subestima, așadar, avertismentele Londrei de a se menține în rezervă față de evenimentele dureroase ce aveau loc în România. El părea sincer impresionat de frămîntările bătrînului om politic român care, pradă disperării, manifesta chiar unele accente extremiste deși evident, pur declarative. Astfel, într-o altă co-

---

[27] A.S.B., Microfilme S.U.A., rola 630, c. 767-769; The National Archives of the United States, Washington D.C., General Records of the Department of State (R.G. 59), nr. 871.01/12-944.

municare a sa către Washington, Burton Berry dezvăluia Departamentului de Stat că Iuliu Maniu „aseară cu mine a dezvoltat mult mai complet aceeaşi idee. El a spus că dacă ar fi ştiut că sovieticilor li se va da mînă liberă în aplicarea armistiţiului, el nu l-ar fi sfătuit pe rege să semneze armistiţiul. El a susţinut că insistenţele sale şi acţiunea română care a rezultat din aceasta, a împins (a desfiinţat – *n.n.*) de fapt linia Focşani – Galaţi, care ar fi putut fi menţinută mult timp, chiar pînă la porţile Budapestei (...) Maniu a întrebat dacă America şi Marea Britanie doreau ca România să devină o parte a Uniunii Sovietice. „Dacă asta se doreşte, sfătuiţi-mă în consecinţă, întrucît aceasta poate fi uşor aranjată".

Reprezentantul politic american preciza mai departe guvernului său: „Departamentul de Stat ştie foarte bine că Maniu s-a distins ca un curajos campion al acţiunilor şi sentimentelor proaliate din România. Pentru ce a fost el şi pentru ceea ce este, pare important ca el să fie ferit să alunece spre a împărtăşi convingerea că dizolvarea statului român este în prezent în curs..." [28].

Problema împărţirii Balcanilor în „sfere de interese" între Anglia şi Uniunea Sovietică rămînea însă un fapt împlinit. Premierul britanic îl va ţine la curent pe Roosevelt în problema procentelor convenite[29], iar Washingtonul le va agrea. Ca urmare, Winston Churchill s-a preocupat şi pe mai departe de asigurarea finalizării lor practice. La numai cîteva zile de la pateticul apel al lui Iuliu Maniu, premierul englez reconfirma fără dubii tranzacţia de la Moscova într-un mesaj adresat lui Anthony Eden, cu scopul de a impune măsuri ferme de aducere la îndeplinire a celor hotărîte în octombrie la Kremlin, în condiţiile în care în România se ridicau de acum probleme deosebit de grave în aplicarea clauzelor de armistiţiu iar factori guvernamentali încercau să atenueze exigenţele impuse ţării de sovietici. Iată acest document:

„Nota personală a primului ministru
Nr. de ordine M. 1207/4
Personală, particulară şi confidenţială
Ţinînd seama de modul în care ne-au sprijinit ruşii în legătură cu

---

[28] *Ibidem.*

[29] Waren F. Kimball, *Naked Reverse Right; Roosevelt, Churchill and Eastern Europe from „Tolstoy" to Yalta - and Little Beyond*, în „Diplomatic History", vol. 9, nr. 1/1985, p. 16-17.

cele ce se întîmplă în Grecia, ceea ce trebuie că le pune la grea încercare sentimentele şi organizarea, nu trebuie realmente să întindem prea mult coarda în România. Aminteşte-ţi procentajele pe care le-am scris pe hîrtie. Cred că ne-am bucurat de un tratament destul de bun din partea lui Stalin în Grecia, practic mult mai bun decît cel pe care ni l-au aplicat americanii. Este un lucru îngrozitor că nu putem avea şi una şi alta, dar tu şi cu mine ne-am asumat o mare răspundere şi nu putem să ne depăşim atribuţiile în România, cu atît mai mult într-un moment ca acesta. Fără a lăsa să transpară în telegrame, trebuie să-ţi impui voinţa.

W. S. C. "[30]

[30] A.S.B., Microfilme S.U.A., rola 630, c. 767-769.

Partea a II-a
DECIZII FUNDAMENTALE

1. Speranţe pe termen lung

În condiţiile în care în primii ani de război strategia politico-militară mediteraneeană a lui Winston Churchill implica o predispoziţie balcanică nedisimulată, iar sorţii războiului din Răsărit continuau să rămînă nedecişi, planurile premierului englez captează definitiv atenţia liderilor politici din România şi, mai tîrziu, chiar şi a celor doi Antoneşti. Intenţiile şi preocupările strategice ale Marii Britanii cu privire la Balcani sînt traduse la Bucureşti în sfera obiectivelor politice pe termen lung şi urmărite cu atenţie maximă, formînd obiectul a numeroase analize şi enunţuri de supoziţii din perspectiva unei dezvoltări militare favorabile Marii Britanii şi Statelor Unite ale Americii în direcţia României.

În capitala României era foarte bine cunoscut faptul că premierul englez vădise o preocupare specială pentru blocarea înaintării lui Hitler în această regiune, considerată a fi de o maximă importanţă pentru desfăşurarea evenimentelor ulterioare. De altfel, încă la 9 februarie 1941, în cuvîntarea sa radiodifuzată el deplîngea situaţia României, subliniind că „naziştii au ajuns acum la Marea Neagră".

După ce la 21 ianuarie 1941, Churchill declara Comitetului şefilor de state majore că „deîndată ce Tobruk-ul este ocupat, situaţia greco-turcă trebuie să aibă prioritate", la 12 februarie Eden şi Sir John Dill, şeful Statului Major al Imperiului, au fost trimişi cu misiune specială în Egipt şi în Balcani pentru a face tot ce era necesar în vederea zădărnicirii manevrelor apropiate ale lui Hitler. O importantă forţă expediţionară engleză a fost trimisă din Orientul Mijlociu în Grecia, iar conducătorii turci, după îndelungate convorbiri cu Eden „lăsau impresia că vor intra în război într-o anumită fază". Între timp lovitura de stat din Iugoslavia a trezit speranţa că se va putea organiza un vast front de rezistenţă în Balcani. Hitler a intervenit însă cu repeziciune fulgerătoare şi, la 6 aprilie, armata

iugoslavă a fost forțată să capituleze. Grecii, atacați în aceeași zi, s-au prăbușit și ei după o rezistență eroică în mai puțin de trei săptămîni.

„Informațiile ce ajungeau la Londra din tot sud-estul Europei — a notat Alexandru Cretzianu — relevau însă că această regiune constituia una din laturile slabe ale „ cetății europene" a lui Hitler [1].

În Iugoslavia trupele germane erau permanent hărțuite printr-un puternic război de partizani; condițiile din Croația erau atît de haotice încît italienii au trebuit să renunțe la planul de a-l trimite pe ducele de Spoleto să preia tronul fantomă oferit lui de către Ante Pavelici; în Albania, partizanii se constituiau în grupuri puternice; în Grecia au apărut curînd mișcări clandestine de rezistență. În astfel de condiții nu era de mirare că Churchill insistase în a pune la prima sa conferință cu președintele Roosevelt problema unor acțiuni militare în sud-estul Europei [2].

Într-adevăr, cu prilejul convorbirilor din luna august 1941 de la baza navală Newfoundland din Golful Placentia (Terra Nova), s-a relevat concepția lui Winston Churchill potrivit căreia, în cazul antrenării Statelor Unite în război, locul de desfășurare al operațiilor combinate ale celor două țări urma să fie axul mediteranei, avînd ca bază Africa de nord. A ieșit, de asemenea, în prim plan, preocuparea lui Winston Churchill care avea să domine relațiile anglo-americane cea mai mare parte a războiului: a) atragerea principalelor forțe americane pe teatrul de operații din Europa, fără a periclita pozițiile Imperiului britanic în Extremul Orient; b) folosirea acestor forțe nu în direcția Europei de nord-vest ci în Mediterana, prin Balcani, Germania urmînd să fie înfrîntă „pe la spate" sau cel puțin silită la un compromis „acceptabil".

Pe de altă parte, sub raport strategic, britanicii au argumentat, cu același prilej, că strategia înfrîngerii Germaniei ar putea consta în blocada strictă, bombardamente aeriene intense, propagandă abilă și stimularea revoltei în țările ocupate din Europa. Chiar dacă o debarcare pe continent va fi necesară, susțineau ei, nu vor trebui folosite masiv trupe terestre ca în 1914-1918. Forțele pe care le vom folosi vor consta în divizii blindate dispunînd de cel mai modern echipament. Pentru a suplimenta operațiunile lor, patrioții locali vor

---

[1] Al. Cretzianu, *The lost opportunity*, London, Jonathan Cape, 1957, p. 77.
[2] *Ibidem*, p. 99.

trebui să fie înarmaţi şi echipaţi în secret, astfel ca, la momentul potrivit, să se poată ridica, provocînd o revoltă [3].

După aceste convorbiri a fost adoptată cunoscuta Cartă a Atlanticului iar la 9 septembrie 1941, în faţa camerei Comunelor, Winston Churchill declara, între altele: „Ceea ce am avut de gînd a fost *restaurarea suveranităţii statelor aflate în prezent sub jugul nazist*" (*s.n.*).

Atenţia Bucureştiului faţă de aceste comunicate a fost cu atît mai polarizată cu cît, „Declaraţia comună a preşedintelui şi a primului ministru", astfel cum a fost intitulată Carta Atlanticului, cuprindea precizări cu caracter fundamental pentru soarta viitoare a Romaniei, după cum urmează:

12 august 1941

„Întîlnindu-se Preşedintele Statelor Unite ale Americii, F. D. Roosevelt şi Primul Ministru, d-l Churchill, reprezentant al guvernului Maiestăţii Sale, au găsit de cuviinţă să facă cunoscute anumite principii comune ale politicii ţărilor lor, principii pe care îşi întemeiază speranţele într-un viitor mai bun pentru omenire.

1) Ţările lor *nu doresc nici un fel de extindere, nici teritorială, nici de altă natură.*

2) *Nu doresc să asiste la schimbări teritoriale care nu corespund năzuinţelor liber exprimate ale popoarelor interesate.*

3) *Respectă drepturile tuturor popoarelor de a-şi alege forma de guvernămînt sub care vor să trăiască şi vor ca popoarele cărora le-au fost luate cu forţa drepturile de suveranitate şi de autoguvernare, să recapete aceste drepturi* (*s.n.*).

. . . . . .

6) După înfrîngerea definitivă a tiraniei fasciste, ei speră într-o pace care va da tuturor naţiunilor posibilitatea de a trăi în siguranţă, în limitele graniţelor lor şi care va aduce locuitorilor din toate ţările lumii asigurarea că îşi vor putea sfîrşi zilele la adăpost de frică şi nevoi.

. . . . . .

8) Ei sînt încredinţaţi că toate popoarele lumii trebuie, atît din considerente materiale, cît şi morale, *să renunţe la folosirea forţei*. Şi

---

[3] Eugen Preda, *Săritura de pisică*, Bucureşti, 1976, p. 44, cf. *Istoria oficială a armatei americane privind planificarea strategică în al doilea război mondial* (S.P.C.W), vol. 1, p. 55-56.

pentru că în viitor pacea nu poate fi durabilă atîta vreme cît unele naţiuni vor continua să folosească pe uscat, pe mare sau în aer arme cu care să ameninţe sau să poată ameninţa cu agresiunea în afara frontierelor lor, ei cred necesar ca – înainte de de a se elabora un sistem vast şi permanent de securitate generală – aceste naţiuni să fie dezarmate. De asemenea, ei vor sprijini şi încuraja orice alte măsuri practice menite să diminueze balastul pe care-l reprezintă înarmarea pentru popoarele iubitoare de pace".

Preocuparea şi speranţele oamenilor politici români au sporit şi mai mult atunci cînd, la 24 septembrie 1941, în preajma începerii discuţiilor tripartite de la Moscova, propuse la Newfoundland, şi în urma demersurilor anglo-americane, *guvernul sovietic, acceptînd principiile Cartei Atlanticului, a declarat: „URSS apără dreptul fiecărui popor la independenţa statală şi inviolabilitatea teritorială a ţării sale, dreptul de a instaura o astfel de orînduire socială şi de a alege o astfel de formă de ocîrmuire pe care acesta le consideră potrivite şi necesare, în scopul înfloririi economice şi culturale a ţării sale*". Cu toate acestea, nu putea să nu îngrijoreze şi faptul că prezentînd această declaraţie, ambasadorul sovietic la Londra, I.M. Maiski, a însoţit-o în aceeaşi zi, de precizarea că „aplicarea acestor principii va fi în mod necesar adaptată la circumstanţele, necesităţile şi caracteristicile istorice ale diferitelor ţări".

2. Consecinţe implicate

Între timp trupele române, insuficient dotate şi instruite, sînt împinse în adîncimea frontului, pierzînd zeci de mii de oameni. Situaţia este agravată de întreaga evoluţie a relaţiilor româno-germane care înregistrează încă din acest stadiu un bilanţ falimentar. Dovezile deplinei rapacităţi naziste deveniseră atît de evidente, încît, chiar şi echipa antonesciană se vedea redusă la un simplu executant. În mod treptat, relaţiile româno-germane se plasează pe terenul unor ample contradicţii. Sub avalanşa de presiuni, şi supus unui sistem de adevărată spoliere, guvernul român acţionează în diferite moduri şi la cele mai importante niveluri ale conducerii germane. Încă la 2 septembrie 1941, Mihai Antonescu, care a reprezentat România la cele mai multe dintre tratativele economice cu germanii, a scos în relief în convorbirile cu delegaţii celui de-al III-lea Reich, lipsa de

loialitate, încălcarea prevederilor stipulate în acorduri, amestecul în treburile interne, impunerea de către armatele hitleriste a unui regim de jaf, dezordini, abuzuri şi ilegalităţi.

Considerînd că România a ajuns la limita maximă a contribuţiei sale, dincolo de care se întrezărea „o catastrofă financiară şi economică, răsturnarea bugetului şi toate consecinţele sociale care pot duce la o adevărată anarhie în ţara noastră" [4], Mihai Antonescu a supus aceste consideraţii la 30 septembrie 1941 în convorbirile avute cu generalii Hauffe şi Speidel, cu amiralul Fleischer şi consilierul de legaţie Klugquist, precum şi cu ministrul Germaniei la Bucureşti, von Killinger.

Repetatele cereri ale guvernului român de a se da o nouă reglementare raporturilor economice cu Germania, au determinat începerea, la 12 noiembrie 1941, la Berlin, a discuţiilor comisiilor guvernamentale, conduse de Karl Clodius şi Nicolae Răzmeriţă, care s-au încheiat la 17 ianuarie 1942 prin semnarea unui protocol confidenţial şi a unui acord de credit. Spre a cîştiga încrederea părţii române, K. Clodius a trimis lui N. Răzmeriţă o notă secretă în care arăta că Berlinul este gata să acorde o compensaţie corespunzătoare pentru pagubele rezultate din exploatarea intensivă a resurselor de petrol în interesul ducerii în comun al războiului [5]. Printr-o altă notă din aceeaşi zi, Clodius adăuga că, în năzuinţa de a acorda guvernului român sprijin pe teren valutar, convins că acesta va face tot ceea ce era necesar pentru realizarea unor livrări cît mai mari de cereale şi petrol, cabinetul german era gata să-i pună la dispoziţie în vederea acoperirii circulaţiei de bancnote, 13 340 kg. aur fin în lingouri uzuale în comerţ [6]. Ambele promisiuni s-au dovedit a fi însă cu totul formale.

Partea română a ridicat din nou problema dificultăţilor economice şi financiare intervenite în raporturile româno- germane cu ocazia convorbirilor pe care Mihai Antonescu le-a avut cu conducătorii celui de-al III-lea Reich la sfîrşitul anului 1941 la Berlin. Hitler, Ribbentrop şi Göring nu numai că au refuzat să găsească soluţii echitabile, dar au căutat să impună noi obligaţii României. Astfel, Hermann Göring, la fel ca la întîlnirea din martie cu Ion

---

[4] Biblioteca Centrală de Stat, *fond* St. Georges, Arh. M.Antonescu, Pachet LV, dosar 7, f. 24.

[5] Arh.St.Buc., *Fond* Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosar nr. 248/1942, f. 93.

[6] *Ibidem*, f. 94. Vezi şi B.C.S., Fond St. Georges, Arh. M.Antonescu, Pachet LXX, dosar 1.

Antonescu, a cerut „intensificarea producției de petrol a României pînă la nivelul cel mai mare posibil, prin toate măsurile care se pot concepe. Producția – spunea el – trebuie să fie mărită chiar cu riscul de a pompa sondele pînă la completa lor secătuire" [7].

Pe fondul acestor presiuni, Berlinul devenea tot mai conștient de riscul unor „defecțiuni" în România, de natură a afecta în mod direct asigurarea cu produse petrolifere. Între cele două momente ale presiunilor naziste la vîrful conducerii germane, conducătorii celui de-al III-lea Reich remarcă, de asemenea, disponibilitatea tot mai scăzută a lui Ion Antonescu însuși pentru concesii economice fără o bază strict reglementată. În consecință, cancelarul nazist declară în fața comandanților militari germani, la numai o lună de la angajarea României în războiul antisovietic, respectiv la 16 iulie 1941, că această țară, „ca de altfel orice teritoriu cu resurse petroliere, va urma să primească un regim de subordonare necondiționată intereselor germane și chiar să fie lichidat ca stat... Noi trebuie, preciza Hitler, să luăm în considerare și acest fapt și, în consecință, să determinăm pe această bază frontierele noastre. Nu trebuie să depindem de bunăvoința altor popoare, iar relațiile noastre cu România trebuie stabilite după aceste principii". Era o reconfirmare a lipsei sale de convingere cu privire la siguranța României și pe care o exprimase la 19 aprilie 1941, deci în plină pregătire a războiului din răsărit, în fața unui interlocutor ungur: „România nu este în poziția de a se menține pe termen lung, pentru că în interiorul ei nu există forțe de regenarare" [8] (?!).

Între timp, la 12 iulie, a fost încheiat acordul sovieto-britanic cu privire la acțiunile comune în războiul împotriva Germaniei. Șase zile mai tîrziu, a început corespondența directă dintre I.V. Stalin și W. Churchill. La 18 și, respectiv, 30 iulie, URSS a încheiat acorduri, similare celui cu Marea Britanie, cu guvernele în emigrație, la Londra, ale Cehoslovaciei și Poloniei. Tot în iulie, lui Hopkins*, aflat la Moscova, i s-a pus nu numai problema furniturilor militare, dar i s-a subliniat necesitatea și importanța participării directe a Statelor

---

[7] Documents of German Policy, Series D, vol. XIII, doc. 503.

[8] Idem, vol. 12, doc. 371.

* Harry Hopkins a fost prietenul și consilierul cel mai apropiat al președintelui Roosevelt. El a jucat un rol important în relațiile cu Marea Britanie și URSS, unde a fost de mai multe ori ca emisar personal al președintelui Roosevelt. Devenind și prieten al lui Churchill, a fost folosit de ambii conducători ca mediator în aplanarea unor deosebiri de vederi între ei.

Unite la război. La scurt timp, cu prilejul amintitei întîlniri de la Newfoundland, se relevă profunda şi imensa importanţă a elaborării Cartei Atlanticului. Însuşi faptul că Statele Unite, din punct de vedere teoretic încă neutre, se alătură unei puteri beligerante, publicînd o asemenea declaraţie, era uluitor. Aluzia la „înfrîngerea definitivă a tiraniei naziste" — ce se baza pe o frază apărută în ciorna formulată de mine — va nota W. Churchill —, însemna o sfidare căreia în timpuri normale i s-ar fi răspuns printr-un act de război.

Nu este mai puţin adevărat că într-un mesaj din 14 iulie 1941 adresat lui W. Churchill, preşedintele menţionase şi „unele zvonuri privind tranzacţii sau înţelegeri între guvernul britanic şi ţările ocupate". Chiar de la prima lor întîlnire de la Newfoundland, din 9 august, Churchill a fost luat prin surprindere prin punerea pe tapet a suspiciunii inserate încă în mesajul său din 14 iulie: „Personal, înclin să consider că o declaraţie generală din partea dv. ar fi necesară acum, clarificînd faptul că *nu au fost asumate nici un fel de angajamente postbelice de pace în ce priveşte teritoriile, populaţiile sau economia*". În discuţiile de la bordul crucişătorului greu „Augusta", Churchill a prins însă ocazia ca, printr-o declaraţie comună, în ciuda situaţiei oficiale de neutralitate americană, scopurile de război britanice să fie racordate cu ambiţiile Statelor Unite, în mod public şi răsunător [9].

În urma întîlnirii Roosevelt — Churchill de la Newfoundland i s-a transmis lui Stalin propunerea de a se reuni la Moscova o conferinţă care să discute nevoile şi cerinţele forţelor armate sovietice şi ale puterilor anglo-saxone. Aderarea Uniunii Sovietice la principiile Cartei Atlanticului (24 septembrie) şi Conferinţa tripartită de la Moscova, începută cinci zile mai tîrziu, au configurat în toamna anului 1941, coaliţia antihitleristă, chiar înainte ca Statele Unite să fie antrenate în război.

Poziţia Statelor Unite şi Marii Britanii a fost explicată de A. Harriman, trimisul special al preşedintelui pe lîngă W. Churchill şi, ulterior, în capitala sovietică, şeful delegaţiei americane la convorbirile tripartite de la Moscova, în felul următor: „Ei (britanicii — n.n.) aveau nevoie de Uniunea Sovietică, ca aliat. Pentru autoconservarea lor, ei doreau ca ruşii să se menţină în luptă. În plus, faţă de ajutorarea englezilor, Roosevelt mai avea un motiv. Noi nu eram atunci în război,

---

[9] Conferinţa Atlanticului, „Magazin istoric", iulie 1986, p. 52.

dar el se temea că, mai curînd sau mai tîrziu, vom fi antrenaţi, deşi nu ştia cum. El dorea, totuşi, în cazul implicării noastre, să limiteze participarea la forţele aeriene şi navale şi cu minimum de forţe terestre. El spera că, dacă noi i-am putea ajuta pe ruşi să continue lupta, Armata Roşie va fi în măsură să ţină armatele Axei angajate şi, folosind puterea noastră aeriană şi navală, să evităm participarea de forţe terestre importante pe continentul european" [10].

Cu toate acestea, dilema sorţilor războiului din Răsărit continuă să-l preocupe pe Winston Churchill într-o însemnată măsură. Aflat la Newfoundland şi încă înainte de a adopta propunerea comună transmisă lui Stalin la 12 august, premierul englez a telegrafiat în aceeaşi zi Cabinetului de război, precizînd că „noi nu dorim să începem conferinţa cu Rusia înainte de ultima parte a lunii septembrie cînd, este de sperat, vom şti unde se va stabili frontul rus pentru la iarnă. Între timp, evenimentele pe frontul de răsărit se agravau necontenit. La 21 septembrie a fost ocupat Kievul; blocada Leningradului era fermă; la 2 octombrie a început ofensiva asupra Moscovei; la 17 octombrie a căzut Odesa. La 29 octombrie, Harkovul a fost cucerit şi au început luptele în sectorul Rostov-pe-Don. Pe acest fundal s-a produs prima mare criză serioasă în relaţiile anglo-sovietice de la agresiunea Germaniei fasciste împotriva URSS. Elementele care au declanşat-o au fost ameninţarea asupra Moscovei, lipsa celui de-al doilea front şi a oricărei coordonări a acţiunilor militare şi, ca amnar, apariţia în presa americană a unor informaţii despre *demersurile sovietice făcute pe căi diplomatice secrete, privind declararea războiului de către Marea Britanie ţărilor antrenate de Germania în agresiunea antisovietică*. Toate acestea au dus la un ascuţit schimb de mesaje între Stalin şi Churchill. Au trebuit intense contacte de culise pentru aplanarea conflictului...

Pe măsură ce trupele germane avansau în adîncimea teritoriului sovietic Stalin se vede nevoit să-i scrie din nou lui Churchill la 3 septembrie, în legătură cu necesitatea imperioasă a creării, încă în cursul anului 1941, *undeva în Balcani,* sau în Franţa, a unui al doilea front. *Era unica dată cînd conducătorul sovietic indica şi Balcanii drept zonă posibilă pentru un al doilea front aliat*. „Cererea dictatorului roşu era atît de disperată, a notat Al. Cretzianu încît în cele din urmă a ajuns să lase în grija primului ministru britanic să aleagă dacă cel

[10] C. Bogdan, E. Preda, *Sferele* ..., p. 152.

de-al doilea front trebuie creat în Franţa sau în Balcani. Eram atunci la începutul toamnei anului 1941 şi curgea mult sînge. În decembrie următor (1941—n.n.) cînd înaintarea germană fusese oprită, Stalin nu mai pomenea despre un al doilea front în Balcani în discuţiile cu Eden, care sosise la Moscova într-o misiune oficială. De altfel, în acea vreme, el cerea nu numai Basarabia, ci de facto anexarea întregii Românii sub eufemismul „unor înlesniri speciale pentru baze". În telegrama pe care a trimis-o ministrului său de externe, Churchill a respins cu indignare astfel de cereri şi a scos în evidenţă că ele contrazic Pactul Atlantic pe care îl semnase Stalin însuşi. El a mers chiar mai departe şi a reamintit că Marea Britanie *n-a recunoscut extinderile teritoriale săvîrşite de Soviete „prin acte de agresiune în colaborare ruşinoasă cu Hitler"* [11](*s.n.*).

La 5 septembrie, la Londra, ambasadorului Maiski i se explica din nou că Marea Britanie nu are mijloace umane şi materiale în vederea stabilirii unui front în Franţa sau în Balcani.

În condiţiile în care motivele invocate de Londra îi apar lui Stalin tot mai lipsite de justificare, atrage atenţia şi faptul că la acea dată concepţia strategică britanică, expusă de acum şi la Newfoundland, era orientată, cum am mai amintit, nu în vestul Europei ci în Africa de nord franceză şi, în general, de-a lungul axului Mediteranei, iar conducătorii americani, în perspectiva intrării Statelor Unite în război, *îl suspicionează pe Churchill pentru intenţia de a încerca utilizarea trupelor americane pentru interese ale Imperiului britanic.* Cum scria după Newfoundland însuşi fiul preşedintelui Roosevelt, „ei (americanii—*n.n.*) se întrebau dacă nu cumva *scopul Imperiului britanic nu este ca să-i vadă pe nazişti şi pe ruşi distrugîndu-se unii pe alţii, în vreme ce Anglia să se poată întări"* [12].

Winston Churchill era conştient că asupra lui planau astfel de bănuieli, încît va nota în Memoriile sale: „S-au răspîndit atîtea poveşti despre aşa-zisa mea aversiune faţă de operaţiile de mare anvergură pe continent, încît e necesar ca adevărul să fie restabilit. Totdeauna am fost de părere că singurul mijloc de a cîştiga războiul era pornirea unui atac hotărîtor de mare amploare pe teritoriul ţărilor ocupate de germani şi că momentul declanşării lui va fi vara anului 1943. Încă de la sfîrşitul lui 1941 am apreciat că în faza ei iniţială, operaţia — aşa

---

[11] Al. Cretzianu, *op. cit.*, p. 75.

[12] Elliot Roosevelt, *Aşa a văzut-o el,* Editura Forum, Bucureşti, p. 49-50.

cum o vedeam eu – necesita 40 de divizii blindate şi un milion de soldaţi aparţinînd altor arme. Cînd mă gîndesc la numărul de cărţi care s-au scris pornind de la supoziţii gratuite şi eronate asupra atitudinii mele referitoare la acest subiect, mă simt obligat să atrag atenţia cititorului asupra documentelor autentice – singurele valabile – din acea vreme".

Este foarte adevărat totodată că în contextul strategiei sale, şi pe care o mărturiseşte deschis, aceea a „unui atac hotărîtor de mare amploare pe teritoriul ţărilor ocupate de germani", *W.Churchill acorda o importanţă specială mişcărilor de partizani din Balcani şi sconta pe o revoltă a popoarelor din această zonă a Europei, ceea ce ar fi asigurat condiţiile necesare pătrunderii cu succes a trupelor engleze.*

Procesul formării şi afirmării coaliţiei antihitleriste a fost marcat chiar de la primii paşi şi de o serie de măsuri privind acţiuni comune în terţe ţări şi de înţelegeri asupra „zonelor de securitate" sau „zonelor de răspundere", care au configurat însă situaţii cu mari implicaţii pentru perioada postbelică, mai ales că o reconstituire a hărţii prezenţelor militare legate de desfăşurarea sau sprijinirea operaţiunilor din timpul războiului, îndeosebi din faza lui finală ilustrează prea bine suportul pe care l-au constituit pentru arhitectura politică [13], astfel cum vom avea prilejul să constatăm inclusiv în ce priveşte situaţia României.

Încă din vara anului 1941, imediat după agresiunea Germaniei în răsărit, URSS şi Marea Britanie au întreprins demersuri comune pentru eliminarea activităţii germane în Turcia, Afganistan şi Iran. Dacă în ce priveşte primele două ţări aceste demersuri s-au efectuat numai prin canale diplomatice, în ce priveşte Iranul ele au căpătat rapid o dimensiune militară şi au îmbrăcat forma ocupaţiei militare care a durat, de altfel, pînă în 1946. Din primăvara pînă în toamna anului 1941, Marea Britanie a reuşit să-şi instaleze controlul militar asupra întregii coaste a Levantului, înlăturînd administraţia de la Vichy din Siria şi Liban, să-şi consolideze poziţiile în Irak şi sudul Iranului şi să elimine Italia din Etiopia, Eritreea şi Somalia italiană... *În prima lor conferinţă de la Washington (decembrie 1941 – ianuarie 1942), denumită codificat „Arcadia", preşedintele Roosevelt şi premierul Churchill au decis să delimiteze „zonele de răspundere" pe toate teatrele de operaţiuni, fapt ce a fost consemnat în schimbul de scrisori dintre ei din 9 şi 17 martie 1942. Astfel, a fost stabilită aşa-*

[13] Corneliu Bogdan, Eugen Preda, *Sferele* ..., p. 154.

numita linie Hawaii—Australia, prin care întreaga zonă a Pacificului intra în răspunderea Statelor Unite, iar zona de la vest de Singapore, inclusiv India, Oceanul Indian, Golful Persic, Marea Roşie, Libia şi Mediterana, în răspundere britanică. În zona Europa—Atlantic răspunderea s-a stabilit să fie comună [14].

Pe plan militar, în consens cu opţiunile sale, Winston Churchill, la aceeaşi conferinţă „Arcadia", îşi dezvoltă concepţia: el înmînează şefului de stat american mai multe memorandumuri. Primul indica Balcanii ca o regiune unde forţele britanice şi americane, suficient de puternice pentru a susţine revolta popoarelor cucerite, ar putea să debarce. Într-un alt memoriu, el subliniază că evenimentele justificau eforturile extreme anglo-americane de a aduce Turcia în război. Părerile lui Churchill s-au impus şi conferinţa „Arcadia" a hotărît, printre altele, să înarmeze şi să ajute Turcia. Punctul 17 al planurilor strategice, spunea, printre altele: „În 1943, pentru revenirea pe continent, calea va fi deschisă prin Mediterana, din Turcia în Balcani, sau debarcînd în Europa occidentală" [15].

Ce a consemnat Winston Churchill despre toate acestea în Memoriile sale? „...Ştiam, încă înainte de plecare, că ultragiul de la Pearl Harbour răscolise resentimentele poporului american. Raporturile oficiale şi ştirile de presă pe care le primisem, dădeau impresia că întreaga furie a americanilor se dezlănţuise împotriva Japoniei. Ne temeam ca nu cumva să sufere optica asupra războiului în totalitatea sa. Ne dădeam seama de pericolul grav ce ne-ar fi aşteptat dacă Statele Unite ar fi pornit războiul în Pacific împotriva Japoniei, lăsîndu-ne pe noi să luptăm singuri împotriva germanilor şi a italienilor în Europa, Asia şi Orientul Mijlociu.

Vom fi oare în stare să-l convingem pe Preşedinte şi pe şefii armatei americane că înfrîngerea Japoniei nu va însemna şi înfrîngerea lui Hitler, dar că Hitler o dată biruit, nimicirea Japoniei nu va mai fi decît o problemă de timp?... Am dictat trei note asupra desfăşurării viitoare a războiului şi a felului în care socoteam eu că trebuie condus, pentru a mă pregăti în vederea întîlnirii cu Preşedintele şi a discuţiilor din America. Înainte de Crăciun i-am înmînat Preşedintelui cele trei note, specificînd că ele conţineau părerile mele personale şi subliniind că nu aveau menirea să înlocuiască discuţiile oficiale între statele noastre

---

[14] C. Bogdan, E. Preda, *Sferele* ..., p. 154-155.
[15] AL. Cretzianu, *op. cit.*, p. 99.

majore (...) Simţeam că Preşedintele împărtăşea în multe privinţe părerile mele asupra acţiunii din nord-vestul Africii franceze. În octombrie îi putusem vorbi despre concepţiile şi planurile britanice doar cînd rămîneam singuri. Acum devenisem aliaţi, trebuia să acţionăm împreună la o scară mult mai mare".

În nota intitulată „Teatrul de operaţiuni din Atlantic", Churchill rezuma:

„(...) 11. Pe scurt, în 1942, pe teatrul de luptă din vest, principalul efort al ofensivei va fi concentrat asupra ocupării şi punerii sub controlul Marii Britanii şi al Statelor Unite a tuturor posesiunilor franceze din vestul şi nordul Africii, şi asupra menţinerii controlului Marii Britanii în nordul Africii, pe întregul ţărm de la Tunis la Egipt, asigurînd astfel — dacă situaţia navală este favorabilă — libera trecere prin Mediterană spre Levant şi spre Canalul de Suez. Pentru atingerea acestor obiective majore, Marea Britanie şi Statele Unite trebuie să-şi păstreze superioritatea navală şi aeriană în Atlantic, transportul şi aprovizionarea să nu sufere întreruperi, iar insulele britanice să fie apărate împotriva invaziei".

O altă notă privea „Teatrul de operaţiuni din Pacific", iar ultima, „Campania din 1943". În cea din urmă propunea, între altele:

3) Va trebui deci să ne pregătim să eliberăm ţările ocupate din vestul şi sudul Europei, debarcînd în locuri potrivite, succesiv sau simultan, armate britanice sau americane destul de puternice pentru a încuraja la insurecţie populaţiile ţărilor respective. Singure, ele nu ar fi în stare să o facă din pricina represaliilor la care ar fi supuse, dar, dacă am trimite trupe suficiente şi bine înarmate în cîteva din următoarele ţări: Norvegia, Danemarca, Olanda, Belgia, pe coasta franceză a Canalului Mînecii şi pe coasta franceză a Atlanticului, precum şi în Italia şi poate în Balcani, garnizoanele germane s-ar dovedi neputincioase să ţină concomitent piept forţelor de eliberare şi furiei dezlănţuite a popoarelor răsculate. Atîta timp cît dispunem de forţe navale suficiente pentru a ne alege locul sau locurile de atac, germanilor le va fi cu neputinţă să menţină, în fiecare din aceste ţări, efective suficiente care să reziste (...)

5) Deci, înaintea noastră nu se află numai sarcina de a-i obliga pe japonezi să se retragă la ei în ţară şi de a recăpăta o supremaţie indispensabilă în Pacific, ci şi sarcina de a elibera ţările ocupate ale Europei, prin debarcarea de trupe americane şi britanice pe coastele lor, în cursul verii 1943. Trebuie elaborate planuri de debarcare

pentru toate țările sus-menționate; vom întîrzia pe cît posibil alegerea celor trei sau patru țări în care se va efectua debarcarea, ca să beneficiem cît mai mult de desfășurarea evenimentelor și ca secretul să fie cît mai bine păstrat.

.....

7) Să nu ne închipuim că va fi necesar un mare număr de oameni. Dacă incursiunea formațiilor blindate e încununată de succes, populația locală, căreia trebuie să-i procurăm arme, va constitui efectivul de bază al ofensivei de eliberare. Patruzeci de divizii blindate a 15 000 de oameni fiecare sau echivalentul lor în brigăzi de tancuri — din care Marea Britanie va furniza aproape jumătate — vor însuma 600 000 de oameni. E suficient ca un milion de soldați aparținînd unor arme diverse să se alăture acestor formațiuni blindate, pentru a smulge de sub dominația lui Hitler teritorii imense. Dar, odată începute aceste campanii, vor necesita, ca să continue, uriașe cheltuieli. Industria și taberele noastre de instrucție vor trebui să furnizeze un randament înalt pînă la sfîrșitul anului 1942 (...)

Examinînd aceste trei documente, de care în ansamblu și în lumina evenimentelor ce au urmat sînt și astăzi mulțumit, se poate observa că pronosticurile mele nu s-au depărtat prea mult de ceea ce au întreprins Marea Britanie și Statele Unite în timpul campaniilor din 1942 și 1943. Am obținut acordul Președintelui pentru expediția din nord-vestul Africii (operația «Torch»), care a constituit prima noastră mare ofensivă amfibie comună..."

După cum se știe, prima conferință de la Washington a fost consacrată în principal problemelor militare. În cadrul ei a fost adoptată „Declarația Națiunilor Unite", declarație semnată de reprezentanții a 26 de state, inclusiv URSS, în ziua de Anul Nou 1942, și care reafirma în general, principiile Cartei Atlanticului și, totodată, hotărîrea statelor semnatare de a înfrînge „hitlerismul".

3. România dorea în mod real să se disocieze...

Încadrat în directivele germane, generalul Antonescu intră în Odessa la 16 octombrie, după jertfe deosebit de mari. Hitler pare să aprecieze efortul și la scurt timp, declară că odată cu aceasta, „pentru România războiul este de fapt terminat, iar românilor nu le mai rămîne decît să-și consolideze situația".

Starea dezastruoasă în care fusese adusă armata, care era decimată şi avea un moral cu totul impropriu angajării ei în alte confruntări, a şi determinat retragerea acesteia în ţară şi menţinerea pe front a unor efective cu valoare simbolică. *În acest scop a fost întocmită la Tighina chiar şi o convenţie secretă, semnată de generalul Arthur Hauffe, şeful Misiunii Militare Germane din România şi generalul Tătăranu, subşeful Marelui Cartier General Român. Caracterul confidenţial al acestei convenţii a urmărit ca ea să nu poată fi interpretată de către ceilalţi componenţi ai Axei ca o retragere a României din ansamblul obligaţiilor ei militare. Peste puţină vreme, Hitler a anulat însă în mod unilateral această convenţie şi, peste capul Comandamentului român, a dispus aruncarea în luptă a unei părţi din trupele române aflate în teritoriul dintre Bug şi Nipru, care nici măcar nu erau dotate şi instruite pentru luptă, având numai un rol administrativ.*

Între timp, la Bucureşti, deşi contactele şefului Legaţiei Statelor Unite, Günther Mott cu Ion Antonescu n-au mai putut fi menţinute ca înainte, informaţia politică strînsă de acesta şi-a păstrat, desigur, toată însemnătatea. Între altele, reţine atenţia o telegramă expediată de diplomatul american la 15 noiembrie 1941, conţinînd informaţii provenite de la „un prieten care, invariabil, îmi dă ştiri precise şi la timp". Respectivul „prieten" avusese tocmai o convorbire de două ore cu mareşalul, de la care aflase că „atît situaţia internă cît şi cea externă îi produceau o gravă îngrijorare" după expresia acestuia. Ion Antonescu indica limpede că ştia că în cele din urmă, Germania va pierde războiul, dar că el era obligat să continue colaborarea cu această ţară". De altfel, de la acelaşi „prieten comun care tocmai l-a văzut pe generalul Antonescu", Mott aflase că „guvernul Ungariei se decisese să participe la războiul împotriva Uniunii Sovietice, fără ca Berlinul să-i solicite acest lucru". Aceeaşi sursă afirmase că „relaţiile dintre forţele române şi cele germane nu erau deloc cordiale". Cei care au citit acest document la Washington au subliniat rîndurile în care se făcea cunoscut că Antonescu afirmase că „germanii au apreciat în chip eronat şi grav puterea militară rusească şi coeziunea ei". Antonescu era îngrijorat că germanii „nu reuşiseră să cucerească Rusia conform planului, cu atît mai mult cu cît nu se putea întrevede cîtuşi de puţin cum se vor dezvolta operaţiile din primăvară..." [16].

---

[16] Ion Stanciu, *1939-1941: Ministrul SUA la Bucureşti transmite...*, „Magazin istoric", anul XIX, nr. 4(217), aprilie 1985, p. 31.

Între timp, Uniunea Sovietică a cerut Angliei să declare război României şi Ungariei. La început, cum avea să remarce Alexandru Cretzianu, „Churchill s-a opus să cedeze faţă de Stalin... La 4 noiembrie 1941, el i-a adresat un mesaj lui Stalin, că n-ar fi în «realitate o afacere bună pentru englezi de a face un astfel de pas». El a scos apoi în evidenţă că «aceste ţări sînt pline de prieteni de-ai noştri; ele au fost covîrşite de Hitler şi folosite ca unelte, dar cînd norocul se va întoarce împotriva acestui mişel, ele vor reveni cu uşurinţă de partea noastră». Churchill cunoştea el însuşi foarte bine marele prestigiu de care se bucura Anglia în România. El era în deplină cunoştinţă a faptului că România, datorînd atît de mult eforturilor britanice în ajutorul ei la sfîrşitul primului război mondial, era foarte preocupată să spele episodul ruşinos al protectoratului nazist..." [17].

În cele din urmă, Marea Britanie a decis totuşi să adreseze importantul demers României. Apreciind că sosise momentul favorabil după „etapa Odessa" pentru o schimbare a poziţiei României faţă de război, ea a trimis, la 30 noiembrie, guvernului român o notă ultimativă în care arăta, că „dacă pînă la 5 decembrie 1941, guvernul român nu va fi oprit operaţiile militare şi încetat orice participare la ostilităţi, guvernul Majestăţii Sale nu va avea nici-o altă alegere decît a declara existenţa unei stări de război între cele două ţări".

Dominat de miza jocului în care se implicase, sperînd încă în mitul invincibilităţii celui de-al III-lea Reich, dar mai ales, convins de ireductibilitatea unei alianţe pe termen lung între Anglia şi URSS, el nu a fost în măsură să dea curs demersului englez, argumentînd că *orice încercare la acea dată de a se sustrage din orbita germană va conduce iremediabil la ocuparea ţării de către Wehrmacht şi la instalarea legionarilor din Reich în fruntea unui guvern eminamente nazist, temeri de altfel, absolut plauzibile.*

În răspunsul său la ultimatumul englez, guvernul român arăta clar sensul luptei armatei române. Spre marea nemulţumire a germanilor, el insista, într-un document ce trebuia să devină public, asupra aspectului unilateral al războiului României. El nu era îndreptat decît împotriva Rusiei. Jurnaliştilor români pe care mareşalul Antonescu îi convoacă după primirea notei de la însărcinatul cu afaceri american (Benton — n.n.) ce reprezenta interesele Marii Britanii la

---

[17] Al. Cretzianu, *op. cit.*, p. 57.

Bucureşti, le declară: „Eu sînt aliatul Reichului contra Rusiei. Eu sînt neutru între Marea Britanie şi Germania" [18].

Trei zile mai tîrziu, von Killinger şi Renato Bova Scoppa, ministrul Italiei la Bucureşti, cerură să fie primiţi într-o audienţă comună. Ei insistară că în conformitate cu articolul doi din Pactul Tripartit, România să declare război Statelor Unite. Germania şi Italia tocmai făcuseră acest lucru. Era preţul pe care Hitler trebuise să-l plătească Japoniei ca ea să atace.

Caracterul pur formal al declaraţiei de război a României adresată Statelor Unite ale Americii, în realitate un tribut plătit stării de dependenţă faţă de Reichul hitlerist, a reieşit din însăşi modul cum a fost formulată respectiva declaraţie de război: „Guvernul regal român are onoarea să comunice guvernului Statelor Unite ale Americii că în conformitate cu dispoziţiile Pactului Tripartit, şi respectînd obligaţiile solidare prevăzute prin acest Pact, ca urmare a stării de război ce a intervenit între Statele Unite pe de o parte şi Reichul german, Italia şi Japonia pe de altă parte, România se află ea însăşi în stare de război cu Statele Unite ale Americii" [19].

„Înţelegeţi că nu de bună voie noi săvîrşim un astfel de act", zicea Davidescu, secretarul general al Ministerului Afacerilor Externe lui Benton, cînd îi comunică decizia guvernului său. „Dacă ne separăm astăzi, este în speranţa că pînă la sfîrşit noi vom lupta împreună în acelaşi cîmp", adăugă el. Cei doi reprezentanţi de state devenite de acum înainte inamice, se îmbrăţişară la despărţire [20].

Împrejurarea este întărită şi de Al. Cretzianu, care sublinia că adevăratele sentimente ale României nu puteau fi suprimate. „Cînd însărcinatul cu afaceri, Benton, a venit să-şi ia rămas bun, Mihai Antonescu a început să-i spună în felul său: „Aveţi cuvîntul nostru că noi nu vom săvîrşi niciodată nici un fel de act ostil contra Statelor Unite" [21]. De altfel, mareşalul Antonescu a ţinut să convoace el însuşi din nou reprezentanţii presei, cărora le-a formulat precizări ce nu mai lăsau loc la nici-un fel de dubii: *„Eu sînt aliatul Reichului contra Rusiei. Eu sînt neutru între Marea Britanie şi Germania. Eu sînt pentru americani contra japonezilor"* [22].

---

[18] G. Barbul, *op. cit.*
[19] „Timpul", nr. 1654, din 14 decembrie 1941.
[20] G. Barbul, *idem.*
[21] Al. Cretzianu, *op. cit.*, p. 73.
[22] G. Barbul, *op. cit.*, p. 40.

Cunoscînd perfect de bine situaţia României, Statele Unite nici nu au reacţionat la acest pas făcut de guvernul de la Bucureşti. În consecinţă, preşedintele Roosevelt şi Cordell Hull au hotărît nici să nu ceară, la 13 decembrie, Congresului aprobarea unei declaraţii de război contra României. Mai tîrziu, cînd a cedat cererilor insistente ale lui Molotov şi şi-a schimbat această hotărîre, în iunie 1942, Roosevelt a avut grijă să pună în evidenţă, în mesajul său către Congres, că cele trei guverne (al României, Ungariei şi Bulgariei -n.n.) au declarat război Statelor Unite *„nu din proprie iniţiativă sau ca urmare a dorinţelor popoarelor lor, ci ca instrumente ale lui Hitler"*[23].

În ce priveşte starea de război între Marea Britanie şi România, aceasta s-a produs în ajunul plecării ministrului de externe britanic spre Moscova. Se ştie că în cursul schimbului de mesaje dintre Moscova şi Londra, de la începutul celei de a treia decade a lunii noiembrie, se conturaseră noi puncte de acord, inclusiv trimiterea lui Eden la Moscova pentru a discuta ansamblul problemelor anglo-sovietice. Referindu-se la declararea stării de război dintre Anglia şi România, Maiski, fost ambasador sovietic la Londra, scria: „În felul acesta, calea spre tratativele de la Moscova a fost netezită pe plan militar strategic"[24].

Ajuns la Moscova, la sfîrşitul anului 1941, Eden a avut trei întrevederi cu Stalin. Chiar de la prima discuţie, din 16 decembrie, ministrului englez i-au fost prezentate textele a două proiecte de tratat. Primul avea ca obiect o alianţă militară, inclusiv pentru perioada postbelică, spre deosebire de acordul din 12 iulie 1941, care se limita la durata războiului, şi pe care urma să-l înlocuiască. Al doilea proiect avea în vedere organizarea postbelică a lumii. La acest al doilea proiect era anexat un protocol secret prin care Marea Britanie urma să se angajeze să recunoască graniţele sovietice din 1941. Eden a precizat că nu are mandat să trateze această problemă şi că există o înţelegere anglo-americană ca problema frontierelor şi a organizării postbelice a Europei să nu fie rezolvate fără consultarea prealabilă a Statelor Unite. El a reamintit că guvernul său, deşi a recunoscut *de facto* frontierele URSS din 1941, *recunoaşterea lor de jure este o problemă care aparţine soluţionării postbelice şi*

---

[23] Al. Cretzianu, *ibidem*.
[24] I.M. Maiski, *Amintirile unui diplomat*, Bucureşti, 1977, p. 174-175.

reglementării păcii. La capitolul încheierii celor două tratate care au constituit o problemă centrală, negocierile n-au dat rezultate[25].

4. Conciliabule secrete şi impedimente reale

Angajîndu-se oficial, încă din seara zilei de 22 iunie 1941 să acorde Uniunii Sovietice tot ajutorul de care este capabil, Winston Churchill ia cunoştinţă o lună mai tîrziu de primul mesaj din perioada războiului ce i-a fost trimis de Stalin, la 18 iulie, în care acesta din urmă sublinia că „situaţia militară a Uniunii Sovietice şi, în acelaşi timp, a Marii Britanii, s-ar îmbunătăţi considerabil dacă s-ar crea un front împotriva lui Hitler în vest (Franţa de nord) şi în nord (Arctica)".

Într-adevăr, o dată cu semnarea Pactului anglo-sovietic din 12 iulie, la Moscova se considera foarte normală deschiderea celui de-al doilea front în vestul Europei, pentru a slăbi presiunea asupra Uniunii Sovietice. Cu toate acestea, cînd ambasadorul I.M.Maiski i-a înmînat mesajul amintit, Winston Churchill i-a spus pe loc, că o asemenea cerere este „ircalizabilă". El a repetat acest lucru în faţa lui Hopkins, consilierul preşedintelui Roosevelt, aflat în acel moment la Chequers, reşedinţa de vacanţă a premierului englez din apropierea Londrei: „Vedeţi, Stalin cere crearea unui al doilea front în Franţa. N-o putem face acum. Nu sîntem în stare"[26].

„Pe la mijlocul lui iulie (1941) – notează W. Churchill în Memoriile sale –, Harry Hopkins veni pentru a doua oară în Anglia, trimis de Preşedinte. Primul subiect pe care-l abordă în discuţiile cu mine fu invazia Rusiei de către Hitler şi efectul ei asupra echipamentului de război pe care trebuia să-l primim din partea Statelor Unite în urma convenţiei de împrumut-închiriere. În al doilea rînd, un general american căruia noi îi dădusem posibilitatea să ne inspecteze poziţiile făcuse un raport, aruncînd îndoiala asupra puterii noastre de rezistenţă în faţa unei invazii. Preşedintele era îngrijorat. Ca urmare, temerile Preşedintelui, care, cum am mai spus, nu era convins de înţelepciunea încercării noastre de a apăra Egiptul şi Orientul

[25] Eugen Preda, *Săritura*... p.49-50.
[26] I.M.Maiski, *op.cit.*, p.174-175.

Mijlociu, crescuseră. Nu riscam noi oare să pierdem totul, vrînd să facem prea multe dintr-o dată ?

Într-adevăr, era etapa de cea mai mare încordare, în care Anglia, hăituită de Hitler în aer şi pe apă, trăind sub ameninţarea unei invazii iminente, inspira o rezervă plină de scepticism multor observatori politici şi militari americani. Încă la 9 iunie 1940, într-un mesaj al primului ministru către lordul Lothian (Philip Kerr, marchiz de Lothian, ambasador britanic în S.U.A.), se spunea: „Dacă Marea Britanie este înfrîntă şi invadată, un guvern germanofil ar putea obţine condiţii avantajoase din partea Reichului, predîndu-i flota şi transformîndu-i astfel pe germani şi japonezi în stăpînitorii lumii. Actualii sfetnici ai Majestăţii Sale n-ar fi în stare de o asemenea faptă blamabilă; dar este exact ceea ce ar face un guvern ca cel al lui Quisling – poate că nici n-ar avea altă alternativă –, iar Preşedintelui trebuie să-i fie clar acest lucru. Ar trebui să-i vorbiţi în acest sens şi să-i spulberaţi orice iluzie cu privire la dreptul de moştenire asupra resturilor imperiului nostru dacă îşi continuă actuala politică. Dimpotrivă, riscă să-şi vadă puterea navală depăşită. Mai mult decît atît, naziştii vor voi să pună mîna mai cu seamă pe insulele şi bazele navale, de unde Statele Unite pot fi ameninţate. Dacă sîntem învinşi, Hitler are toate şansele să cucerească lumea..."

Relaţiile personale cu Roosevelt, conduse abil de Churchill, în spiritul unei amiciţii plină de deferenţă, dar uzînd de toate mijloacele de persuasiune, aveau să-şi dea roadele în acele împrejurări hotărîtoare pentru existenţa Angliei prin sprijinul mereu crescut, acordat graţie prestigiului său, de preşedintele S.U.A., pînă la intrarea în război a Americii, adică pînă la încheierea alianţei oficiale între cele două state. Cum se cunoaşte, încă în anii 1940-1941, pînă la intrarea în război în urma atacului japonez de la Pearl Harbur, Statele Unite au luat o serie de măsuri care, practic, fiind şi un ajutor dat Marii Britanii, serveau propriile interese. În septembrie 1940, a fost încheiat acordul americano-britanic „distrugătoare contra baze", prin care Marea Britanie, în schimbul echipamentului naval şi militar (50 distrugătoare), ceda Statelor Unite baze aeriene şi navale în posesiunile ei din Atlanticul de vest (Terra Nova, Bermude, Bahamas, Jamaica, St. Lucia, Trinidad, Guyana britanică). În aprilie 1941, printr-un acord cu ambasadorul danez la Washington, Groenlanda a fost introdusă în „zona de securitate" a Statelor Unite şi, în aceeaşi lună, „zona de securitate" şi patrularea americană în Atlan-

tic au fost extinse pînă la mijlocul oceanului. Tot sub influenţa Statelor Unite, Islanda s-a despărţit (la 17 mai) de coroana Danemarcei şi, la 5 iunie 1941, la Washington s-a adoptat decizia ca infanteria marină americană să se instaleze pe coastele ei. De asemenea, în mai 1941, s-au dat ordine de pregătire a ocupării insulelor Azore, unde britanicii aveau baze, pentru prevenirea ocupării arhipelagului de „forţe beligerante ostile". De altfel, Churchill însuşi îi oferise lui Roosevelt, la 29 mai 1941, ca forţe americane să participe la ocuparea principalei insule din arhipelagul Canare (Gran Canaria), a arhipelagului Capul Verde, a unei insule din Azore şi a Dakarului.

Cum avea să noteze A.J.P. Taylor, specialist în istoria contemporană, „încrederea lui Churchill în bunăvoinţa Americii nu cunoştea limite. El presupunea că, într-un fel sau altul, Statele Unite vor găsi mijlocul de a reda Imperiului britanic fosta lui măreţie sau poate că îşi închipuia că imperiul şi-o va recăpăta prin propriile sale forţe, de îndată ce ameninţarea Axei va fi înlăturată... În mare măsură datorită lui Churchill, Anglia s-a menţinut în primele rînduri pînă aproape de sfîrşitul războiului, epuizîndu-şi resursele pentru a realiza acest tur de forţă... Churchill a confundat ceea ce în politica americană era calcul, cu generozitatea, şi a crezut că la sfîrşitul războiului, Statele Unite vor repune Marea Britanie în vechea ei poziţie. Dar nici nu a avut de ales. Englezii erau gata să-şi sacrifice viitorul de dragul prezentului şi Churchill a trebuit să se descurce cum putea el mai bine[27].

Atacul japonez asupra Pearl Harbur-ului a realizat ceea ce nici Churchill, nici Hitler nu reuşiseră să obţină — intrarea Statelor Unite în război.

Mijlocul anului 1941 a marcat un punct de cotitură al războiului: agresiunea nazistă împotriva URSS. Serviciile de informaţii britanice şi americane erau în temă. Ele au transmis la Moscova cu precauţie, dar în mod repetat, datele de care dispuneau. La 14 iunie 1941, Churchill i-a scris lui Roosevelt că „atacul german la frontiera rusească este iminent... Dacă acest nou război izbucneşte, vom da ruşilor, desigur, toate încurajările şi tot ajutorul pe care ni-l putem permite, conform principiului că Hitler este duşmanul pe care trebuie să-l înfrîngem". Într-o cuvîntare radiodifuzată, chiar în seara

---

[27] A.J.P. Taylor, eseu publicat în aprilie 1969 în *„Observer"*, cu prilejul apariţiei vol. *Churchill. Four faces and the man (Churchill. Cele patru chipuri ale omului)*.

declanşării agresiunii (22 iunie 1941), Churchill a declarat: „Pericolul care planează este şi o primejdie împotriva noastră şi o primejdie împotriva S.U.A., după cum cauza oricărui rus care luptă pentru vatra şi căminul său este cauza oamenilor liberi şi a popoarelor libere de pretutindeni, din toate colţurile pământului". La rîndul său, Roosevelt a anunţat că SUA vor da tot ajutorul posibil URSS.

Cînd în vara anului 1941 URSS solicită deschiderea celui de-al doilea front în vestul Europei, Anglia se găsea într-o imposibilitate materială de a angaja o astfel de operaţiune de mare anvergură. În ciuda îndepărtării primejdiei unei invazii germane pentru Marea Britanie, primăvara şi vara anului 1941 au continuat să fie foarte grele (pătrunderea militară a Germaniei în Balcani, ofensiva puterilor Axei în Africa de nord, pierderile mari ca urmare a activităţii submarinelor germane, îngrijorări sporite în legătură cu orientarea guvernului de la Vichy etc.).

Un alt factor implicat privea însă şi părerea încetăţenită la Londra şi Washington, imediat după atacul fascist în răsărit, că armata sovietică va fi înfrîntă în scurt timp şi distrusă în cea mai mare parte. În rîndurile specialiştilor militari englezi şi americani, opiniile cele mai optimiste erau că acest fapt se va produce în maximum şase luni[28].

Acesta era, între altele, şi motivul pentru care Hopkins sosise la Londra la mijlocul lunii iulie 1941. După perfectarea întîlnirii ce urma să aibă loc la Newfoundland, Hopkins a plecat la Moscova, cu aprobarea lui Roosevelt, pentru a constata la faţa locului situaţia. Vizita a avut o importanţă deosebită pentru că la întoarcere l-a convins pe Roosevelt că Uniunea Sovietică are capacitatea şi voinţa de a face faţă agresiunii germane.

---

[28] W. Churchill, *Memorii*, vol. 6, 1965, p. 14.

Partea a III-a
AVANPOSTURI ADJUDECATE

1. Faites vos jeux

La numai un an de la declanşarea celei mai mari conflagraţii a omenirii, conturile frontului secret din România se dovedeau a fi fost adjudecate în mod decisiv de către serviciile de spionaj ale celui de-al III-lea Reich în confruntarea lor cu oficiile de informaţii ale puterilor occidentale.

Avanposturile principale, greu cucerite de către spionajul german, fuseseră abordate de către acesta din urmă în stilul cel mai ferm şi specific politicii de forţă a Berlinului. Insuccesele serviciilor speciale aliate apăreau cu atît mai surprinzătoare cu cît aveau loc într-un spaţiu operativ considerat favorabil lor în mod tradiţional, dar ele nu puteau fi totuşi separate de cursul evenimentelor militare pe teatrul european şi nici de răsturnările politice defavorabile lor produse în România.

Istoriografia frontului secret a constatat în acelaşi timp că la baza unora dintre cele mai grave eşecuri ale serviciilor speciale aliate s-au aflat şi neajunsuri datorate celor mai dezamăgitoare sisteme şi procedee ale lucrului conspirativ în condiţii de război, şi care au făcut ca în balanţa confruntării să fie înregistrate asemenea insuccese de proporţii precum eşuarea punerii în aplicare a planurilor de distrugere a resurselor, instalaţiilor şi rezervoarelor petrolului românesc, ratarea acţiunii de blocare a şenalului navigabil al Dunării prin aruncarea în albie a stîncilor din zona Porţilor de Fier, abandonarea iresponsabilă a documentelor secrete ale Marelui Stat Major francez în trenul de comandament al generalului Maurice Gamelin şi capturarea lor la 19 iunie 1940 în gara din Charité-sur-Loire de către serviciile speciale ale Wehrmachtului. Ultimul eveniment, considerat de literatura istorică a frontului secret european

drept „o culme a ghinionului în cursul celui de-al doilea război mondial", a condus la deconspirarea programului de acţiune şi a identităţii agenţilor francezi aflaţi în România pentru distrugerea petrolului[1], ceea ce a şi facilitat declanşarea campaniei de presiuni naziste asupra Bucureştiului, soldată, după numeroase tergiversări, cu expulzarea din România a cadrelor în cauză, acţiune urmată, în toamna aceluiaşi an, de retragerea în exterior a celor mai importanţi rezidenţi ai serviciilor engleze în faţa represiunilor gestapovisto-legionare.

Rămîne totuşi fapt incontestabil că şi pe alte spaţii europene de interes operativ, frontul secret aliat a înregistrat la începutul războiului eşecuri nu mai puţin jenante şi costisitoare, explicate în lucrările postbelice ca datorîndu-se consecinţelor nefaste ale conciliatorismului occidental care a profesat o predispoziţie nedisimulată spre compromis în faţa nazismului, cu urmări profund negative. Autori de prestigiu au stigmatizat, pe bună dreptate, neîncrederea şi scepticismul cu totul dezarmante ale unor importanţi factori decizionali în procesul evaluării informaţiilor obţinute cu cele mai grele sacrificii despre stările reale de lucruri din intimitatea celui de-al III-lea Reich. Să amintim în această privinţă numai mărturiile lui John Baker White, care a lucrat ca agent al Intelligence Service-ului în Germania, şi care a consemnat în pagini memorabile aspecte de-a dreptul incredibile ale paraliziei la care erau condamnate serviciile speciale engleze datorită prezenţei în fruntea lor în perioada premergătoare celui de-al doilea război mondial şi chiar un anumit timp după declanşarea acestuia, a unor politicieni depăşiţi ca însuşi ministrul de Interne al Angliei, Sir Samuel Hoare, unul din promotorii politicii de conciliere faţă de Hitler[2]. La fel de dăunătoare s-a dovedit prezenţa în fruntea serviciilor secrete engleze a unor conducători marcaţi de un diletantism notoriu, ca Vernon Kell, cel care s-a aflat nu mai puţin de... trei decenii la cîrma lui M.I.-5 (Security Service). Abia în toamna anului 1940, după descoperirea lui Brian Howard, cadru al lui M.I.-5, care fusese recrutat de spionajul german, Kell şi o parte din colaboratorii lui direcţi, au fost daţi afară în urma unei anchete ordonată de W. Churchill pentru verificarea activităţii celor

---

[1] Vezi, între alţii, Pierre Accoce et Pierre Quet, *La guerre a été gagnée en Suisse*, Editure Librairie Academique Perrin, Paris, 1966, p.43.

[2] John Baker White, *The Big Lie*, London, 1962, p. 44-45. Vezi şi Nicolae Minei, *Frontul invizibil*, Bucureşti, 1961.

două servicii secrete engleze – M.I.-5 (Security Service) şi M.I.-6 (S.I.S. ori Intelligence Service).

În împrejurările în care spionii naziști invadaseră deja Anglia, pe fondul toleranţei vechiului cabinet englez, eforturile lui Winston Churchill, deosebit de meritorii, nu puteau face totuşi minuni peste noapte, astfel încît şi eşecurile usturătoare din România ale serviciilor speciale engleze trebuie înţelese în acest context negativ. De la o asemenea stare de lucruri necorespunzătoare nu făceau de altfel excepţie nici serviciile speciale franceze, împinse şi ele pe drumuri lipsite de orice perspectivă în faţa asaltului nazist de către conciliatorii proprii, susţinuţi poate chiar într-o măsură mai mare decît în Angila de către cercurile capitalului financiar şi ale aristocraţiei franceze. De altfel, succesul repurtat cu o uşurinţă uimitoare de armata germană la Sedan a umplut de stupoare poporul francez care s-a întrebat cum ajunseseră germanii în posesia datelor despre vulnerabilitatea liniilor franceze şi de ce nu au fost luate din timp măsurile necesare pentru eliminarea gravelor neajunsuri semnalate cu mult timp înainte. Lacunele se aflau nu numai în concepţiile învechite ale cadrelor Înaltului Comandament Francez ci şi în modul de gîndire depăşit al conducerii organismelor speciale franceze – Deuxiéme Bureau (Serviciul de Informaţii al Armatei Franceze) şi D.S.T. (Défense et surveillance du teritoire).

După numirea lui Winston Churchill, la 10 mai 1940, în fruntea cabinetului englez, au fost depuse eforturi deosebite pentru remontarea situaţiei. Deţinînd implicit responsabilitatea asupra tuturor serviciilor secrete britanice, inclusiv asupra lui J.I.C. (Joint Intelligence Comitee – Comitetul reunit al Informaţiilor) el a ordonat cu promptitudine o anchetă asupra celor mai importante servicii secrete britanice – M.I.-5 şi M.I.-6, soldată cu desfiinţarea Departamentului „D" şi crearea încă în luna iunie 1940, a unei alte organizaţii, denumită „Special Operations Executive" (Biroul pentru operaţii speciale – S.O.E). Misiunea fundamentală a S.O.E., aşa cum a definit-o Winston Churchill, era „să dea foc Europei cotropită de naziști", directivă prin care premierul englez înţelegea împînzirea teritoriului continental cu agenţi pregătiţi să treacă la acţiuni diversioniste de proporţii, susceptibile să jeneze considerabil funcţionarea maşinii de război a puterilor Axei. Pe acelaşi plan stătea şi sarcina de a stabili contactul cu mişcările de rezistenţă antifascistă din Europa.

Demarajul s-a dovedit totuşi lent şi mult timp infructuos, explicat în mare măsură şi de situaţia grea creată după înfrîngerea armatelor din vestul Europei, ceea ce a antrenat importante consecinţe negative şi pentru serviciile speciale ale statelor aliate. Nevoite să emigreze la Londra, ele au constatat că nu dispun de planuri şi mijloace pe termen lung.

Reconstituirea reţelelor secrete se putea realiza numai cu mari greutăţi, în condiţiile în care totul trebuia luat de la început: recrutarea şi formarea agenţilor, organizarea legăturilor, exploatarea informaţiilor etc.

În ce privea România, îndeosebi după împrejurările dramatice impuse ţării prin rapturile din 1940, cu toate că serviciile speciale engleze aveau la dispoziţie o largă bază de sprijin, faptele au demonstrat că ele nu au reuşit să o exploateze în raport cu situaţia creată, menţinîndu-se în limitele relaţiilor cu unele vîrfuri politice ori cu persoane ce deţineau funcţii în cadrul societăţilor cu capital străin. Ca urmare, ele s-au supus în mod deliberat unei anumite izolări cu care se vor confrunta pe întreaga durată a războiului. Rezulta limpede că nu se degajaseră concluziile care se impuneau din eşecurile înregistrate în confruntarea dură cu spionajul german pe teritoriul României şi care priveau însuşi procesul de organizare a bazelor muncii de informaţii în raport cu toate forţele potenţiale de sprijin şi potrivit obiectivelor specifice situaţiei de război. Astfel de limite, remarcate şi în conţinutul formelor şi metodelor utilizate în munca secretă, cu deosebire în sistemul depăşit de selecţionare şi dirijare a agenturii, au condus la noi eşecuri în activitatea informativă a serviciilor secrete engleze.

Aceste stări de lucruri pot fi ilustrate prin modul precar în care au fost alcătuite unele dintre grupările secrete în această perioadă, cum a fost, de pildă, cazul „grupului" format de ziaristul Mac Larren. Acesta îndeplinea în România funcţia de corespondent al agenţiei engleze „Reuter". Era un vechi cadru al Intelligence Service care acţiona pe linia culegerii de date din rîndul diverselor medii de informare româneşti, cu deosebire al unor persoane ce-şi desfăşurau activitatea la mările cotidiene bucureştene.

În urma evenimentelor din luna octombrie 1940, cînd poliţia legionară din Ploieşti, în strînsă legătură cu Gestapoul, a trecut la arestarea unor englezi suspectaţi de sabotaj în regiunea petroliferă, o parte dintre membrii Legaţiei şi coloniei engleze părăsesc ţara şi

se stabilesc la Istanbul şi Cairo. Între aceştia se afla şi Archibald Gibson, şeful Secţiei Intelligence Service-ului din România. Cu aproximativ o lună mai devreme plecase din ţară şi Gardyne de Chastelain, cel mai important rezident al S.O.E. din România. Aceştia îşi stabilesc baza de acţiune la Istanbul şi trec la crearea viitoarelor condiţii de lucru din Turcia spre România, în perspectiva foarte apropiată a anulării oricăror posibilităţi oficiale.

La retragerea lui Archibald Gibson în Turcia, Mac Larren primeşte din partea acestuia misiunea de a se ocupa în mod expres de culegerea informaţiilor cu caracter militar referitoare la trupele germane sosite în România. Mac Larren îl angajează în această acţiune pe ziaristul luxemburghez Cahen Yvan Frank, care sosise în România în anul 1939, după ce patria lui fusese ancorată Reichului nazist. Statutul său îi îngăduia să rămînă şi să lucreze la Bucureşti pe durata războiului, unde era acreditat de „Paris-Midi", „Paris-Soir" şi „Journal de Genéve". El acceptă propunerea lui Mac Larren şi începe să culeagă informaţiile cerute. Întrucît nu se descurcă de unul singur în această complicată acţiune prin recrutarea unor surse din rîndul factorilor cu acces la astfel de informaţii, preferă să-l atragă pe un anume Eschenazy, dîndu-i misiunea de a nota semnele de arme şi numerele maşinilor germane pe care le întîlneşte în Capitală.

Primele informaţii îi parvin lui Mac Larren prin Cahen Yvan Frank la scurt timp după înjghebarea „grupului secret". Procedeele pentru culegerea datelor sînt însă surprinzător de naive şi evident, foarte riscante: Eschenazy nota direct în stradă, în plin centrul Capitalei, numerele şi însemnele militare ale maşinilor germane care staţionau în faţa marilor hoteluri.

Nu era greu de presupus ce avea să urmeze: la 26 ianuarie 1941, Eschenazy a fost arestat în dreptul hotelului Lido din bulevardul Take Ionescu în timp ce completa un carnet cu numere şi desene de armă ale maşinilor germane ce soseau pentru alimentare cu benzină la staţia din faţa hotelului...

A urmat şi arestarea lui Cahen Yvan Frank, care a refuzat să declare anchetatorilor numele recrutorului său. La două săptămîni, Mac Larren părăsea îngrijorat România şi se stabilea şi el la Istanbul. „Reţeaua" creată de el nu va beneficia însă de aceeaşi nesperată şansă: la 21 noiembrie 1942, Curtea Marţială a Comandamentului Militar al Capitalei îi judeca pe Cahen Yvan Frank şi pe Eschenazy pentru spionaj, respectiv trădare, condamnîndu-i la 8 şi 10 ani închisoare.

Era evident că serviciile engleze, surprinse desigur de evoluţia evenimentelor, nu-şi creaseră din vreme reţele secrete în România, capabile să obţină şi să furnizeze datele necesare în condiţiile aspre ale clandestinătăţii.

S-ar putea obiecta că „grupul" Mac Larren nu poate fi caracteristic întrucît serviciul englez beneficia de serviciile unor surse din mediile politice şi economice româneşti. Faptul este doar în parte adevărat întrucît prin intervenţia situaţiei de război şi aceste contacte au fost parţial întrerupte iar problema esenţială — transmiterea curentă a datelor necesare în exterior — a devenit punctul nevralgic în jurul căruia vor gravita cele mai multe dintre preocupările contrainformative ale oficiilor adverse interesate prioritar în depistarea legăturilor secrete.

Carenţele de instruire conspirativă din partea unor vechi cadre ale serviciilor secrete engleze s-au resimţit şi în cazul unui important grup pe care rezidenţii S.O.E. l-au creat aproximativ în aceeaşi perioadă. Pentru a putea dispune în continuare de informaţiile necesare, Gardyne de Chastelain l-a recrutat înaintea plecării sale din ţară pe inginerul Ion Popovici, succesorul lui în funcţia de director comercial la societatea petrolieră „Unirea". Tot pentru un rol de conducere în organizaţia secretă ce urma a fi pusă pe picioare, a fost recrutat un alt cadru important, inginerul Valeriu (Rică) Georgescu, director în cadrul societăţii petroliere „Româno-Americană", ginerele lui Sever Bocu, unul din intimii lui Iuliu Maniu.

Studierea şi atragerea lui Rică Georgescu în organizaţia secretă engleză au fost efectuate de către Archibald Gibson care l-a „predat" apoi în legătura lui Desmond Doran, ultimul conducător al serviciului secret englez rămas în România sub acoperirea de şef al biroului de paşapoarte al legaţiei, alături de P. Buhagiar, ajutorul ataşatului comercial.

În ce-l privea pe inginerul Ion Popovici, lucrase mulţi ani cu G. de Chastelain la societatea „Unirea", perioadă în care rezidentul englez îşi formase o convingere fermă asupra şanselor de atragere a acestuia în activitatea secretă. Treptat, îl lansase în sfera intereselor engleze, cărora se dovedise constant ataşat, desfăşurînd o activitate remarcată şi permanent stimulată de rezidentul englez. Acesta din urmă nu făcuse de altfel, nici un secret că îl cultiva pentru o funcţie de conducere şi, într-adevăr, la plecarea lui din ţară, îl va desemna în locul său ca director comercial al societăţii, poziţie din care nu va

refuza să acţioneze în slujba Angliei. La sfîrşitul lunii septembrie 1940, cînd G. de Chastelain părăsea ţara, Ion Popovici era de acum recrutat, primind de la acesta misiunea de a „căuta să-şi apropie oameni de nădejde pentru a forma un grup secret în slujba Angliei".

În ce-l privea pe inginerul Rică Georgescu, acesta studiase la Birmingham unde obţinuse titlul de inginer de mine. Intors în ţară, se angrenează în politică, devenind membru marcant al P.N.Ţ., prin intermediul căruia ocupă temporar funcţia de subsecretar de stat la Ministerul Economiei Naţionale, iar în 1938 intră în „Asociaţia finanţei şi marii industrii".

La societatea „Româno-Americană" el întreţine strînse legături cu R.P. Bolton, directorul acestei societăţi, care fusese adus la conducerea ei după 1936 cu scopul de a contrabalansa presiunile economice tot mai accentuate ale germanilor. De altfel, Bolton îl angajează în mod special pe Rică Georgescu pentru a servi acestui scop, iar inginerul român face progrese, reuşind „în calitate de administrator delegat, să saboteze numeroase dispoziţiuni cu privire la industria petrolieră, iar prin indiferenţă şi rezistenţă pasivă, să împiedice o producţie normală a ţiţeiului în cadrul societăţii", cum reţine un document al timpului.

În anul 1938 devine membru marcant în Consiliul de conducere al asociaţiei „Amicii S.U.A.", iar în martie 1939, cînd Bolton pleacă din ţară, Rică Georgescu îi preia funcţia fără dificultate. După ce a fost atras la activitatea secretă de Archibald Gibson, o dată cu plecarea acestuia din ţară, Desmond Doran îl însărcinează cu „crearea şi conducerea unui grup de spionaj în favoarea Angliei".

Desemnarea celor doi conducători de societăţi petroliere pentru crearea viitorului grup secret releva că unul dintre principalele obiective urmărite de S.O.E. era şi alimentarea Londrei cu informaţii din domeniul petrolului românesc, care prezentau maximă importanţă pentru Aliaţi în confruntarea lor cu al III - lea Reich. De altfel, „filiera Rică Georgescu — Ion Popovici" a fost considerată de organele române, în principal, „o agentură informativă şi de sabotaj pe Valea Prahovei" iar Eugen Cristescu a notat în legătură cu aceasta, în memoriile sale: „Rică Georgescu, fiind inginer în petrol, binecunoscut şi apreciat de englezi, la plecarea lor a fost rugat să informeze la Istanbul cu tot ce se va întîmpla în zona petroliferă din ţară".

La scurt timp, Rică Georgescu se detaşează în fruntea organizaţiei şi pentru un motiv de natură politică, asupra căruia

insistă şi fostul director general al Serviciului Special de Informaţii în memoriile sale: „Cum inginerul Rică Georgescu era ginerele lui Sever Bocu, fruntaş naţional-ţărănist, întreţinea cu Istanbulul şi unele legături ale oamenilor politici români cu englezii". Faptul nu pare să-l deranjeze deloc pe Ion Popovici, care preferă să preia mai ales misiunile „tehnice" ale activităţii grupului în curs de constituire.

Organizaţia secretă se înfiripează treptat, prin recrutarea unor persoane dispuse să se angajeze în procurarea datelor necesare. Astfel, Ion Popovici a constituit nucleul Vişa – Beza – Bălan – Radocea, utilizat pentru transmiterea şi recepţionarea mesajelor secrete către şi de la Istanbul.

Întrucît S.O.E. nu asigurase grupul cu un aparat de radio emisie – recepţie*, transmiterea informaţiilor şi recepţionarea mesajelor secrete s-a făcut, la început, prin texte cifrate, scrise cu cerneală simpatică între rîndurile corespondenţei de afaceri a societăţilor petroliere. În acest scop, primul om recrutat de Ion Popovici a fost Vişa Augustin, funcţionar la C.E.C., care avea o memorie excelentă şi pe care l-a desemnat ca ajutor al său în cifrarea şi descifrarea mesajelor secrete, fiind, de altfel, şi deţinătorul codului şi cifrului.

Inevitabil, trebuiau găsiţi şi recrutaţi şi specialişti în radiofonie. A fost recrutat în acest scop de către Ion Popovici radiofonistul Ion Beza, iar prin Vişa Augustin a fost atras Bălan Sache Iuliu, constructor de aparate radio şi şef al atelierului de specialitate al societăţii... germane A.E.G., filiala din Bucureşti. Acesta din urmă a şi montat, în schimbul sumei de 6 milioane lei, un aparat de emisie-recepţie, cu ajutorul căruia s-a intrat în legătură cu postul Z-4 al Secţiei a III-a (Române) a S.O.E. din Istanbul, şi de unde au fost primite cereri de informaţii din partea englezilor şi mesaje cifrate destinate preşedintelui P.N.Ţ., Iuliu Maniu, probleme asupra cărora vom avea prilejul să revenim.

Transmisiile şi recepţiile clandestine, efectuate de Ion Beza, care era şi operator T.F.F., au avut loc în perioada aprilie – iulie 1941, sub

---

* La acea dată, Secţia a III-a (Română) a S.O.E. din Istanbul nu avea aparate T.F.F. disponibile, în afara celor predate lui Iuliu Maniu, aspect asupra cărora vom face mai tîrziu precizările necesare. De asemenea, existau serioase greutăţi legate de introducerea clandestină în ţară a unor asemenea aparate. Cum a notat în legătură cu aceasta, B. Sweet-Escott, cadru de conducere al S.O.E., „... pe atunci emiţătoarele noastre radio pentru comunicaţii secrete cîntăreau circa 18 kg. şi aveau dimensiunile unei ... valize pentru week-end. Aceste aparate erau greu de procurat chiar în Anglia". Cf. B. Sweet-Escott, *Baker Street Irregular*, London, 1065, p.84.

indicativul conspirativ „Iacob". Aparatul a fost instalat în strada Sabinelor nr.32, la domiciliul lui Bălan Sache Iuliu,şi, un timp, chiar la sediul firmei A.E.G.!

Pentru culegerea datelor, Rică Georgescu i-a recrutat pe Popescu Cezar, Iuca Alexandru, Minovici Furnică Dumitru, Ghilezan Emil, Iaroslavschi Mihai şi Ştefan Cosmovici. Ultimul îi fusese indicat lui Rică Georgescu pentru a fi utilizat în cadrul grupului chiar de către... Desmond Doran, înainte de plecarea sa din ţară.

Se poate afirma fără dubii că selecţionarea agenţilor pentru a fi recrutaţi în acest grup nu s-a făcut după reguli riguroase, factorul întîmplător fiind predominant. Au lipsit chiar şi măsurile elementare de verificare a garanţiei sincerităţii oamenilor cît şi cele asupra valorii şi veridicităţii informaţiilor obţinute. În general, regulile muncii conspirative nu s-au dovedit a fi la îndemîna conducătorilor acestui grup secret, alcătuit de altfel, într-un mod surprinzător de hibrid.

Grupul se măreşte treptat, ajungînd, în vara anului 1941, la 17 persoane, dintre care, cu greu se puteau distinge agenţii autentici de cei care aveau legături mai mult sau mai puţin întîmplătoare şi destul de rare pe probleme de informaţii cu conducătorii grupului, deşi solicitau remunerări importante. Este deplin edificatoare în această privinţă constituirea nucleului Iaroslavschi-Cosmovici. Acesta din urmă, pretins inginer, în realitate un individ cu studii ratate la Paris, ajunge, în împrejurări neelucidate, funcţionar la Crucea Roşie daneză-suedeză. La o vînătoare în Moldova, în iarna anului 1940, l-a cunoscut pe Bertont, însărcinat cu lichidarea fondurilor britanice în România. Acesta l-a invitat apoi la o masă în decembrie 1940, prilej cu care l-a prezentat lui Desmond Doran. După mai multe întîlniri, Bertont, care urma să părăsească ţara, i-a propus, în februarie 1941, să intre ca „secretar" în serviciul lui Desmond Doran, fapt pe care Ştefan Cosmovici l-a acceptat. Ulterior, rezidentul englez l-a „predat" lui Rică Georgescu pentru a lucra în reţeaua pe care urma să o creeze.

Greu de spus cum anume fuseseră verificate posibilităţile informative ale lui Ştefan Cosmovici şi mai ales, ce garanţii de seriozitate prezentau sursele sale. Nu vom fi, aşadar, surprinşi de faptul că în lipsa unor posibilităţi proprii de a culege informaţii, acesta vine la rîndul lui cu propunerea de a fi încadrat în organizaţie un anume Sandu Kramer, zis Alexandru Dragu, pe care îl cunoscuse în împrejurări mai mult decît dubioase în vara anului 1940 în grădina

Copou din Iaşi, şi care îl întrebase netulburat, „dacă ştie vreun englez deoarece are informaţii interesante!". Oricît ar putea fi de surprinzător acest mod de „selecţionare" a agenturii, Sandu Kramer devine curînd membru permanent al grupului secret, acceptîndu-i-se şi condiţiile pecuniare potrivit cărora, el urma „să lucreze pentru suma de 12 000 lei (lunar), iar pentru informaţiile ce necesitau... speze speciale, să fie plătit... cu bucata".

La scurt timp, Kramer pretinde sume de bani tot mai mari, în primul rînd „mărirea salariului" său la 20 000 lei, în afară de ştirile „senzaţionale", plătite cu „bucata". În ce-l privea pe „recrutorul" său, Ştefan Cosmovici, nu se sfieşte să încaseze pe numai patru luni 274 000 lei, din care i-a achitat lui Kramer doar 70 000 lei. Pentru a putea să-şi reţină cît mai mulţi bani, Cosmovici a inventat faţă de Iaroslavschi povestea că pentru a putea obţine informaţii de la o salariată a Marelui Stat Major Român, trebuia să plătească lunar încă 6 000 lei... A mai încasat apoi şi 5 000 lei pentru cheltuieli făcute cu... „reactivul"*.

2. Istanbul – oază a serviciilor secrete

Foarte curînd, importantul oraş al Turciei pare să ofere serviciilor de spionaj ale statelor beligerante posibilităţi nelimitate pentru organizarea unor acţiuni şi riposte secrete dintre cele mai eficiente. Sprijinit pe două continente, cu o viaţă tumultoasă, specifică marilor porturi, dominat de un bogat amestec de civilizaţii, culturi şi obiceiuri, toate într-o alăturare fascinantă de istorie şi realitate cotidiană, în care marile palate şi înaltele minarete domină larma şi aglomerarea greu de imaginat a numeroaselor magazine, bazaruri, ateliere artizanale şi prăvălii stradale, acest veritabil furnicar formează o adevărată oază pentru combinaţii dintre cele mai oculte, dar în care sălăşluiesc reale riscuri pentru activitatea agenţilor secreţi

---

*La una din întîlniri, Iaroslavschi i-a spus lui Cosmovici că prima „misiune" ce o au, este aceea de a procura... excremente de pasăre, necesare preparării unei cerneli (substanţă denumită şi „cerneală simpatică", folosită la scrierea textelor invizibile ale masajelor secrete - n.n.). Cosmovici i-a dat ideea că este mai simplu să cumpere doi canari sau sticleţi, pe care să-i ţină în colivie. Iaroslavschi a cumpărat păsările şi, pentru a nu trezi bănuieli cu această dragoste spontană pentru păsărele, colivia a trecut în grija lui Cosmovici, care s-a oferit să pună la dispoziţie... preţioasa materie primă pe care Iaroslavschi o întrebuinţa apoi la prepararea cernelii simpatice.

ce neglijează chiar şi numai la o singură deplasare citadină măsurile de verificare dintre cele mai riguroase.

Începînd mai ales din toamna anului 1940, Anglia îşi concentrează aici secţiile speciale ale serviciilor pentru statele balcanice. Această puternică „bază operaţională" dispune aici, după mărturisirile colonelului B. Sweet-Escott, şi de două grupe care interesau în mod direct ţara noastră. Una dintre ele era destinată sabotării petrolierelor care transportau ţiţeiul din România spre Grecia, iar cealaltă era denumită chiar „Secţia a III-a S.O.E. pentru România", care coordona acţiunile de spionaj şi război psihologic. „Exista un du-te-vino constant între Turcia şi România, a notat rezidentul englez, contactele fiind asigurate de către de Chastelain însuşi, precum şi de către Bill Harris-Burland. Firește, cadrele engleze erau mult mai numeroase, inclusiv dintre cele implicate direct în problemele românești. Sînt de amintit, între alţii, colonelul Mac Nabb, fostul ataşat militar englez de la Bucureşti, Archibald Gibson, Desmond Doran, şi însuşi E.C. Masterson (Tom), figură proeminentă în domeniul petrolului şi al frontului secret englez.*

În afară de rezidenţii serviciilor secrete britanice, la Istanbul se grupează şi reprezentanţii unor organizaţii de rezistenţă franceze, poloneze, cehoslovace, precum şi numeroşi cetăţeni cu poziţie antinazistă din ţările cotropite de cel de-al III-lea Reich.

La rîndul său, spionajul german este deplin conştient de poziţia favorabilă pe care o prezintă teritoriul turc pentru depistarea operaţiilor speciale ce sînt pregătite şi lansate de aici împotriva

---

*E.C. Masterson(Tom), director la „Phobus" din Anglia şi acţionarul principal al societăţii „Unirea", s-a remarcat încă din timpul primului război mondial în legătură cu acţiunea statului român care şi-a autodistrus petrolul pentru a nu cădea în mîinile Puterilor Centrale. Cu acest prilej el a primit Ordinul pentru servicii deosebite din partea statului englez.

La începutul celui de-al doilea război mondial a coordonat acţiunile de sabotare a maşinii de război naziste în petrol şi la Dunăre. După eşecul acţiunii de blocare a Dunării din aprilie 1940 şi retragerea la Belgrad a Secţiei S.O.E. pentru Balcani, Tom Masterson a însoţit şi aici organizaţia specială engleză, iar în vara anului 1941 i s-a încredinţat conducerea unei secţiuni de „subversiune politică" în Balcani. După intrarea S.U.A. în război şi pînă în noiembrie 1942, a fost trimis la Washington pe lîngă William Donovan, coordonatorul Informaţiilor secrete şi din luna iunie acelaşi an, şeful O.S.S., pentru a-l sfătui în problemele Balcanilor şi Orientului Mijlociu. A fost numit apoi la Cairo într-o poziţie cheie a „Forţei 133", în special în legătură cu acţiunile proiectate pe spaţiul României. Fratele său, Ted Masterson, lăsat un timp la conducerea societăţii „Unirea", a devenit, de asemenea, cadru al S.O.E., fiind în 1944 locotenent-colonel.

statelor Axei. În consecință, își amplasează și el pe malurile Bosforului puternice rezidențe de informații. Istanbulul, cu deosebire, dar și Ankara, se transformă în arene ale disputelor ascunse, în care miza jocului este asigurată prin recrutarea și dirijarea rețelelor proprii precum și prin interceptarea și anihilarea canalelor secrete ale statelor adverse.

După sosirea la Istanbul, în octombrie 1940, Gardyne de Chastelain așteaptă cu înfrigurare un semn de la Desmond Doran, rămas încă un timp la București, pentru configurarea grupului secret Rică Georgescu–Ion Popovici și înjghebarea altor organizații secrete proaliate. Răspunderea sa este cu atît mai mare cu cît între timp el fusese acreditat în mod oficial pe lîngă Legația Angliei din Turcia în calitate de „responsabil politic pentru România" și, împreună cu ceilalți rezidenți secreți englezi, va pune bazele amintitei Secții a III-a S.O.E., instalată în Cumhuriyet Caddesi nr.33 Taxim. Constată însă că la București lucrurile nu demarează în mod corespunzător și este nevoit să revină de două ori în țară sub acoperirea de curier diplomatic — în toamna anului 1940 și primăvara anului 1941 — înmînînd lui Popovici și o importantă sumă de bani — 80 milioane lei — din care urma să achite atît cheltuielile grupului secret în curs de formare cît și finanțarea unor nevoi ale Partidului Național-Țărănesc, astfel cum îi precizase G. de Chastelain.*

Pînă în vara anului 1941, grupul Rică Georgescu–Ion Popovici a transmis Secției a III-a S.O.E. din Istanbul aproximativ 42 de mesaje cuprinzînd informații din domeniile militar, ecomomic și politic. Ele erau procurate în raport cu posibilitățile membrilor grupului ori în urma indicațiilor exprese primite din partea lui G. de Chastelain prin radio.

Pentru organizarea procesului de culegere a informațiilor în Turcia și a creării „bazei de lucru", drumurile englezilor se îndreaptă spre un amplasament favorabil pentru realizarea investigațiilor, a contactelor și întîlnirilor conspirative cu viitorii agenți sau curieri pentru spațiul românesc.

Între acestea, Istanbulul anilor '40 avea pentru toți românii ce

---

*Potrivit unui document al S.S.I., rezultă că unele din fondurile P.N.Ț. proveneau și de la Intellingence-Service, primite prin G. de Chastelain și agenții săi de legătură din România. Intre altele, documentul în cauză menționează că Ștefan Mihăilescu, casierul Partidului Național Țărănesc era, în același timp, și casierul Intelligence-Service-ului în România și că mulți fruntași ai acestui partid primeau fonduri de la Inteligence-Service prin G. de Chastelain.

călătoreau în Turcia un local renumit, „Taxim", pe care îl descopereau invariabil la capătul preumblărilor pline de farmecul necunoscutului prin viesparul marelui port. Era organizat după cel mai reuşit specific românesc încît transpunea cu fidelitate atmosfera „de acasă", începînd de la personal, mobilier, tablouri şi covoare, pînă la meniu şi orchestră. Clienţii erau prezenţi în număr mare, alături de marinarii şi călătorii români, veneau şi străinii care desfăşuraseră o anumită activitate în ţară. Toţi voiau să audă o vorbă românească şi să mai afle noutăţi. Ca într-o unică familie, păreau a se cunoaşte de mult, se salutau afectuos, legau cu uşurinţă conversaţii şi se bucurau de ambianţa realizată cu talent de directorul localului, Mişu Iorgulescu, care i-a adus din ţară şi pe Weiner Frantz, acum director de bar, precum şi pe ospătarii Ion Burtea, Gheorghe Iosif, Romulus Tîmpeanu, Mihai Nicolae şi Papacostea Simion.

Pentru G. de Chastelain şi cei din jurul său, totul începe după firescul acestor împrejurări, şi anume, recrutarea personalului român, care se dovedeşte receptiv cauzei engleze, în frunte cu Mişu Iorgulescu. Acesta va sprijini orice solicitare, atît în Turcia cît şi în ţară, unde se deplasează destul de des pentru aprovizionare şi diferite aprobări.

Weiner Frantz, în calitate de director de bar, dispune chiar de posibilităţi avantajoase în ce priveşte acoperirea unor acţiuni secrete, îndeosebi a întîlnirilor conspirative şi a schimbului de materiale cît şi a supervizării mişcării inamicilor potenţiali. El devine curînd o importantă sursă care furnizează date despre legăturile şi mişcările germanilor care, ca şi englezii, frecventau asiduu localul pentru a-şi crea posibilităţi informative şi de supraveghere.

Oricum, şi aici se consumă în taină un „mic duel", în care fiecare serviciu beligerant pare să-şi fi adjudecat o cotă parte. Este în afară de orice îndoială că agenţii germani au realizat şi ei în acest amplasament o atentă supraveghere asupra activităţii rezidenţilor englezi şi a legăturilor pe care aceştia şi le-au creat. O atenţie specială este acordată mişcărilor lui Mişu Iorgulescu, care ajunsese a fi considerat de germani, pe drept sau nu, unul din principalii curieri ai Secţiei a III-a S.O.E. pentru România.

Un rol anumit în angrenajul secret al „Taxim"-ului l-a avut şi co-directorul acestui local românesc din Turcia, Alexandru Stelescu, de profesie ziarist, care devine cu timpul, unul din principalii agenţi recrutori ai lui G. de Chastelain.

3. Duel cu reguli proprii

România era vizată de ambele tabere beligerante, îndeosebi pentru petrolul ei, care se afla inclus în mobilurile cu caracter strategic ale conflagrației. Importanța protejării resurselor naționale românești împotriva sabotajului și a bombardamentelor aeriene crește în mod deosebit în contextul bătăliilor aprige pentru petrolul mondial și care vor anula în mod succesiv cea mai mare parte a șanselor germane de acaparare a acestuia din cele mai importante zone ale lumii.

Aceste circumstanțe se reflectă nemijlocit și în prioritățile serviciilor secrete germane în Balcani și în Orientul Mijlociu, zone aflate pe cele mai avansate poziții ale confruntării cu serviciile aliate. Virulența neobișnuită cu care aceste servicii încearcă să-și dezvolte acțiunile voit dominatoare, extinderea fără precedent a obiectivelor și rezidențelor secrete, au situat într-un plan deosebit de acut pentru organele speciale române cerința principală de a continua să descifreze și să contracareze dincolo de clauzele unei „colaborări" impuse.

Este locul să precizăm că în ciuda condițiilor destul de vitrege și riscante, cadre cu stare de spirit patriotică din rîndul organismelor române de informații și contrainformații, au supravegheat în mod permanent spionajul nazist și filierele sale. Astăzi ni se înfățișează în mod cu totul remarcabil faptul că în cuprinsul ordinelor de informațiuni și în planurile de căutare ce directivau munca de specialitate a aparatului român, a figurat, pe întreaga durată a anilor de război, în mod nominal, „supravegherea problemei hitleriste", credem fapt unic între documentele de referință ale celorlalte servicii din țările „satelite" Axei. Indiscutabil, o atare poziție reflecta convingerile cadrelor aparatului român care continua astfel, în noile condiții, linia tradițională de acțiune, reconfirmînd un spirit al datoriei care se cuvine menționat. Faptul devine cu atît mai notabil cu cît, după lichidarea rebeliunii legionare și pe baza dovezilor incontestabile ale implicării Gestapo-ului și a unor vîrfuri naziste din România în aceste evenimente, generalul Ion Antonescu a ordonat personal ca Serviciul Special de Informații și celelalte organe ale aparatului român să supravegheze în mod secret și organizat spionajul german. De altfel, generalul Antonescu avea suficiente temeiuri în legătură cu lipsa de scrupule a oficiilor secrete naziste încă din perioada ascuțirii disputelor sale cu legionarii, cînd aceștia

au pregătit cu acordul şi asistenţa Gestapo-ului, propria sa lichidare fizică. Cum se cunoaşte, la sfîrşitul anului 1940, deznodămîntul său era considerat absolut sigur de către Heinrich Himmler şi Reinhardt Heydrich, care îl şi prezumă a se produce pe termen scurt. Între timp generalul român reuşeşte să dobîndească sufragiile Berlinului nu numai prin spiritul de ordine şi disciplină pe care îl inspiră, ci prin disponibilitatea sa nelimitată pentru o angajare militară în vederea redobîndirii teritoriilor naţionale răpite ţării.

Resentimentele lui Ion Antonescu faţă de oficinele secrete naziste s-au agravat şi mai mult pe măsură ce Serviciul Special de Informaţii a descifrat rolul Gestapo-ului în susţinerea rămăşiţelor Gărzii de Fier şi mai ales după eşecul rebeliunii legionare, cînd au asigurat protecţia şi refugiul acestora în Reich spre a putea fi şantajat şi înlocuit la nevoie.

E drept, el a admis o excepţie, şi anume, colaborarea secretă dintre Abwehr şi S.S.I., gest motivat prin considerente de ordin informaţional în domeniul militar. Cum îi precizase însă şi amiralului Canaris, în discuţiile avute cu acesta la Bucureşti în toamna anului 1940, o asemenea colaborare *excludea prezenţa şi activitatea celorlalte oficine secrete naziste în România*, iar cadrul precis delimitat, chiar şi pentru Abwehr, ar fi trebuit să înlăture orice imixtiuni oculte în viaţa ţării.

Cel puţin două realităţi răsturnau însă din capul locului acest raţionament formal: natura vorace a spionajului nazist, de tip total, care nu va accepta să se considere legat de dispoziţiile lui Ion Antonescu şi să-şi restrîngă sfera de acţiune. Pe de altă parte, opera însăşi faptul împlinit, prin implantarea masivă şi din vreme a numeroaselor oficii şi rezidenţe secrete camuflate. În consecinţă, spionajul nazist a continuat să-şi consolideze vechile rezidenţe, a trimis în România noi cadre şi agenţi cu acoperiri dintre cele mai variate, dezvoltîndu-şi în mod practic obiectivele nelimitate. Mai mult, el nu a ezitat să impună măsuri represive împotriva organismelor aliate din România, tranşînd în cele din urmă în favoarea sa disputa îndelungată cu acestea.

În acest context, generalul a aprobat fără ezitare o măsură cu caracter deosebit de secret, privind constituirea în cadrul S.S.I. a unui organism acoperit, destinat în mod expres urmăririi spionajului nazist în România. Conspirarea deosebită a acestei structuri şi a activităţii ei se impunea însă în mod deosebit cu atît mai mult cu cît,

la nivelul cadrelor de conducere ale Serviciului Special de Informaţii continuau să funcţioneze oameni ce „cooperau" în mod duplicitar cu organismele naziste. Între acestea se găseau oameni cu importante funcţiuni, precum Becescu Florin – conspirativ Georgescu – pe atunci încă şef al secţiei contrainformaţii (!), locotenent-colonelul Proca Alexandru, şef al Secţiei de contrasabotaj, locotenent-colonelul Gh. Ionescu-Micandru, şeful Secţiei „G", respectiv Secţia de „colaborare" între S.S.I. şi S.I.A.G.*

Eugen Cristescu i-a prezentat în mod confidenţial generalului Ion Antonescu date edificatoare asupra dimensiunilor deosebit de grave pe care continuau să le înregistreze filierele organismelor speciale naziste în România, modul în care acestea sfidau normele „colaborării" stabilite în toamna anului 1940, presiunile permanente privind arestarea sau internarea unor persoane considerate „suspecte" pentru interesele celui de-al III-lea Reich, cererile de expulzare din ţară a supuşilor Anglici şi Franţei pentru prevenirea unor noi tentative de sabotaj în petrol şi la Dunăre. Documentele de arhivă ilustrează peste decenii asemenea ingerinţe impuse românilor dar, de multe ori, anihilate printr-o respingere demnă a pretenţiilor formulate. Iată doar două exemple din multe altele:

„17 februarie 1941. Direcţia Generală a Siguranţei primeşte adresă oficială din partea Standarten-Führerului şi Kriminalratului S.S colonel Kurt Geissler (şeful Gestapo-ului din România, care funcţiona sub titulatura de „ataşat de poliţie" pe lîngă Legaţia germană – n.n.), prin care se cere imperios „internarea în lagăr a contelui Mladecki, cetăţean polonez".

Orţanele Siguranţei refuză să dea curs unei atari pretenţii, argumentul fiind deplin întemeiat:

„Nu se aduce nici o motivare a cererii formulate".

La aceeaşi dată şi prin aceeaşi adresă, Kurt Geissler cere „izgonirea din ţară a ziaristului Aletrino Louis, născut la 10 aprilie 1892 la Amsterdam".

Nici această cerere adresată Siguranţei Generale nu era susţinută de dovezi palpabile. Citim în documentul prezentat de Gestapo:

„Activitatea ziaristului Aletrino a fost de natură a... tulbura relaţiunile germane-române" (?!). Din acest motiv, prelungirea şederii sale în România, este, din partea Germaniei, nedorită.

---

* S.I.A.G. - Serviciul de informaţii al armatei germane din România (Abwehr)

Siguranţa Generală nu s-a conformat celor două cereri ale conducătorului nazist. Acesta nu conteneşte însă cu noi pretenţii represive, deşi organele române constată că ele sînt cu totul abuzive. La 17 martie 1941, de pildă, se pretinde internarea în lagăr a două persoane:

„Numitul A.J. din Bucureşti, Şoseaua Jianu, nr. 54.

A fost semnalat de informatorii de la Secţia germană şi este suspectat de organele informative germane că se află în solda „Intelligence-Service-ului.

Alte semnalări care să întregească această informaţiune, lipsesc".

„Numitul G.B. din Bucureşti, str. Dr. Orbescu nr. 21.

Este suspectat de organele Gestapo-ului că se află în serviciul de informaţii britanic".

Pe baza unor simple afirmaţii organele române nu dau curs unor asemenea cereri şi multor altora despre care serviciile germane pretindeau a se încadra în prevederile Decretului-lege din 6 februarie 1941 pentru „reprimarea faptelor care pun în pericol existenţa şi interesele statului".

Se produc, dimpotrivă, unele întîmplări menite să lezeze amorul propriu al zeloşilor nazişti nevoiţi a constata fondul real al sentimentelor de profundă ostilitate care îi înconjurau. La 4 mai 1941, de pildă, a produs o deosebită vîlvă în Ploieşti, întîmplarea legată de pierderea unei serviete cu documente secrete de către însuşi Kurt Drögssler, unul din principalii conducători ai spionajului nazist din regiunea petroliferă, care acţionase clandestin vreme de peste 14 ani sub aparenţa modestă a unui specialist domiciliat în strada C. Enescu nr. 26 şi care purtase numele conspirativ Luptar Victor. În ziua cu pricina, acesta îşi uită într-o birjă preţioasa servietă. Înspăimîntat, începe să-l caute pe birjar dar acesta susţine cu încăpăţînare că nu cunoaşte nimic... Peste cîteva zile, însă Kurt Drögssler este convocat la Parchetul Tribunalului Militar Ploieşti în faţa maiorului magistrat Gheorghe Stavrica pentru a da explicaţii: servieta conţinea dovezile certe ale unei activităţi de spionaj ! Între actele găsite, erau note informative, un cod pentru comunicări secrete şi un aparat de fotografiat cu un film aproape complet utilizat în obiectivele economice din zona petrolieră. Incidentul a alertat vîrfurile naziste din Capitală iar Eugen Cristescu a cerut deschiderea urmăririi penale, amînată după intervenţii stăruitoare ale forurilor germane...

Şeful Serviciului Special de Informaţii continua să fie însă deosebit de îngrijorat în legătură cu organizarea de către serviciile

naziste a unor acţiuni represive care puneau în pericol securitatea personală a unor politicieni români proeminenţi şi a unor diplomaţi care se bucurau de protecţia statului român. În aceste circumstanţe s-a şi trecut de altfel, la constituirea în cadrul S.S.I. a structurii amintite privind urmărirea organizată a spionajului nazist în România, cu aprobarea lui Ion Antonescu. Iată ce a declarat în acestă privinţă Eugen Cristescu în anul 1945:

„Văzînd că germanii fac o acţiune subversivă foarte puternică, Ion Antonescu mi-a spus: «Fă un serviciu special pe această latură. Eu m-am gîndit şi am hotărît că serviciul acesta trebuie să apară ca un serviciu independent. Dacă simt germanii ceva, o să spunem că l-au făcut evreii sau democraţii»".

Într-adevăr, pentru a evita deconspirarea unei asemenea acţiuni, şeful S.S.I. a utilizat o organizare camuflată sub acoperirea unei agenturi independente, încadrată cu persoane care frecventau mediile germane în virtutea unor legături de natură economică, diplomatică şi culturală, şi care erau, în realitate profesionişti ai muncii de informaţii. Ei nu aveau dreptul să apară în sediile serviciului, fiind contactaţi numai în case conspirative ori prin intermediul unor agenţi de legătură. Sistemul a dat curînd roade dintre cele mai bune, Eugen Cristescu intrînd în posesia unor informaţii de valoare din intimitatea lui von Killinger şi a altor înalţi emisari nazişti la Bucureşti. Şeful S.S.I. a utilizat în acelaşi scop şi o categorie aparte de persoane cu care ţinea direct legătura: erau aşa-zişii „informatori de profesie", oameni deosebit de bine informaţi şi de abili în a cultiva relaţii în mediile vizate, contra unor remunerări substanţiale. Între aceştia poate fi amintit ziaristul Soreanu, care frecventa cercuri politice şi diplomatice foarte importante, inclusiv germane, care nu ezitau a-l folosi la rîndul lor pentru combinaţii de culise în lumea bucureşteană a afacerilor şi chiar pentru anumite intervenţii la vîrfurile politice româneşti. Şeful S.S.I. a notat în această privinţă:

„Împreună cu o serie de gazetari evrei din Bucureşti şi din Ardeal, şi cu o serie dintre tinerii naţional-ţărănişti ardeleni, oameni care au adunat o serie întreagă de date, urmăreau pe saşi, aveau legături cu ei şi mi-au adunat un material foarte serios şi informaţii în această direcţie. Soreanu, în afară de Borcescu, întreţinea legături cu Filderman, preşedintele evreilor din România...".

Conspirarea acestei acţiuni a fost asigurată prin măsuri speciale de securitate a datelor obţinute. Eugen Cristescu scrie:

„Toate informațiile au fost păstrate personal în casa mea de fier, pentru a evita orice indiscreții. Ele au fost folosite la orientarea acțiunii de contracarare a unor operațiuni ale serviciilor germane din România, unii dintre agenții acestora fiind identificați și urmăriți de Serviciul Special".

La începutul anului 1942, Eugen Cristescu l-a numit în fruntea Secției de contrainformații pe locotenent-colonelul Traian Borcescu, ofițer cu atitudine antinazistă, transferat de la Secția a II-a a Marelui Stat Major. Această numire a avut loc în împrejurările apropiatei destituiri a lui Becescu Florin (Georgescu) pentru infidelitate față de S.S.I. în favoarea spionajului nazist. Potrivit lui Traian Borcescu, Florin Becescu era stipendiat de germani încă din 1936, prin von Ritgen, camuflat ca atașat de presă la Legația germană din București.

Cunoscînd sentimentele lui Traian Borcescu, directorul general al S.S.I. i-a încredințat acestuia și misiunea strict confidențială de a se ocupa, sub comanda lui, de urmărirea spionajului nazist din România, folosind acoperirea generală a Secției de contrainformații. Pe această bază s-a produs o intensificare a supravegherii mediilor și organismelor naziste vizate, inclusiv utilizarea mijloacelor, fondurilor și caselor conspirative ale Secției de contrainformații.

În legătură cu aceste măsuri, locotenent-colonelul Traian Borcescu a notat:

„...În primăvara anului 1942, Eugen Cristescu mi-a încredințat conducerea Secției de contrainformații.

Motivul: Secția fiind prea mare, trebuia divizată — contraspionajul, terorismul și legațiile formînd o secție aparte.

În fond: Eugen Cristescu dorea înlăturarea directorului Becescu (Georgescu Florin) de la Secția C.I., ca fiind fățiș cu nemții, numindu-mă pe mine care nu eram în relații bune cu ei.

De unde înainte nemții aveau toate informațiile interne de la directorul Georgescu, acum erau nevoiți să le ceară lui Eugen Cristescu, deoarece eu nu le dădeam decît foarte rar și numai ce ordona acesta..."

„...Principala mea preocupare era procurarea tuturor datelor referitoare la acțiunile germane pe teritoriul nostru:

— identificarea unităților și formațiunilor sale;
— identificarea și urmărirea activității organizațiilor hitleriste;
— identificarea tuturor serviciilor de informații;
— dosare cu toate telefoanele trupelor și ale spionilor lor;

– dezinformarea în tot ceea ce germanii cer, sau pentru camuflarea acţiunilor noastre interne;

– identificarea tuturor colaboraţioniştilor în presă, economie etc."

Urmare aplicării acestor măsuri, au fost obţinute date importante asupra activităţii spionajului nazist din România. Sfera informaţiilor a acoperit treptat o gamă foarte largă de aspecte, multe din ele fiind utilizate pentru informarea personală a mareşalului Antonescu.

În acelaşi timp, sub raport operativ, au fost identificate noi reţele secrete naziste, s-a stabilit modul lor de finanţare şi acţiune, conturîndu-se treptat o structură de ansamblu asupra acestui adevărat marasm. Numai în prima jumătate a anului 1942 au fost depistate asemenea rezidenţe secrete precum cele conduse de Hans Bartusch cu sediul în strada Brezoianu nr. 38, Garn Rudolf din conducerea fabricii „Legrain", Frantz Schmell din strada Sf. Ionică*. Elementele în cauză au fost luate în evidenţa Secţiei de contrainformaţii din ordinul locotenent-colonelului Traian Borcescu şi urmărite prin Agentura I din această secţie.

4. S.S.I. penetrează S.O.E.!

Circumstanţele amintite, în care România era vizată de ambele tabere beligerante, fiecare pentru mobiluri proprii cu caracter strategic înscrise pe agenda conflagraţiei, confereau frontului secret din ţara noastră o dimensiune deosebită. Pentru Serviciul Special de Informaţii şi Secţia a-II-a a Marelui Stat Major încetase de mult să mai constituie un secret faptul că, în strînsă legătură cu lupta pentru lichidarea reţelelor aliate din interiorul României, serviciile naziste s-au concentrat progresiv pe direcţia anihilării legăturilor acestora cu centrele S.O.E. care asigurau dirijarea din exterior. Eugen Cristescu primeşte tot mai multe date ce indică faptul că legăturile clandestine ale grupărilor proaliate din România sînt căutate febril de spionajul nazist pe teritoriile Turciei, Palestinei, Egiptului şi Iranului.

La Istanbul şi Ankara, împînzite acum de agenţi secreţi, se desfăşura un aprig duel din umbră. Cel de al-III-lea Reich lansase aici numeroasele reţele secrete ale S.D.-ului Extern(Amt VI), ale

Abwehr-ului I și II. La rîndul lui, S.O.E. răspunde energic, exploatînd la maximum posibilitățile sale tradiționale de implantare.

Pentru depistarea centrelor engleze din străinătate care coordonează grupările secrete din România, serviciile germane au în vedere și o anumită colaborare cu Serviciul Special de Informații, care se dovedește totuși circumspect și preferă să acționeze pe cont propriu în condițiile demonstrate ale unor permanente duplicități și imixtiuni. Abwehr-ul a simțit că Eugen Cristescu preferă o linie prudentă și strict reglementată, conformîndu-se ordinelor primite din partea mareșalului Ion Antonescu. Această conduită se impunea îndeosebi cu privire la infiltrarea unor agenți secreți în Orient, întrucît ducea inevitabil la descifrarea legăturilor serviciilor speciale aliate cu România, ale oamenilor politici, și la declanșarea pe această bază a unor conflicte la Berlin. De fiecare dată, Abwehr-ul a încercat să lase impresia că la mijloc s-au aflat doar intrigile Gestapo-ului și S.D.-ului iar șeful S.S.I. a limitat tot mai mult „colaborarea" la cazurile în care nu mai putea opune alte rezolvări, preferînd schimbul de informații pentru aria internă, singura de altfel aprobată explicit de mareșal, dar și aici a trecut la anularea canalelor infidele de scurgere a datelor din interiorul S.S.I.-ului, eliminînd în mod treptat cadrele cu veleități duplicitare.

În același timp, șeful S.S.I. nu a rămas impasibil nici față de acțiunile de multe ori hazardate și încărcate de riscuri pentru România, amorsate din exterior de către serviciile speciale engleze. În scopul de a cunoaște la timp și a preveni asemenea urmări negative pentru țară — exemplul cu totul nefast al eșecului acțiunii de la Dunăre era permanent prezent [3] — Serviciul Special de Informații a dirijat către serviciile speciale engleze din Turcia și Palestina, agenți secreți proprii, care au reușit să se infiltreze în cadrul S.O.E.

Unul dintre cei mai eficienți agenți secreți români prin care S.S.I.-ul a penetrat în acești ani S.O.E. – Istanbul a fost, fără îndoială, „I-17" sau „Niki" după numele de cod pe care le-a purtat alternativ. A fost recrutat de către maiorul Trifan. I. Trifan (care avea responsabilități informative pe spațiul Turcia – Bulgaria) și dirijat ca agent „de interpunere". Cazul său reprezintă o reușită tipică pentru „plasarea" unui agent secret în „întîmpinarea" intențiilor celorlalte

---

[3] Vezi pe larg, Horia Brestoiu, *Acțiuni secrete în România*, Editura Științifică, București, 1973 ; *Impact la paralela 45°*, Editura Junimea, Iași, 1986.

servicii de informaţii, care căutau legături pentru pătrunderea spre ţară.

Pornind, aşadar, de la interesul serviciilor speciale engleze de a-şi crea canale de legătură cît mai sigure spre grupurile din România, Secţia de Informaţii a S.S.I., condusă de colonelul Lissievici, ofiţer cu o recunoscută reputaţie profesională (şi provenit tot de la Secţia a II-a a Marelui Stat Major) a selecţionat şi recrutat prin „Agentura de Sud" pe „Niki" întrucît, pe lîngă aptitudinile personale pentru misiuni cu un asemenea caracter, oferea, prin natura serviciului său, o poziţie ideală faţă de priorităţile S.O.E. – Istanbul : era angajat permanent al Societăţii Române de Navigaţie (S.R.N.) şi lucra pe vasele româneşti care efectuau curse regulate (săptămînale) pe ruta Constanţa – Istanbul.

„Interpunerea" s-a dovedit posibilă din momentul cînd „Niki", ajuns la Istanbul, a sesizat că formează obiectul unei atenţii speciale din partea conducătorilor Secţiei a-III-a S.O.E. pentru România. Cu prilejul unor vizite pe care le-a făcut la „Taxim", şi-a dat seama că englezii îl studiază şi caută să obţină unele referinţe despre el. După un anumit timp, constată că este supravegheat îndeaproape la fiecare sosire în Turcia.

Datele furnizate englezilor de către Mişu Iorgulescu şi Tudoran Maxim îl înfăţişează ca fiind un angajat onest, pasionat de meseria lui şi de călătoriile pe mare, un tip serios, echilibrat, fără vicii, sociabil, şi, în general, circumspect în angajarea de legături cu lumea interlopă a imensului port turcesc. Supravegherea confirmase şi ea un comportament fără preocupări sau legături dubioase.

Rezidenţii englezi se decid să treacă la recrutarea lui „Niki" folosind împrejurările favorabile create de apariţia acestuia la „Taxim". Din motive mai greu de înţeles, nu sînt adîncite verificările şi în ţară, deşi existau suficiente posibilităţi în acest sens. O sumară supraveghere la Bucureşti ar fi stabilit fără dubii că după fiecare cursă la Istanbul, „Niki" se prezintă la unul din sediile secrete ale S.S.I.-ului.

. Contactul englezilor cu viitorul lor agent şi curier secret s-a realizat, evident, la „Taxim". Într-una din seri, Mişu Iorgulescu angajează în modul cel mai natural cu el o lungă discuţie despre situaţia din ţară. La o masă vecină, G. de Chastelain şi Archibald Gibsen conversează degajat în limba română, cu acea secretă plăcere a oricui de a exprima în voie gîndurile, fără ca acestea să poată fi

tălmăcite de urechi indiscrete. După un timp, discuţia lor atrage atenţia şi privirile plăcut surprinse ale românului, care îl chestionează pe Mişu Iorgulescu asupra lor. Este informat, că vecinii lui sînt persoane foarte importante, care au ocupat ani îndelungaţi funcţii de răspundere în cadrul societăţilor petroliere cu capital englezesc şi în diplomaţie.

Oaspetele român se menţine într-o rezervă bine marcată. Instructajul primit asupra comportamentului său în cazul, mai mult decît previzibil, în care va fi abordat, indica sobrietate şi, mai ales, refuzul politicos al unei oferte grăbite.

Mişu Iorgulescu este însă un om versat în crearea unei ambianţe de natură a apropia oamenii. Pentru a sublinia poziţia importantă a celor doi bărbaţi care se aflau în preajma românului, face personal oficiul de gazdă, servind un meniu de excepţie, care trădează preferinţa celor doi cu accent londonez, pentru bucatele româneşti. Din cînd în cînd, şi pentru a putea fi auzit, el aminteşte de greutăţile prin care trece România şi le adresează urări de a se putea întoarce la Bucureşti.

Pe neobservate, se fac prezentările, sub imboldul firesc al oamenilor aflaţi în străinătate, de a se cunoaşte şi de a schimba păreri despre ceea ce au comun, despre locurile de unde provin, unde au locuit sau lucrat, în general despre ţara care le este proprie, într-un mod sau altul... Cei trei se aşează apoi la o singură masă şi conversează cu foarte multă plăcere în limba română. Treptat se instaurează sentimentul unei amiciţii vechi. Românul are o conversaţie plăcută, a voiajat mult pe mare, iar la acea oră tîrzie de seară, amintirile lui, depănate cu talentul omului cultivat, transformă nostalgia celor doi englezi într-un moment de revelaţie. Cei trei se despart greu, în toiul nopţii, cu promisiunea de a se revedea la prima sosire a lui „Niki" la Istanbul.

În ţară, maiorul Trifan este de îndată informat despre întîlnirea cu cei doi englezi. Conchide că acţiunea se poate derula cu bune rezultate şi obţine aprobarea ca „Niki" să continue legătura cu reprezentanţii S.O.E., promovînd o atitudine favorabilă unor eventuale propuneri de colaborare secretă.

Următorul voiaj are loc peste două săptămîni, în conformitate cu programul de navigaţie al societăţii. La Istanbul, „Niki" este plăcut surprins, dar şi îngrijorat, întrucît cei doi englezi îl aşteaptă chiar la ieşirea din radă şi îl conduc prin vechiul port cu maşina lor, direct la

...„Taxim". La sfîrşitul unui copios dejun, ei îi formulează prima cerere sub forma unui banal comision: este rugat să ducă la Bucureşti un mic pachetel soţiei lui Archibald Gibson, româncă, rămasă un timp în ţară. Firește, rugămintea nu poate fi refuzată, iar englezii îi oferă o plată mai mult decît generoasă.

Este sistemul clasic al unei verificări de rutină asupra omului care poate deveni un important agent curier: „comisionul" este „aranjat" cu un adeziv special şi un semn extrem de discret. Apoi interesează sondarea posibilităţilor de trecere prin vama portului a micului pachetel. La Bucureşti, Secţia Tehnică a Serviciului Special de Informaţii, condusă de fratele lui Eugen Cristescu, inginer chimist de profesie, descoperă existenţa semnelor capcană şi propune a nu se risca prin deschiderea pachetului, fiind în joc scopuri mai importante şi de perspectivă. Într-adevăr, comisionul ajunge intact în mîinile doamnei Gibson, care îl predă la legaţie pentru verificare, lui Desmond Doran.

Englezii se declară mulţumiţi. După alte verificări, ei trec la recrutarea propriu-zisă a lui „Niki". Acesta cere un anumit răgaz de gîndire pentru a putea reflecta la... evaluarea riscurilor pe care şi le asumă. La următorul voiaj se declară de acord să colaboreze în mod secret cu emisarii serviciului special englez. Devine astfel curier şi agent secret pentru România al Secţiei a-III-a S.O.E. – Istanbul.

Începe să aducă în ţară diferite plicuri sau mesaje verbale pentru persoanele indicate de către G. de Chastelain şi ceilalţi rezidenţi englezi din Turcia. Eugen Cristescu are acum noi posibilităţi pentru a desprinde concluzii în legătură cu intenţiile englezilor de a reconstitui schema de relaţii clandestine din România. Pentru S.S.I., „Niki" era „agent exterior şi curier". Ţinînd seama de poziţia cheie pe care ajunge să o deţină în mod treptat în filiera secretă a S.O.E., el a fost preluat în legătură directă de şeful Secţiei de Informaţii al S.S.I., iar la Istanbul i s-a creat facilitatea de a-l contacta, la nevoie, pe rezidentul permanent, Teohari.

Toate plicurile sau pachetele primite de la englezi pentru a fi aduse în ţară, urmează de aici înainte o filieră sigură: „Niki" le înmînează chiar în Turcia lui Teohari, acesta le predă curierului diplomatic român, care le trece intacte prin vamă şi le transportă de cele mai multe ori chiar cu vasul „Dacia" pînă la Constanţa, pe care lucrează şi „Niki". Cînd există unele bănuieli în legătură cu posibilitatea unor verificări pe traseu, pachetele i se remit lui „Niki" îndată ce sînt trecute de vama portului Constanţa.

Activitatea lui „Niki" decurge normal şi englezii se felicită pentru şansa de a fi putut crea o linie secretă atît de sigură şi de necesară cu România. Relaţiile lor cu acesta devin tot mai strînse. De fiecare dată cînd ajunge la Istanbul, aceştia îl aşteaptă cu maşina şi îl conduc, invariabil, în Cumhuriyet Cadessi 33, unde se afla sediul Secţiei a-III-a S.O.E. pentru România, şi unde sînt predate pachetele şi comisioanele aduse din ţară. „Niki" este, într-adevăr, un curier sigur şi eficient. G. de Chastelain îl invită adeseori la domiciliul lui din Inkilap, apartament nr.6 unde are loc o informare foarte largă asupra situaţiei din ţară. Nu lipsesc, firește, mesele servite împreună la „Taxim". Acestea din urmă, organizate în văzul altor persoane, constituie însă imprudenţe inexplicabile, fiind greu de presupus că legăturile lui „Niki" cu rezidenţii englezi puteau scăpa atenţiei reţelelor secrete naziste ce mişunau pe aceleaşi spaţii de interes operativ.

Aproximativ în luna mai 1941, „Niki" a adus de la Istanbul o comunicare deosebit de importantă: G. de Chastelain l-a rugat pe agent „să caute o posibilitate de a comunica generalului Antonescu că englezii vor să aibă o legatură directă cu el" (s.n.). *Cererea şefului Secţiei a-III-a S.O.E. pentru România este de natură să reţină în mod aparte atenţia, cu atît mai mult cu cît la Londra era cunoscută disponibilitatea mareşalului român de a promova în continuare relaţiile apropiate cu Anglia, în ciuda evoluţiei nefavorabile a evenimentelor.*

În deplin consens cu cererea englezilor, faptul a fost confirmat şi prin dispoziţiile date personal de Ion Antonescu colonelului Traian Teodorescu (ulterior general), ataşat militar al României în Turcia între anii 1940-1944 şi considerat unul din oamenii care s-au bucurat de încrederea deosebită a mareşalului. Acesta a notat următoarele:

„După ruperea relaţiilor diplomatice dintre Anglia şi România, în anul 1941 am primit ordin de la mareşalul Antonescu să păstrez mai departe contactele cu ambasada britanică din Ankara, precum şi cu cea americană. Aceste contacte le-am păstrat pe toată durata războiului — cu ştiinţa mareşalului Antonescu şi a Marelui Stat Major Român — pînă la încheierea armistiţiului, în anul 1944".

Această legatură îndelungată şi de largă semnificaţie, cultivată din iniţiativa mareşalului Antonescu exprima nevoia sa pentru menţinerea unui canal de comunicaţie absolut vital pe durata anilor de război. Atitudinea sa întemeiată nu numai pe aprecierile de stimă pe care le nutrea încă din anii 1920-1924 faţă de Anglia, cînd a îndeplinit funcţia de ataşat militar al României la Londra şi la Paris,

cît şi pe convingerea proprie că deznodămîntul conflagraţiei nu se va putea produce decît printr-o înţelegere între aliaţii occidentali şi Germania, înţelegere care era bazată pe incompatibilitatea ţelurilor de viitor ale acestora în raport cu natura orînduirii şi obiectivele postbelice şi pe termen lung ale Uniunii Sovietice. Cu atît mai edificatoare pe linia acestor convingeri, sînt şi opiniile exprimate de către unul dintre cei mai informaţi oameni ai timpului, Alexandru Cretzianu, cel care a fost trimis ca ambasador al României în Turcia în toamna anului 1943, tocmai pentru a impulsiona şi înlesni contactele secrete şi negocierile pentru pace şi scoaterea ţării din alianţa cu al III-lea Reich: „... Mareşalul Antonescu nu avea sentimentul că în realitate ar fi în război cu Marea Britanie ori cu Statele Unite ale Americii. Multă vreme înainte ca mersul evenimentelor să se întoarcă împotriva lui Hitler, Ion Antonescu a manifestat aceasta într-un mare număr de procedee semnificative * — a scris fostul secretar general al Ministerului Afacerilor Străine al României.

De pildă, spre sfîrşitul anului 1941, presa guvernamentală a primit ordin de a nu ataca guvernele de la Londra şi Washington. Deşi bunurile româneşti au fost blocate în Anglia şi Statele Unite, cîştigurile companiilor britanice şi americane, ale căror capitaluri fuseseră investite în petrolul românesc au rămas disponibile „posesorilor duşmani" în tot timpul războiului.

Această atitudine s-a datorat în mare parte faptului că mareşalul Antonescu refuza, contra oricăror evidenţe, să creadă în solidaritatea guvernului Churchill cu aliatul său Stalin. Această credinţă s-a manifestat în termeni ce nu puteau fi puşi la îndoială. Cu ocazia unei convorbiri pe care mareşalul a avut-o spre sfîrşitul anului 1942 cu Gheorghiu, unul din şefii administrativi ai marii societăţi de petrol româneşti **, ce tocmai se întorcea de la Istanbul unde avusese contacte cu un reprezentant al intereselor petroliere în România.

Gheorghiu a comunicat lui Antonescu că purtătorul de cuvînt britanic l-a întrebat ce căutau trupele române la Stalingrad. Mareşalul a exclamat: „Bine, dar de ce nu l-aţi întrebat motivele pentru care

---

* Influenţa engleză se va manifesta chiar şi prin adoptarea definitivă de către Ion Antonescu a vestimentaţiei militare specific engleze. Se cunoaşte bine că uniforma lui era compusă din veston cu tăietura (croiala) englezească, pantaloni bridgest de culoare bej, cizme roşii cu şireturi.

** Era inginerul Dumitru Gheorghiu, secretarul general al Societăţii Creditul Minier.

britanicii nu bombardează regiunile noastre petrolifere?". Cînd Gheorghiu a răspuns cu o privire uimită, Antonescu a conchis: „Vă spun eu de ce: fiindcă germanii primesc întregul combustibil de care au nevoie pentru a-i învinge pe ruşi...". Astfel, mareşalul Antonescu refuza cu încăpăţînare să considere România ca fiind în război cu aliaţii occidentali [4].

Iată de ce, între ordinele secrete date de mareşalul Ion Antonescu ataşatului militar român în Turcia, generalul Traian Teodorescu, şi demersul serviciilor secrete engleze din Turcia privind stabilirea unei legături directe cu conducătorul român *apare o anumită similitudine de intenţii din sfera căreia nu poate fi exclusă cu atît mai mult acţiunea de lansare în România a celui mai important rezident al S.O.E. pentru ţara noastră, G. de Chastelain, la sfîrşitul lunii decembrie 1943, în ciuda explicaţiilor de acoperire furnizate la timpul cuvenit.*

În legătură cu solicitarea englezilor, de creare a unei modalităţi de comunicare confidenţiale şi permanente cu mareşalul Antonescu, *apare evident că propunerea aparţinea unor înalte cercuri de decizie londoneze.* Cît priveşte faptul că ea a fost transmisă prin filiera amintită trebuie observat că serviciile speciale engleze au dobîndit treptat un rol major în menţinerea şi cultivarea unor legături cu persoane şi factori de conducere din statele Axei şi mai ales, cu organizaţiile naţionale de rezistenţă. Prin intermediul unor asemenea canale create de S.O.E. existau posibilităţi sporite şi conspirate, în măsură să nu angajeze responsabilitatea politică a unor factori oficiali, deşi aceştia directivau de fapt procesele de antrenare a acţiunilor privitoare la abandonarea Axei.

Faptul că importantul demers a fost transmis printr-un asemenea agent secret este explicat prin legăturile afirmate între timp chiar de către cel în cauză, şi rămîne să ne întrebăm dacă el ar fi putut exprima oare o asemenea disponibilitate fără aprobarea sau dirijarea sa din partea lui Eugen Cristescu. Într-adevăr, salariatul societăţii române de navigaţie maritimă îi confiase lui G. de Chastelain că are în ţară un prieten care este ofiţer la Preşedinţia Consiliului de Miniştri, ceea ce, în limbajul timpului, nu însemna altceva decît Serviciul Special de Informaţii. O deconspirare premeditată? Foarte posibil, din unghiul intenţiilor prospective ale celor două servicii secrete angajate în

---

[4] Alexandru Cretzianu, *op.cit.*, p. 77. Este ilustrativ că asemenea confidenţe devin şi mai frecvente atunci cînd înfrîngerea Axei se contura definitiv.

conspirație, fără intenții ostile unul față de celălalt, cu atît mai mult cu cît nu se știe exact dacă o asemenea relație nu fusese solicitată de către însuși G. de Chastelain. Rămîne însă fapt că informația nu l-a determinat pe șeful Secției a III-a S.O.E. pentru România să întrerupă legăturile cu „Niki", ci, dimpotrivă, l-a împuternicit cu amintitul mesaj de importanță deosebită. „Niki" s-a angajat să-l aducă la cunoștința „prietenului său", iar G. de Chastelain i-a subliniat că așteaptă cu nerăbdare un răspuns pozitiv. Ajuns în țară, „Niki" a raportat propunerea englezilor, iar ofițerul de informații care îl dirija, maiorul Trifan, i-a declarat cu toată convingerea: „Noi sîntem datori să-i aducem la cunoștință generalului Antonescu această cerere".

Documentele și mărturiile timpului nu oferă, din păcate, un răspuns la această problemă deosebit de importantă a culiselor frontului secret din România în anii celui de al doilea război mondial. Realizarea unui asemenea canal secret, extrem de util din perspectiva evoluției viitoare a evenimentelor, nu a avut loc, cel puțin după date disponibile la această dată. Nu excludem însă că Eugen Cristescu, deosebit de receptiv la asemenea combinații ale frontului secret, să fi raportat lui Ion Antonescu, singurul în măsură a lua o decizie, dar șeful Serviciului Special de Informații nu a amintit în memoriile sale despre o asemenea propunere a serviciilor engleze, fie refuzată, fie amînată de mareșal.*

Un răspuns ipotetic îl aflăm în frecventele călătorii ale generalului Traian Teodorescu între Turcia și România și întîlnirile invariabil confidențiale în anumite localități din țară ale acestuia cu mareșalul Antonescu. Desigur, Ion Antonescu apela pentru informarea sa la o sursă proprie și de mare încredere.

5. Replica Abwehr-ului

Colaborarea S.O.E. – Istanbul cu „Niki" se consolidează în mod treptat. Agentul român a primit după un anumit timp de la rezidentul

---

* În septembrie 1943, într-o discuție purtată cu același Alexandru Cretzianu, înainte de plecarea acestuia la Ankara, mareșalul Antonescu îi mărturisea: „N-am crezut niciodată că Anglia ar putea fi învinsă. A trebuit să mă sacrific și să fac o politică inițiată de regele Carol, pe care nu cred că ar fi posibil s-o schimb fără a provoca o ocupație militară completă...". *Ibidem*, p.94.

englez o scrisoare care trebuia predată în țară, conform unui anume consemn, lucrătorului de la benzinăria „Lido" *, cu numele de Crăciun.

Desfăcută și fotocopiată de către specialiștii Secției Tehnice a S.S.I., scrisoarea a relevat un text convențional greu de descifrat.

Pe fondul activității de cunoaștere și prevenire a unor imprudențe engleze, în raport cu exigențele oficiilor naziste, Secția de contrainformații a S.S.I.-ului se întreabă cu firesc interes cine anume se afla de fapt în spatele modestului Crăciun de la amintita benzinărie? Clarificarea problemei cerea multă abilitate și răbdare, iar firul obținut, extrem de prețios, nu trebuia compromis, de vreme ce englezii dovedeau în acest caz o discreție cu totul specială...

Au fost organizate măsuri discrete de supraveghere a mișcărilor pe care salariatul în cauză le efectua, presupunîndu-se în mod corect că el nu îndeplinea decît rolul unei modeste „căsuțe poștale". Evident, oricine își poate imagina cît de mare poate fi numărul mașinilor care se opresc la o benzinărie din centrul Capitalei... Echipele de supraveghere îi reperează cu migală pe unii clienți și trec apoi la identificarea lor după numerele mașinilor ori a locuințelor la care sînt „plasați". Interesează, cu prioritate, dacă între vizitatorii benzinăriei sînt și persoane care au contingență cu societățile petroliere străine. Surpriza nu întîrzie prea mult: între cei care își fac apariția este și inginerul Ion Popovici, asupra căruia Serviciul Special de Informații avea unele suspiciuni mai vechi privitoare la legăturile sale cu rezidentul englez: o persoană suspectă, din țară, care făcuse o deplasare la Istanbul, îl vizitase după un anumit timp pe Ion Popovici la domiciliu. Faptul suscitase supoziții pe linia unor misiuni primite din partea rezidentului englez aflat în Turcia.

Se produce apoi un eveniment important pe agenda de suspiciuni în cadrul „dosarului englez": G. de Chastelain îi încredințează lui „Niki" un plic ce trebuia predat în prima duminică de la sosirea sa în țară unei persoane pe care o va întîlni pe strada General Berthelot, în apropierea sediului Societății ... Unirea! Desfacerea plicului la sediul S.S.I. îngăduise descoperirea unei jumătăți de cifru pentru un post de radio emisie-recepție și a două chei de utilizare a cifrului (pentru codificarea și decodificarea mesajelor transmise ori recepționate — s.n.). *Din acel moment devenea limpede că Secția a*

* Benzinăria aparținea chiar societății „Unirea".

III-a S.O.E. din Istanbul avea legături secrete în țară cu un agent sau un grup clandestin care utilizează aparatură de radio emisie-recepție! Cum înainte de plecarea din țară a englezilor, aceștia avuseseră numeroase contacte cu persoane din conducerea Partidului Național-Țărănesc și din mediile apropiate acestuia, lucrurile puteau lua o turnură cu totul riscantă vizavi de tehnica gonio a serviciilor germane și a perseverenței cu care trecuseră la utilizarea ei în București.

În ziua stabilită, „Niki" așteptă sosirea omului ce urma să i se adreseze ca din întîmplare și să pronunțe parola cunoscută, pentru a se putea depărta apoi la curba străzii General Berthelot și a preda plicul destinat. Agenții de filaj ai S.S.I.-ului sub cele mai neașteptate deghizări, supraveghează cu atenție pentru reperarea și identificarea mesagerului secret. Acesta nu își face însă apariția la ora stabilită, și „Niki" revine peste alte patru ore, conform consemnului, așteptînd și de data aceasta zadarnic... Să se fi deconspirat agenții filajului? Să fi descoperit între timp destinatarul mesajului anterior ceva suspect în legătură cu semnul minuscul pus de către G. de Chastelain între cele doua plicuri?* Ros de îndoieli, și spre dezamăgirea lui Florin Becescu, pe atunci încă în funția de șef al Secției de Contrainformații, „Niki" fusese nevoit, în cele din urmă, să lase plicul la portarul Societății „Unirea", potrivit variantei „de rezervă" indicată de G. de Chastelain. Se conturase totuși ipoteza că persoana căreia îi era adresat mesajul nu putea fi altul decît inginerul Ion Popovici. Orice grabă trebuia înlăturată în vederea elucidării celorlalte aspecte privind legăturile și structura filierei presupuse .

În acest stadiu, la sfîrșitul lunii iulie 1941, S.I.A.G. a fost înștiințat asupra unei informații obținute de la agenții din Istanbul: Mișu Iorgulescu a primit o misiune specială din partea lui G. de Chastelain pentru România El urmează a călători la București pentru a aduce... inginerului Popovici o scrisoare și o importantă sumă de bani. Conducerea Abwehr-ului decide că a sosit vremea unei intervenții decisive împotriva serviciilor engleze anume făcute pentru a încurca socotelile conducerii Serviciului Special de Informații și a le favoriza

---

* G. de Chastelain obișnuia să trimită mesajele secrete introduse în două plicuri, puse unul în celălalt, ambele fiind lipite cu o hîrtie gumată, punînd totodată, și un semn de recunoaștere comunicat anticipat destinatarului, pentru a se putea verifica intangibilitatea corespondenței. Deschiderea plicurilor devenea astfel o treabă destul de complicată chiar și pentru specialiștii S.S.I.-ului.

pe cele ale Abwehr-ului. Eugen Cristescu se afla la Iaşi din ordinul lui Ion Antonescu, unde coordona organizarea „Eşalonului înaintat" pentru Frontul de Est (organul de culegere a informaţiilor cu caracter militar specific situaţiei de război – n.n.). Împreună cu el se aflau detaşate şi alte cadre de conducere, inclusiv Florin Becescu (Georgescu).

Colonelul Rodler, şeful Serviciului de Informaţii al Armatei Germane din România, profită de această împrejurare şi adresează o cerere scrisă colonelului Velciu, aflat temporar la comanda Secţiei Juridice a S.S.I., prin care pretinde să se ia „măsuri de reţinere şi cercetare a directorului Mişu Iorgulescu, agent al Intelligence Service-ului pentru România, care va aduce la Bucureşti o importantă scrisoare şi o sumă de bani în lire sterline pentru agenţii englezi din ţară".

În mod surprinzător, colonelul Velciu se decide să dea curs solicitării Abwehr-ului, fără a mai raporta la Iaşi lui Eugen Cristescu. Total neavizat asupra implicaţiilor la care expune conducerea S.S.I., şi convins de şansa unei frumoase izbînzi personale, el trimite la Giurgiu un ofiţer magistrat, care îl reţine pe directorul „Taxim"-ului la coborîrea din trenul sosit din Turcia – via Bulgaria – şi îl transportă direct la Malmaison*. Prin imprudenţa sa, colonelul Velciu încălca o regulă de muncă foarte riguroasă în cadrul S.S.I.-ului, şi anume aceea, că nici o reţinere ori cercetare nu erau efectuate decît după consultarea în prealabil a organelor informative. Ori, în cazul dat, Secţia de Contrainformaţii avea un dosar important a cărui clarificare nu reclama asèmenea măsuri ce lipseau de şansă orice combinaţie ulterioară. Chiar şi faptul că Florin Becescu, omul germanilor, ezitase să le furnizeze pînă la acea dată informaţii despre acest caz, indica în ce măsură entuziasmul netulburat al colonelului Velciu urma să dăuneze unor interese superioare ale ţării. Pe de altă parte, nu era mai puţin importantă depeşa Abwehr-ului sub raportul confirmării existenţei unor agenţi germani la Istanbul, cu certe posibilităţi informative în rîndul S.O.E. Desigur, colonelul Velciu nu are nici o idee despre acţiunea informativă a Serviciului Special de Informaţii, cu obiective de natură preventivă, în legătură cu serviciile speciale engleze din Turcia şi, cu atît mai puţin despre preocupările

* Denumirea neoficială a sediului Serviciului Juridic al S.S.I., situat în Calea Plevnei, provenind de la cazarma din apropiere.

asidue de penetrare şi neutralizare duse de oficiile germane, pe acelaşi spaţiu operativ de referinţă.

La percheziţia corporală efectuată asupra lui Mişu Iorgulescu este găsită, într-adevăr, o scrisoare adresată lui Ion Popovici de către G. de Chastelain. Conţinutul ei nu are însă nimic compromiţător, referindu-se exclusiv la probleme cu caracter comercial pentru societatea „Unirea". ·

Ancheta trenează încă de la început. Mişu Iorgulescu este un tip calm, stăpîn pe sine, capabil să-şi ascundă emoţiile, uzează de o elocinţă ce sugerează o certă eroare juridică... el este doar un comerciant onest care nu s-a amestecat niciodată în treburi politice. Preocupările lui s-au îndreptat exclusiv spre meseria pe care o practică de-o viaţă. Se găseşte la Istanbul cu toate aprobările de rigoare şi socoteşte că prin munca lui aduce un serviciu prestigiului şi tradiţiilor de largă ospitalitate ale ţării.

Legături suspecte cu străinii? Zîmbeşte dezamăgit de naivitatea întrebării şi, mai ales, pare sincer revoltat de ceea ce se insinuează împotriva lui. Într-adevăr, „Taxim"-ul este permanent un loc preferat al străinilor, cu deosebire al acelora care au lucrat ori au trăit în România. Dar acesta este desigur un specific al vieţii de port, oamenii ce se află răspîndiţi în imensul viespar al Istanbulului, simt nevoia unei regăsiri şi atunci vin la „Taxim" unde au bucătăria românească la îndemînă, vizionează spectacole susţinute de trupe venite din ţară. Au fost acolo chiar şi artiştii de la Cărăbuş în frunte cu Tănase... Au oare domnii ofiţeri anchetatori să-i reproşeze ceva în această privinţă? Doreşte să i se spună mai exact care este acuzaţia formulată împotriva lui căci el este ferm convins de propria nevinovăţie.

Englezi? Vin firesc, foarte mulţi, mai ales cei ce au deţinut şi mai deţin încă poziţii economice puternice în economia românească şi, mai ales, în domeniul petrolier. Da, a primit scrisoarea de la unul dintre aceştia, nu-i reţine exact numele, a fost o simplă rugăminte, un comision absolut dezinteresat şi gratuit. Dar doreşte să sublinieze că în calitate de negustor are în egală măsură plăcerea de a primi la „Taxim" numeroşi germani care dovedesc un interes nedisimulat pentru România. În general, restaurantul este atît de solicitat de numeroşi alţi străini încît timpul nu îi ajunge să facă faţă problemelor administrative, cu atît mai puţin să se ocupe şi de alte treburi... De altfel cîştigă foarte bine şi nu are nevoie de nimeni şi de nimic.

Interogatoriul bate pasul pe loc. Mişu Iorgulescu este tot mai

surprins şi revoltat că un simplu comision a devenit un lucru interzis de lege. Nici nu ştie cine este destinatarul scrisorii, se pare un director comercial de la „Unirea", el trebuia doar să lase plicul acolo, la societate.

„Bani?" – zîmbeşte ofensat. „Nu a primit nici o sumă de lire sterline să aducă în ţară. Ar fi sesizat, desigur, Siguranţa. Devine irascibil şi susţine că se consideră lezat în modul cel mai grav. Personal nu a încălcat nici o lege, socoteşte un abuz reţinerea şi aducerea lui la S.S.I. şi roagă să fie lăsat deoarece are afaceri importante care nu îngăduie nici o amînare.

I se precizează că întoarcerea lui în Turcia a devenit problematică. Acum, totul depinde de el... Sugestia se dovedeşte decisivă. Cum va nota Eugen Cristescu în Memoriile sale, „ ... Iorgulescu dă o serie de amănunte interesante care au înlesnit descoperirile ce au urmat. El indică pe inginerul Popovici şi alţii care aveau legături mai frecvente cu de Chastelain, cunoscut agent englez..."

Este adus pentru interogatoriu inginerul Ion Popovici. La început pare surprins în legătură cu o asemenea măsură. Relatează pe larg despre legăturile comerciale pe care le întreţine cu fostul director al societăţii, G. de Chastelain, în locul căruia a fost numit în toamna anului 1940. De altfel, acesta girează încă unele interese ale societăţii în străinătate. Este, aşadar, obligat să corespondeze cu dînsul...

Pare un om foarte frămîntat care se agită lăuntric pradă unei vădite desperări. Are chiar un acces de plîns care îi zguduie întreaga făptură iar anchetatorilor surprinşi le explică faptul că numai cu cîteva ore înainte a primit o veste îngrozitoare: fratele lui, la care ţinea enorm, a fost ucis pe frontul de Răsărit.

Sub influenţa crizei sufleteşti în care se găseşte, face mărturisiri complete. Împreună cu Rică Georgescu a organizat, la cererea lui G. de Chastelain un grup secret care lucra în favoarea Angliei. Dezvăluie componenţa grupului, rolul fiecărui membru, misiunile aduse la îndeplinire, informaţiile secrete transmise în exterior, mijloacele financiare puse la dispoziţia grupului, metodele utilizate pentru culegerea informaţiilor. Totul se succede într-un ritm aproape stupefiant pentru ofiţerii magistraţi ai Serviciului Juridic din S.S.I., neavizaţi încă asupra dimensiunilor întregii afaceri.

La percheziţia domiciliară este descoperită suma de 56 728 600 lei, rămasă din cele 80 000 000 primite din partea lui G. de Chastelain. „Pînă atunci achitase 6 000 000 pentru construirea aparatului TFF,

iar Rică Georgescu luase 18 000 000 pretextînd că trebuie să facă propagandă în Ardealul de Nord, ceea ce s-a constatat a nu fi adevărat".

Personal, Ion Popovici pare să subestimeze caracterul unor atari acţiuni în condiţiile stării de război în care se găseşte ţara şi consideră că ele nu vor putea fi reţinute ca infracţiuni în sarcina celor implicaţi. Ele sînt acţiuni cu caracter antinazist şi este convins că organele Serviciului Special şi chiar conducerea statului nu vor ezita să le taxeze ca atare. Ofiţerii anchetatori au datoria de a înţelege că dincolo de faptele în sine şi de existenţa unor prevederi legale, toate acestea constituie un aport la cauza aliaţilor tradiţionali ai României.

Filiera tinde să-şi dezvăluie nu numai tabloul faptic ci, mai-ales, raporturile create în sfera cercurilor politice româneşti ostile Reichului nazist. Este într-adevăr acea dimensiune pe care abia acum începe colonelul Velciu să o desluşească în adevăratele sale implicaţii! Se decide rapid să raporteze la Iaşi, directorului general al S.S.I. Reacţia acestuia este de-a dreptul fulminantă! Tipul sobru, atent calculat, aproape taciturn, se dezlănţuie cu o furie în care nu mai încape răbdarea de a accepta naraţiunea încărcată de scuze a colonelului Velciu. „Ştiţi Dv. domnule colonel că nici eu nu am dreptul de a trece la măsuri de o asemenea gravitate şi amploare fără a obţine permisiunea prealabilă a Mareşalului?" „Ce ştiu germanii despre mărturiile lui Ion Popovici?" „Pe cine aţi mai reţinut pînă în prezent?" Nu are răbdarea să asculte răspunsurile lui Velciu, nici nu-l mai crede, iar atunci cînd aude că între cei reţinuţi este şi Rică Georgescu, omul aflat în preajma lui Iuliu Maniu şi a englezilor, înţelege că s-a produs o gafă de mari proporţii. Îi ordonă colonelului ca toată afacerea să fie complet îngheţată, nici-o ştire să nu ajungă în afara zidurilor Malmaison-ului, cu deosebire la germani. Îl face direct răspunzător de orice indiscreţie, îi ordonă ca cei reţinuţi să nu mai fie interogaţi de nimeni, iar în sediul Biroului Juridic să nu se mai permită accesul nimănui, în special al ofiţerilor Abwehr-ului, pînă la sosirea lui la Bucureşti în aceeaşi noapte. Măsurile ordonate sînt, de asemenea strict secrete.

Eugen Cristescu îi raportează mareşalului Antonescu cele petrecute în lipsa lui şi cere permisiunea de a veni urgent în Capitală. Conducătorul statului este şi el surprins să afle asemenea imprudenţe. Cu primul avion militar Eugen Cristescu zboară la Bucureşti, însoţit de Florin Georgescu pe care îl atenţionează asupra discreţiei absolute a acestui caz. Şeful Secţiei de contrainformaţii înţelege că nu se mai bucură de toată încrederea şi este nevoit să se

supună somaţiei primite. Cel puţin pentru un timp. Este profund afectat şi de faptul că marea descoperire îi fusese răpită în modul cel mai stupid. Pentru a se răzbuna, după ce ajunge la sediul din strada Saita, refuză să-i mai vorbească colonelului Velciu şi, pentru a-l umili, trimite la el un subordonat cu toate „probele" deţinute de Secţia de contrainformaţii, spre a-i demonstra proporţiile gafei.

Eugen Cristescu caută cu înfrigurare modalitatea de a evita un foarte posibil şi extrem de neplăcut incident cu conducerea Abwehr-ului care va încerca să exploateze şi acest dosar în interes propriu. Într-adevăr, colonelul Rodler, şeful S.I.A.G. are acum posibilitatea să jubileze. În scurtă vreme, serviciul său a prins de veste că urmare adresei trimisă colonelului Velciu şi a reţinerii lui Iorgulescu, ancheta a progresat, conturîndu-se un adevărat grup secret în favoarea Angliei! La Malmaison are loc un veritabil pelerinaj: maiorul von Gregory, căpitanul Alfred Peterman, căpitanul von Stranski, toţi se prezintă zilnic în Calea Plevnei, la „B.J." („Biroul Juridic"), cerînd să li se permită a lua parte la interogatorii, să consulte dosarele, să studieze corpurile delicte, să afle totul despre legăturile grupului cu serviciile secrete din Turcia şi, mai ales, implicarea în cercurile politice româneşti.

Sînt refuzaţi în modul cel mai politicos: ar fi necesară aprobarea mareşalului, dar acesta este plecat pe front şi, în general, el nu agreează asemenea imixtiuni. Li se va comunica la timpul potrivit tot ceea ce doresc... Berlinul este de-a dreptul surprins şi vexat de un asemenea ermetism pe care îl atribuie intenţiei românilor de a le tăinui lucruri esenţiale. Drept urmare, se atacă direct de la „vîrf". Amiralul Canaris cere în mod oficial conducerii S.S.I. ca inginerii Rică Georgescu şi Ion Popovici să fie trimişi un anumit timp în Germania pentru a fi anchetaţi acolo despre serviciile engleze şi daunele produse intereselor germane. Chiar şi el este refuzat cu aceeaşi deferenţă...

În mod incontestabil, descoperirea grupului Rică Georgescu – Ion Popovici devenise o grea povară pe umerii S.S.I.-ului. Eugen Cristescu era conştient că, în realitate, germanii erau mai ales interesaţi să acrediteze acuzaţia că în spatele celor arestaţi la Malmaison se află opoziţia politică din ţară şi, în primul rînd, Iuliu Maniu. Faptul că serviciile naziste aşteptau mărturisiri senzaţionale în această direcţie, rezultă din modul cum sugerează de fiecare dată implicarea cunoscutului om politic în acţiunile grupului şi chiar necesitatea de a se trece la măsuri şi împotriva acestuia. Eugen

Cristescu se cantonează într-o atitudine de respingere a unor atari pretenţii şi numai el ştie cît de prudent trebuia să fie în acele momente pentru a estompa cererile de lichidare a lui Iuliu Maniu. Să-l ascultăm în legătură cu această dificilă împrejurare în care a probat nu numai calităţile sale de om al informaţiei şi contrainformaţiei ci şi patriotismul de care a fost călăuzit, astfel cum a declarat personal în faţa acuzatorului public de la Tribunalul Poporului în anul 1945:

„...În prima parte a războiului, se descoperise, pe baza unor informaţiuni germane, o organizaţiune de spionaj în favoarea unui stat străin, care dispunea de importante fonduri băneşti, de o staţie de radiotelegrafie şi de coduri cifrate. *Majoritatea membrilor acestei organizaţii erau oameni ai d-lui Maniu*. Eu nu mă găseam în Capitală, eram cu Eşalonul la Iaşi şi mi s-a raportat despre această descoperire. Am citit dosarul cercetărilor. Am constatat că operaţiunea avea două părţi: o legătură politică pe care dl. Maniu o întreţinea în exterior prin aparatul de telegrafie şi astfel se explica prezenţa celor mai mulţi oameni ai săi în această organizaţie; dar am mai constatat că sub paravanul acţiunii politice, aceştia făcuseră spionaj în defavoarea armatei germane şi a statului român. Complicii organizaţiei căutau să atragă persoana d-lui Maniu în această afacere şi am văzut din modul în care erau date declaraţiile că germanii, dacă ar fi luat cunoştinţă de conţinutul lor, ar fi putut cere foarte bine arestarea d-lui Maniu.

Cum din tehnica şi experienţa acestor afaceri ştiam că o afacere de spionaj nu trebuie complicată cu problemele politice, am expus d-lui Mareşal Antonescu această chestiune. D-sa a găsit foarte gravă imprudenţa făcută de d-l Maniu cu oamenii săi, care, la adăpostul acţiunii politice, intrau în conflict cu legea spionajului, ce prevedea pedeapsa cu moartea. Dl. Mareşal Antonescu a reflectat mai multă vreme asupra acestei chestiuni şi în urma unei discuţiuni avută, am ajuns la soluţia să înlocuim din dosar declaraţiile care angajau persoana d-lui Maniu şi arătau imprudenţa sa, cu alte declaraţiuni ale aceleiaşi persoane, ceea ce s-a şi executat. Vechile declaraţii au fost date domnului Mareşal Antonescu...

Domnul Mareşal Antonescu a sfîrşit apoi spunînd, ceea ce mi-a repetat apoi şi mie, că *«sînt nevoit să înghit toate imprudenţele d-lui Maniu, ca să nu dau argumente germanilor şi arme în mîna lor, ca să-mi ceară măsuri care mi-ar complica situaţia internă...»* (*s.n.*).

Nesfîrşite au fost intervenţiile d-lui Maniu pentru ca procesul să nu

fie judecat, iar membrii organizaţiei să fie trataţi în condiţiuni omeneşti...".

În memoriile sale, Alexandru Cretzianu nota şi el pe marginea acestui dosar: „...Serviciile germane de contrainformaţii au descoperit că Rică Georgescu, directorul filialei româneşti a societăţii «Standard Oil of New Jersey» era în contact prin radio cu reprezentanţii de la Istanbul ai Comandamentului din Orientul Mijlociu. Cînd Georgescu a fost arestat, conducătorul Partidului Naţional-Ţărănesc l-a informat pe Antonescu că dacă i se va face proces, el, Maniu, va fi citat ca principalul apărător. Prestigiul şi popularitatea bătrînului om de stat erau atît de mari, încît, în ciuda furiei germanilor, care erau atunci în culmea cursului lor victorios, Antonescu a ordonat procurorului militar să facă astfel cercetările încît Georgescu să nu fie adus niciodată în faţa Curţii Marţiale.

Germanii au luat foarte în serios cazul lui Georgescu, fiind furioşi din cauza amînărilor. Mai tîrziu am aflat de la Mihai Antonescu că Himmler a trimis la Bucureşti un avion special care să-l ducă pe Rică Georgescu în Germania, pentru «un curs mai rapid al cercetărilor. Guvernul Antonescu a refuzat totuşi chiar şi predarea temporară a omului cerut, în pofida presiunilor lui Canaris»" [5].

La 29 septembrie 1941, în perioada cînd se desfăşurau analizele privind decizia juridică asupra dosarului în cauză, este rîndul lui Sever Bocu, fruntaş al P.N.Ţ. şi socrul lui Rică Georgescu, să intervină la vicepreşedintele Consiliului de Miniştri, Mihai Antonescu. Acesta din urmă cere ca actele de anchetă să-i fie înaintate pentru studiu şi dispune blocarea procedurii de trimitere în justiţie, nu fără a-i atrage atenţia lui Sever Bocu în legătură cu afirmaţia lui Iuliu Maniu că „guvernul crează martiri naţionali".

Este de reţinut însă faptul că încă în vara aceluiaşi an, Iuliu Maniu se întîlnise cu Ion Antonescu la Preşedinţia Consiliului de Miniştri, cînd şi-a argumentat şi verbal punctul de vedere susţinut în memoriul de răspuns la scrisoarea generalului din 22 iunie 1941. Emitem ipoteza că liderul P.N.Ţ. a intervenit cu acest prilej în favoarea grupului de arestaţi în frunte cu Rică Georgescu.

Preocupările lui Iuliu Maniu în această direcţie se intensifică nu numai sub propriile-i temeri privitoare la implicarea sa într-o afacere de acest gen, ci şi datorită intervenţiilor din exterior. Astfel, potrivit

---

[5] Alexandru Cretzianu, *op.cit.*,p.32.

reputatului istoric D. Quinlan, „în vara anului 1941, SUA a început să stabilească contacte mai importante cu oponenţii guvernului Antonescu, iar în toamna aceluiaşi an, Ministerul de Externe al SUA i-a dat în secret lui Maniu suma de 40 000 de dolari pentru a salva cîţiva din cei care aşteptau procesul" [6].

În acea perioadă a sosit în România, la bordul unui avion „Goliath" însuşi amiralul Canaris, pentru „o inspecţie informativă pe frontul de Est". Avionul a aterizat la Iaşi şi este de presupus că a fost întîmpinat, potrivit normelor obligatorii de protocol în materie, de către omologul său, Eugen Cristescu. Apare verosimil că amiralul s-a folosit tocmai de o asemenea călătorie pentru a se informa personal despre rezultatul cercetărilor şi poate chiar de preluarea temporară a lui Rică Georgescu în Reich, mai ales că arestarea se făcuse pe baza cererii şi a informaţiilor Abwehr-ului.

Oricum, o împrejurare ulterioară ne apare semnificativă, şi anume, că Secţia Juridică a Serviciului Special de Informaţii a definitivat dosarul de anchetă în vederea procesului. El cuprindea actele de cercetare ale „celor 17 arestaţi, membri ai organizaţiei de spionaj în favoarea Angliei. La fiecare capitol sînt recunoaşteri complete, coroborate cu probe de vinovăţie neîndoielnice", dar, „latura politică a activităţii, respectiv legăturile cu Iuliu Maniu nu mai figura în dosar", astfel cum specifica un document al S.S.I.

Asemenea „preparative" aveau desigur numai un scop tactic, cum se va vedea. Foarte curînd, emisarii Abwehr-ului în România vor constata că procesul nu era nicicum pus pe rol, ceea ce îl va determina pe subşeful S.I.A.G. din România, locotenent-colonelul Braun* să afirme că „amînarea sine die a procesului lotului de agenţi în slujba

---

[6] Dr. Paul Quinlan, *Clash over Romania, British and American Policies Towards Romania: 1938-1947*, Los Angeles, 1977, vol.II, p.74, cf. *„Secretary of State to Gunther, November 24, 1941, State Department Telegram, No. 489 871 00/914 A PS/WHA; Gunther to Secretary of State, November 26, 1941, State Department Telegram No. 986 871 00/916* PS/EUM.

* Locotenent-colonelul Max Braun ocupa oficial funcţia de ataşat militar al Reichu-lui la Bucureşti. A fost numit în această funcţie în primăvara anului 1940, după o îndelungată activitate desfăşurată în Turcia sub acoperirea oficială de profesor la catedra de tactică din cadrul Academiei de Război a Turciei.

Încă de la venirea sa la Bucureşti a intrat într-un conflict surd cu colonelul Wahle, ataşatul militar al celui de-al III-lea Reich în România, datorită spiritului obtuz şi veleitar al acestuia din urmă, a lipsei sale de obiectivitate faţă de drepturile teritoriale ale românilor. A fost depistat, cu timpul, ca aflîndu-se în slujba Gestapo-ului, motiv pentru care însuşi Canaris l-a dezavuat.

Anglici, în frunte cu Rică Georgescu, a produs o proastă impresie în cercurile germane şi la Legaţia germană din Bucureşti. Din informaţiile ce deţine, rezultă că personal D-l Mareşal Antonescu a ordonat amînarea acestui proces de acuzaţi".

Încep atacurile la adresa lui Eugen Cristescu pe tema unei presupuse complicităţi a acestuia cu serviciile aliate. Se face un tapaj deosebit pentru faptul că Rică Georgescu n-a fost încarcerat împreună cu ceilalţi arestaţi. El beneficiază de un spaţiu separat în care dispune de un confort acceptabil, poate primi vizite şi pachete fără restricţii şi este văzut chiar în oraş în compania unor ofiţeri magistraţi de la Secţia Juridică a S.S.I. Este sugestiv de menţionat că la 3 octombrie 1941, cînd socrul său, Sever Bocu, a făcut un nou demers pentru a fi pus în libertate, cel în cauză a opus un refuz, precizînd că „este tratat bine şi extrem de civilizat" şi doreşte să fie ţinut mai departe în arestul preventiv al S.S.I. Era evident că se temea de o acţiune de răpire din partea organelor Gestapo-ului. Într-adevăr, a fost găzduit în acest loc pînă la 23 August 1944, timp în care şi-a continuat activitatea secretă şi de colaborare cu serviciile speciale aliate.

6. Omul tuturor speranţelor

În ciuda a numeroase stagnări şi insuccese, Bucureştiul era considerat la Londra drept „un important centru de spionaj englez" [7]. Cercurile occidentale au preferat să mizeze în această direcţie numai pe Iuliu Maniu şi pe cei din jurul său. Faptul nu scapă atenţiei Berlinului care apreciază că „...Maniu înoată complet în apele engleze".

Potrivit colonelului Byckham Sweet-Escott, „încă în primăvara anului 1940, Secţia «D» (Divizia politică a Ministerului de Război britanic) a căutat să folosească pe Iuliu Maniu şi partidul său naţional ţărănesc să lucreze pentru Anglia pe tărîmul propagandei" [8].

Analiza arată că cea mai prolifică propagandă împotriva Reichului nazist era cea strîns legată de cauza naţională a poporului român, grav lezată de evenimentele anului 1940. Forurile engleze sesizează fondul antinazist al asociaţiilor „Ardealul" şi „Pro-Transilvania" şi iniţiază legături cu unii membri ai acestora în vederea lansării temelor de propagandă prin intermediul canalelor războiului psihologic. Încă

---

[7] Paul Quinlan, *op. cit.* p. 64.
[8] B. Sweet-Escott, *op. cit.*, p.30.

în perioada în care se mai afla în țară, G. de Chastelain a intrat în legătură cu Iosif Păsătoiu din conducerea asociației „Ardealul", declarînd că Anglia dorește să sprijine această asociație. De comun acord cu întreaga conducere, din care făceau parte profesorii universitari C. Rădulescu-Motru, Constantin Stoicescu, I. Florian, Aurelian Rădulescu, generalul Gabriel Negri, au fost stabilite tezele ce urmau a fi propagate din exterior prin canalele engleze, urmînd ca asociația să dezvolte în interior activitatea de propagandă în favoarea cauzei Angliei, furnizînd, totodată, o serie de informații la Istanbul.

După plecarea din țară a lui G. de Chastelain, Iosif Păsătoiu primește de la inginerul Ion Popovici suma de 10 milioane lei pentru dezvoltarea propagandei în favoarea Angliei. Sînt editate numeroase manifeste, Iosif Păsătoiu fiind sprijinit de Amedeu Bădescu și Rădulescu Aurelian, ultimul ocupîndu-se de difuzarea manifestelor în rîndul studenților cu care era coleg.

Se creează astfel premise ca Iuliu Maniu să dispună, atît prin asociația „Ardealul" cît și prin organizația Rică Georgescu–Ion Popovici, de instrumente de legătură cu Londra, cu atît mai mult cu cît conducerea S.O.E. simțea nevoia de a-l angrena pe liderul P.N.Ț. în cadrul acțiunilor sale. La o întrunire de la Ministerul de Interne al Angliei din 20 februarie 1941, reprezentanții S.O.E. continuau să declare fără rezerve că „programul lor în România depindea în întregime de cooperarea suporterilor lui Maniu pe care se bizuiau că vor ține legătura cu România, din moment ce Legația britanică plecase..." [9].

Liderul P.N.Ț. formează astfel obiectul unor insistente demersuri din partea serviciilor secrete engleze, în condițiile în care Londra continuă să-l considere un „anglofil ireductibil", iar în țară el beneficiază de o libertate apreciabilă pentru activitatea pe plan intern, întrucît, cum bine se cunoaște, Ion Antonescu n-a distrus „rezerva politică" reprezentată de P.N.Ț. și P.N.L., înlesnind chiar legăturile acestora cu Marea Britanie și Statele Unite ale Americii.

Sînt cultivate numeroase relații în cercurile britanice. Ghiță Pop și Corneliu Coposu au sarcina să cîștige legația engleză, întrucît, cum notează un studiu al S.S.I., „aceasta scăpase pînă atunci influenței lui Iuliu Maniu, probabil și ca urmare a faptului că el s-a aflat în relații încordate cu ministrul Angliei, și indiferente cu cel al S.U.A. la București. Legăturile continuă prin intermediari. Ghiță Pop e în

---

[9] E. Barker, *op. cit.*, p. 177.

relaţii aproape zilnice cu Alexandru Pember de la Legaţia britanică şi îl cultivă, de asemenea, pe tînărul Watson, care juca un rol însemnat în acţiunea de alimentare a Direcţiei războiului politic (P.W.E.) prin datele furnizate despre România".

Iuliu Maniu îşi propune să facă din lupta pentru apărarea cauzei teritoriilor pierdute, pivotul întregii sale politici şi e încredinţat că în faţa acestui ţel naţional, guvernul îi va lăsa întreaga libertate de acţiune, ceea ce de fapt se şi realizează, Ion Antonescu avînd, pe acest plan, convingeri similare cu cele ale liderului P.N.Ţ.

Într-adevăr, în perioada respectivă, Maniu era considerat de către cercurile engleze, „omul tuturor speranţelor" [10], implicînd chiar o înrîurire sigură asupra lui Ion Antonescu. El eşuează în această direcţie şi se abţine de la orice alte acţiuni aşteptate de la el, preferînd calea memoriilor faţă de mareşal, dintre care unele, trimise pe diferite canale dincolo de graniţă, erau folosite de propaganda de război britanică. Treptat, el devine la Londra „omul marilor dezilu-zii" [11], cu atît mai mult cu cît, serviciile engleze, care aveau în vedere angrenarea lui în realizarea unor obiective secrete cu caracter informativ, constată că acţiunile de această natură nu se încadrau în poziţia sa reticentă faţă de asemenea manevre. De altfel, Alexandru Cretzianu a definit foarte exact logica lui Iuliu Maniu, şi anume, că el „... nu avea intenţia să facă vreo acţiune spectaculoasă al cărei singur efect ar fi întărirea poziţiei germanilor" [12].

Cercurile engleze erau convinse însă că Iuliu Maniu căuta să se folosească de această logică şi pentru a-şi construi la nesfîrşit justificări. Potrivit opiniei exprimate de ministrul Angliei la Bucureşti, Hoare, „Maniu era complet lipsit de inspiraţie" şi, cum a scris mai tîrziu, „era prea obsedat de problemele constituţionale şi legale precum şi de tipul de negocieri practicate în Imperiul austro-ungar, încît nu mai era în stare să strîngă puterea în jurul său...". Cum remarcă şi un studiu al S.S.I., „partizanii lui Maniu sînt derutaţi şi dispuşi să se resemneze, nevăzînd altă soluţie decît o lungă expectativă. Potrivit obiceiului său, el nu înfruntă valul de ostilităţi din partid. Metoda sa e înceată şi persuasivă. El aşteaptă ca «apele să se aşeze», ca timpul să lucreze în favoarea sa...".

Cu toate acestea, serviciile speciale engleze continuă să se confor-

[10] *Idem*, p.223-224; P.Quinlan, *op. cit.*, p.82-83.
[11] *Idem*, p.237-241.
[12] Alexandru Cretzianu, *op. cit.*, p.63.

meze unei singure devize: „Maniu sau nimic"! [13]. În conformitate cu speranţele pe care şi le puneau în el, S.O.E. pregăteşte scoaterea lui din ţară. În acest sens, colonelul Byckham Sweet-Escott precizează: „Atunci cînd devenise evident că invadarea României de către trupele Axei era doar o chestiune de timp, Gardyne de Chastelain, care era principalul nostru reprezentant la Bucureşti, întocmise un plan pentru iniţierea rezistenţei în momentul invaziei, aranjînd evacuarea lui Iuliu Maniu în Orientul Mijlociu. Noi eram de părere că odată ajuns acolo, Maniu ar fi fost în stare să organizeze activitatea subversivă în interiorul ţării mult mai eficient decît dacă ar fi rămas în România. Ministrul nostru din Bucureşti a fost pus la curent cu planul; se părea, totodată, că Maniu era pe de-a-ntregul de acord să meargă" [14].

La 24 octombrie 1940, la o şedinţă de la Ministerul de Externe al Angliei, şeful S.O.E. a şi raportat că Maniu e de acord să părăsească ţara la momentul potrivit. S-a concluzionat (însă) că ar fi mai folositor ca Maniu să se stabilească la Istanbul sau Cairo şi nu la Londra. Cum trupele germane se îndreptau deja spre România, hotărîrea de a-l scoate pe Maniu afară din ţară ar fi însemnat că Anglia avea speranţe în el, în calitate de conducător al unei organizaţii de rezistenţă împotriva nemţilor în anii ce vor urma"[15].

Reţine de la început atenţia că Anglia nu se declara dispusă să-l primească pe Iuliu Maniu la Londra ca politician şi conducător al unui guvern român în exil, deşi acolo se aflau toate guvernele ţărilor cotropite de nazişti şi este puţin probabil că atunci cînd i s-a propus instalarea în Orientul Apropiat, acesta să nu fi sesizat diferenţa de tratament politic, inclusiv rezervele de a fi considerat oficial liderul rezistenţei româneşti. Cauzele precauţiilor pe care le manifesta Londra erau numeroase. A fost evocată atunci — şi s-a confirmat ulterior — că una dintre cele mai importante reticenţe engleze provenea din tactica diplomatică menită să elimine suspiciunile aliatului sovietic în procesul de apropiere dintre cele două puteri, proces pe care Stafford Cripps îl desfăşura la Moscova. Firesţe, s-au avansat şi alte explicaţii cu pondere mai redusă în ansamblul situaţiei. „... Nouă ne trebuiau bani ca să-l ţinem în exil — a încercat să motiveze acelaşi colonel Byckham Sweet-Es-

---

[13] E. Barker, *op. cit.*, p. 76.
[14] Byckham Sweet-Escott, *op. cit.*, p. 51.
[15] E. Barker, *op. cit.*, p. 76.

cott * şi, de asemenea, era necesar ca noi să convingem Londra că ideea merită să fie materializată. În consecinţă, eu am fost desemnat să iau cuvîntul la o şedinţă prezidată de Sir Orme Sargent, reprezentantul ministrului secretar de stat. Ideea noastră a fost respinsă cu energie. Mi s-a spus ca, în cazul ocupării României, să ne legăm speranţele de dr. Tilea, ministrul român la Londra ** decît de un politician... discreditat ca Maniu. Ca urmare bietul de de Chastelain a trebuit să fie împiedicat de a acţiona. Maniu nu a părăsit niciodată ţara, deşi a lăsat de multe ori impresia că ar fi pe punctul să o facă; el a lăsat această impresie în perioada ce a precedat plecarea din România a reprezentanţei diplomatice britanice..." [16].

În legătură cu audienţa relativ redusă de care Iuliu Maniu se bucura la Londra, Elisabeth Barker a notat: „Prestigiul său putea, eventual, să-i mai atenueze negativismul... dar el avea o incapacitate temperamentală care nu-i permitea să se hotărască la timp în iniţierea unor acţiuni pozitive" [17]. Dincolo de aceste ezitări — foarte exacte de altfel sub raportul caracterizării personalităţii lui Iuliu Maniu — ne

---

* A lucrat la „Secţia Balcani" a Departamentului „D" apoi în cadrul S.O.E., unde a coordonat numeroase activităţi privind România. În martie 1944 a preluat conducerea Secţiilor bulgară, română şi ungară din cadrul „Forţei 133", denumirea codificată a ramurii S.O.E. din Cairo.

** Viorel Tilea s-a născut la Sibiu, fiind nepot după mamă al marelui luptător ardelean Dr. Raţiu. Şi-a făcut studiile superioare la Londra, unde a îndeplinit timp de doi ani şi jumătate şi funcţia de ataşat onorific pe lîngă legaţia română. Reîntors în ţară, devine secretarul lui Iuliu Maniu şi este ales deputat, fiind şeful organizaţiei P.N.Ţ. din judeţul Sibiu. După „criza Titulescu" a fost ministru plenipotenţiar la Românici la Londra. În această calitate, în luna martie 1939, a declanşat alerta forurilor engleze cu privire la existenţa unui controversat ultimatum economic nazist asupra României, act care avea să capete o deosebită faimă în cancelariile europene, şi să constituie, după unii autori, unul dintre cele mai importante evenimente politice ale perioadei dintre cele două războaie mondiale sau care ar fi depăşit chiar pe cel provocat de „lovitura de la Praga" şi care s-ar fi aflat la originile celui de-al doilea război mondial. Desigur, „demersul Tilea", cum au subliniat istoricii români, trebuie văzut în strînsă corelare cu ocuparea Cehoslovaciei, între cele două evenimente consumîndu-se un proces istoric de o deosebită semnificaţie: sfîrşitul perioadei de conciliere promovată de democraţiile occidentale faţă de agresorii fascişti. Marele merit al „demersului Tilea" rămîne şi acela că el a deschis calea negocierilor anglo-franco-sovietice care, dacă n-ar fi eşuat, ar fi stopat cu siguranţă atacul Germaniei asupra Poloniei, la 1 septembrie şi, implicit, declanşarea conflictului mondial.

După acest „incident" diplomatic, Viorel Tilea a fost rechemat în ţară, dar a refuzat să se întoarcă. După intrarea germanilor în România, a înfiinţat la Londra „Comitetul Naţional Român". Drept urmare, la 9 octombrie 1940, Ion Antonescu i-a retras naţionalitatea română şi a dispus confiscarea averii.

[16] B. Sweet-Escott, *op. cit.*, p. 235.

[17] E. Barker, *op. cit.*, p. 72.

apare limpede că serviciile speciale engleze, şi nu forurile politice londoneze, doreau sosirea lui în străinătate, insistînd în modul cel mai stăruitor pentru a anima o mişcare de rezistenţă din exterior. Byckham Sweet-Escott o spune deschis: „Dacă ni s-ar fi permis să-l scoatem din ţară, am fi avut, după trei ani, o poziţie mult mai solidă decît am avut în realitate" [18]. Este însă în afară de orice îndoială că Iuliu Maniu, chiar dacă ar fi dorit vreodată să plece în străinătate, .nu putea accepta s-o facă în primul rînd ca invitat al S.O.E., ci ca om politic şi reprezentant al unui guvern român în exil. Dar el a ştiut că Londra îi refuză acest lucru şi a renunţat la plecare. Problema a revenit în mai multe rînduri pe agenda părţilor în discuţie, cu deosebire în cursul anului 1943, în circumstanţe asupra cărora vom stărui la momentul oportun. Acum însă, rezidenţii S.O.E. par surprinşi că liderul P.N.Ţ. nu se mai arată dispus să se stabilească peste hotare în vederea coordonării acţiunilor de rezistenţă naţională. „Nu am primit nici un fel de explicaţii asupra faptului că Iuliu Maniu nu mai venea în străinătate deşi promisese acest lucru lui Hoare şi reprezentanţilor S.O.E., lui Gardyne de Chastelain personal" [19].

Chiar şi în aceste condiţiuni, liderul P.N.Ţ. se abţine de la acţiuni efective în interior, cu excepţia celor memorialistice, pe care însă G. de Chastelain le dispreţuia, considerînd că indecizia lui Maniu afecta în cel mai înalt grad fluxul de date cu caracter politic aşteptate la Londra, unde, pe lîngă emisiunile în limba română ale B.B.C., îşi începuse activitatea şi postul de radio pe 26 m., tot în limba română, creat la 12 octombrie 1940 în cadrul acţiunilor războiului psihologic. Era, de asemenea, etapa cînd se pregăteau să intre în acţiune şi alte mijloace de propagandă antigermană în limba română la Istanbul, Cairo şi Ierusalim, şi care aveau nevoie de date şi informaţii din ţară. Este de precizat că Iuliu Maniu fusese dotat cu aparatura necesară comunicaţiilor radio cu exteriorul, dar pe care nu o folosea, deşi alte cadre resimţeau destul de puternic lipsa tehnicii de comunicare secretă. Trei autori aduc mărturii în această direcţie. Astfel, Elisabeth Barker arată că, „reprezentanţii S.O.E. i-au lăsat un transmiţător W/T" [20]. Faptul este confirmat de B.Sweet-Escott: „Noi i-am lăsat lui Maniu aparatură radio, denumită Z-4, care a continuat să emită către

---

[18] B. Sweet-Escott, *op. cit.*, p. 52.
[19] *Ibidem.*
[20] E. Barker, *op. cit.*, p. 177.

birourile noastre din Istanbul pînă la 23 iunie 1941. În aprilie 1941 ni s-a transmis un mesaj potrivit căruia germanii intenţionau să atace Rusia la data de 15 iunie" [21].

La rîndul său, P. Quinlan precizează: „O dată cu retragerea legaţiei Angliei, în februarie 1941, Hoare i-a lăsat lui Iuliu Maniu un radio emiţător, dar acesta n-a vrut să se implice în acest tip de activitate subversivă. Pe de altă parte, el furniza date de spionaj prin aparatul său" [22].

Rezultă că Iuliu Maniu dispunea în 1941 de două aparate de radio emisie-recepţie: unul primit de la S.O.E. prin G. de Chastelain, în toamna anului 1940, şi al doilea, lăsat lui de către ministrul Angliei la Bucureşti, în februarie 1941. Opinăm însă că liderul P.N.Ţ. nu avea condiţiile necesare să pună în lucru aceste aparate, iar mesajul la care se referă B. Sweet-Escott a fost transmis prin intermediul celui construit de către Bălan Sache Iuliu, tehnicianul grupului Rică Georgescu–Ion Popovici, la care ne-am referit anterior, observaţie valabilă desigur şi pentru menţiunea lui Paul Quinlan.

Întrucît „aparatul W/T, care i-a fost încredinţat în februarie 1941, a fost descoperit de autorităţi în august 1941", a notat la rîndul ei E. Barker, „în primăvara anului 1942, S.O.E. i-a furnizat un nou aparat cu un nou cifru, prin intermediul unui turc ce servea interesele onorifice ale consulatului finlandez" [23]. Şi aici se impune precizarea că aparatul reţinut de autorităţi *era cel al grupului Rică Georgescu–Ion Popovici, astfel că Iuliu Maniu a rămas netulburat în posesia aparatelor primite şi nefolosite*, prilej să constatăm că liderul P.N.Ţ. manifesta o asemenea prudenţă, încît nu a destăinuit nimănui despre existenţa acestora şi nici nu a înţeles să cedeze vreunul grupului amintit, care avea atîta nevoie de el.

Este evident că Iuliu Maniu îşi impunea o rezervă faţă de implicarea sa într-un asemenea gen de preocupări, atitudine menită să-l ferească pe el şi partidul său naţional-ţărănesc de orice fel de riscuri, altminteri foarte posibile, cum demonstrase eşecul grupului Rică Georgescu–Ion Popovici. Numai graţie prudenţei amintite el scăpase nevătămat, dar era foarte limpede că spionajul german îl trecuse în mod definitiv pe lista celor vizaţi de măsuri radicale. Ceea

---

[21] B.Sweet-Escott, *op. cit.*, p. 52.
[22] P.Quinlan, *op. cit.*, p. 70.
[23] E. Barker, *op. cit.*, p.223.

ce astăzi este însă aproape imposibil de reconstituit, se referă la rolul şi participarea liderului politic în activitatea clandestină a organizaţiei Georgescu–Popovici, întrucît primele declaraţii ale celor arestaţi n-au mai revenit în arhivele S.S.I. după ce Eugen Cristescu le-a predat mareşalului Ion Antonescu, fiind aproape sigur că acesta din urmă a dispus distrugerea lor.

În situaţia dată, Iuliu Maniu se folosea pentru comunicările sale secrete cu străinătatea, de canalele oferite de reprezentanţele diplomatice ale Elveţiei, Turciei, Franţei, Suediei şi Vaticanului, dar cum a notat Paul Quinlan, „Maniu n-a vrut să se implice în tipul de activitate subversivă pe care o dorea Londra" [24]. Luînd în consideraţie condiţiile specifice României şi trăsăturile proprii liderului P.N.Ţ., Elisabeth Barker s-a apropiat cu şi mai mult realism de concepţia acestuia, subliniind că deşi a cultivat contacte secrete cu Marea Britanie, Iuliu Maniu „nu a intenţionat nici un moment să provoace o revoltă în România împotriva Germaniei şi nu avea încredere în sabotaje sau activităţi subterane" [25].

Liderul opoziţiei democrate nu reuşise totuşi să-şi creeze o audienţă corespunzătoare la Londra, care reprezenta locul unde ar fi trebuit să se găsească şi să-şi desfăşoare activitatea în slujba ţării oameni politici de mîna întîi. „Cehoslovacia e reprezentată de Beneş, iar România de Cornel Bianu", se afirma, pe şoptite, în 1941, la nivelul conducerii P.N.Ţ., pentru a nu-l indispune pe Iuliu Maniu, reţinea un studiu al S.S.I. Într-adevăr, acesta nu era acceptat, dar nici străin de divergenţele care măcinau grupul românesc de la Londra. Un singur moment se crede că va colabora cu Viorel Tilea, dar totul nu se dovedeşte a fi decît o impresie trecătoare. Mai tîrziu va afirma că datorită intervenţiei sale, guvernul britanic n-a recunoscut Comitetul Naţional Român din Londra. Între timp au ieşit din ţară, Cornel Bianu, Ştefan Nenitescu şi Pavel Pavel, ca reprezentanţi neoficiali ai P.N.Ţ. şi ai lui Iuliu Maniu, primul fiind şi nepot şi purtător de cuvînt autorizat al liderului P.N.Ţ. După un periplu la Istanbul şi Cairo, unde nu se angajează alături de românii din Orientul Apropiat în organizarea unei mişcări libere româneşti sub motivul că mandatul lor de la I. Maniu se limitează la ordinele pe care le primesc de acesta, se stabilesc la Londra, dar foarte curînd se dovedesc a fi oameni lipsiţi de importanţă, fără

[24] P. Quinlan, *op. cit.*, p. 70.
[25] E. Barker, *op. cit.*, p. 77.

credit în țară și în fața Aliaților. „Cornel Bianu – notează același studiu al S.S.I. – unul dintre numeroșii nepoți ai lui Iuliu Maniu, și pe care liderul P.N.Ț. îl considera reprezentantul său oficial, e tînăr, lipsit de experiență și de aptitudini deosebite. Legăturile lui se reduc la cîteva scrisori de recomandație... Victor Cornea e un fost subatașat comercial, devenit manist de circumstanță. Acțiunile lui Viorel Tilea par totuși mai bine cotate". În aceste circumstanțe se impune constatarea că la Londra, pe toată durata războiului nu s-au aflat oameni proeminenți, ci doar un grup de 30-40 de români ce au rămas în exil după formarea guvernului Antonescu. Era numit impropriu grupul lui Tilea deoarece nici el nu era recunoscut decît de o mică parte ca lider. Singura inițiativă a românilor de la Londra a fost legată de fondarea și editarea unui buletin de știri, intitulat „Romanian News Survey". În ianuarie 1942, cabinetul englez a respins cererea grupului Tilea de a adera la Declarația Națiunilor Unite, ceea ce echivala cu o nerecunoaștere a grupului, ca atare. Optica oficială era că românii din Londra, dezbinați, conduși doar teoretic de Tilea, nu aveau sprijin moral în România, de unde și concluzia logică de inutilitate. De altfel, chiar Tilea manifesta tendințe de independență față de Foreign Office, unde funcționa și un birou pentru problemele românești. În final s-a ajuns la declarația oficială a lui Eden din Camera Comunelor, din 10 februarie 1943: guvernul englez nu recunoaște și nu aprobă activitatea Comitetului Național Român deoarece nu este reprezentativ pentru poporul român și nici măcar pentru românii din Anglia [26].

Un asemenea eșec nu putea fi străin de atitudinea lui Iuliu Maniu, astfel că mulți români din Anglia au fost derutați și au ajuns să se complacă într-un complet anonimat în lipsa unei directivări și a unei inițiative din țară. Față de această situație, lui Iuliu Maniu i se sugerează tot mai mult să pășească la acțiuni concrete, și să plece în străinătate, dar el refuză, sub motiv că prezența sa „va fi într-un anume moment, indispensabilă". Indecizia liderului politic de a se stabili în străinătate, chiar surmontînd anumite reticențe, a lipsit astfel, de finalitate, constituirea imperios necesară sub conducerea lui a unui Comitet Național Român în exil, cu autoritate și audiență, și ale cărui rezultate nu ar fi putut fi decît benefice pentru cauza țării.

[26] N. Dascălu, *Aspecte ale situației din România în viziunea Administrației Roosevelt*, comunicare în vol. *Actul de la 23 August 1944 în context internațional*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p.406, cf. ASB, Microfilme SUA, rola 630, c.231-233.

În acelaşi timp, neîncrederea lui funciară nu a permis nici delegarea unor oameni capabili şi de prestigiu, care să stabilească un contact organizat cu aliaţii şi să trateze din timp în numele tuturor forţelor naţionale şi pe baza unei platforme unanim acceptate. Timpul irosit în această perioadă s-a transformat într-un factor defavorabil ţării.

Partea a IV-a
INDECIZIA TEMPORARĂ A SORŢILOR

1. Nu va exista un al doilea front în 1942

În desfăşurarea războiului din Răsărit, Hitler rămîne ferm la convingerile sale: din raţiuni de ordin petrolier, va acorda şi în 1942 prioritate frontului sudic, pentru cucerirea Caucazului. O mărturiseşte încă la 3 ianuarie 1942 ambasadorului nipon la Berlin, Oshima: „În vara următoare sovieticii vor fi zdrobiţi... Hotărîrea mea este să execut lovitura principală în sud. Am decis ca, îndată ce vremea se va îmbunătăţi, să reiau ofensiva spre Caucaz. Această direcţie este principala. Trebuie să ajung la petrol, în Iraq şi în Iran. Dacă vom ajunge acolo, sper într-o mişcare de eliberare arabă. Desigur, am în vedere ca, concomitent, să nimicim inamicul şi în zonele Moscova şi Leningrad".

Confirmînd premisele concepţiei sale tactice, Hitler emite la 15 aprilie 1942 Directiva operativă Nr. 41 privind reluarea ofensivei de primăvară pe întregul front sovieto-german, cu efortul principal în sud, pentru cucerirea bazinului Donețk (Donbass), a Stalingradului şi Caucazului, cu ieşire concomitentă pe Volga. Urmau să fie reactivate şi acţiunile din zonele de nord şi central ale frontului, pe direcţiile Leningrad şi Moscova.

Elaborate după vechiul tipic, sintezele informative ale Abwehrului asigurau o apreciere superoptimistă a raporturilor de forţe între trupele germane şi cele sovietice. Într-o astfel de lucrare întocmită la 4 aprilie 1942 se sublinia că „forţele ruseşti de pe front au suferit atît de grav de pe urma bătăliilor purtate şi de pe urma vremii proaste, încît cu greu poate fi găsită o singură formaţie despre care să se poată spune că este efectiv aptă de luptă".

O altă apreciere a grupului de evaluare a informaţiilor din cadrul F.H.O. (Fremde Heere Ost) în aceleaşi zile a fost aceea că „forţa umană rusească este în prezent în pragul epuizării datorită pierderilor în oameni şi în teritoriu. Inamicul nu poate să înlocuiască

aceste pierderi. El nu poate produce rezerve comparabile cu acelea mobilizate în iarna 1941-1942 pentru o bătălie cu caracter decisiv". În documentul intitulat „Apreciere generală a situației inamicului" semnat de Gehlen la 1 mai, era formulată următoarea concluzie: „Avînd în vedere eșecurile ruse din timpul iernii, precum și faptul că inamicul apreciază, fără îndoială, așa cum se cuvine posibilitățile noastre foarte mari atît pe plan ofensiv, cît și pe plan defensiv, orice contraofensivă pe un front larg în zonele grupurilor de Armate «Centru» și «Sud» este cu totul improbabilă"[1].

Orientarea lui Hitler în direcția petrolului arab a fost descifrată cu îngrijorare la Londra și Washington, care au examinat pe toate fețele consecințele posibile, în ipoteza unei victorii germane în Răsărit. Analiștii serviciilor secrete americane din cadrul O.C.I.(Office of Coordinator of Information) au prezentat guvernului, la 5 martie 1942, un studiu în care atrăgeau atenția asupra consecințelor imediate și pe termen lung, atît pentru continuarea războiului, cît și pentru amenințarea propriilor poziții petroliere din cea mai bogată zonă a lumii. Autorii apreciau că interesul german pornea îndeosebi de la dorința Reichului de a da o lovitură decisivă Aliaților cît timp aceștia erau încă slabi. În timp ce nevoile germane de petrol nu păreau stînjenite în prima parte a anului 1942, mai puternică se releva dorința de a-i lipsi pe Aliați de el. „Dacă naziștii vor stăpîni Caucazul și Orientul Mijlociu, vor dispune de o producție de cel puțin 35 milioane tone de petrol pe an și de o capacitate de rafinare și mai mare. Chiar și ocuparea numai a nordului Caucazului va mări dificultățile sovietice de aprovizionare cu petrol de la Baku și va lăsa necesitățile industriei și agriculturii fără acoperire. Cucerirea germană a cîmpurilor Orientului Apropiat și Mijlociu ar avea ca efect mai îndepărtat paralizarea operațiunilor de pe teatrele de război mai importante. O astfel de cucerire probabil va fi precedată de scoaterea britanicilor din Levant, Egipt și Libia, dar chiar dacă nu se va reuși, pierderea aprovizionării cu petrol gata disponibil, ar paraliza rapid operațiunile Aliate în Africa și Mediterana răsăriteană. În plus, aceste resurse petroliere reprezintă aproape tot ceea ce rămîne Aliaților în întreaga emisferă răsăriteană. În combinare cu succesele japoneze în Indiile răsăritene și atacuri germane intensificate asupra transporturilor, negarea petrolului Orientului Apropiat Națiunilor

---

[1] Gral-maior Mihai Ilie, *Gehlen, de la F.H.O. la B.N.D.*, București, 1974, p 51.

Unite ar deschide calea asigurării controlului Axei asupra Mediteranei şi Oceanului Indian. Refuzarea petrolului caucazian armatelor ruse ar slăbi puterea lor de rezistenţă..." [2].

Avertismentele emise de orientarea lui Hitler în direcţia petrolului din Caucaz şi accesului spre Orientul Mijlociu pe care l-ar fi deschis ocuparea sudului Uniunii Sovietice dintre Marea Neagră şi Caspică, considerate a avea principale implicaţii lipsirea coaliţiei antihitleriste de aproape întreg petrolul existent în emisfera răsăriteană au stîrnit agitaţie la Londra şi Washington, evidenţiind cît de profundă a fost implicarea petrolului în formularea strategiei militare [3].

Dispunea oare Berlinul de forţa necesară pentru a-şi pune în aplicare planurile existente la Cartierul general al lui Hitler? Importanţi factori politici şi militari occidentali erau suficient de preocupaţi în această privinţă, opiniile lor, deloc optimiste, reprezentînd o însemnată pondere în planul deciziilor aliate chiar şi în cursul anului 1942 în legătură cu deschiderea celui de-al doilea front în vestul Europei.

Referindu-se la aceste stări de lucruri, generalul Dwight D. Eisenhower a redat în memoriile sale un episod semnificativ. „După sosirea la Washington a colonelului John P. Ratay din România, în anul 1941, care se bucura de reputaţia de a fi unul din cei mai buni ataşaţi militari ai Statelor Unite, acesta a fost convocat imediat la Secţia operaţii pentru a se obţine de la el informaţiile necesare Departamentului de Război, care ducea o lipsă acută de date cu caracter militar. Colonelul era ferm convins că forţa militară a Germaniei, care nu se desfăşurase încă pe de-a întregul, era atît de mare, încît Uniunea Sovietică şi Marea Britanie vor fi cu siguranţă înfrînte înainte ca Statele Unite să poată interveni. Ratay considera că Germania avea pe atunci în rezervă 40 000 de avioane militare, cu echipaje instruite, gata să intre în luptă în orice clipă. După părerea lui, această flotă aeriană nu fusese încă aruncată în foc, urmînd a servi ulterior la susţinerea unei invazii a Angliei. El credea, de asemenea, că Reichul dispunea de un număr suficient de divizii de rezervă pentru a duce cu succes la capăt o invazie a insulelor britanice.

Noi, cei de la Secţia operaţii, am refuzat să acordăm credit informaţiei lui Ratay cu privire la cele 40 000 de avioane. Wehrmachtul tocmai

---

[2] Eugen Preda, *Miza petrolului*, Bucureşti, 1983, p. 91-92, cf. A.S.B., Microfilme SUA, rola 634, c.320-330.

[3] *Ibidem*

fusese oprit în faţa Moscovei; eram convinşi că nici o forţă militară aflată în posesia unei arme de o putere atît de copleşitoare nu ar fi ţinut-o în rezervă doar cu scopul unei viitoare utilizări a ei, mai ales atunci cînd, folosind-o, ar fi asigurat distrugerea şi capturarea unui obiectiv atît de important ca Moscova. Pe de altă parte, era desigur clar că, dacă germanii dispuneau de o asemenea gigantică rezervă, orice tentativă a noastră de a pătrunde pe continentul european prin debarcări ale trupelor de desant maritim era sortită eşecului.

Totuşi, cele aflate de noi abia după sfîrşitul războiului ne-au arătat că informaţiile lui Ratay şi concluziile sale cu privire la diviziile de rezervă aveau un temei rezonabil. Documentaţia postbelică descoperită în Germania dovedeşte că, în vara anului 1941 , Hitler plănuia să utilizeze numai 60 de divizii ca forţe de ocupaţie în Rusia cucerită. El intenţiona să disloce o parte din marele număr de divizii astfel eliberate pentru acţiuni în Orientul Mijlociu. Pare limpede că Înaltul Comandament german considera trupele sale de uscat ca fiind perfect capabile să îndeplinească orice misiune..." [4]

Cu toate că în aprilie 1942 Churchill este nevoit să accepte, la insistenţele americanilor, planificarea şi pregătirea unei ofensive în Europa pentru anul 1943, iar A. Eden l-a informat pe ambasadorul sovietic la Londra că a fost adoptat un plan de deschidere a celui de-al doilea front, premierul englez rămîne reticent, reflectînd în continuare la modalităţile de a promova „Varianta Balcanică", sub beneficiul menţinerii în vigoare a ceea ce dobîndise la Conferinţa „Arcadia". Gîndurile lui au fost judicios tălmăcite de Lordul Moran, medicul personal al lui Churchill şi unul dintre cei mai subtili observatori ai săi, care va nota în jurnalulu personal: „Primul ministru este un luptător tenace şi experimentat; fără îndoială a hotărît că n-a sosit momentul de a intra în arenă ca adversar declarat al unui al doilea front în Franţa. Între timp, 1943 este departe şi nu puţine lucruri se pot întîmpla pînă atunci" [5].

Acum, cînd atîtea arhive secrete au devenit publice şi cînd cei mai mulţi dintre protagoniştii celui de-al doilea război mondial şi-au publicat memoriile, va observa Al. Cretzianu, ştim că în ţările satelite atît guvernele cît şi opoziţia au acţionat cu iluzia că una din preocupările principale ale guvernelor de la Londra şi Washington era de a se grăbi

---

[4] Dwight Eisenhower, *Cruciadă în Europa,* Bucureşti, 1975, p.76-77.

[5] Lord Moran, *Memoires. Vingt cinque ans aux côtes du Churchill 1940 - 1945*, Robert Lafont, Paris, 1966, p. 48.

să elibereze aceste țări. Nu mai puțin adevărat rămîne faptul că Winston Churchill a favorizat strategia care ar fi putut salva Europa de sud-est, dacă ea ar fi fost pusă în aplicare. Dar ceea ce nu se știa pe vremea aceea era că, încă din anul 1942, primul ministru britanic era în dezacord cu șeful administrației Statelor Unite în ceea ce privește debarcarea în Franța, operație ce fusese proiectată pentru anul următor.

Aceste debarcări au fost concepute de către generalul Marshall și secretarul de stat pentru război, Stimson, în timp ce britanicii aveau nevoie de operația „Torch" („Torța") în Africa de nord. Mai mult, deși operația „Torța" a fost încununată de succes și — urmînd victoriei de la El Alamein — a justificat pe deplin strategia lui Churchill, influența primului ministru britanic era amenințată, după aceasta, să scadă în proporție cu mărirea contribuției Americii la efortul de război [6].

Într-adevăr, exprimînd acordul său față de planul strategic al S.U.A. privind debarcarea în Franța în anul 1943 — ce i-a fost prezentat de Hopkins și Marshall la 8 aprilie 1942 — Winston Churchill nu putea să nu țină seama și de faptul că acest plan fusese deja aprobat la 1 aprilie de președintele F.D.Roosevelt. Acesta din urmă crează apoi și condițiile necesare punerii lui Churchill în situația de a se angaja și față de sovietici prin invitarea lui Molotov la Washington pentru a putea lua „o hotărîre definitivă cu privire la orientarea strategică a acțiunilor noastre militare comune". De altfel, Roosevelt îi și declarase ambasadorului sovietic în S.U.A. că Marea Britanie dorește amînarea deschiderii celui de-al doilea front cu un an și că, în consecință, ar fi dorit ca reprezentantul sovietic să se oprească, la înapoiere, la Londra, pentru că atunci va putea vorbi și în numele lui și să se exercite o dublă presiune asupra britanicilor" [7].

Stalin tălmăcește exact sensul mesajului american și se declară de acord ca Molotov să angajeze la Washington un schimb de păreri în problema „organizării în timpul cel mai scurt a celui de-al doilea front în Europa". La rîndul său, Churchill, îngrijorat că demersurile președintelui american pot compromite desfășurarea strategiei militare britanice în Mediterana, îl previne pe Roosevelt de a nu-și

---

[6] Al. Cretzianu, *op. cit.*, p. 107.

[7] Eugen Preda, *Săritura de pisică*, p. 57, cf. *Documentary Survey, International Affairs*, Moscow, 7/1970.

asuma obligații privind debarcarea în 1942 și îl trimite la Casa Albă pe amiralul Mountbatten pentru a pleda în acest sens.

Molotov sosește însă mai întîi la Londra întrucît de acum era avizat că W. Churchill se opune invaziei în Europa în anul 1942. De altfel, acest lucru i-a fost și confirmat încă de la prima sa întrevedere cu premierul britanic, care l-a asigurat însă că „se fac pregătiri pentru 1943".

În condițiile în care pe frontul de răsărit ofensiva germană de vară abia declanșată, bîntuie cu furia unui uragan, iar Uniunea Sovietică era pîndită de un grav pericol, S.U.A. și Anglia nu erau în măsură să acorde la acea dată ajutorul atît de necesar. Debarcarea în vest nu era concepută decît pentru anul 1943 și de fapt, la data cînd Roosevelt se angaja în promisiuni față de Moscova, nici planurile și cu atît mai puțin, ansamblul pregătirilor logistice nu se aflau decît într-un stadiu cu totul incipient. Referindu-se la acestea, generalul Eisenhower, numit la 11 iunie 1942 în fruntea teatrului de operații din Europa, va releva în memoriile sale: „În mai 1942, cu prilejul primei mele vizite la Londra, constatasem că nu se întocmise încă nici un studiu amănunțit în vederea planurilor tactice pentru o debarcare pe litoralul de nord-vest al Europei. Rămîneau încă de stabilit necesitățile în oameni, avioane și asigurare tehnico-materială. În linii generale, mă gîndeam la un asalt care să aibă loc la începutul anului 1943... E greu de evocat acum atmosfera sumbră, ba chiar apăsătoare a acelor zile. La începutul lunii iunie, situația aliaților nu era deloc trandafirie. Perspectivele se anunțau promițătoare numai într-un viitor îndepărtat, și doar cu condiția ca Uniunea Sovietică să reziste în continuare, deși Statele Unite, în plină perioadă de dezvoltare a capacităților lor latente, nu-i puteau oferi decît un limitat ajutor material. De asemenea, era esențial ca Marea Britanie să lupte cu ghearele și cu dinții pentru a se menține în India și în deșertul egiptean, astfel încît cei doi inamici principali ai noștri să nu facă joncțiunea și să nu pună mîna pe petrolul din Orientul Mijlociu... În vara anului 1942 îți trebuia o doză considerabilă de încredere, ca să nu spun de optimism" [8].

2. Imposibila disimulare

În perspectiva apropiată a declanșării ofensivei pe frontul de Răsărit din primăvara anului 1942, Berlinul era îngrijorat de

[8] D. Eisenhower, *op. cit.*, p.116-117.

erodarea progresivă a raporturilor româno-germane, inclusiv în plan militar. Atitudinea demnă şi plină de curaj patriotic a generalului Iacobici relevase fermitatea cu care înalte personalităţi ale armatei înţelegeau să apere onoarea armatei şi viaţa tinerilor ce urmau a fi aruncaţi orbeşte într-o luptă inegală şi lipsită de perspectivă.

Abwehr-ul deţinea date potrivit cărora atitudinea generalului Iacobici nu este singulară. La 5 ianuarie 1942, Serviciul Special de Informaţii stabileşte că „Serviciul de Informaţii al Armatei Germane din Capitală a pus sub supraveghere un număr de 14 generali români în frunte cu C. Tătăranu şi I. Boiţeanu, deoarece aceştia pregătesc o acţiune contrară Domnului Mareşal Antonescu şi împotriva intereselor şi legăturilor româno-germane".

În aceeaşi zi, o altă informaţie parvine Agenturii I din cadrul S.S.I.: „Locot-colonelul Braun, şeful Serviciului de Informaţii al Comandamentului german din România a obţinut de la agenţii săi date din care rezultă că numeroşi ofiţeri români, în special cei tineri, sînt ostili Germaniei şi în special continuării războiului".

Fondul relaţiilor româno-germane putea fi cu greu disimulat. O informaţie edificatoare este obţinută de Corpul Detectivilor din cercurile apropiate Legaţiei germane, din care rezulta „interdicţia dată de conducerea Partidului Naţional-Socialist German din România membrilor săi, cu privire la frecventarea cercurilor politice româneşti, în special a celor democrate. Măsura a fost luată în urma informaţiunilor deţinute de Serviciul Secret german că în cercurile democrate române se observă un accentuat defetism şi alarmism în legătură cu situaţia Germaniei".

Este desigur lesne de înţeles ce complicaţii provocau asemenea aspecte mareşalului Antonescu, el însuşi confruntat cu o atitudine făţiş ostilă României din partea unor importanţi factori nazişti. Cum se ştie, tocmai în ianuarie 1942, Ribbentrop declarase în mod provocator la Budapesta că problema graniţei româno-ungare fusese definitiv rezolvată la 30 august 1940 la Viena, iar scopul pentru care statele Axei se aflau în război era doar... revizuirea tratatelor de pace după primul război mondial! Cu alte cuvinte, şi România lupta pentru un astfel de „deziderat", deşi tratatele în cauză recunoscuseră pe plan internaţional desăvîrşirea unităţii sale statale.

Informat asupra declaraţiilor lui Ribbentrop şi a agitaţiilor stîrnite de acestea în presa maghiară, care se folosea şi de acest prilej pentru a cere ocuparea de către Ungaria a întregii Transilvanii, Ion Antonescu s-a

întîlnit în februarie 1942 la Wolfsschanze cu cancelarul nazist şi a atacat cu o rară insistenţă Dictatul de la Viena. În discuţia foarte tăioasă pe care a avut-o cu Ribbentrop, deşi acesta a încercat să escamoteze gravitatea afirmaţiilor sale de la Budapesta, pretinzînd că ele „nu aveau nimic comun cu o revizuire faţă de România", mareşalul Antonescu a fost departe de a se lăsa convins. El a refuzat totodată să-şi asume vreun angajament precis în legătură cu obligaţia Romîniei de a lichida restanţele la livrările de petrol înregistrate începînd din decembrie 1941 (livrări care nu se mai ridicaseră la cantitatea stabilită de 40 000 de tone lunar) şi cu atît mai puţin de a ridica nivelul peste ceea ce se stabilise anterior. De asemenea, mareşalul a refuzat cererea lui Ribbentrop de a aproba zece miliarde lei pentru finanţarea armatei germane din România şi a respins în acelaşi timp pretenţia participării societăţilor cerealiere germane la acţiunile de colectare, reafirmînd hotărîrea sa de a veghea la respectarea monopolului statului român asupra cerealelor.

Cît priveşte conferirea colanului Ordinului Carol I ministrului german de externe, rugăminte cu care von Dornberg, ministrul Protocolului, insistase încă de la graniţă cînd se urcase în trenul guvernamental, ordin „cerut de Domnul Ribbentrop atît prin diferite organe oficiale germane aflate în România cît şi prin intermediul diplomaţilor români de la Berlin", Ion Antonescu relevase cu justificată indignare „greutatea enormă pentru el ca să explice opiniei publice româneşti această decorare a ministrului de externe german, autorul mutilării frontierei Ardealului şi mai ales după ce şi-a agrávat această situaţie prin declaraţiile de la Budapesta ...Ce impresie penibilă ar produce la noi dacă s-ar şti că această distincţie – ce nu s-a acordat de 20 ani – am da-o aceluia ce, ca protector al ungurilor şi bulgarilor, a ajutat acestora ca fără niciun sacrificiu să-şi îndeplinească aspiraţiile, depăşind limita lor mai mult decît gîndiseră; poporul român s-ar întreba dacă nu trădez interesele sale naţionale. Nu a-şi putea să dau această decoraţie decît în cazul cînd domnul Ribbentrop s-ar folosi de prima ocazie să facă şi pentru România declaraţii publice care să dea poporului român încredere în lupta ce o duce pentru dreptate şi drepturile lui în Europa de mîine...". În cele din urmă, el a fost nevoit să aprobe inuzitata cerere a ministrului german, dar a făcut-o cu condiţia ca decorarea să nu fie dată publicităţii iar Ribbentrop să nu primească decretul respectiv. Călătoria în Germania a lui Ion Antonescu nu îl eliberase de povara unor gînduri de accentuată nesiguranţă şi tot mai vădită îngrijorare.

Pe acest fond, amiralul Canaris îl invită la Berlin în luna martie 1942 pe Eugen Cristescu şi caută să-l reasigure de loialitatea aparatului său faţă de clauzele „colaborării" secrete cu Serviciul Special de Informaţii. Şeful organului român cunoaşte însă foarte exact valoarea de acoperire pe care o prezintă formulele prezumţioase ale amfitrionului său pentru acţiunile proprii şi chiar limitele competenţei acestuia în sfera oficiilor speciale naziste.

Amiralul este însă vizibil îngrijorat şi Eugen Cristescu remarcă pentru sine această stare de spirit cu greu reţinută. Într-adevăr, prin decriparea de către spionajul german a codului ataşaţilor militari americani, acesta a reuşit să afle şi despre planurile anglo-americane de bombardare a regiunilor petrolifere româneşti. Cînd şi unde va avea loc prima lovitură? — pare a se întreba şeful Abwehr-ului.

Deplin avizat în acelaşi timp asupra intensităţii crescînde pe care o înregistrează lupta de rezistenţă a poporului român, Wilhelm Canaris încearcă să impună măsuri de stăvilire a fenomenelor de sabotaj şi diversiune care lovesc maşina de război a celui de-al III-lea Reich în România. Potrivit programului propus de amiral, „urmează a se definitiva măsurile de ordin informativ şi contrainformativ privind campania din primăvară, a se discuta modul în care a decurs colaborarea de pînă acum dintre ambele servicii şi stabilirea normelor de lucru pentru viitor".

Discuţiile capătă o turnură specială căci amiralul are în vedere stabilirea pentru viitor a unor norme cît mai precise care să conducă la însăşi reorganizarea Serviciului Special de Informaţii potrivit modului de funcţionare a Abwehr-ului. Urmează a se examina în acest scop sistemul de organizare şi de lucru în centrala serviciului german şi a unuia sau două centre exterioare. La discuţii iau parte principalii colaboratori ai lui Wilhelm Canaris: comandorul de marină Bürkner, adjunctul amiralului, colonelul Piekenbrock, şeful Secţiei de spionaj militar în străinătate, colonelul Lahousen, şeful Secţiei de operaţii speciale, colonelul Bentivegni, şeful Secţiei Contrainformaţii şi Contrasabotaj, colonelul Kempf, şeful Secţiei Transmisiuni şi Legături. Atenţia principală a tuturor factorilor este totuşi concentrată asupra măsurilor de siguranţă şi contrasabotaj pentru apărarea zonelor petrolifere româneşti şi a nodurilor vitale de transport.

Accentuînd importanţa colaborării dintre cele două servicii secrete, în finalul convorbirilor se consumă un moment protocolar

deosebit: Eugen Cristescu este decorat cu „Vulturul German" în gradul de mare ofiţer cu spade, iar locot-colonelul Ionescu-Micandru, şeful Secţiei „G" cu „Crucea de Fier" clasa a III-a.

Amiralul Canaris abordează în final şi o problemă care depăşeşte raporturile strict bilaterale. El se informează asupra stadiului în care se află colaborarea Serviciului Special de Informaţii cu Serviciul Italian de Informaţii. Eugen Cristescu îşi exprimă nemulţumirea faţă de duplicitatea unor conducători ai organelor italiene de informaţii din România, îndeosebi a generalului Dela Porta care furniza informaţii secrete Legaţiei ungare de la Bucureşti*.

Două săptămîni mai tîrziu, colonelul Rodler, şeful S.I.A.G. din România, îi prezintă lui Eugen Cristescu noi şi importante comunicări din partea amiralului Canaris, îndeosebi apropiata sosire la Bucureşti a colonelului Bentivegni. Semnificativ, acesta avea între altele, misiunea de a examina la faţa locului „acţiunea inamică foarte intensă pe linia creării în România a unei atmosfere ostile Germaniei". Într-adevăr, la orizont apăruseră noi şi importante semne de îngrijorare pentru amiralul Canaris în legătură cu situaţia din România.

În luna aprilie 1942, o informaţie cu caracter „Foarte secret" semnala că „autorităţile militare germane sînt informate că Marele Stat Major Român a dat recent ordin scris – strict confidenţial – prin care se recomanda stăruitor ofiţerilor români să nu facă prea multă camaraderie cu ofiţerii germani. Organele de contrainformaţii germane caută să intre în posesia acestui ordin, oferind orice sumă de bani, indiferent cui".

Deşi, din motive lesne de înţeles, un asemenea ordin nu putea fi emis în scris, chestiunea a luat proporţii pînă la nivelul de vîrf al celor două armate.

---

*Colonelul Dela Porta a fost ataşat militar al Italiei la Bucureşti, timp de patru ani, înainte de 1940. După acest an a revenit în România, avînd gradul de general, în cadrul unei misiuni economice permanente pentru derularea comenzilor de material militar italian. A scandalizat opinia publică din Bucureşti ca urmare a unei vieţi de petreceri şi huzur, cheltuind sume enorme obţinute drept comisioane de la unele firme româneşti.

Serviciul Special de Informaţii a stabilit că generalul Dela Porta întreţinea legături secrete cu De Beodra, ataşatul militar al Ungariei horthyste în România, căruia îi furniza date şi informaţii. Ambii au fost rechemaţi din ţară, la propunerea organelor speciale de informaţii. Primul, respectiv căpitanul De Beodra, în urma descoperirii de către organele române a unui agent secret al său, pe care îl dotase cu un aparat de radio emisie-recepţie. Rechemarea lui Dela Porta a fost întemeiată pe atitudinea sa ostilă României şi afacerilor la care s-a pretat.

Pentru a aplana tensiunea, Generalul Ştefl ea a adresat o scrisoare de dezmințire Şefului Misiunii Militare Germane din România, generalul Hauffe, care a înaintat-o de urgență feldmareşalului Keitel. Acordînd o deosebită apreciere acestei dezmințiri, feldmareşalul i-a adresat mulțumiri personale printr-o scrisoare. Împrejurarea rămîne totuşi controversată iar mareşalul Antonescu notează într-un ordin rezolutiv: „Intriga trebuie să fie făcută tot de unii inconştienți care îşi spun legionari".

Suspiciunile persistă şi se agravează într-o asemenea măsură încît Comandanentul german a însărcinat chiar o comisie să studieze starea de spirit şi comportarea armatei române. Concluziile sînt cît se poate de evidente încît în final s-a formulat propunerea ce anticipa cu un an dezmembrarea pusă în practică după dezastrul de la Stalingrad: „...Armata română să nu fie utilizată decît dispersată, în batalioane şi regimente". Pentru a putea controla situația, organele de informații germane iau măsura extinderii acțiunilor de supraveghere cu ajutorul Instructorilor proprii la toate comandamentele şi regimentele din țară [9].

Într-un document al Foreign Office se aprecia că situația din România era „extrem de rea, întreaga țară se agită în legătură cu grelele sacrificii impuse de războiul din Est" [10].

Ataşatul militar american la Ankara înregistra, într-un raport către Washington: „Românii privesc apatic războiul antisovietic. Mulți dintre ei dezavuează trecerea armatei dincolo de frontiere. Germanii nu sînt iubiți deloc" [11].

La rîndul său, fostul ambasador al Franței vichyste la Bucureşti, Jaques Truelle, care a devenit adept convins al mişcării „Franței Libere", considera că 90% dintre români urăsc pe naziști şi sînt pentru victoria Națiunilor Unite [12].

Un agent american constata că „regimul Antonescu este şubred şi se clatină. Mareşalul descoperă că este tot mai greu să determine armata să lupte pentru Hitler în Rusia" [13]. În pofida atitudinii opiniei publice interne, Antonescu continua a crede că politica de cooperare

---

[9] General Ilie Ştefl ea, *Şeful Marelui Stat Major rezistă presiunilor Wehrmachtului*, „Magazin istoric", anul XIII,nr.8 (149), august 1979, p.35.

[10] N.Dascălu, *Aspecte ale situației din România în viziunea administrației Roosevelt*, în vol. *Actul de la 23 August în context internațional*, p.417, cf. ASB, Microfilme S.U.A., N.A.W. OSS, rola 630, c.125.

[11] *Idem*, rola 687, c.64.

[12] *Ibidem*.

[13] *Idem*, rola 686, c. 524.

cu Axa era singura posibilă. Poporul român era însă din ce în ce mai nemulţumit de război. Soldaţii veniţi de pe front nutreau resentimente adînci faţă de germani [14].

Forurile naziste nu sînt străine de aceste realităţi încît vizează prin măsuri informative toate structurile statului român. Agentura I din S.S.I. stabilea la 7 iunie că „sub preşedinţia consilierului Roedl a avut loc o consfătuire la care au participat toţi şefii serviciilor şi birourilor de informaţii germane din Capitală. S-a examinat foarte pe larg situaţia Poliţiei române, după rapoartele depuse de şefii serviciilor de informaţii, constatîndu-se că poliţia română lucrează în mod cert contra intereselor germane în România deoarece majoritatea personalului este anglo-franco-americano-fil. S-a dat citire la 5 rapoarte diferite provenind de la Direcţia Generală a Poliţiei, Prefectura Poliţiei Capitalei şi Serviciului Special de Informaţii, stabilindu-se că se lucrează cu mănuşi contra anglo-saxonilor".

Împrejurările interne ostile nazismului se conjugă cu evoluţia nefavorabilă a războiului şi punerea în aplicare a planurilor anglo-americane de bombardare a regiunilor petrolifere româneşti. Încă la 15 mai 1942, O.K.W. comunică forurilor militare germane din România, pe bază de „informaţii de încredere" că Statele Unite intenţionează „să atace terenuri, rafinării şi rezervoare de petrol, podul de peste Dunăre şi portul Constanţa". Confirmarea se produce la 12 iunie, cînd aviaţia americană a executat prima sa misiune strategică în Europa, lovind zona petroliferă Ploieşti. Desigur, acţiunea nu putea rămîne izolată. Era lesne de presupus că pe măsura greutăţilor aproape insurmontabile ale Wehrmachtului de a cuceri şi exploata zăcămintele petrolifere de la Maikop, Groznîi şi Baku, a încingerii confruntării din Orientul Mijlociu şi a ofensivei lui Rommel, Aliaţii vor executa noi raiduri asupra României pentru diminuarea potenţialului de război al Germaniei, îndeosebi pentru lipsirea de benzina atît de necesară avioanelor. Hitler este nevoit să mărească numărul aviatorilor germani din România cu 3 000 de oameni şi să depună în continuare principalul efort la sud, în scopul înfrîngerii forţelor sovietice pe direcţia Voronej, a ieşirii pe Don şi intrării în zona petroliferă Baku.

În interior, mişcarea de rezistenţă din România, în consens cu lupta pe plan european a popoarelor împotriva fascismului, îşi relevă

---

[14] *Ibidem*, c. 839.

caracterul militant, utilizînd mijloace dintre cele mai diverse şi eficiente, inclusiv sabotajele, actele de diversiune, propaganda, numeroşii ei participanţi expunîndu-se în mod deliberat riscului suprem din convingeri dictate de morala superioară a eliberării naţionale.

La 11 iunie a fost incendiat Arsenalul Militar din Tîrgovişte iar o lună mai tîrziu cele 66 de depozite de muniţii de la marginea oraşului Buzău. Potrivit evidenţelor Serviciului Special de Informaţii, în cursul anului 1942 au fost executate 70 de acte de sabotaj asupra a 40 garnituri de trenuri petroliere germane. Drept urmare, la 17 septembrie 1942 se emite Decretul lege nr.687 pentru „combaterea transmiterii de informaţiuni şi a sabotajului în întreprinderi şi depozite particulare", iar la 28 septembrie, mareşalul Antonescu semnează şi deciziile prin care întreg teritoriul ţării era împărţit în şapte „regiuni de contrasabotaj" conduse fiecare de către un ofiţer numit de Serviciul Special de Informaţii.

Amintitul decret-lege stabileşte că „Serviciul Special de Informaţii este autorizat ca, în cazurile şi în măsura în care va considera util pentru executarea misiunilor prevăzute, să solicite colaborarea serviciului similar german din România".

Pentru aplicarea acestui ansamblu de dispoziţiuni de evidentă inspiraţie nazistă a fost desemnat un cadru pe măsură: locotenent-colonelul Proca Alexandru, fost mulţi ani în Germania, amintit de noi anterior în legătură cu relaţiile îndelungate stabilite cu importanţi emisari ai oficiilor secrete ale celui de-al III-lea Reich. El şi-a concentrat atenţia în direcţia apărării zonei petrolifere şi a elaborat pentru uzul aparatului specializat instrucţiuni cuprinzînd „Extrase pentru autorităţi" din recentele dispoziţiuni legale emise de conducerea statului.

Documentele de arhivă oferă în legătură cu acest episod existenţa unei manifestări deschis ostile a unui cadru de conducere al Serviciului Special de Informaţii, şi anume, a locotenent-colonelului Traian Borcescu. Primind pentru interesele serviciului amintita broşură, purtînd seria 114/A Secret, şeful Secţiei de contrainformaţii a formulat pe prima ei filă o adnotare fără echivoc: *„Această lege ne va mînca capul—fiindcă ne luăm după G "* [15](Germania—*n.n.*).

Fireşte, Berlinul a apreciat favorabil o atare evoluţie a cooperării

[15] Arhiva Ministerului de Interne, *Fond documentar*, dosar nr. 542, vol. 5, f. 252.

acceptate de conducerea statului român şi s-a grăbit să delege în România un cadru de mînă forte: colonelul de poliţie Heinrich von Böhme. Figură importantă a Gestapo-ului, el urma să vină în România în calitatea oficială de ataşat de poliţie, funcţie prevăzută şi pe lista Corpului diplomatic al Legaţiei germane.

În acest scop, Legaţia Germaniei a trimis o cerere oficială Ministerului Afacerilor Străine al României iar Frederic Nano, pe atunci directorul Protocolului, aducea acest lucru la cunoştinţa generalului Ştefleа. Potrivit uzanţelor, Secţia a II-a a Marelui Stat Major informa, la rîndul ei, Serviciul Special de Informaţii pentru care, desigur, personajul nu era un necunoscut. Secţia „G" îi şi raportase de astfel lui Eugen Cristescu un eveniment premergător şi anume, că la Berlin, „S.S.Oberst-Gruppenführer şi generalul de Poliţie, Daluege, primise în audienţă de plecare pe comandantul de poliţie de siguranţă şi al serviciului de siguranţă, S.S. Standartenführer-ul Böhme, căruia i-a exprimat mulţumiri şi recunoştinţă pentru serviciile aduse în Boemia şi Moravia".

Fapt simptomatic, experienţa dobîndită de acest gestapovist în ţările ocupate de Germania, devenea un criteriu de selecţionare şi pentru România, iar organele germane ţineau să facă publică această desemnare. Serviciul Special de Informaţii sesiza, la 17 septembrie 1942, că numirea lui Böhme apăruse în ziarul „Der Neue Tag" din Praga, ceea ce, notau organele speciale române, „reţine atenţia prin faptul că pînă acum nu s-a comunicat oficial niciodată, că Germania, pe lîngă alţi mulţi ataşaţi, ţine în străinătate şi ataşaţi de poliţie. În cazul de faţă este vorba în mod cu totul evident de numirea în Bucureşti a unui înalt funcţionar al Gestapo-ului".

Poziţia importantă din care a venit Böhme la Bucureşti l-a lezat în mod special pe ministrul Germaniei în România, Manfred von Killinger. Foarte curînd între cei doi se va naşte o stare de adversitate, dar Böhme trece netulburat la reorganizarea principalelor servicii de spionaj german. Killinger, care are încă suficientă influenţă pe lîngă Hitler, reuşeşte să scape curînd de concurentul său, care a fost rechemat în Reich. În cadrul legaţiei din Bucureşti, reţine cu voită candoare un agent al S.S.I.-ului, „s-a pus chestiunea că Reichul n-are nevoie la Bucureşti de un şef al Gestapo-ului de talia acestuia, mai cu seamă că Killinger a obţinut la Berlin rechemarea lui, din motive cu totul personale".

Chiar şi scurta prezenţă a lui Böhme la Bucureşti avea să lase însă

urmări vizibile. Agentul „Adolf" al S.S.I.-ului utilizat în cercurile germane, nu întîrziase să semnaleze „desemnarea colonelului Prinz din Misiunea Militară Germană, drept şeful celui de-al doilea birou de informaţii militare al Legaţiei germane, sprijinind pe colonelul Böhme şi generalul Ritter von Mann, care au misiunea de a înlătura defetismul din armata română". „Colonelul Prinz, nota mai departe agentul, a şi întocmit un tablou cu numele mai multor ofiţeri superiori şi inferiori din Bucureşti şi principalele garnizoane romîne care sînt cunoscute de serviciile secrete germane că nutresc sentimente anglofile, provocînd defetism în masele opiniei publice române prin cele ce afirmă asupra mersului războiului pe toate fronturile".

Una dintre „disputele" cu reală semnificaţie dintre spionajul nazist şi organele speciale române are loc în jurul unei probleme deosebit de sensibile pentru români. La 13 octombrie 1942, ofiţerul de legătură din partea Abwehr-ului în România, maiorul von Stransky, transmite în mod strict confidenţial conducerii S.S.I. o cerere a S.I.A.G., pe care Eugen Cristescu socoteşte de datoria lui să o supună neîntîrziat conducerii statului român.

„Serviciul de informaţii german – citim în nota adresată de Eugen Cristescu vicepreşedintelui Consiliului de Miniştri – posedă informaţiunea absolut sigură şi verificată, că în România se află un numar de ofiţeri francezi, prizonieri din campania din Vest din anul 1940, fugiţi din lagărele din Germania prin protecţia unor agenţi polonezi.

Aceşti ofiţeri se găsesc acoperiţi de Legaţia franceză din Bucureşti şi de anumite cercuri române. Scopul evadării din lagăr a acestor ofiţeri francezi este ca – prin acelaşi sistem clandestin – să ajungă în Orientul Apropiat pentru a se înrola în armata generalului de Gaulle.

Secţia din România a S.I.A.G. îi consideră ca periculoşi şi elemente care ar putea acţiona contra Axei şi deci şi a intereselor româneşti.

Avînd în vedere că România nu se găseşte în stare de război cu Franţa, Serviciul german de colaborare propune drept soluţie arestarea acestora. Operaţiunea poate rămîne în sarcina organelor germane, fie a ambelor servicii ori S.S.I. să-şi asume soluţionarea exclusivă".

Mihai Antonescu apreciază cererea germană nu numai lipsită de orice temei juridic, dar şi de natură a leza sentimentele deosebit de puternice ale tradiţiilor de adîncă prietenie româno-franceză. El refuză cererile naziste iar Eugen Cristescu transmite această decizie conducerii Abwehr-ului. Sînt necesare alte patru luni de intervenţii

naziste pentru arestarea francezilor. În cele din urmă, colonelul Rodler, şeful S.I.A.G. este nevoit să accepte punctul de vedere românesc.

Pe fondul unor asemenea confruntări, organele române de contrainformaţii acordă şi pe mai departe o atenţie sporită spionajului nazist din România, descoperind noi cazuri prin care fac dovada încălcării regulilor de „colaborare" stabilite. Este descoperită, de pildă, activitatea secretă dusă de Berger Mayer Karl, „conducătorul unei agenturi speciale de informaţii, contrainformaţii şi filaj care utilizează germani din Grupul Etnic German şi legionari". Faptele sînt aduse la cunoştinţa şefului Abwehr-ului din România, însoţite de un protest ferm cu accent pe acuzaţia privitoare la legăturile organelor naziste în rîndul legionarilor. La scurt timp, serviciile germane se văd nevoite să ceară rechemarea lui Berger în Reich...

Avertismentul organelor române nu a impresionat însă prea mult oficinele naziste, iar duelul va continua cu aceeaşi intensitate, aşa cum va demonstra şi cazul lui Buchas Erich. Vechi agent nazist în România, acesta acţionase vreme de 10 ani sub acoperirea calităţii de şef al serviciului topografic al Societăţii „Petroşani". Fiind în atenţia organelor de contrainformaţii ale Marelui Stat Major, în anul 1939 i s-a efectuat o percheziţie domiciliară, prilej cu care au fost descoperite ascunse în tablourile de pe pereţii locuinţei, mai multe hărţi topografice deosebit de importante. Cu acel prilej, a fost expulzat din ţară... însă un an mai tîrziu, Buchas Erich revenea în România în cadrul Misiunii Militare Germane, avînd gradul de căpitan.

Organele române au infiltrat de data aceasta pe lîngă el un informator cu experienţă, „H.S. 24", care a stabilit curînd noile misiuni cu care fusese retrimis în România. Aflat la Arad, arogantul agent nazist nu se sfieşte să declare în public: „Le voi arăta eu! Am revenit în România şi de data aceasta pot să tai şi să spînzur".

Eugen Cristescu protestează din nou în faţa acestei insolenţe naziste. Are loc o anchetă în cadrul căreia forurile germane merg pînă acolo încît încearcă să susţină că de fapt ar fi vorba de o confuzie... În cele din urmă şi Buchas Erich este rechemat în Reich.

Între situaţiile de „impact" ale anului 1942 a fost şi aceea a descoperirii organizaţiei de spionaj maghiar condusă de Szille Sigmund zis Gonda Gheorghe, care folosea pentru transmiterea informaţiilor aparate de radio emisie-recepţie, de construcţie şi

provenienţă germane. Cercetările întreprinse de S.S.I. stabilesc faptul că aparatele fuseseră puse la dispoziţia serviciului de spionaj ungar de către Abwehr! O dovadă în plus că Serviciul de Informaţii al Armatei Germane continua colaborarea secretă cu spionajul horthyst împotriva României.

S-a încercat şi în legătură cu această gravă acuzaţie să se escamoteze adevărul, susţinîndu-se de către Abwehr că aparatele de radio, într-adevăr germane, fuseseră puse la dispoziţia Marelui Stat Major ungar numai pentru a fi întrebuinţate în Orientul Apropiat, lăsînd a se înţelege că serviciile de spionaj ungare s-au dovedit a fi de rea credinţă iar cele naziste nu colaborează cu acestea împotriva României.

Serviciul Special de Informaţii a făcut însă foarte curînd Abwehr-ului dovada nesinceritătii sale: chiar în acelaşi an a fost descoperită şi arestată Anthal Kato, care desfăşura activitatea de spionaj în favoarea Ungariei horthyste, fiind agenta ataşatului militar adjunct la Bucureşti, Gahle Imre. Ea a declarat în anchetă că activitatea sa informativă era în strînsă legătură cu misiunile secrete ce-i erau încredinţate şi de către „dr. Luptar Victor, cadru al Abwehr-ului, avînd numele real de Kurt Drögssler, unul din cei mai cunoscuţi agenţi germani care au acţionat în România în domeniul petrolului şi de care ne-am ocupat pe larg în lucrări anterioare“ [16].

Mărturisirile lui Anthal Kato creează o nouă agravare a relaţiilor dintre S.S.I. şi Abwehr, mai ales că şi la ultimele convorbiri ce avuseseră loc la Berlin şi Bucureşti între conducerile celor două servicii secrete, Eugen Cristescu a denunţat fără echivoc faptul că în cadrul „colaborării“ dintre cele două organe, este cu totul exclusă recrutarea altor agenţi decît a celor utilizaţi în comun!

3. Calcule şi concesii

La 8 mai 1942, Armata 11 germană comandată de feldmareşalul von Manstein, dezlănţuie ofensiva pentru cucerirea Crimeii, denumită Operaţia „Albastru“. La 22 mai se încheie bătălia pentru peninsula Kerci, Armata a 11-a ameninţînd Caucazul. La 29 mai 1942 Sevastopolul este cucerit în întregime de armata germană.

---

[16] Vezi pe larg, Horia Brestoiu, *Impact la paralela 45 °*, p 147- 154.

Efortul defenitiv al forţelor sovietice este însă concentrat pe direcţia „Centru", ceea ce facilitează înaintarea germană spre Caucaz. Wehrmachtul se axează acum asupra Operaţiei „Edelweis", concepută în vederea unei triple cuceriri petroliere: zăcămintele de la Maikop, Groznîi şi Baku. „Dacă nu pot obţine zăcămintele de la Maikop şi de la Groznîi, îi spusese Hitler încă la 1 aprilie lui von Kleist, care va comanda sectorul, nu am altceva de făcut decît să pun capăt războiului" [17].

Acum, frămîntările cancelarului nazist înregistrează proporţii de coşmar: la 1 iunie 1942, la Poltava, în timpul unei conferinţe a comandanţilor şefi ai grupului de armate din Sud, el repetă generalului von Paulus, comandantul Armatei a 6-a, că „va trebui să pun capăt războiului dacă nu voi obţine petrolul de la Maikop şi Groznîi" [18].

Asemenea declaraţii erau menite, mai ales, să stimuleze eforturile militarilor germani în cadrul ofensivei de vară, iar gîndurile lui se concentrază de pe acum spre perspectiva reuşitei, cu atît mai mult cu cît Rommel declanşase cu succes, la 27 mai, ofensiva în Africa. El reuşeşte să cucerească Tobrukul, la 21 iunie, după alte două zile pătrunde în Egipt şi, pînă la sfîrşitul lunii, ajunge la El Alamein, la mai puţin de 100 kilometri de Alexandria şi Delta Nilului, ameninţînd întreaga poziţie britanică din Orientul Mijlociu. Se contura din nou posibilitatea înaintării germane spre Golf, şi chiar a unei joncţiuni cu trupele care, la 28 iunie, începuseră ofensiva spre Caucaz.

În aceeaşi zi, 18 iunie 1942, Churchill soseşte în S.U.A. pentru noi convorbiri cu preşedintele Roosevelt. Întrucît cucerirea Tobrukului de către Rommel în acele zile şi luarea de către armatele sale drept prizonieri a 33 000 de soldaţi britanici creau o atmosferă nu numai apăsătoare dar şi propice unor noi insistenţe, Churchill pledează cu energie pentru debarcarea în Africa de nord franceză unde după opinia lui „se găseşte adevăratul al doilea front în 1942".

Deşi Marshall şi Hopkins nu sînt de acord cu amînarea deschiderii celui de-al doilea front, o lună mai tîrziu, respectiv la 24 iulie, ei sînt trimişi de Roosevelt la Londra cu ordinul de a accepta realizarea Operaţiunii „Torch" pentru luna octombrie.

În fapt, prin această decizie, era pusă sub semnul îndoielii deschiderea unui al doilea front în Europa chiar şi pentru anul 1943. La 18 iulie Stalin a şi primit un mesaj din partea lui Churchill în care acesta nu numai că nu mai amintea deloc despre deschiderea, în 1942,

[17] *Ibidem*, p.439.
[18] *Ibidem*.

a unui al doilea front, dar evoca, între alte argumente în legătură cu suspendarea convoaielor de furnituri militare pe ruta de nord, că pierderile în nave ar face imposibilă crearea, în 1943, a unui al doilea front cu adevărat puternic.

La 23 iulie Stalin a răspuns: „...În ceea ce priveşte a doua problemă, aceea a unui al doilea front în Europa, mă tem ca ea să nu înceapă a fi tratată cu uşurinţă. Avînd în vedere situaţia de pe frontul sovieto-german, trebuie să declar în modul cel mai categoric că guvernul sovietic nu poate accepta să vadă amînată pînă în 1943 deschiderea unui al doilea front în Europa..." [19].

Liderul sovietic era informat din Washington că numai cu o zi înainte, respectiv la 22 iulie, Roosevelt îl convocase pe ambasadorul U.R.S.S. şi îi împărtăşise că, deşi personal este în favoarea deschiderii în 1942 a unui al doilea front, Churchill se opune. Preşedintele s-a interesat totodată şi în legătură cu opinia guvernului sovietic asupra unei debarcări a forţelor Aliate în nordul Africii. La 30 iulie, M. Litvinov a transmis că guvernul sovietic are o atitudine negativă faţă de debarcarea în Africa de nord şi insistă asupra deschiderii celui de-al doilea front în vestul Europei. Roosevelt, ascultînd comunicarea, s-ar fi limitat să afirme că un al doilea front va fi deschis, fără a specifica însă data. La rîndul său, I. Maiski a informat guvernul sovietic că premierul britanic i-a spus că intenţionează să-l convingă pe Stalin de imposibilitatea creării unui al doilea front în 1942 [20].

Între timp, la 4 iulie, se încheiase bătălia pentru Sevastopol, iar la 6 iulie, Hitler a preluat comanda grupurilor de armată „A" şi „B", mutîndu-şi postul de comandă, codificat „Strigoiul", la Vinniţa. Două săptămîni mai tîrziu, O.K.W.-ul difuzează directiva operativă Nr.44, semnată de Hitler, în care se prevedea ca grupurile de armate „A" şi „B" să intensifice ofensiva pentru cucerirea Caucazului şi Stalingradului, iar grupul de armate „Nord" să ocupe, cel mai tîrziu în luna septembrie, Leningradul. Trei zile mai tîrziu, respectiv la 23 iulie 1942, în Directiva operativă Nr.45, Hitler retransmite în termeni categorici misiunile grupurilor de armate. Dintre acestea, Grupul de armată „A" urma să încercuiască forţele sovietice aflate la sud şi sud-est de Rostov pe Don, apoi să cucerească Caucazul şi zona petroliferă. Deşi Coman-

---

[19] *Relaţii internaţionale în acte şi documente*, vol. II (1939-1945), Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1976, p. 135.

[20] I. Zemskov, *Diplomatic of the Second Front, International Affairs*, Moscow, 9/1961; *Documentary Survey, International Affairs*, Moscow, 5/1974.

damentul suprem sovietic ia măsuri severe pentru apărarea direcţiilor ce duc spre Caucaz şi Stalingrad, pentru un front de 320 km, el dispune de forţe puţine.

În zorii zilei de 25 iulie, Grupul de armate „A" declanşează ofensiva „Edelweis", dirijînd noi forţe în regiunea Caucaz. La 9 august, Armata 1 tancuri cucereşte oraşul petrolier Maikop, dar în retragere sovieticii fac puţurile inutilizabile, turnînd în ele sute de tone de ciment. Blindatele germane înaintează rapid spre un alt mare centru petrolier, Groznîi, fără a beneficia însă şi de raidurile aviaţiei, deoarece aici, Hitler a ordonat să nu fie folosite bombardamentele decît în caz de necesitate.

Bătălia creşte în duritate pe măsură ce vara devine mai toridă şi Wehrmachtul se îndepărtează de bazele sale. Chiar şi întăririle devin uneori nefolositoare în condiţiile în care aprovizionarea este aproape ruptă. Unităţile care mergeau spre Groznîi au trebuit să aştepte cîteva săptămîni combustibilul necesar (!). Situaţia încordată, generată de luptele de la Stalingrad începe să se resimtă şi în Caucaz.

La 8 august, cînd cade şi Maikop, Hitler îi scrie lui Mussolini: „De îndată ce trupele vor fi aprovizionate cu carburanţi şi muniţii, o mare bătălie va putea fi dată şi ea va duce la luarea Stalingradului. De ce Stalingrad? Pentru că oraşul o dată cucerit, armatele germane se vor putea arunca asupra Baku-lui. Şi pentru că Stalingradul, aşezat pe Volga, reprezintă o poziţie cheie pentru transportul petrolului de la Baku înăuntrul Uniunii Sovietice; pe o distanţă de 3 000 de kilometri, Volga, largă de la unu la doi kilometri, permite trecerea petrolierelor de mare tonaj şapte luni pe an".

La 12 august Churchill a sosit la Moscova şi i-a comunicat lui Stalin de la prima întrevedere că pînă în septembrie, ultima lună cu condiţii meteorologice favorabile, nu se va putea întreprinde vreo operaţie de amploare în Europa, pledînd pentru declanşarea debarcării în Africa. În memorandumul din 13 august 1942, refuzul a fost apreciat ca „o lovitură morală resimţită de întreaga opinie publică sovietică, ceea ce complică situaţia Armatei Roşii pe front şi creează prejudicii planurilor Comandamentului sovietic". Churchill a răspuns printr-o notă memorială în care a indicat că în cursul convorbirilor din mai-iunie cu Molotov n-a fost luat niciun angajament asupra celui de-al doilea front şi că paragraful din comunicatele comune a reprezentat un truc de război pentru a-l induce în eroare pe inamic..." [21].

---

[21] Eugen Preda, *Săritura de pisică*, p.64.

Într-adevăr, cu prilejul discuţiilor avute de Molotov cu Roosevelt şi Marshall la Washington, deşi aceştia n-au spus nimic concret în legătură cu deschiderea celui de-al doilea front, elementul cel mai semnificativ al convorbirilor l-a constituit acordul ca, sub rezerva guvernului englez, după înapoierea la Moscova a emisarului sovietic, în cele trei capitale să fie publicat, în comunicatele comune respective, următorul paragraf identic: „Cu prilejul tratativelor s-a ajuns la o înţelegere deplină în privinţa sarcinilor imediate ale creării celui de-al doilea front în Europa, în 1942". Churchill, care nu fusese consultat asupra acestui paragraf, a acceptat ulterior includerea lui în comunicatul comun anglo-sovietic dar, în aceeaşi şedinţă, i-a prezentat lui Molotov pentru Stalin un Aide-Mémoire, în care, deşi se precizează că „se efectuează pregătiri pentru debarcarea pe continent în august sau septembrie 1942", erau evocate eforturile impuse de pregătirea forţelor de invazie, pentru a se conchide că „nu se poate spune dinainte dacă la termenul indicat, să fie posibilă efectuarea acestei operaţii. De aceea, nu ne putem lua nici un angajament în această chestiune" [22].

Potrivit opiniilor celor mai întemeiate, atît S.U.A. cît şi Marea Britanie nu înţelegeau prin operaţiunea din 1942, dacă ar fi urmat să fie realizată, că ea reprezintă de acum un al doilea front. Această noţiune privea de fapt plănuita debarcare din 1943. Liderii sovietici insistau pentru o operaţie în vestul Europei, care să determine Comandamentul german să transfere de pe frontul de răsărit 40 de divizii în cursul verii şi toamnei anului 1942. În memorandumul lui W. Churchill predat lui V.M. Molotov la 10 iunie 1942, se menţiona însă că eforturile anglo-americane au în vedere posibilitatea materializării lor abia în anul următor. Premierul englez precizase: „În sfîrşit, şi acest lucru e cel mai important din toate, noi ne concentrăm eforturile la maximum în vederea organizării şi a pregătirii unei invazii de mari proporţii a armatelor engleze şi americane pe continentul european în 1943. Nu stabilim nici o limită pentru proporţiile şi limitele acestei campanii, care la început va fi realizată de trupe engleze şi americane cu un efectiv de peste 1 000 000 de oameni, cu sprijinul corespunzător al aviaţiei".

Rezultă aşadar, că sub imperiul discuţiilor de la Washington, unde de fapt s-a admis doar o formulare „tactică" implicînd anul 1942, aceasta a fost acceptată apoi în mod evident formal, şi de către

---

[22] *Idem*, p. 59, cf. W.Churchill, *Memorii*, vol.7, p. 294-307.

W. Churchill. De altfel, într-o notă secretă adresată şefilor de stat major, la Moscova el a lăsat să se înţeleagă că aliaţii occidentali se pregătesc să deschidă „un al doilea front în 1943 şi vor folosi pentru ofensiva împotriva Germaniei şi Italiei 50 de divizii", iar la 21 septembrie, după o întîlnire cu generalul Eisenhower, conchidea că „Torch" elimină în mod practic orice posibilitate pentru „Roundup" în 1943. Cu acelaşi prilej, după cum a raportat Eisenhower la Washington, „Churchill a insistat ca această concluzie să nu fie comunicată în nici un caz Uniunii Sovietice" [23].

Între timp, pe frontul de răsărit, Hitler i-a cerut feldmareşalului List, comandantul grupului de armate „A" să concentreze toate forţele disponibile pentru a ocupa Groznîi, pînă la care rămăseseră doar 70 de kilometri, astfel încît să pună mîna pe cîmpurile petrolifere. Era 31 august şi, în aceeaşi zi, Rommel a trecut şi el la ofensivă în direcţia Nilului.

Nouă zile mai tîrziu, datorită neîndeplinirii totale a misiunii ordonate, feldmareşalul List a fost înlocuit la comanda grupului de armate „A", preluată direct de către Hitler. Acesta îi declara plin de optimism lui Speer, ministrul Reich-ului pentru armament şi muniţii: „Toate dificultăţile au fost depăşite... Cîmpurile situate la nord de Caucaz nu se vor deschide. Acolo vom putea regrupa în linişte armatele noastre şi instala depozite. Apoi, după un an sau doi, vom lansa o ofensivă împotriva Imperiului britanic. Nu va fi necesar să desfăşurăm operaţii de anvergură pentru a elibera Iranul şi Irakul...".

---

[23] *Idem*, p.65, cf. S.P.C.W., vol.1,p.325.

Partea a V-a

MARELE ŞI NEOBOSITUL TRAVALIU PENTRU FRUNTARII

1. Un admirabil sentiment al datoriei

În ultima parte a anului 1941, în România au început să se contureze primele iniţiative cu caracter diplomatic şi politic pentru închegarea unor punţi secrete cu aliaţii tradiţionali în vederea alăturării ţării Naţiunilor Unite.

Cu toate că asemenea iniţiative s-au produs independent, pe un anumit plan s-a vorbit totuşi de o anumită conivenţă, uneori tacită, alteori expresă, între intenţiile şi căutările factorilor angajaţi, fie din cadrul opoziţiei democratice, fie a celor guvernamentali. Este o realitate greu de contestat, şi ea se cuvine subliniată ca o particularitate specifică ce a permis uneori efecte benefice corelative. Pentru a risipi orice dubii în această direcţie, fostul mareşal al Palatului, Ion Mocsony Stîrcea, a notat în memoriile sale: „Maniu, luînd contact cu Antoneştii, după îndelungate discuţii, aceştia îl autorizâ de a face primul pas în direcţia tratativelor cu englezii, cu condiţia ca ei să nu fie implicaţi în cazul unor indiscreţii..." [1].

Pe de altă parte, acelaşi autor a menţionat că atunci cînd numirea sa în funcţia de mareşal al Palatului a devenit iminentă, Maniu a aflat şi l-a chemat la domiciliul său, unde, în cadrul unei convorbiri secrete, l-a pus la curent cu planurile P.N.Ţ. şi P.N.L. de a întreprinde unele tatonări prin Cretzianu la Ankara pentru a încheia o pace cu englezii. Cunoscînd vederile anglofile ale lui Mocsony Stîrcea, i-a dat ca sarcină să-l influenţeze pe Mihai în această direcţie, urmînd a fi şi omul de legătură între rege şi Maniu, fapt pe care Mocsony l-a acceptat [2].

Interferenţa, pînă la un anumit punct, a planurilor şi acţiunilor, a implicat o varietate de mijloace şi demersuri din partea protagoniştilor. Dincolo de finalităţile diferite înregistrate, rămîne fapt că

---

[1] Ion Mocsony Stîrcea, *Memorii* (Sinteză), Arhiva I.S.I.S.P., fond 3, dosar nr. 192.
[2] *Ibidem*.

amintita convenţă s-a tradus, în interiorul ţării, printr-o toleranţă expresă din partea factorilor guvernamentali faţă de cei ai opoziţiei şi, într- o anumită măsură, chiar prin unele înlesniri. Oricum, iniţiativele nu au rămas deloc străine şi, cu atît mai puţin conţinutul acestora, în ciuda faptului că dialogul părţilor nu a avut decît foarte rar un caracter direct, fiind purtat prin importanţi intermediari.

În acelaşi timp, cu privire la penetrarea în exterior au existat, în ansamblu, condiţii favorizante, ca urmare a faptului, pe bună dreptate remarcat de istorici, că regimul de stat satelit a îngăduit României, spre deosebire de tratamentul aplicat de Reichul nazist ţărilor pe deplin ocupate, să aibă, pe plan extern, după cum şi în interior, anume iniţiative, să întreprindă demersuri proprii, de multe ori supărătoare, inconvenabile pentru al III-lea Reich. Este semnificativ în această privinţă să amintim doar un episod care a stîrnit furia cancelarului nazist: se ştie că în anul 1942, Mihai Antonescu a iniţiat o acţiune menită să ducă la solidarizarea statelor europene neutre cu cele mici şi mijlocii din tabăra germană şi înlesnirea, pe această bază, a unei păci de compromis între Germania şi puterile occidentale, acţiune lichidată din ordinul Berlinului. De altfel, erau de notorietate la Bucureşti întîlnirile celor doi Antoneşti cu reprezentanţii diplomatici ai Angliei şi Statelor Unite în capitala României. Numai în a doua parte a anului 1941, Mihai Antonescu a avut cu Ministrul SUA la Bucureşti, Franklin Mott Günther, 6 convorbiri, al căror conţinut a fost dictat în mod sistematic de vicepreşedintele român pentru a fi conservat în arhivele personale. În ce priveşte discuţiile mareşalului Antonescu purtate cu acelaşi diplomat, documentele din arhivele americane date publicităţii relevă mărturii de o incontestabilă semnificaţie pentru convingerile politice şi deciziile acestuia[3].

Constatarea că în anul 1942 balanţa conflagraţiei s-a menţinut într-o poziţie indecisă, a făcut ca şi pe planul căutărilor şi eforturilor factorilor români să se înregistreze o stare de incertitudine. Cu toate acestea, pentru opoziţia română, în frunte cu liderul acesteia, Iuliu Maniu, anul respectiv a constituit o etapă semnificativă prin propunerile avansate cu un admirabil sentiment al datoriei patriotice faţă de fruntariile naţionale şi destinul postbelic al poporului român.

---

[3] Ion Stanciu, *1939-1941: Ministrul SUA la Bucureşti transmite...*, „Magazin istoric", aprilie 1985, p. 27-32.

Demersurile lui Iuliu Maniu au reţinut atenţia conducătorilor de stat englezi, dar răspunsurile acestora se încadrau tot mai vizibil într-o viziune prudentă, impusă de evoluţia ostilităţilor militare şi de schimbarea progresivă a raporturilor interaliate de putere. În condiţiile în care problematica abordată de către liderul politic român a vizat cu precădere ordinea teritorială viitoare a României în raport cu pretenţiile teritoriale ori de altă natură ale Uniunii Sovietice, dialogul s-a dovedit adeseori incomod pentru Londra prin spiritul tenace şi deosebit de tranşant al lui Iuliu Maniu.

În acelaşi timp, Iuliu Maniu a continuat să cultive relaţiile sale cu reprezentanţii diplomatici ai SUA la Bucureşti, reuşind să determine precizări de fond asupra opiniei conducerii americane în privinţa situaţiei României. Astfel, la 10 ianuarie 1942, Iuliu Maniu organizează o întîlnire cu Benton, însărcinatul cu afaceri al SUA la Bucureşti (ministrul Mott Günther decedase la 22 decembrie 1941 – n.n.), prilej cu care acesta îl informează că „SUA nu poate lua în considerare declaraţia de război a României, întrucît guvernul român nu are libertate şi iniţiativă proprie", iar liderul P.N.Ţ. relevă că „el a susţinut acelaşi lucru în notele informative predate legaţiei americane; el crede că România trebuie oficial socotită ca un stat ocupat, iar actele guvernului său nu pot fi socotite ca exprimînd opinia poporului român".

La 27 ianuarie 1942 Legaţia americană părăseşte ţara; are loc o ultimă întrevedere cu Benton în cadrul căreia diplomatul american promite că va susţine la Casa Albă cauza „României Libere" şi făgăduieşte să ţină contactul cu Maniu, încredinţat că se va întoarce la un post în Europa, ceea ce se şi întîmplă, la scurt timp, fiind numit prim consul la Marsilia.

Între timp, Legaţia germană ia poziţie contra „agitaţiei anglo-file". Von Killinger ţine un discurs în care atacă în termeni violenţi vechii oameni politici*. Impresia în lumea politică e detestabilă. La 3 februarie 1942, I. Maniu trimite o „notă guvernelor american şi englez, prin intermediul legaţiei elveţiene". El prezintă discursul lui Killinger ca o dovadă publică că Germania consideră România sub protectorat.

Înainte de discursul ministrului german, liderul P.N.Ţ. primise vizita lui Pflammer. Acesta recunoaşte „că din punct de vedere

---

* Cu prilejul festivităţilor organizate la 30 ianuarie 1942 de colonia germană din Bucureşti, la Cinematograful „Aro", ministrul von Killinger a condamnat pe cei ce apreciau că „nu e bine să se mai lupte dincolo de Nistru", sugerînd lui Antonescu „să distrugă această bandă de flecari". Vezi „Universul", 1 februarie 1942.

național, I. Maniu are dreptate". Tot înainte de „ieșirea" baronului Killinger, prințul de Rohan*, sosit special în România, dar în secret, îl întreabă pe Maniu: de ce este dușmanul înverșunat al Germaniei? Era a doua vizită pe care i-o făcea emisarul cancelarului Hitler. „Nu sînt dușmanul dv., spune Maniu, dar spuneți-mi ce ați face în locul meu? Eu am educație germană și-mi pare rău că nu pot fi cu dv. Am citit însă în „Mein Kampf" că Germania trebuie să-și asigure spațiul vital și să nu respecte nici un tratat decît dacă corespunde intereselor ei. Ungaria are de la dv. toate satisfacțiile; în schimb, România rămîne ciuntită".

Prințul de Rohan observă că „cele două puncte de vedere sînt prea deosebite... Încercările germane pe lîngă Maniu iau sfîrșit, de aici înainte germanii îl vor considera un inamic ireductibil, ce nu poate fi îmblînzit".

La 27 februarie Iuliu Maniu se întîlnește cu De Weck, ministrul elvețian, iar la 1 martie acesta din urmă este oaspetele lui Mihai Popovici. „Contactele lui Maniu cu străinătatea – precizează directorul S.S.I. într-un raport pentru conducerea statului – constituie problema cea mai dificilă, deși se fac sforțări pe căi diferite. Legațiile neutre asigură în mod obișnuit aceste legături, dar căile sînt deseori întortocheate, astfel că la un răspuns trimis printr-o legație se primește o comunicare prin alta. Cita Davilla, care pretinde a avea raporturi strînse cu guvernul american, cu Litvinov (ambasadorul URSS în SUA – n.n.), cu Beneș, cu legația engleză din Washington, cu Guvernul polonez și cu celelalte guverne emigrante, e un fel de ambasador al lui Maniu, dar el are și mari veleități personale, care nu fac plăcere maniștilor. El a comunicat lui Maniu cu ajutorul lui Benton – curier fiind Serdici, care se deplasa la Lisabona – și prin diferite legații neutre, dar „jocul" n-a putut continua, deoarece unii diplomați străini, ca René de Weck, de exemplu, n-au vrut să-și asume rolul de curier. Comunicările din Londra ale lui Cornel Bianu se fac prin suedezi sau portughezi, însă cu mari întîrzieri.

Principala legătură se face cu oficiile britanice din Istanbul – Cairo, care au în raza lor de activitate și România. Contactul este asigurat de legația Turciei și de diverși curieri ce funcționează însă cu dificultăți și întîrzieri.

Maniu se plînge intimilor săi că guvernul nu înțelege..., că ar putea

---

* La 26 iulie 1941 avusese loc vizita anterioară a prințului de Rohan, fost democrat, trecut la național-socialiști. Din promotorul politicii vieneze „Pan Europa" inițiată de Coudenhove Kalergi, prințul de Rohan devenise porte-parleur-ul în presă al lui Adolf Hitler și prieten apropiat.

să-i faciliteze sarcina, totuşi el foloseşte căile existente cu un zel neobosit. El nu trimite în afară numai copii de pe memoriile şi manifestele ce le alcătuieşte, ci întreprinde, printr-o serie nesfîrşită de note, o adevărată acţiune diplomatică".

Legat de vizita lui Eden la Moscova * I. Maniu trimite la 30 martie o notă în care cere ca ministrul de externe al Angliei să depună eforturi pentru a convinge Uniunea Sovietică să declare oficial că renunţă la Basarabia şi Bucovina de nord. „Aceste provincii sînt recunoscute şi garantate de Anglia şi America", spune Maniu, care adaugă: „În chipul acesta românii vor fi convinşi de inutilitatea războiului ce-l poartă în Răsărit. Propaganda germană, care pune mereu în evidenţă că fără lupta Germaniei, Rusia ar ocupa România, ar rămîne fără efect".

În ciuda dubiilor exprimate de unii englezi asupra capacităţii lui Maniu de a se hotărî să întreprindă acţiuni efective, „Ministrul de Externe al Marii Britanii, cum a observat Elisabeth Barker **, credea că omul politic român are dreptate şi, în timpul negocierilor pentru tratatul anglo-sovietic din primăvara anului 1942, s-a încercat apropierea ruşilor de Maniu. Pe data de 21 martie, Eden i-a dat lui Maiski un „Aide-Mémoire" sugerîndu-i că în România există o opoziţie crescîndă şi că putea fi un avantaj dacă se convinge această ţară să iasă din război, adăugînd faptul că singura persoană cu care se pot duce unele negocieri, este Maniu. Dacă ruşii ar dori, englezii i-ar pune pe reprezentanţii sovietici la Istanbul în legătură cu reprezentanţii lui Maniu. Dacă România ar renunţa la război, Ungaria, din cauza certei pentru Transilvania ar face acelaşi lucru. Pe data de 27 martie, Eden i-a trimis lui Maiski un alt „Aide-Mémoire", iar pe data de 29 aprilie, i-a scris din nou, invocîndu-i importanţa vitală a oricărei mişcări revoluţionare sub raportul efectelor directe ce s-ar resimţi în aprovizionarea Germaniei cu petrol". În aceeaşi zi, Maiski i-a spus însă

---

* Eden se afla la Moscova în vederea perfectării tratatului de alianţă sovieto-englez.

** Nume de prestigiu în istoria diplomaţiei europene a secolului XX, Elisabeth Barker este autoarea unor lucrări de certă notorietate în domeniul relaţiilor internaţionale asupra sud-estului european din ultimele cinci decenii (British Policy in South-east Europe in the second World War; Churchill and Eden at War; Britain in a Divided Europe, 1945-1970; The British between the Superpowers, 1945-1950 etc.)

Ani îndelungaţi şi-a desfăşurat activitatea în cadrul B.B.C.-ului (1934-1941 şi 1949-1970) şi, deşi nu se fac referiri exprese, Elisabeth Barker a îndeplinit misiuni de răspundere în cadrul S.O.E. şi al organismelor speciale engleze însărcinate cu propaganda de război şi cu războiul psihologic.

lui Eden că guvernul sovietic „nu doreşte, pentru moment, să facă nici un fel de acţiuni pentru Maniu" [4].

Liderul politic român aşteaptă însă în continuare precizări din Londra în problema Basarabiei. E înştiinţat că „declaraţiunea sovietică de renunţare la Basarabia comportă imense greutăţi. Dacă mareşalul Antonescu ar consimţi la retragerea trupelor din Rusia, chestiunea s-ar schimba în favoarea noastră; şeful grupării naţional ţărăniste hotărăşte să persiste în această direcţie «şi ca tactică faţă de englezi»; el constată însă că situaţia noastră e intenabilă, iar o politică activă anglofilă e imposibilă..." – apreciază analiştii Serviciului Special de Informaţii într-un amplu studiu.

„La data de 8 aprilie 1942, presa din Anglia, America, Elveţia şi Turcia se ocupă deodată de acţiunea lui Maniu, ceea ce indică o intervenţie a serviciilor britanice de propagandă – remarcă pe bună dreptate ofiţerii de sinteză ai S.S.I., care nu ezită să aprecieze cu obiectivitate, pe baza datelor de care dispun, că, „lumea politică trage concluzia că Maniu e socotit de guvernele aliate singura forţă puternică din România, pe care s-ar putea sprijini".

La 16 aprilie se produce un eveniment important: postul de radio Londra difuzează un comunicat oficios despre România. Maniu, subliniază acelaşi document, desprinde trei elemente principale: Anglia şi America recunosc faptul că poziţia actuală a României e rezultatul unor factori militari şi politici independenţi de voinţa ei; România n-a fost cedată în zona de influenţă sovietică, dar precizarea politicii româno-ruse e indispensabilă *, în momentul în care relaţiile anglo-ruse vor intra într-o perioadă mai favorabilă; că ţările anglo-saxone nu concep ca România să nu aducă aportul ei în lupta contra lui Hitler".

Este momentul în care fierberea stîrnită de acest comunicat al

---

[4] Elisabeth Barker, *op. cit.*, p.255.

* Reacţia lui Iuliu Maniu în această problemă importantă survine probabil şi ca un ecou personal faţă de poziţia critică a unor importanţi membri ai conducerii P.N.Ţ. în legătură cu atitudinea univoc proengleză a liderului lor. Cînd, după sărbătorile de iarnă ale anului 1941, petrecute la ferma lui Ion Mihalache de la Dobreşti, unde s-au purtat discuţii aprige asupra tacticii partidului, Maniu a încercat să acrediteze teza „unităţii desăvîrşite din conducere",d-rul Lupu s-a văzut nevoit să lămurească partizanii: „La Dobreşti nu s-a stabilit nici un acord. Maniu se orientează numai după ce vrea Anglia şi ignorează primejdia rusească". Definirea acestei poziţii implică totuşi o anumită rezervă, cel puţin faţă de termenii utilizaţi, deoarece, în realitate, Iuliu Maniu nu ignora „primejdia rusească" ci evita cu o deosebită grijă împrejurarea absolut previzibilă, de a i se aduce la cunoştinţă în mod irevocabil o decizie sovietică inacceptabilă asupra fruntariilor naţionale de la răsărit. Nu întîmplător el utiliza

Londrei – fierbere de altfel destul de mare în cercurile politice româneşti – denota fără dubii că sub impulsul evenimentelor, tactica politico-militară adoptată de către Winston Churchill cu privire la promovarea constantă a „Variantei Balcanice", se constituia într-un leit-motiv al „opoziţiei burgheze din România", cum o denumea adeseori Iuliu Maniu, stimulat destul de insistent prin metodele şi canalele războiului psihologic de către serviciile engleze de propagandă. Speranţa, o dată instalată, va concentra, de aici înainte, cele mai multe dintre planurile liderilor politici români. Însuşi Iuliu Maniu, recunoscut pentru reţinerea lui în ce priveşte emiterea unor proiecte decisive, începe să structureze planuri bazate pe reuşita unei acţiuni militare engleze în Balcani. El examinează chiar şi posibilitatea unei intervenţii române contra germanilor într-un moment în care anglo-americanii ar avea interesul să dezorganizeze liniile de etape din spatele frontului german din Rusia; în cazul în care aceştia ar deschide un nou front cu ajutorul Turciei, el preconizează o asociere la acţiunea anglo-americană din Balcani.

Politica finlandeză va fi de aici înainte un argument suprem pentru Maniu – reţine cu semnificaţie studiul S.S.I. – cunoscut fiind că această ţară a obţinut consimţământul Germaniei să rămînă pe o linie defensivă.

La 23 mai, Maniu trimite Londrei prin legaţia elveţiană o notă informativă referitoare la punctul de vedere românesc în chestia Basarabiei şi Bucovinei. Ele îngrijorat, în acelaşi timp, că Nunciatura papală din România are tendinţe ungarofile şi crede că trebuie stimulat rolul şi influenţa Bisericii Unite.

La 9 iunie se produce scrisoarea lui Roosevelt către Congres în chestiunea războiului cu România. America nu ne declară război ci numai ia act de declaraţia noastră. Roosevelt recunoaşte că România nu se află în situaţia de a proceda potrivit cu voinţa ei, deoarece se află sub stăpînirea lui Hitler. E aceeaşi teză pe care Maniu o susţine de mult; propaganda sa are ocazia să arate că în fond, America e

---

sufragiile Londrei pentru intermedierea diferendului teritorial şi evita un dialog anticipat infructuos cu Moscova. În general vorbind, un asemenea dialog nu putea fi totuşi evitat, iar absenţa lui de pe agenda liderului politic român s-a transformat în contrariul scontat pe ansamblul eforturilor stăruitoare ce au fost depuse pentru alăturarea României la coaliţia antifascistă. Sesizînd această rezervă pe care Iuliu Maniu şi-o impunea în mod constant, liderii englezi au încercat ei înşişi să medieze lucrurile, adresînd Moscovei demersurile amintite. Cu toate aceste eforturi, impasul se va menţine, cu importante urmări negative pentru ansamblul tratativelor secrete de scoatere a ţării din alianţa cu al III-lea Reich.

prietena noastră, dar că totul atîrnă de politica generală pe care va înțelege să o ducă guvernul, cît și de atitudinea față de evrei, care au în America forțe puternice la dispoziția lor.

Londra se ocupă de asemenea de România. La 5 iulie, Eden ține un discurs în Camera Comunelor. El declară că situația României va depinde de modul în care poporul român și nu guvernul va ști să acționeze în favoarea cauzei aliate. Pentru I.Maniu situația apare clară: memoriile și intervențiile pot fi interesante, dar situația României nu poate fi decisă decît de o acțiune propriu-zisă ce ar desfășura-o, la un moment potrivit, alături de Anglia și SUA.

La 25 iulie, Maniu are o întîlnire cu Donché de la Legația Elveției. „Politica României se înțelege pînă la un punct în Anglia și America – spune Donché; dar continuarea războiului în Răsărit agravează situația dv." În aceeași zi, într-o scrisoare adresată lui Valer Pop, Maniu face o importantă apreciere asupra concepției sale politice: „Progresul omenirii nu se poate realiza decît pe baza naționalismului curat, a democrației naționale și a dreptății sociale. M-am străduit să păstrez partidul la stînga partidelor burgheze, și ca formă constituțională, și ca fond politic de reforme practice. Am fost întotdeauna pentru orientarea politică franco-engleză. Ex-regele Carol simula pro forma o politică externă anglo-franceză, însă, în realitate, și ca înclinație sufletească și, îndeosebi, în acte concrete era cu Germania și o servea pe Germania".

La sfîrșitul lunii septembrie lui I. Maniu îi parvine un prim mesaj de la fostul însărcinat cu afaceri al SUA la București, Benton, acum aflat în calitate de consul general la Marsilia, dar cu anumite însărcinări politice privind România. Tot în aceeași perioadă, Cornel Bianu i-a transmis din partea Londrei un mesaj conținînd răspunsul la nota pe care liderul politic român o trimisese la 30 martie lui Eden, legat de călătoria acestuia la Moscova. „Cercurile engleze – scria Bianu – mi-au declarat că situația țării noastre va fi stabilită la conferința de pace potrivit cu raporturile în care se va găsi România cu URSS în momentul încetării ostilităților". Mesajul indica foarte clar direcția spre care Anglia dorea să orienteze principalele acțiuni și eforturi de soluționare a viitorului țării. Cum reținea însă o notă a SSI cu caracter confidențial, întocmită pentru conducerea statului, acest răspuns „l-a indispus foarte mult pe Maniu deoarece, din conținutul lui, rezultă că *anglo-americanii s-au angajat deja față de ruși. Faptul constituie o lovitură politică pentru Maniu deoarece el își*

baza toată acțiunea lui filo-engleză pe obținerea unui angajament care să înlăture pretențiunile ruse asupra Basarabiei și Bucovinei" (*s.a.*).

Eugen Cristescu reușea, prin mijloacele activității secrete, o cunoaștere destul de exactă a preocupărilor și poziției oamenilor politici români, asigurînd informarea promptă a conducerii statului privitoare la contactele acestora cu lumea anglo-saxonă, pe baza documentelor autentice și a unei interpretări, în general corecte a acestora. Mihai Antonescu era deosebit de interesat în cunoașterea acestei evoluții a conciliabulelor, el însuși fiind angajat, încă din cursul anului 1942, în tatonări și contacte asemănătoare și avînd astfel, un avantaj informațional asupra competitorilor săi, rezultat îndeosebi din conjugarea tuturor datelor existente. Esențial, așadar, pentru vicepreședintele guvernului român cînd, în aceeași zi, 30 septembrie, Eugen Cristescu prezintă conducerii statului o a doua notă, cuprinzînd „noi amănunte din cea mai bună sursă național-țărănistă" :

„Prin contactul stabilit între Maniu și forurile britanice din Cairo, însărcinate să se ocupe de România, s-au putut lămuri punctele de vedere și dorințele guvernului britanic cu privire la țara noastră. La întrebările lui Maniu, forurile britanice au precizat:

1. Guvernele aliate nu-și pot lua în acest moment nici o obligație față de România.

2. Pactul anglo-sovietic, ca și Carta Atlanticului prevăd în mod riguros că nu se va îngădui nici o expansiune teritorială.

(România nu are a se teme din acest punct de vedere. Nu se face însă nici o precizare asupra Basarabiei și Bucovinei de nord).

3. Dreptul de guvernare proprie a poporului român va fi respectat; Anglia și America își rezervă numai influența la care vor fi obligate de interesele păstrării păcii și a bunei rînduieli europene.

4. România, dacă vrea să dea un sprijin puterilor care prin victoria lor o vor ajuta să-și recîștige independența națională, trebuie, să o facă în mod efectiv și unilateral".

În răspunsul său, Maniu a precizat astfel politica sa:

„Partidul național-țărănesc, reprezentînd voința majorității poporului român, are două țeluri:

a) să restabilească libertatea și regimul democratic;

b) să refacă integritatea națională.

Partidul național-țărănesc crede că va putea să realizeze aceste două țeluri fundamentale, *ajutînd* (în măsura în care împrejurările o

îngăduie şi în condiţiile oferite de regimul de ocupaţie sub care trăieşte România) puterile anglo-saxone.

Partidul naţional-ţărănesc înţelege însă să conlucreze la această acţiune comună a democraţiei mondiale *potrivit cu metodele pe care le va socoti bune şi posibile* şi care pot rezulta din condiţiunile speciale în care se găseşte România".

Este de presupus că informaţiile raportate de Eugen Cristescu celor doi Antoneşti au prezentat un interes special, întrucît, tot în aceeaşi zi, 30 septembrie, a fost întocmită o a treia notă care examina ansamblul contactelor lui Iuliu Maniu cu forurile occidentale, în contextul cărora era formulată concluzia privind o anumită scădere a interesului Londrei faţă de acţiunile lui Iuliu Maniu, apreciate a nu folosi cu nimic luptei angajate de puterile anglo-saxone pentru eliberarea Europei de sub dominaţia nazistă:

„CONFIDENŢIAL" SERVICIUL SPECIAL DE INFORMAŢII
30 septembrie 1942

NOTĂ

În notele noastre precedente am anunţat că Iuliu Maniu a căutat să stabilească un contact cu forurile oficiale britanice, însărcinate să se ocupe în mod special de problemele româneşti.

Am mai arătat că Maniu a socotit că e în măsură să poată comunica persoanelor de încredere că guvernul britanic este astăzi încredinţat că o aşa-zisă mişcare liberă română nu poate avea ca pivot decît gruparea naţional-ţărănistă, şi că orice acţiune românească, fie dusă în străinătate, fie în interiorul ţării, nu poate fi înţeleasă decît cu consimţămîntul conducerii naţional-ţărăniste.

Maniu a avut prilejul să transmită guvernelor englez şi american textele ultimelor sale demersuri pe lîngă Domnul Mareşal Antonescu, care au scopul de a arăta:

1. Că opoziţia românească e activă;

2. Că opinia publică românească, reprezentată prin această opoziţie, se desolidarizează de alianţa încheiată cu guvernul Axei, de continuarea războiului pe front de către România şi de măsurile luate împotriva evreilor.

În ultimele zile, Maniu a primit, prin intermediul unei legaţii neutre (turce, prin Tanrioer – *n.n.*) unele comunicări din Cairo, reprezentînd vederile guvernului britanic cu privire la acţiunea grupării naţional-ţărăniste. *Din aceste comunicări rezultă că acţiunea dusă de Maniu pînă*

azi şi îndeosebi demersurile sale, sînt privite de guvernul britanic ca avînd un interes relativ.

România ar putea să-şi îmbunătăţească situaţia numai în cazul cînd ar fi în stare *să dea puterilor aliate un ajutor efectiv.*

Atitudinea luată de gruparea naţional-ţărănistă, ca şi de gruparea liberală — accentuează aceste comunicări — sînt o expresie a dorinţei poporului român de a-şi recîştiga independenţa sa naţională, *dar ele nu folosesc cu nimic luptei angajate de puterile anglo-saxone pentru eliberarea Europei de sub stăpînirea nazistă.*

Aceste comunicări au produs o oarecare dezamăgire în cercurile strict apropiate de Maniu.

Maniu a făcut să se ştie, *pe aceeaşi cale* că:

a) *Doreşte să aibă garanţii cu privire la atitudinea Angliei faţă de Ungaria;*

b) *Garanţii cu privire la un eventual atac al Ungariei şi Bulgariei împotriva României;*

c) *Precizări cu privire la angajamentele britanice faţă de Soviete în legătură cu România.* (sublinieri în text).

Maniu a expus greutăţile de care se izbeşte acţiunea grupării naţional-ţărăniste şi *situaţia falsă în care se găseşte România faţă de acordul anglo-sovietic*". *(s.a.).*

În legătură cu răspunsul transmis Londrei „pe aceeaşi cale" la comunicările acesteia, Elisabeth Barker a notat, cu francheţea-i nedezminţită: „În septembrie, SOE a primit un comunicat de la Maniu care clarifica principalul obstacol în faţa oricărei acţiuni a României: *„Cît timp nu ştim exact dacă Naţiunile Unite doresc să elimine invazia Rusiei în România după ce frontul german va fi rupt, este practic imposibil pentru opoziţia noastră să lupte împotriva Axei şi să organizeze ceva cu efect concret.* Despre acest lucru, Departamentul sudic a spus următoarele: *„Noi nu sîntem în stare să-i dăm lui Maniu...asigurări satisfăcătoare asupra intenţiilor Rusiei". Ministerul de Externe nu doreşte să discute această problemă cu ruşii: ei au încercat să excludă problemele frontierelor din tratatul anglo-sovietic şi nu doreau să ofere ruşilor să-şi exprime cu tărie dorinţele, probabil cu rezultate stînjenitoare"*[5].

Se desprinde cu toată claritatea că după semnarea, la 26 mai 1942, a „Tratatului de alianţă sovieto-englez pentru perioada războiului şi de colaborare şi de ajutor reciproc postbelic, cît şi a convorbirilor

[5] E. Barker, *op. cit.*, p.225.

sovieto-americane ce au urmat la Washington, *s-a produs o redefinire a poziției Angliei și SUA cu privire la poziția și situația viitoare a României*. Londra era acum mai ales preocupată să argumenteze Moscovei delicata problemă a amînării deschiderii celui de-al doilea front în Franța. După ce a impus americanilor că în debarcarea în Africa de nord franceză „se găsește adevăratul al doilea front în 1942", Churchill a fost nevoit să pledeze pentru acest plan o lună mai tîrziu în fața lui Stalin, deși acesta declarase categoric, încă la 23 iulie, că „guvernul sovietic nu se poate împăca cu amînarea celui de-al doilea front în Europa pentru 1943".

Aceste circumstanțe, produse în concurs cu pătrunderea tot mai adîncă a forțelor Axei în sudul Uniunii Sovietice, sporesc în mod vădit caracterul „incomod" al propunerilor lui I. Maniu cu privire la obținerea unor precizări favorabile asupra granițelor României din 1939, cu atît mai mult cu cît, în acest timp, trupele române erau împinse în plină ofensivă, pînă în inima Uniunii Sovietice.

Analizînd desfășurarea războiului din această perspectivă și mai ales, după vizita lui Churchill la Moscova, conducerea P.N.Ț. consideră că în ce privește „crearea unui nou front în Europa nu este posibilă în cursul anului 1942 *iar Rusia va fi scoasă din luptă pînă la începutul iernii*. Se pare că aliații occidentali nu sînt prea grăbiți cu crearea noului front. Primul motiv e desigur dorința unei pregătiri temeinice, care să nu neglijeze nimic, ceea ce ar putea asigura un maximum de sorți de izbîndă. Al doilea motiv pe care-l bănuim este că, după toate probabilitățile, *anglo-americanii nu ar dori să vină prea curînd în ajutorul bolșevismului...*" [6]. Devenea tot mai evident, așa cum au subliniat unii autori, că planurile lui I. Maniu care acuzau o anumită unilateralitate, se bazau pe ceea ce credea că vor întreprinde puterile anglo-saxone și în special Marea Britanie în perimetrul balcano-dunărean și în legătură cu România[7], denotînd o insuficientă descifrare a factorilor motori ai războiului, cu totul deosebiți din perioada primului război mondial.

Poziția lui Iuliu Maniu implică însă o examinare nuanțată. Dincolo de anticomunismul său funciar, rămîne fapt că în aceeași perioadă el s-a declarat în principiu de acord cu propunerile de colaborare pe care i le-a avansat P.C.R. După ce la început a condiționat

---

[6] E.Preda, *Săritura de pisică*, p.66-67.
[7] *Ibidem*.

aceasta de o garanție prealabilă din partea guvernului sovietic privind recunoașterea frontierelor de stat ale României din 1939 și de o declarație a P.C.R. în acest sens [8], ceea ce însemna practic, respingerea colaborării, în august 1942, a transmis CC al PCR punctele sale de vedere: războiul antisovietic este o catastrofă pentru România; o victorie germană ar fi pentru țară o catastrofă și mai mare decît războiul; guvernul Antonescu trebuie înlăturat; se impune o colaborare a tuturor partidelor care stau pe aceeași bază politică; deosebirile de vederi în probleme ideologice și teritoriale nu pot împiedica o colaborare între național-țărăniști și comuniști pentru eliberarea de sub dominația hitleristă și înlăturarea regimului dictatorial [9]. Peste puțină vreme, Partidul Național-Țărănesc a revenit asupra problemei granițelor din 1939, ca o condiție prealabilă a oricărei colaborări.

În lunile octombrie, noiembrie și decembrie 1942, I.Maniu își intensifică legăturile cu occidentul. Între 22 și 29 octombrie, el se dedică propagandei în străinătate. O serie de memorii și note sînt alcătuite cu colaborarea unui grup de diplomați și experți. Între aceștia se află și Alexandru Cretzianu. Un memoriu detaliat, privitor la poziția diplomatică a României de la 1918 la 1939, argumentează că am fost singura țară care am stat cu fidelitate alături de politica anglo-franceză pe continent. Am fost pedepsiți de Axă pentru acest devotament. Urmează alte noi lucrări — asupra drepturilor noastre în Transilvania; asupra raporturilor franco-ruse; asupra minorităților din România; asupra unității economice a României etnice; asupra progreselor economice realizate în Transilvania sub români; asupra progreselor de ordin social înfăptuite în România; asupra luptei democratice a partidului național-țărănesc și a disputelor cu Ion Brătianu, în fine, o lucrare cu rezumate după discursurile și memoriile lui I.Maniu.

La 13 noiembrie el trimite o notă prin Legația turcă. „Obiectivul nostru — spune Maniu — este recucerirea Ardealului. Poporul român e contra Axei; el nu este responsabil de politica actuală. Sîntem gata să intervenim, dar o acțiune politică și militară pro-aliată nu poate fi întreprinsă înainte de a se lămuri chestiunea Basarabiei și raporturile noastre cu URSS. România dorește bune raporturi cu Rusia, dar Sovietele trebuie să recunoască drepturile noastre".

---

[8] Arh. I.S.I.S.P., cota A, XXVI-9, inv.nr.1, 133.
[9] *Ibidem.*

La 2 noiembrie 1942, I.Maniu trimite prin Legaţia Elveţiei un lung expozeu „asupra situaţiei din România", în care aducea la cunoştinţă guvernelor puterilor occidentale din cadrul coaliţiei Naţiunilor Unite că opinia publică românească era „în întregime ostilă Axei". Menţinerea la putere a mareşalului Antonescu era explicată de Maniu atît prin sprijinul de care acesta se bucura din partea Germaniei, care controla România din punct de vedere militar, cît mai ales prin teama justificată ce-şi făcuse loc în rîndurile opiniei publice că înlăturarea lui ar fi atras după sine o şi mai gravă înrăutăţire a situaţiei interne şi externe a ţării. Cu acelaşi prilej, Maniu informa guvernele occidentale că „opoziţia burghezo-democratică" acţionează pe următoarele baze:

a) Idealul naţional nu-l formează continuarea luptei în răsărit, ci Ardealul pierdut din cauza Axei. Lupta pentru eliberarea părţii de nord a Transilvaniei este principalul obiectiv al românilor.

b) Idealurile naţionale şi democratice ale ţării se pot realiza numai cu ajutorul Angliei.

c) Trupele române de pe frontul de răsărit trebuie retrase şi armata reorganizată pentru eventualităţi viitoare.

d) România trebuie să-şi păstreze deplina suveranitate politică şi independenţa economică, opunîndu-se stării de protectorat instituită de Germania.

e) Reîntronarea democraţiei şi libertăţilor.

f) Pînă la instituirea unui nou regim constituţional este necesar un guvern de tranziţie, cu scopul de a satisface cerinţele de ordin social, de a restabili ordinea şi ideea de justiţie, de a sancţiona crimele şi ororile săvîrşite şi de a repara nedreptăţile suferite de cetăţenii evrei.

În finalul memoriului său, după ce arăta că partea de nord a Transilvaniei fusese ruptă de Axă din trupul României şi predată Ungariei „ca o sancţiune aplicată României pentru politica sa anglofilă", Iuliu Maniu conchidea: „nici o morală superioară, din care se inspiră marile puteri, nu va tolera ciuntirea unei ţări, care a suferit atît de pe urma Axei".

La 25 noiembrie, Iuliu Maniu trimite o nouă lucrare în străinătate referitoare la activitatea şi rezultatele obţinute în diferite domenii de Consiliul Dirigent.

În decembrie 1942 şeful Partidului Naţional-Ţărănesc şi liderul opoziţiei democratice a trimis un nou memoriu spre Londra, în care afirma că „România a fost tîrîtă în acţiunea militară şi politică alături

de Axă de împrejurările nenorocite ale războiului... Întreaga opinie publică românească – sublinia el – nutreşte sentimente şi idealuri comune cu puterile anglo-saxone, dar trebuie avut în vedere că România se află în aceeaşi situaţie ca şi ţările ocupate".

La 12 decembrie 1942, o amplă notă a Serviciului Special de Informaţii examinează evoluţia succesivă a demersurilor din ultimele săptămîni. Documentul reţine că Maniu a primit un răspuns la aceste comunicări în ziua de 8 decembrie, precizînd că liderul naţional-ţărănist a utilizat canalul Serviciului britanic pentru Balcani cu sediul la Cairo (S.O.E. – *n.n.*) şi că în respectiva „Notă privitoare la poziţia României faţă de puterile anglo-saxone", el a accentuat că *„în urma pactului anglo-rus s-a lăsat impresia că ţara noastră a fost trecută în zona de influenţă a Uniunii Sovietice"*. De asemenea, „Maniu cerea precizări cu privire la raporturile dintre România şi URSS, la chestiunea Basarabiei şi a Bucovinei de nord, asupra problemei Ardealului şi a posibilităţilor de colaborare viitoare dintre România şi puterile anglo-saxone", subliniind că o *„acţiune a forţelor democratice din România se loveşte de lipsa de preciziuni în ce priveşte atitudinea Angliei şi Americii faţă de România, considerată pe nedrept ca o aliată a Germaniei, deoarece ea ar trebui trecută în rîndul ţărilor care, prin ruperea echilibrului european, a fost ocupată de germani"*.

Datorită complexităţii problemelor, S.O.E. a recurs la consultarea Foreign Office-ului care va răspunde în intervalul 15-20 decembrie:

1) Că situaţia României este foarte gravă în urma colaborării accentuate a armatei române pe frontul de răsărit, a aprovizionării Reichului cu toate resursele ţării şi a atmosferei ce s-a creat în legătură cu chestia evreiască, dar că nota lui a provocat un interes deosebit;

2) Că în ce priveşte situaţia ex-regelui Carol nu trebuie să se aibă grijă întrucît Naţiunile Unite şi-au fixat definitiv poziţia faţă de fostul suveran pe care-l consideră neindicat de a reveni pe tronul României sau de a mai juca un rol politic în numele ţării sale;

3) Oficialitatea anglo-saxonă cunoaşte şi apreciază lupta dusă de Maniu, dar îl sfătuieşte să-şi ralieze toate forţele capabile să alcătuiască mîine un guvern naţional, sub preşedinţia sa, guvern ce ar trebui să reprezinte toate curentele de opinie publică din România şi toate personalităţile care n-au colaborat sub nici o formă cu germanii.

Maniu a mai fost anunţat că în curînd englezii vor începe o acţiune de propagandă cu ajutorul aviaţiei. Royal Force va răspîndi milioane de manifeste pe teritoriul României. Între aceste manifeste va exista şi o tipăritură sub formă de ziar, cu antetul „Universului" şi avînd ca subtitluri: „Redacţia şi Administraţia – Marele Comandament Royal Force" şi avînd inscripţiunea „necenzurat".

Serviciul Special de Informaţii – care sintetizează pentru conducerea statului şi celelalte comunicări primite din străinătate de către liderul opoziţiei româneşti precum şi reacţiile acestuia, observă că „Iuliu Maniu rămîne surprins cînd o notă a Comandamentului britanic din Cairo – transmisă prin oficiile din Istanbul – îi face cunoscut că „situaţia României ar putea fi luată în consideraţie *numai dacă s-ar ridica cu armele împotriva Germaniei*".

Această teză a apărut ca ciudată conducerii Partidului Naţional-Ţărănesc. Iuliu Maniu a comunicat:

a) partidul său nu poate întreprinde o acţiune în serviciul Angliei, ci numai o acţiune naţional românească, potrivit cu interesele supreme ale României şi avînd latitudinea să-şi aleagă singur mijloacele pe care le socoate potrivite şi care, în nici un caz, nu trebuie să împingă ţara sa într-o situaţie şi mai rea decît cea de azi;

b) că partidul său socoteşte că România îşi va putea recîştiga graniţele naţionale şi libertatea politică şi economică, cu ajutorul puterilor anglo-saxone, dar că mijloacele ce i se preconizează ar duce la răsturnarea guvernului Antonescu şi la instalarea unui guvern legionar complet înfeudat Germaniei.

Aliaţii n-ar avea decît de pierdut în urma unei asemenea schimbări, deoarece legionarii ar pune la dispoziţia Germaniei absolut toate resursele economice de care dispune România şi toate resursele militare de care ea este capabilă.

Guvernul Antonescu pluteşte în eroarea că Germania va cîştiga războiul... Mareşalul Antonescu şi vicepreşedintele de Consiliu sînt animaţi de un înalt patriotism şi, în măsura în care o pot face, rezistă cererilor excesive germane.

c) Înainte însă de a întreprinde vreo acţiune efectivă, conducerea Partidului Naţional-Ţărănesc trebuie să cunoască atitudinea guvernelor englez şi american faţă de problemele teritoriale ale României, deoarece, fără să existe asigurări în această privinţă, nici un om politic român nu ar putea să angajeze opinia publică într-o mişcare în favoarea aliaţilor.

În același timp, continuă nota-sinteză întocmită de S.S.I., *Maniu a cerut ca punctul său de vedere să fie adus la cunoștința Foreign Office și ca oficiile din Orientul Mijlociu* (S.O.E. – n.n.) *să determine guvernul englez de a examina îndeaproape situația României.*

După trecerea a mai bine de o lună, Maniu a primit următoarea notă oficioasă emanînd de la Foreign Office:

„Frontierele României vor fi trasate conform principiilor Chartei Atlanticului și tratatului anglo-rus, de către Națiunile Unite de comun acord.

Aceasta înseamnă că *în ce privește frontierele răsăritene, „interesele securității" sovietice, recunoscute de tratatul anglo-rus, vor avea un rol hotărîtor*; astfel încît viitoarea atitudine a României poate avea o influență decisivă asupra atitudinii Rusiei cu privire la trasarea viitoarelor frontiere răsăritene.

În privința frontierelor apusene ale României există două puncte esențiale: primul este acela că *arbitrajul de la Viena este potrivnic principiilor Chartei Atlanticului.* În acest caz, ceea ce România poate spera, depinde de o victorie împotriva Germaniei, care a făcut arbitrajul de la Viena și care refuză sau este incapabilă să dea o garanție de modificare în favoarea României.

În al doilea rînd, este în afară de orice îndoială că Marea Britanie și URSS nu vor acorda nici o atenție frazelor grandilocvente rostite din cînd în cînd de cei doi Antonești...".

Din această comunicare, Maniu a înțeles:

„În privința frontierelor răsăritene, există în tratatul anglo-rus clauze favorabile Sovietelor și că pentru a atenua situația sa, România trebuie să găsească mijloacele ca prin atitudinea ei să modifice dispoziția guvernului sovietic față de noi. Maniu a răspuns că n-are la îndemînă asemenea mijloace, că armata română se află în mijlocul frontului german, la mari depărtări de patrie și angajată în lupte.

Partidul Național-Țărănesc a luptat spre a determina guvernul Antonescu să nu trimită trupele române în interiorul Rusiei, dar guvernul actual, odată angajat în această acțiune militară, n-are pentru moment posibilitatea să dea îndărăt, fiindcă s-ar expune la ocuparea României de către forțele germane.

În împrejurările actuale, eventualitatea unei înțelegeri directe între România și Rusia (ambele părți s-au gîndit la o pace separată fără să vorbească deschis despre o asemenea posibilitate) nu se poate întrevedea.

Maniu consideră comunicările de la Foreign Office ca fiind prea vagi şi a cerut să i se dea precizări cu privire la aportul pe care România ar putea să-l aducă, fără însă a se pune într-o situaţie mai grea ca cea de azi.

...O mişcare de opinie publică ar pune în mod inutil în primejdie cadrele partidului (ce constituie) rezerve pentru momentul hotărîtor... Guvernele aliate trebuie să ia în consideraţie că opoziţia românească duce acţiunea ei, cu multă abilitate, fiindcă ea trebuie să observe mereu să nu provoace prea mult pe germani şi să-i determine (astfel) să readucă pe legionari la putere, ştiut fiind că în acest caz nu s-ar mai putea întreprinde absolut nimic şi că însăşi viaţa fruntaşilor opoziţiei ar fi periclitată... "

Asemenea temeri erau pe deplin îndreptăţite. De altfel este important de semnalat că Eugen Cristescu nu s-a limitat la a informa conducerea statului în legătură cu conciliabulele secrete ale liderului opoziţiei române, ci şi cu faptul că *potrivit datelor de care dispune Serviciul Special de Informaţii, asupra vieţii lui Iuliu Maniu planează un pericol sigur din partea organelor naziste de spionaj din România.* Intenţia de asasinare de către Gestapo a omului politic român se conturase încă din luna martie 1942, după ce liderul P.N.Ţ. declanşase valul de proteste împotriva discursului ţinut de von Killinger, iar vizitele şi discuţiile cu Pflammer şi prinţul de Rohan se soldaseră cu un eşec deplin. Iuliu Maniu era socotit la Berlin un inamic ireductibil! În loc de a se conforma avertizărilor „diplomatice" transmise de cei doi emisari hitlerişti, el continuă să răspundă intervenţiilor insolente ale lui Killinger prin răspîndirea a sute de exemplare a lungului său memoriu din 6 iulie 1941, în care demască, pe baza unui vast material, germanizarea vieţii economice şi reaminteşte clipele de adîncă durere naţională produse prin sfîrtecarea teritoriului naţional.

La 1 martie, membrii conducerii Partidului Naţional-Ţărănesc difuzează ştirea că viaţa lui Iuliu Maniu e în pericol: serviciile secrete germane urmăresc să-l suprime. Maniu ar trebui să plece în străinătate. „E uşor de înţeles – reţine o sinteză a S.S.I. – ce impresie face această ştire în Ardeal, unde Maniu îşi menţine popularitatea. La 14 martie 1942, în mijlocul acestei agitaţii, el adresează o scrisoare românilor din Ardealul ocupat. Îi îndeamnă să aibă conştiinţa trează, să fie gata de luptă şi de jertfă pentru refacerea unităţii naţionale. Regele care a cedat Ardealul a fost alungat, iar atrocităţile săvîrşite de unguri au umplut de indignare pe toţi românii.

La 16 martie, Agentura I din cadrul Secţiei de contrainformaţii a

S.S.I. obţine o informaţie din care rezultă că „ministrul Manfred von Killinger a dat dispoziţiuni lui Kurt Welkisch* şi dr. Weisenfeld să supravegheze cu atenţie cercurile democrate româneşti, avertizîndu-i că „răspund cu libertatea lor dacă organizaţiile democrate vor produce acte grave în România".

Serviciul Special de Informaţii urmăreşte cu atenţie orice pregătiri ale organismelor secrete germane împotriva securităţii personale a lui Iuliu Maniu. Spre sfîrşitul anului 1942, ştirile în legătură cu intenţiile de suprimare a vieţii acestuia revin cu o deosebită insistenţă şi par a fi destul de serioase. Astfel, Fritz Theil, originar din Sibiu, redactor la „Volkischer Beobachter" şi corespondent al „Universului" la Berlin, e informat că „Germania a cerut noi trupe române pe front, controlul Gestapo-ului asupra Siguranţei şi Poliţiei din România, *precum şi arestarea lui Iuliu Maniu*".

Informaţia era departe de a constitui doar o acţiune de intimidare a liderului politic român, mai ales că René de Weck i-a comunicat printr-un emisar special, că potrivit datelor pe care le deţine, Böhme, ataşatul de poliţie de pe lîngă Legaţia germană, ar avea, între altele, misiunea să pună la cale suprimarea şefului grupării naţional-ţărăniste".

Coroborarea informaţiilor deţinute de S.S.I. conduce la concluzia că este posibilă o acţiune a Gestapo-ului împotriva vieţii unor oameni politici români şi în primul rînd, a lui Iuliu Maniu. Astfel, agentul „Hans" din cadrul Legaţiei germane, care lucrează pentru Agentura I a S.S.I., fiind dirijat de şeful acestei agenturi, „P. Agronomu", informează că, „în ziua de 22 decembrie 1942, au avut loc la legaţie o serie de conferinţe şi consfătuiri cu caracter politic. Ministrul von Killinger, consilierul Rödel şi locotenent-colonelul Böhme, au ajuns la concluzia că elementul democrat din România este foarte puternic şi extrem de periculos, iar în cazul cînd guvernul român nu va lua măsuri radicale, atunci Germania va fi silită să ia într-o zi măsuri pentru stabilirea soartei acestor elemente fără a mai ţine seama dacă România este un stat independent".

În aceste circumstanţe, s-a pus din nou în discuţie plecarea lui Iuliu Maniu în străinătate, existînd în acest sens chiar şi o invitaţie din partea Londrei, primită la sfîrşitul anului 1942. Eugen Cristescu prezintă con-

---

* Dr. Kurt Welkisch, ataşat de presă al Legaţiei germane din Bucureşti, era în realitate, cadru al serviciului de spionaj al legaţiei şi îşi crease în societatea bucureşteană un larg cerc de relaţii prin care obţinea date despre situaţia din România şi pe care le înainta sub formă de rapoarte Ministerului german de externe.

ducerii statului o informare în acest sens. „În cîteva comunicări precedente – precizează el – am arătat că Iuliu Maniu a luat în considerare propunerea ce i s-a făcut de a pleca în străinătate, spre a lua conducerea unei aşa-zise mişcări a „României libere".

Existau într-adevăr, motive importante pentru o astfel de decizie din partea liderului politic român, pe lîngă pericolul real ce persista la adresa vieţii sale. La diferite intervale de timp îi parveniseră veşti privitoare la diferendul Tilea – Bianu iar „englezii nu vor să recunoască nici unul din comitetele române – reţine un material informativ al S.S.I. Maniu e înştiinţat (prin canalul Legaţiei elveţiene –*n.n.*) că emigranţii români sînt sub orice aşteptări. E nevoie, continuă aceeaşi sursă, să se trimită personalităţi proeminente la Londra sau în Orientul Apropiat. Guvernul britanic socoteşte o acţiune în afară absolut imperioasă". În noiembrie i se fac sugestii din străinătate pentru fuziunea grupurilor Tilea – Bianu, dar Maniu refuză.

Se produce însă un fapt deosebit de grav care pare să fi avut un rol important în ce priveşte poziţia lui Iuliu Maniu. „În ultimele zile – precizează Eugen Cristescu în acelaşi raport – din birourile agenţiei britanice „Reuter" din Istanbul s-a şi răspîndit ştirea că Maniu e pe punctul de a părăsi ţara, oprindu-se mai întîi în Turcia, pentru a pleca de acolo în Orientul Mijlociu şi apoi în Anglia... Deşi intimii săi au rămas cu impresia că dacă i s-ar asigura condiţii de transport sigure, ar fi gata să plece, atunci cînd i s-a relatat despre faptul că el este pe punctul de a pleca la Istanbul, acesta a exclamat: „Cum Dumnezeu au putut să facă această prostie?"

În mod evident, o asemenea indiscreţie a ridicat numeroase dileme, inclusiv suspiciunea la adresa autorilor ei, şi de care S.O.E. – Istanbul nu se putea deroba, de a fi făcut posibilă scurgerea unor astfel de informaţii, pentru a compromite plecarea proiectată. Apare, aşadar, pe deplin explicabil, că Iuliu Maniu a apreciat în primele luni ale anului 1943 că nu este momentul să plece în străinătate, poziţie pe care se va fixa în mod definitiv.

2. Punţi aleatorii

Pentru multe dintre contactele cu străinătatea ale factorilor români din cadrul opoziţiei naţionale, un aspect caracteristic l-a constituit realizarea acestora prin interpunerea de către oficiile spe-

ciale aliate a unor importante cadre şi agenţi acoperiţi în posturi diplomatice ori de altă natură din Europa. Aceştia au creat condiţii favorabile dialogului necesar şi au angajat în cele mai multe cazuri convorbiri directe în calitate de purtători de cuvînt oficioşi. În virtutea situaţiei lor, au creat şi dezvoltat canale de legătură extrem de utile pentru împrejurările de război, au primit şi transmis cu o deosebită promptitudine mesaje adresate factorilor de decizie politico-diplomatici, facilitînd un dialog intens pe probleme de fond. Aceste canale au permis în mod reciproc examinarea şanselor, verificarea căilor şi modalităţilor de traducere în practică, iar în a doua parte a războiului ele au fost utilizate de către organismele occidentale specializate şi pentru menţinerea factorilor români într-un contact de natură contrainformativă, prin alimentarea cu informaţii de intoxicare, atît pentru urgentarea unor decizii mereu amînate din partea opoziţiei cît şi derutarea taberei adverse.

Modul în care Special Operations Executive a intermediat eforturile liderului opoziţiei naţionale româneşti, Iuliu Maniu, cu puterile occidentale în întreaga perioadă a războiului şi în cei mai grei ani de după încheierea ostilităţilor militare, constituie un exemplu dintre cele mai edificatoare. El nu a reprezentat însă un fapt singular, oficiile Angliei şi SUA realizînd contacte secrete cu un număr mare de persoane din ţară ori stabilite în străinătate, legate sau nu de mişcarea condusă de Iuliu Maniu, şi, nu de puţine ori, cu emisari importanţi ai guvernului român. Referindu-se la necesitatea de a lărgi aria acestor legături, istoricii englezi au evocat îndeosebi spiritul îndelung calculat şi nehotărîrea considerată organică ale lui Iuliu Maniu, deşi viaţa a demonstrat că el se ilustra printr-o consecvenţă remarcabilă în stabilirea bazelor sale de negocieri pentru drepturile naţionale româneşti. Liderul român a reprezentat în mod incontestabil, unul dintre cei mai remarcabili purtători de cuvînt ai poporului român, şi desigur, un valoros interlocutor pentru puterile occidentale. Marea Britanie şi SUA i-au acordat consideraţia cuvenită dar, cum a notat Elisabeth Barker, „englezii aveau relaţii foarte bune în locuri cu importanţă în România, mai bune decît în oricare alt loc din sud-estul Europei, făcînd excepţie, poate, Grecia. Poate, pentru faptul că România era inaccesibilă sub raport geografic... Anglia avea relaţii cu Maniu, desigur cel mai respectat lider politic din ţară, cu liderul liberalilor, Dinu Brătianu, care se bucurau de mare influenţă în cercurile bancare de afaceri; englezii

aveau, de asemenea, legături cu Ministerul de Externe unde se formase un grup pro-englez în jurul lui Grigore Niculescu-Buzeşti, un om inteligent, influenţabil şi încăpăţînat. Acest grup avea legături şi cu Maniu şi cu regele, iar atît regele cît şi Maniu aveau legături cu ofiţeri superiori din rîndurile armatei. Englezii aveau, de asemenea, legături cu membri de elită ai guvernului, cu lumea afacerilor din petrol şi cu băncile. Un industriaş şi un bancher renumit, evreu, pe nume Max Auschnit, era un înverşunat pro-englez şi avea legături cu Maniu. Un lucru nesigur era relaţia lui Maniu cu şeful guvernului, mareşalul Ion Antonescu, care simpatiza totuşi cu englezii. De asemenea, Antonescu îl respecta pe Maniu..." [10].

Pe de altă parte, mulţi factori din ţară erau conştienţi de importanţa dirijării unor persoane cu posibilităţi politico-diplomatice spre serviciile speciale occidentale în vederea construirii unor canale informaţionale extrem de necesare. Pot fi amintite numeroase exemple în această privinţă. Ion Mocsony Stîrcea se referă la cîteva dintre ele: „...Antoneştii, notează el, s-au arătat mulţumiţi de propunerea lui Cretzianu (pe atunci secretar general în cadrul M.A.E. român — *n.n.*) de a nu-l rechema pe Brutus Coste în Centrală (fusese însărcinatul cu afaceri al României la Washington — *n.n.*), ci de a-l lăsa să stea, nu în cadrul membrilor legaţiei, ci ca particular în concediu de boală, la Lisabona, unde americanii îşi mutaseră baza informativă europeană, el fiind cunoscut cu mari şi importante relaţii în cercurile republicane şi democrate din anturajul Casei Albe. Rapoartele lui Brutus Coste, pline de informaţii extrem de interesante, erau citite cu mult interes nu numai de Cretzianu, Sturza şi Ică (Mihai Antonescu — n.n.) dar de însăşi Ion Antonescu. La rîndul lui, Maniu fusese informat de Cretzianu despre combinaţia de a-l păstra pe Brutus la Lisabona şi considerase această măsură ca o intenţie a generalului (Antonescu — n.n.) de a-i purcede la consultări..." [11].

„În 1942, notează mai departe Ion Mocsony Stîrcea, tatonările întreprinse de Brutus prin C.I.C. (Counter Information Center) al americanilor au continuat, la fel ca şi vechile legături liberalo-ţărăniste cu „Intelligence Service" (Nicu Caranfil la Paris, Bianu şi Ştefan Neniţescu la Londra), fără a se obţine totuşi rezultate deosebite" [12]. Este însă important de menţionat că prin Brutus Coste, a fost pus în contact

---

[10] E.Barker, *op.cit.*, p.223.
[11] Ion Mocsony Stîrcea, *op. citat*, în *loc cit.*
[12] Idem.

cu americanii la Berna, ministrul României în Elveţia, Victor Cădere, încă din luna mai 1942. Potrivit raportului înaintat în aceeaşi lună la Bucureşti de către diplomatul român, un „înalt funcţionar" al Departamentului de Stat declara că SUA erau interesate „să restabilească la sfîrşitul războiului o Românie viabilă şi puternică" [13]. Acest înalt funcţionar nu era altul decît Allan Dulles, pe atunci conducătorul rezidenţei din Europa al O.S.S. – Office of Strategic Services (Oficiul Serviciilor Strategice), principalul organ de informaţii al SUA în timpul celui de-al doilea război mondial.

Cum se va vedea, el nu a neglijat deloc discuţiile cu oamenii politici şi diplomaţii români din Europa. Deşi declaraţiile de intenţii menite mai curînd să stimuleze acţiunile rezistenţei româneşti, nu au avut acoperirea faptelor, aceste contacte au continuat în modul cel mai încurajator cu putinţă. Să amintim în acest sens discuţiile purtate ulterior de către rezidentul american cu V.V.Pella, care trata în numele lui Mihai Antonescu. Vicepreşedintele român îl considera, pe bună dreptate, pe Allan Dulles, ca reprezentantul personal al preşedintelui Roosevelt, cum va preciza în memoriile sale Victor Rădulescu-Pogoneanu.

În privinţa insucceselor lui Bianu şi Ştefan Neniţescu, amintite de Ion Mocsony Stîrcea, potrivit unor mărturii ale timpului, aceştia au adoptat o atitudine lipsită de iniţiativă, pasivă chiar, faţă de numeroasele îndemnuri primite din partea cadrelor S.O.E. atît la Londra cît şi în Turcia şi Egipt.

O prezenţă românească deosebit de notabilă în Elveţia în anii războiului, a constituit-o cea a fostului ministru de externe, Grigore Gafencu*. Intenţiile stabilirii sale în Elveţia nu pot fi despărţite de

---

[13] Arh. M.A.E., dosar nr. 71/1939, E. 19 VI Bibl. 140, *Raportul lui V.Cădere*, nr.1325, Lisabona, 22.06.1942.

* Fost membru marcant al Partidului Naţional-Ţărănesc, Grigore Gafencu a păstrat o poziţie moderată, fără alunecări, nici spre dreapta, nici spre stînga, fiind o personalitate neconformistă, lipsită de rigidităţi ca şi de ambiguităţi.

A demisionat de la conducerea Ministerului Afacerilor Externe în luna mai 1940, motivîndu-şi retragerea prin efectele Acordului Ribbentrop–Molotov, încheiat în august 1939. El a susţinut că acest acord a distrus rezultatele pozitive obţinute în politica de conciliere româno-sovietică pentru care militaseră Titulescu şi Litvinov.

În timp ce în România şi în alte ţări europene se agrava ingerinţa fascistă, Grigore Gafencu a fost acreditat ca ministru plenipotenţiar la Moscova. Contradicţiile şi paradoxurile vremii au vrut ca tocmai acest prieten al URSS să se afle în situaţia de a rupe relaţiile româno-sovietice, după agresiunea hitleristă. El a încercat să servească ţara de pe poziţii categoric antinaziste şi de neclintită credinţă în prăbuşirea Reichului

un îndemn semnificativ: în timp ce mandatul său diplomatic în URSS încetase, iar el se afla la Miciurinsk, în drum spre țară, a primit la 4 iulie 1941, vizita lui Stafford Cripps, ambasadorul Marii Britanii la Moscova, care, abia sosit de la Londra, s-a deplasat special pentru a-l întîlni. „...Sînt mișcat de acest gest de prietenie – a notat Grigore Gafencu în *Jurnalul* său. Îmi dau seama că această vorbă are preț, cu atît mai mult cu cît guvernul sovietic a consimțit să înlesnească întîlnirea noastră, punînd vagonul lui Molotov la dispoziția englezului.

– Am venit să-ți înnoiesc invitația d-lui Eden, și a guvernului britanic, îmi spune Cripps. Ești așteptat la Londra. Avem încredere în dumneata. Ești printre puținii români, în care avem o deosebită încredere. Vei putea fi foarte folositor cauzei țării dumitale... În Turcia te așteaptă Serviciul nostru secret, care a primit instrucții în consecință. Îți va înlesni drumul spre Londra, unde vei fi invitatul guvernului britanic.

Cuvintele lui Cripps mă tulbură adînc. Îmi dau seama că sînt așezat în fața unei hotărîri care va cîntări greu în viața mea și, poate, în istoria țării. Prezența mea la Londra, unde guvernul britanic mă invită, în mod oficial și stăruitor, pentru întîia oară, prin glasul ambasadorului său, poate fi favorabilă României, care în cazul unei victorii britanice, victorie în care cred și în care am crezut totdeauna, va putea apăra cauza țării.

Îmi pare totuși cu neputință să părăsesc misiunea mea, în drum, și să nu mă întorc în țară, să nu fac ultimul raport celor care sînt la cîrmă, să nu le spun tot ce știu, să nu le dau o supremă înștiințare. Țara intrată în război, a pornit, poate, pe o cale greșită, dar nu am dreptul, ca român, să slăbesc pozițiile ei, în clipe atît de critice, prin defecțiunea mea. Sînt prea în văzul lumii, ca fost ministru la Moscova, și fost ministru de Externe, pentru ca gestul meu să nu aibă cel mai

---

hitlerist, prin totala victorie a Aliaților. Determinat de această convingere, el stabilește la Geneva legături permanente cu reprezentanții oficiali sau semioficiali ai serviciilor de informații sovietice, britanice și americane, expunîndu-le pe larg cauza României și a celorlalte state dunărene și balcanice. Păstrînd contactul cu guvernul din acea vreme – prin Mihai Antonescu – ca și prin reprezentanții opoziției „antiaxiste", Grigore Gafencu i-a sfătuit să adopte punctul său de vedere, în demersurile ce se vor întreprinde, pentru a împiedica alunecarea României în prăpastia sorocită nazismului și fascismului. Pentru deplina izbîndă a acțiunii opoziției interne, el a îndemnat pe fruntașii acesteia să alcătuiască un front al tuturor forțelor potrivnice dinlăuntrul țării. Vezi Arh. ISISP, fond 15, dosar 1424, p.6, *Jurnal,* Grigore Gafencu, vol.I, perioada 1941- 1944.

viu răsunet, şi să aibă consecinţe dăunătoare pentru războiul în care Antonescu a băgat ţara şi armata noastră.

Încerc să lămuresc aceste frămîntări de conştiinţă, lui Cripps. Îl rog: nimeni să nu mă aştepte în Turcia. Vreau să urmez calea pînă la capăt. Vreu să-mi închei misiunea la Bucureşti, să spun lui Antonescu ce am de spus, să-mi fac datoria pînă la sfîrşit. Vreau, numaidecît, să-mi revăd mama. După aceea, voi pleca în Anglia, în Statele Unite, sau într-o ţară neutră.

— „Nu te vor mai lăsa să pleci! stărui Cripps. E cel din urmă prilej pe care îl ai de a rămîne liber, şi de a-ţi sluji ţara în străinătate".

— Mă voi informa la Constantinopol. Am prieteni acolo, care îmi vor da de veste despre ceea ce se petrece în România. Dacă e primejdie de a fi reţinut în România, nu mă voi întoarce, şi voi pleca direct spre Londra sau Washington".

— „Oamenii noştri au instrucţii, la Istanbul să te urce în avion. Prin Egipt, şi prin Nordul Africii, vei ajunge la Lisabona. Vom lua măsuri ca soţia dumitale, care e la Berna, să te întîlnească la Lisabona. De acolo, vei alege calea care-ţi convine mai bine".

— „Voi hotărî la Constantinopol. Dacă nu mă voi întoarce în ţară, voi trimite un raport scris, şi o scrisoare lui Antonescu, pentru a desluşi atitudinea mea. Dacă voi judeca mai cuminte să mă întorc la Bucureşti, voi avea grijă cît mai curînd, să-mi recîştig din nou libertatea. Sub nemţi, nu voi rămîne, în nici un caz".

Cripps îmi strînge mîna cu prietenie. Ar fi dorit un răspuns mai categoric, mai afirmativ. Îşi dă seama însă, cel puţin aşa mi se pare, de seriozitatea problemei de conştiinţă în faţa căreia mă aflu.

Îl las în mijlocul cărţilor sale de filosofie, în vagonul salon al Sovietului Suprem.

Comisarii mei mă iau în primire, şi mă duc înapoi în lagăr..." [14].

După ce a ajuns în ţară, Grigore Gafencu s-a întîlnit printre primii, cu Iuliu Maniu, notîndu-şi apoi în „Jurnalul" personal:

„... Ca întotdeauna opozant, Maniu mi-a expus — cu obişnuita lui îndemînare de a simplifica şi de a da contururi precise problemelor politice, — teza opusă (celei ce-i fusese expusă de Mihai Antonescu, că Germania va cîştiga războiul — *n.n.*). Maniu crede, — cu neînduplecată statornicie, legată de toate credinţele sale, — în victoria Angliei. Şi mai crede că România nu-şi poate salva

[14] G.Gafencu, *Jurnal*, p.102-103.

neatîrnarea, fiinţa naţională şi hotarele, decît în urma unei victorii britanice. De aceea, socoteşte că ar fi cea mai mare nenorocire dacă sfîrşitul războiului ne-ar găsi într-o tabără duşmană puterilor anglo-saxone. El nu se ridică împotriva războiului cu Rusia. Nu noi sîntem de vină, ci guvernul sovietic, dacă ne aflăm azi în luptă pentru a recuceri ceea ce ni s-a luat în mod samavolnic, anul trecut. Războiul nostru trebuie să păstreze însă un caracter strict naţional. Ne interesează pămîntul nostru, şi nu soarta lumii. Nu ne priveşte regimul din Rusia. Nu luptăm pentru „cruce", pentru „sfinţi" şi pentru „civilizaţie", fiindcă nimeni nu mai ştie azi unde se află cu adevărat crucea, sfinţii şi civilizaţia. De aceea este nevoie să limităm ţelurile noastre de luptă. Luptăm pentru Basarabia. Nu urmărim distrugerea Rusiei şi nici distrugerea Imperiului britanic, fiindcă nu urmărim distrugerea României. După părerea lui Maniu, armata noastră ar fi trebuit să se oprească la Nistru... Îndată ce depăşim, fie prin declaraţii politice, fie prin acţiunile noastre războinice, sfera intereselor noastre naţionale, compromitem viitorul. Nu avem dreptul să îngreunăm, sau să zădărnicim, prin exces de zel, libertatea noastră de acţiune, ci trebuie să fim oricînd în măsură să ne desprindem din braţele aliaţilor noştri de azi pentru a nu fi tîrîţi, împreună cu ei, în prăpastie.

Cu acest gînd, Maniu întocmeşte memorii care exprimă „adevărata politică românească" şi le distribuie atît guvernului şi cercurilor conducătoare, cît şi Puterilor străine. El este convins că „avem datoria să lămurim cît mai limpede, de departe, şi dacă este cu putinţă de cît mai aproape, lumea anglo-saxonă *, despre necesităţile politice, ca şi despre adevăratele năzuinţe şi simţăminte ale românilor. Este mîhnit că nici un reprezentant autorizat al acestor năzuinţe şi simţăminte nu se află pînă acum în străinătate..." [15].

În ciuda acestor declaraţii politice, Iuliu Maniu nu s-a arătat dispus să-i acorde lui Grigore Gafencu mandatul de a-l reprezenta

---

* În legătură cu aceste memorii au fost exprimate opinii diferite, inclusiv în „lumea anglo-saxonă". Este de precizat, de pildă, că G. de Chastelain, care aştepta în zadar declanşarea unei acţiuni viguroase de propagandă în ţară, dispreţuia activitatea memorialistică a lui Maniu. Într-o scrisoare adresată lui Gheorghe Beza şi Petre Vulpescu la Ierusalim, unde aceştia conduceau *Mişcarea Liberă Română* din Orientul Mijlociu precizează, nu fără ironie: „...Între Maniu şi Antonescu se duce o adevărată «luptă de memorii». Vă voi trimite, sper, cu acelaşi curier care aduce prezenta, exemplare după toate «petiţiile ». H.Brestoiu, *O istorie...*, p. 148-150.

[15] Grigore Gafencu, *op. cit.*, p.109-110.

în străinătate, poate şi pentru motivul nemărturisit că acesta acceptase de a fi ministru de externe sub regele Carol apoi ministru la Moscova, adoptînd o atitudine rezonabilă şi înţeleaptă faţă de URSS. Conştient că împrejurările, de o gravitate cu totul excepţională pentru ţară, impuneau folosirea tuturor energiilor în slujba cauzei naţionale, Grigore Gafencu, chiar şi fără un asemenea mandat, a desfăşurat o importantă activitate în străinătate pe întreaga durată a războiului, menţinînd un contact strîns şi loial cu Iuliu Maniu.

Într-adevăr, la 15 noiembrie 1941 el s-a stabilit la Geneva (unde îşi petrecuse o parte din copilărie şi mai tîrziu studiase Dreptul), „căutînd un loc mai folositor decît la Bucureşti, şi avînd convingerea că voi reuşi totuşi să aduc unele servicii ţării" căci, „dacă este totuşi un român care să fi păstrat simpatia încrezătoare a anglo-saxonilor, — cum mi-a spus-o cu atîta stăruinţă Cripps, la Miciurinsk — şi care să fi avut legături şi raporturi dintre cele mai bune cu sovieticii, cum reiese şi din cea din urmă întîlnire pe care am avut-o cu Molotov la trei zile după ce începuse războiul între noi şi URSS, acela sînt eu. Cu atît mai limpede şi mai mare este datoria ce mi se impune de a sta deoparte, de a nu mă solidariza întru nimic cu acţiunea politică urmată de guvernul lui Antonescu, de a aştepta clipa şi împrejurarea, cînd aş putea, slujindu-mă de legăturile pe care le-am păstrat, să fiu de folos ţării. E motivul hotărîtor care m-a îndemnat să plec din România.

De acum înainte, pot lua un contact folositor cu reprezentanţi ai Puterilor apusene. Pot informa şi cere informaţii. Rămîn însă neatîrnat, la adăpostul neutralităţii elveţiene, şi, în afară de convingerile mele nu slujesc pe nimeni, şi nu risc să fiu vreodată instrumentul unor interese străine... Am lămurit această hotărîre lui Leland Harrison, ministrul Statelor Unite, care a informat numai-decît guvernul său şi guvernul britanic. Aştept ca, contactul să fie stabilit... Corpul diplomatic, la Berna, mă primeşte cu multă amabilitate. Sînt poftit la spanioli, la portughezi, la chilieni. Legaţia turcă dă o masă în cinstea mea şi a lui Pilet-Golaz, consilierul federal elveţian, şeful Departamentului politic extern" [16].

Este cu adevărat important de precizat că un asemenea român stabilit în străinătate reprezenta o poziţie de mare interes pentru ţară. El a fost abordat cu multă atenţie şi deferenţă de oameni politici

[16] Grigore Gafencu, *op. cit.*, p. 117-118.

proeminenţi, de ziarişti reputaţi şi, nu în ultimul rînd, de reprezentanţi de marcă ai serviciilor speciale aliate. „Barometrul elveţian" îi oferă posibilitatea unor constatări obiective asupra evoluţiei evenimentelor şi, în mod deosebit, cu privire la situaţia României.

În condiţiile în care membrii Legaţiei britanice adoptă faţă de el o prudenţă determinată de ceea ce Grigore Gafencu numeşte „teama Angliei ca urmare a implicării României în ostilităţile militare", fostul ministru de externe este urgent căutat de rezidentul S.O.E. în Elveţia, William Sullivan. Prin urmare, scenariul cunoscut, în care rolul încredinţat serviciului special englez este menit să înlesnească realizarea unor canale confidenţiale pentru derularea conciliabulelor secrete. La 15 ianuarie 1942, are loc prima întîlnire cu W.Sullivan şi vizitele englezului devin aproape nelipsite iar discuţiile tot mai importante. De altfel, încă de la prima lor întîlnire, deşi nu se cunoscuseră pînă atunci, rezidentul englez îi declară fără ocol, cum a notat Grigore Gafencu, că „e însărcinat direct şi nu prin Legaţia britanică de la Berna – care nu ştie nimic şi nu trebuie să ştie nimic – să stea de vorbă cu mine... Englezul îmi cere discreţie. Va păstra legături cît mai strînse cu mine".

Pe măsură ce trupele române sînt împinse de cel de-al III- lea Reich tot mai mult în adîncimea teritoriului sovietic, întîlnirile cu Sullivan îi îngăduie lui Gafencu explicaţii mai clare asupra comportării rezervate a forurilor oficiale engleze, inclusiv faţă de el, deşi o asemenea prudenţă îi apare cumva exagerată. Va nota în acest sens: „Sullivan vine să mă vadă. Îmi spune că *anglo-saxonii se tem să primească pe români: nu vor să supere pe ruşi, şi vai! – se tem că nu mai au posibilitatea de a le mai făgădui ceva. România se compromite prea mult alături de nemţi... Sullivan s-a temut că guvernul său îi va interzice să păstreze contactul cu mine.* E foarte mulţumit că a primit instrucţiuni binevoitoare în ce mă priveşte... Deocamdată nu am nici o putinţă, şi nu am nici dreptul să intervin. Orice intervenţie spre Anglia – cum ar fi dorit-o Maniu – riscă să fie respinsă de englezi, care au prea mare nevoie de ruşi, în aceste vremuri, şi riscă să trezească bănuielile ruşilor care vor cere englezilor cu stăruinţă, angajamente şi garanţii împotriva noastră... În asemenea împrejurări, nu am altă datorie decît aceea de a aştepta, păstrînd contactul secret şi util pe care am avut norocul să-l pot stabili prin Sullivan..." [17].

Existau, desigur, şi alte motive care explicau rezerva pe care o arătau faţă de el membrii Legaţiei engleze din Elveţia, în mod

---

[17] Gr.Gafencu, op.cit., p.132.

special aceasta datorîndu-se unei intrigi a propagandei horthyste potrivit căreia, Grigore Gafencu îndeplinea în străinătate misiuni primite din partea guvernului Antonescu. A fost şi motivul pentru care Mihai Antonescu l-a rechemat în ţară printr-o telegramă adresată Legaţiei române din Berna, în care preciza: „În ultimele zile, propaganda maghiară şi guvernul din Budapesta prezintă plecarea d-lui Gafencu în Elveţia ca asemănătoare cu şederea d-lui Tibor Eckhardt în America*. În interesul d-lui Gafencu, şi pentru ţară, cred că este mai bine ca dl. Gafencu să revină la Bucureşti, chiar dacă va pleca mai tîrziu..."

La Bucureşti, ca şi la Berna, – notează Grigore Gafencu – se spune că aş fi un agent ascuns al Guvernului român..."! Evident, el refuză să se întoarcă în ţară şi în răspunsul său condamnă încercarea „de a i se atribui cu cea mai desăvîrşită rea credinţă vreo legătură între retragerea în Elveţia – lipsită de orice angajament sau obligaţie faţă de guvernul Antonescu, şi misiunea pe care o îndeplineşte în America beligerantă, dl. Tibor Eckhardt, în numele «Ungariei libere», dar pe contul guvernului maghiar".

---

* În perioada celui de-al doilea război mondial, Ungaria horthystă a desfăşurat în ţările coaliţiei antihitleriste o intensă campanie cu caracter iredentist.

Exponentul cel mai autorizat al acestei campanii duse în SUA a fost considerat de către Budapesta, Tibor Eckhardt, preşedintele Partidului micilor agricultori. În numele aşa-zisului „guvern liber" ungar din SUA, Tibor Eckhardt a ţinut în oraşele din această ţară conferinţe despre rolul poporului maghiar în bazinul dunărean. El a cerut cercurilor conducătoare şi opiniei publice din SUA să sprijine retrocedarea către Ungaria a Banatului şi Transilvaniei. Într-un memoriu trimis în februarie 1943, Eckhardt recomanda guvernului ungar să se înţeleagă cu Cehoslovacia şi Iugoslavia şi să le redea teritoriile răpite, dar să nu piardă Transilvania. „Activitatea desfăşurată de către românii din Transilvania – sugera el – trebuie prezentată în mod sistematic întregii lumi ca o ... acţiune comunistă". Emisarul Budapestei asigura că a convins adepţii săi din SUA că e în interesul anglo-saxonilor să existe o Ungarie Mare şi puternică, mai cu seamă ca o contrapondere în faţa Uniunii Sovietice, însă trebuie să posede, mai cu seamă, Transilvania".

Descifrînd în aceste chemări vechile manevre ale revizionismului ungar, într-un articol din „Universul" din 18 noiembrie 1941, se sublinia: „...Argumentele au evoluat după oameni şi împrejurările cărora li se adresau, întocmai cum precupeţii tîrgurilor îşi vînd marfa după gradul de pricepere şi experienţă al cumpărătorilor. Într-un loc se elogiază spiritul democratic al poporului maghiar iar în altă parte disciplina sa autoritară. La Berlin, Ardealul a fost revendicat pentru a se întinde spaţiul vital al Axei, la Londra se face propagandă pentru un Ardeal autonom, la San Francisco se renunţă la toate celelalte revendicări teritoriale în schimbul Ardealului şi Banatului, iar la New-York întreg spaţiul răsăritean este oferit marilor trusturi pentru penetrarea anglo-saxonilor". Articolul respectiv nu va vedea însă lumina tiparului, în ciuda adevărurilor pe care le exprima, fiind cenzurat de autorităţi.

Firește, legăturile pe care le realizează fostul ministru român de externe sînt deosebit de utile și importante. Între acestea, chiar și una cu „un neamț care mi-a vorbit despre descurajarea din Germania, despre prăpastia tot mai adîncă dintre partid și armată și despre planurile de viitor. Mi-a arătat, de asemenea, un raport pe care l-a primit din România: „Poporul român urăște tot mai mult pe ocupanții nemți".

În vreme ce la Londra V. Tilea face eforturi pentru a constitui un Comitet Național Român, Maniu îi contestă dreptul de a reprezenta România, declarînd că „e de datoria guvernului să trimită în Anglia oameni politici care să dezvolte o activitate în vederea consolidării relațiilor anglo-române". Grigore Gafencu resimte și el impedimentele unei anumite izolări, iar Iuliu Maniu declară cu satisfacție apropiaților săi că acesta, care credea că se va putea mișca de unul singur, se vede nevoit să țină seama de el. Egoism? Viclenie? Iată de ce, la sfîrșitul lunii iunie, cînd Gafencu este chemat de Tilea la Londra, nu se poate decide spre un asemenea pas, iar Sullivan opinează că a procedat înțelept, deoarece nu trebuie „să grăbim lucrurile, deocamdată. Prezența mea la Londra ar trezi bănuielile rușilor" [18].

Firește, Iuliu Maniu constituia interlocutorul cel mai autorizat al opoziției românești la pupitrul dialogului cu Aliații, iar cei ce se străduiau să acționeze în interesul țării în străinătate, nici nu-și disputau o asemenea învestitură, fiind de acord să accepte directivele lui. Dar lipsa unor astfel de directivări a blocat, intenționat sau nu, șansele altor deschideri în străinătate, făcînd jocul unor forțe ostile ori al veleităților unor factori debarcați de istorie, precum cele ale lui Carol al II-lea.

Se cuvin amintite în această privință greutățile create în SUA eforturilor depuse de către fostul ministru al României la Washington, C. Davilla. Acesta a încercat organizarea românilor exilați în cadrul mișcării numite *România liberă* (Free Rumanian Movement). C.Davilla a inițiat și asocierea la mișcare a românilor-americani grupați încă de la începutul războiului în *Alianța româno-americană pentru democrație* (The Rumanian-American Alliance for Democracy). Alianța își propusese a depune toate eforturile pentru a contribui la eliberarea României.

---

[18] Grigore Gafencu, *Jurnal*..., p.138.

Fostul ministru al țării noastre a organizat, totodată, unele acțiuni de propagandă pentru cauza României democratice, încercînd a obține și recunoașterea oficială a mișcării de către Departamentul de Stat. Dar mișcarea pe care o conducea a pierdut foarte mult din momentul în care fostul rege Carol al II-lea, aflat în America de Sud, a lansat ideea de a prelua el conducerea. La refuzul lui Davilla, devenit antimonarhist, fostul rege a pus bazele unei mișcări similare, intitulată tot „România Liberă", în America de Sud. Denumirea identică, desemnarea de către Carol a unor „reprezentanți" în diverse state sud-americane ca și alte asemenea „inițiative", au creat derută și, temporar, au îngrijorat oficialitățile americane [19]. De altfel, Carol al II-lea se adresase încă din octombrie 1941 și cabinetului englez solicitînd recunoașterea și colaborarea cu mișcarea pe care o crease. Dar guvernul de la Londra a refuzat categoric orice legătură, fiind informat că regele era foarte urît de români și că probabil nu urmărea decît revenirea pe tron [20]. Departamentul de Stat al SUA s-a declarat și el de acord cu această linie a Londrei. Ca urmare, prin Legația americană din Mexico City s-a transmis fostului monarh că nu i se aprobă nici intrarea pe teritoriul SUA pentru a nu aduce cu el dezbinarea și neînțelegerile specifice vieții politice românești.

În același timp însă, Departamentul de Stat a adoptat o linie negativă și față de mișcarea condusă de C. Davilla, apreciind că rezultatele concrete ale acesteia erau minime și motivînd că au fost eliminate doar temporar disputele din rîndul românilor americani deși s-au respins încercările lui Carol de a prelua conducerea. Simpla existență a mișcării nu putea fi nici măcar un sprijin moral pentru forțele de opoziție din România. Ca urmare, Departamentul de Stat nu considera necesar a recunoaște oficial mișcarea condusă de C. Davilla[21].

Apariția fostului rege Carol pe scena, și așa extrem de șubredă, a „mișcării românești" din străinătate a avut un rol cu adevărat nefast. După ce a ajuns în Spania, în septembrie 1940, autoritățile spaniole, cunoscînd intențiile sale, i-au cerut angajamentul de a se abține de la orice acțiune politică. În martie 1941 el a sosit clandestin în Portugalia. În cercurile americane și engleze din Lisabona opinia despre fostul rege era foarte proastă, ambasadorul englez declarînd că nu

---

19 N.Dascălu, *op.cit.*, p.405.
20 *Ibidem.*
21 N.Dascălu, *op.cit.*, p.406.

este deloc agreat în Anglia iar guvernul britanic îi reproşează duplicitatea politicii pe care a dus-o. La cererea lui Carol de a se stabili în Canada, guvernul britanic a refuzat să-i acorde ospitalitatea, precizînd că şi guvernul SUA va da un răspuns identic.

La sfîrşitul lunii aprilie 1941, fostul rege, însoţit de Elena Lupescu şi Urdăreanu, a părăsit Lisabona, stabilindu-se în Mexic, unde a încercat să înjghebeze o organizaţie a „românilor liberi" concomitent cu reluarea cererii de a obţine aprobarea stabilirii în America de Nord. Guvernul englez a apreciat oportun să se desolidarizeze de acţiunea fostului suveran, apreciind că acesta nu se mai bucură de popularitate printre români iar sprijinirea lui ar indispune cercurile democratice internaţionale, care îi reproşează instaurarea dictaturii în România. În acest sens, în prima jumătate a lunii ianuarie 1942, postul de radio Londra a difuzat un comunicat oficial redactat în următorii termeni:

„O informaţie din America a anunţat acum cîtva timp că fostul rege Carol a format un comitet al României Libere; actualmente fostul rege Carol se află în Mexic. Cercurile politice din Londra apreciază că fostul rege Carol nu poate avea partizani în România. Guvernul Majestăţii Sale ţine să declare că nu aprobă această manifestare a fostului rege Carol, care nu se bizuie pe partizani în ţară. De altfel, şi presa nord-americană ridiculizează recenta acţiune a fostului rege Carol".

În noiembrie 1943, fostul suveran a încercat să difuzeze un comunicat prin postul de radio Mexic, un mesaj adresat României – respins la cererea guvernului american – dar pe care a reuşit să-l publice prin intermediul Agenţiei Reuter. Aşa cum remarca un raport al Intelligence Service, „fostul suveran aşteaptă să-şi reia tronul în România..., dar reacţia miniştrilor nu s-a lăsat aşteptată: Fostul rege este decis să încerce de a-l detrona a doua oară pe fiul său şi a crea noi complicaţiuni ţării. La orice încercare a sa, declara Maniu, partidele democratice vor proceda contra sa fără nici o cruţare".

Partea a VI-a
HITLER NU POATE ÎNVINGE

1. Arcul prea întins se poate rupe

În iulie 1941, germanii au atins şi au trecut Donul, pe un front larg, de la Voronej pînă la Rostov, şi se pregătesc să atace Kievul, pe la nord, coborînd Donul. După un popas de 10 zile, Rommel atacă din nou în Egipt. Englezii nu par să se simtă prea bine, pe poziţiile lor de la El Alamein, în faţa Alexandriei.

Comunicatele de pe front dezvăluie o polemică dramatică între aliaţi. Ruşii aşteaptă un al doilea front. Anglo-americanii au făgăduit, dar nu se grăbesc, pentru motive, desigur, binecuvîntate. Totuşi englezii nu uită adevărul că sovieticii nu au intrat în război de dragul Angliei, şi pentru a mîntui Imperiul britanic, ci au intrat împotriva voinţei lor, după ce au făcut tot ce le-a stat în putinţă ca să păstreze complicitatea lor cu nemţii, împotriva englezilor, – şi numai fiindcă nemţii au găsit cu cale să-i atace [1]. (...) Rusia nu a vrut să facă nimic pentru Europa. Singura dorinţă a fost să împartă, cît mai mult, cu Germania. Ea nu a plecat la luptă nici pentru a apăra un stat mic, nici pentru a salva un principiu de libertate, nici pentru a îngrădi o tendinţă de hegemonie. Dimpotrivă, s-a înţeles cu Germania pentru a împărţi unele state limitrofe, s-a folosit de acordul cu Germania, pentru a lovi în alte state vecine, şi a sprijinit tendinţa de hegemonie a Germaniei, pentru a profita cît mai mult, de pe urma ei. Ea nu a apărat pacea, ci dimpotrivă, a contribuit, în mod hotărîtor, la izbucnirea războiului. Prin atitudinea şi faptele ei, a contribuit la prăbuşirea ordinei europene şi la invazia Apusului de către trupele germane...[2]

Pentru Germania, războiul cu Rusia însemna, într-adevăr, toate posibilităţile. El îngăduia un şir nesfîrşit de ipoteze bune şi rele.

---

[1] Grigore Gafencu, *op.cit.*, p.146.
[2] *Idem*, p.155.

Războiul cu Rusia poate îngădui lui Hitler să-şi împlinească năzuinţele lui de cuceriri, de întindere, de colonizare în Răsărit. Războiul în şesurile Ucrainei, poate înlesni ieşirea din marele război, fie întărind Germania cu alimente şi materii prime, şi, liberînd-o de presiunea rusească, a-i da putinţa să se întoarcă spre Apus, cu un nou avînt şi, în sfîrşit, biruitor; fie că-i înlesneşte să facă propuneri ademenitoare care să grăbească o pace de compromis [3].

Între timp războiul bîntuie cu furie, sleind puterile unei armate care se tot luptă de doi ani, şi măcinînd răbdarea unui popor — care suferă de mai mult de şapte ani — poate să grăbească prăbuşirea celui de-al III-lea Reich, şi sfîrşitul lui Hitler.(...) Arcul prea întins se poate rupe; ca împăratul Wilhelm, acum 23 de ani; ca Napoleon acum un secol; Hitler va fi pierdut cînd nu va mai putea învinge. Atunci, anglo-saxonii vor impune pacea cu amestecul firesc al partenerului rus ...[4].

Într-adevăr, Londra şi Washingtonul nu pot să nu remarce modul tot mai viguros în care partenerul lor se ridică împotriva uriaşelor forţe care l-au invadat. În august Churchill e la Moscova, iar englezii fac „repetiţii de debarcare" la Dieppe.

Din punct de vedere militar, germanii sînt încă foarte tari. Au un „avans" faţă de anglo-saxoni, pe care nu sînt dispuşi să-l piardă. Au izbutit să pună mîna pe întreg continentul european şi să-l ţină sub deplina lor stăpînire. Între timp, la Sevastopol este înfrîntă rezistenţa apărătorilor îngropaţi sub dărîmături, Donul este atins, apoi trecut şi Tangarogul reluat. Bătălia pe Don face ravagii: Înaintarea trupelor germane devenise atît de rapidă încît se punea întrebarea unde era noua armată a lui Stalin? Urmînd marşul spre sudul Donului, la 18 iulie se intra în Rostov, şi de aici spre Stalingrad, curăţindu-se ultimele capete de pod pe ţărmul drept al Donului. La nord de Voronej rezistenţa continua. Mai mult de o mie de kilometri, de la Harkov pînă la Maikop şi Krasnodar fuseseră parcurşi în mai puţin de patuzeci de zile.

La Londra îngrijorarea părea tot mai mare. Cu toată nepregătirea lor absolută, englezii ameninţau deschiderea unui al doilea front. Churchill aleargă la Moscova. Pentru a împiedica Reichul să transfere din Occident întăriturî în Rusia, plajele de la Dieppe se umplură de

---

[3] *Ibidem.*
[4] *Ibidem*, p. 113

cadavre engleze, canadiene şi americane. Erau oameni sacrificaţi pentru a imobiliza Wehrmachtul în faţa Valului Atlantic. Vînătorii germani ridicau drapelul Reichului pe Elbrus, vîrful cel mai înalt al masivului caucazian. Novorossiisk unde flota sovietică a Mării Negre se refugiase de la Sevastopol, fu luat la 9 septembrie, de către germani.

Odată cu marea ofensivă de vară, oamenii de afaceri germani care se plimbă prin Elveţia, răspîndesc zvonuri de pace. Germania va înainta anul acesta pînă la Volga şi, după ce va cuceri Caucazul, va sta de vorbă cu America de la egal la egal, de la continent la continent: America — Europa. Se va găsi un mijloc de împăcare. Nu voiesc să împingă lucrurile prea departe. Îşi dau seama că America nu poate fi învinsă şi că războiul nu poate fi cîştigat practic... Printre motivele care îi apropie pe nemţi de americani este şi duşmănia pe care cercurile conducătoare germane au căpătat-o împotriva japonezilor. Marile succese japoneze, în Extremul Orient au prilejuit gelozia nemţilor... Rămîne de văzut dacă această duşmănie comună, faţă de Japonia, va putea îndupleca pe americani să facă pace cu Hitler şi să poată împărţi lumea cu el...[5].

Grigore Gafencu subliniază însă un fapt fundamental pentru îndepărtarea oricărei şanse de înţelegere cu Hitler: „nemţii nu-şi dau încă destul de bine seama cît de răspîndită şi de adîncă e ura împotriva lor. Brutalitatea senină, cruzimea sistematică şi conştiincioasă cu care distrug ţări şi suprimă popoare, credinţa barbară în numele căreia înfrîng toate legile de dreptate şi de omenie, i-au aşezat pe un plan moral care îi despart de restul lumii: Hitler s-a învins pe el însuşi, nimicind de mai înainte orice putinţă de împăcare; nimeni nu-i mai poate întinde mîna pentru a-l ierta şi a-l scăpa. E osîndit să lupte, să «învingă» mai departe, pînă la capăt, pînă la prăpastie... Germania nu e în stare să facă din victoriile ei asupra Europei o victorie europeană... Firea regimului ei de azi, nelegitim, bănuitor, irascibil şi pătimaş, se luptă acum, chiar după ce atîtea operaţii militare s-au încheiat cu bine, cu sufletul şi fiinţa popoarelor europene. Amintirile, gîndurile, tradiţiile, dreptul, cultura vechiului continent, toate sînt călcate în picioare. Mîna de barbari care au pus stăpînire pe Germania, şi-a întins, prin izbînzile Germaniei, stăpînirea asupra popoarelor europene... Ei se tem însă de răzvrătirea

[5] *Ibidem.*

europenilor şi teama lor îi împinge la măsuri tot mai crude, tot mai nesocotite, mărind mereu nemulţumirea, neastîmpărul şi ura popoarelor stăpînite, — deci «aliate», ocupate, sau înfrînte. Aceste fapte sînt atît de adevărate, încît vedem chiar acum, că regimul «partidului nazist» se înăspreşte pretutindeni: în Norvegia, unde execuţiile se ţin lanţ; în Olanda, unde toate năzuinţele de viaţă liberă sînt dispreţuite; în Polonia, care nu mai e decît un uriaş cimitir; în Boemia, unde dăinuiesc cele mai sălbatice represiuni; şi chiar în Germania, unde poliţia e ridicată la rangul celei mai înalte instituţii de stat, unde fiecare fruntaş are poliţia sa, unde poliţii speciale controlează armata, burghezia, proletariatul, şi unde noul ministru «de justiţie», numit din rîndurile partidului, a primit înalta însărcinare să stabilească norme de drept, ţinînd seama de «principiile partidului», şi în afara normelor de *drept obişnuite*.

Acestă exaltare a spiritului de partid, care prin doctrina şi metodele sale, este *anti-european*, duce la înmulţirea patimilor, la exasperarea urii împotriva regimului german. Prăpastia între Germania şi ţările dinprejur se adînceşte zi de zi. Dacă ar fi cu putinţă ca Europa să se unească, ea s-ar uni împotriva lui Hitler, — cum s-au unit popoarele europene, la Leipzig, împotriva lui Napoleon. Pînă atunci, ele aşteaptă mîntuirea din afară. Toate popoarele europene, şi chiar poporul german, aproape în întregime poporul italian, — doresc cu nerăbdare şi patimă, prăbuşirea puterii germane. *Şi nu mai este cu putinţă ca acest divorţ cumplit, între cuceritori şi învinşi, să poată duce la o înţelegere;* de o parte pornirea e prea mare, de altă parte ura e prea adîncă, prăpastia se va adînci foarte mult.

În asemenea condiţii, Germania, oricare ar fi situaţia ei militară, *nu poate învinge*. În timp ce îşi iroseşte puterile în Rusia, — luptele dintre Don şi Volga sînt cele mai sîngeroase care au fost vreodată în Europa, — anglo-saxonii se pregătesc. Lipsa lor de experienţă militară e compensată prin capacitatea lor tehnică, prin resursele lor industriale, prin dîrzenia caracterului lor. Anglia nu a fost niciodată învinsă; Statele Unite au cel dintîi prilej, în istoria lor, ca să învingă şi să sprijine autoritatea lor de mare Putere, pe o izbîndă militară. Şi Anglia deci, şi Statele Unite au hotărîrea neînduplecată de a merge pînă la capăt. Ele au putinţa de a se pregăti în tihnă; Rusia atrage spre ea şi dărîmă trei sferturi din puterea ei de luptă, de viaţă a Germaniei. Uriaşul număr de luptători şi uneltele de luptă din Apus, vor intra atunci în luptă. Iar Germania nu va putea rezista decît pe un pămînt care se cutremură şi îi fuge de sub picioare, printre flăcările mistuitoare ale neîmpăcatei uri a popoarelor europene.

Iată situaţia, aşa cum o văd eu, şi pe care noile şi strălucitele victorii militare germane nu o pot schimba. Germania a pierdut, încă de pe acum, «războiul sufletesc». Nu numai omenirea întreagă, dar tot ce e omenesc e împotriva ei. Restul va veni de la sine... Soarta lui Hitler e pecetluită.

Să ne întorcem acum la ţara noastră, *care a avut nenorocirea să fie prinsă în vîrtejul unor întîmplări pe care nu le putea stăpîni, nici rîndui...* Antoneştii au fost prinşi în hora războiului. Luptăm şi sîngerăm pentru o cauză care nu-i a noastră sau, în orice caz, nu mai e a noastră. Luptăm eroic, dar cu deznădejde în suflet: ştim că libertatea pe care o cucerim la Răsărit, o pierdem la Apus. Nu avem pentru «aliaţii noştri» nici dragoste, nici încredere. Simţim, că pe măsură ce ne sleim puterile, pe Volga sau în Caucaz, rămînem mai slabi în Carpaţi, şi mai supuşi stăpînirii nemţeşti. Am jucat totul pe o carte, pe o carte rea..."[6].

Politica mareşalului Antonescu se întemeia însă pe convingerea fermă că Germania va cîştiga războiul iar victoriile din vara anului 1942 păreau a-i da dreptate, cel puţin pentru frontul din Răsărit. Lucrurile erau însă mult mai complicate, adîncind pe termen scurt, erorile politico-militare pe care Ion Antonescu şi le asuma în condiţiile raportului de forţe dictat de evoluţia războiului. „A considera drept sigură victoria germană, şi a juca pe o singură carte soarta noastră – scria fostul ministru român de externe încă din toamna anului 1941 – înseamnă a nesocoti seriozitatea problemei în faţa căreia ne aflăm. A crede, pe de altă parte, într-o victorie anglo-saxonă, sigură şi desăvîrşită, care va îngădui Angliei şi Statelor Unite să rînduiască lumea aşa cum vor, înseamnă o voită simplificare a greutăţilor în care ne zbatem. Acestă ipoteză, ridicată la rangul de postulat, şi care e pe placul marii majorităţi a românilor, are cel puţin însuşirea, că ne îndeamnă să fim cît mai măsuraţi şi mai prudenţi în atitudinea şi acţiunile noastre de azi". În consecinţă, el pledează ca, „pe lîngă toate îndreptăţirile noastre pentru interesul naţional, să nu facem jocul Germaniei împotriva Rusiei" şi, „pentru a nu clătina şi şubrezi temelia de drept, argumentele istorice, geografice şi etnice, pe care a stat şi stă România, să nu uităm că războiul nostru naţional se opreşte la Nistru" [7].

---

[6] *Ibidem*, p. 147-149.
[7] *Ibidem*, p. 114.

2. Dezastru pe termen scurt

O armată gigantică era împinsă înainte fără nici o acoperire în spatele ei. Era o cohortă care înainta nelăsînd în urma ei decît un gol, sau pentru a fi mai precis, regiuni întregi cădeau în mîinile partizanilor. Atacatorii sînt epuizaţi. Soldatul din prima linie străbate toată distanţa pe jos. Era din nou războiul infanteriştilor. Blindatele se concentrează spre Stalingrad, iar pe frontul de mii de kilometri care pleca de la curba Donului pînă la masivul caucazian, nu erau decît soldaţi pedeştri, slab susţinuţi de aviaţie, obligaţi să-şi deschidă drum cu baioneta. Trupele germane nu mai constituiau elita. Armata din anul 1942 nu se mai putea compara cu cea din 1941...

În tabăra adversă, mareşalul Eremenko a apreciat fără greş importanţa mizei. „Intenţiile inamicului, care vrea să pună mîna pe Sud prin toate mijloacele, se explică în primul rînd prin importanţa petrolului. Petrolul este factorul cel mai slab al economiei Reichului". Mai mult, germanii trebuie să ocupe puţurile nevătămate. Hitler ordonă ca Groznîi şi Baku să nu fie bombardate de aviaţie decît în caz de absolută necesitate. După ce cucereşte Rostovul, von Kleist înaintează către petrol. Generalul sovietic Lvov, căruia i-a fost încredinţată apărarea zăcămintelor, şi-a proptit liniile defensive de lanţul munţilor Caucaz. Trebuie să evacueze Maikop, dar numai după ce a făcut puţurile inutilizabile, vărsînd în ele sute de tone de ciment. Blindatele germane înaintează rapid spre Groznîi, pe care-l apără cursul rîului Terek. Aprovizionarea le urmează cu greu sau nu le urmează deloc, pe o cale ferată cu o singură linie. Pentru a alimenta tancurile cu carburanţi trebuie organizate caravane de cămile. La 26 august o coloană plecată de la Stavropol ajunge chiar pînă la Mazdok, în împrejurimile cîmpurilor petrolifere de la Groznîi; ea nu va mai înainta. O altă coloană a înaintat mult de-a lungul ţărmului Mării Negre, fără a putea ocupa portul Batumi. Cît despre Baku, pe coasta Mării Caspice, el rămîne în afara razei de acţiune a armatelor invadatoare [8].

În timp ce în Caucaz, cursul superior al Terekului era atins, deschizînd drum spre Marea Caspică, patruzeci de divizii germane îşi croiesc drum spre suburbiile Stalingradului. Noua armată a lui Stalin era acolo, gata să dea lupta.

---

[8] René Sedillot, *Istoria petrolului*, Bucureşti, 1979, p. 237.

Încă din prima jumătate a lunii septembrie, lupta pentru Stalingrad ia proporţii tot mai uriaşe. „Noi vom învinge pentru că noi trebuie să învingem" – a fost lozinca oratorilor celui de-al III-lea Reich cu începere din toamna anului 1942, lozincă menită să transforme imposibilul în posibil. Cu acest moral artificial, comandanţii germani se vedeau stăpîniţi de o voinţă capabilă de a zdrobi toate obstacolele. Cu toate acestea, ei nu mai puteau înainta decît pas cu pas. Pierderile erau înfricoşătoare... Treptat, această armată devine tot mai conştientă că a pierdut războiul.

În vreme ce Stalingradul rezistă, germanii dau comunicate ciudate în care declară că şi-au atins toate scopurile la Est, deocamdată vor renunţa să mai facă sacrificii pentru obiective ca şi împlinite şi că de acum înainte, se vor pune pe treabă: vor exploata uriaşele ţinuturi cucerite. Stalingradul nu a fost însă cucerit, iar ofensiva germană «şi-a atins scopurile», înainte ca să-şi fi atins obiectivul principal, pentru care sute de mii de vieţi au fost jertfite. Din nou, ca şi în iarna trecută, Hitler pare să se fi înecat la mal. În schimb, Stalin se plînge în gura mare de Aliaţii săi care nu fac nimic ca să uşureze situaţia atît de grea a sovieticilor.

În acest climat, devine lesne de înţeles de ce amînarea deschiderii celui de-al doilea front în Europa, alimentează tot mai mult calculele în legătură cu o posibilă pace separată a unora dintre beligeranţi, pe fondul unei eventuale dezagregări a coaliţiei Naţiunilor Unite. În jocul ipotezelor se porneşte, cel mai adesea, de la intenţiile virtuale de dominaţie mondială ale partenerilor occidentali, facilitate de apariţia evidentă a stării de epuizare înregistrată de principalii combatanţi.

Numeroase consideraţii anticipează cu realism desfăşurarea posibilă a evenimentelor militare. Fără a exclude ipoteza unor pertractări de culise între principalii combatanţi privitoare la o pace de compromis, se remarcă însă forţa deosebită cu care Uniunea Sovietică renaşte tot mai viguros în faţa uriaşelor armate care au invadat-o. În condiţiile în care ea poartă pe umerii săi greul războiului, devine problematică orice intenţie de excludere a sa de eventuale pertractări. „E desigur, cu putinţă o pace de compromis – nota Grigore Gafencu –. Nu mai cred însă într-un compromis anglo-german cu jertfirea ruşilor. Nu este însă cu desăvîrşire exclus, ca forţele în luptă să fie atît de sleite, şi primejdia unei prăbuşiri generale să fie atît de ameninţătoare încît să se ajungă la o potrivire a intereselor britanice,

germane şi ruseşti, cu învoirea Statelor Unite... Mai rămîne, firește, posibilitatea că, dacă victoria fie a unora, fie a altora, nu se va împlini curînd, şi dacă nimeni nu va ţine seama de ameninţarea unor noi primejdii, flacăra revoluţionară să ţîşnească printre ruine şi să cuprindă întregul nostru continent, ţară după ţară, popor după popor, învingători şi învinşi, stăpîni şi robi. Nu va fi o revoluţie doctrinară, ca aceea care s-a străduit s-o desăvîrşească Lenin în timpul trecutului război..."

Firește, rememorarea acestor gînduri relevă o forţă de anticipaţie bazată pe experienţa unei cunoaşteri pe viu a sistemului totalitar instituit de Stalin în numele unor idei revoluţionare atrăgătoare pentru masele oprimate şi pe care el le-a folosit în procesul închegării unui vast imperiu prin metodele cele mai samavolnice. Extinderea acestui imperiu peste o jumătate a Europei vreme de aproape cinci decenii va constitui lecţia cea mai dramatică a unei tiranii care a sfidat, în numele propriei forţe militare ajunse la apogeu, drepturile tuturor ţărilor şi popoarelor care i-au stat în faţă, reeditînd fără cea mai elementară reţinere practicile hitleriste în materie.

Temerile lui Grigore Gafencu se întemeiază nu doar pe propriile vocaţii şi metehne ale imperialismului sovietic, dobîndite testamentar de la imperiul ţarist şi conduse cu cinică pricepere spre apogeul lor, ci şi pe concesiile pe care anglo-saxonii par dispuşi a i le face în beneficiul propriilor interese imperiale. Explicabil desigur, în acest context de judecăţi, faptul că el urmăreşte cu atenţie orice manifestări „doctrinare" ce îşi fac loc la bursa de idei a Europei occidentale. Nu este de loc surprins, între altele, de concepţia profesorului englez E. H. Carr, expusă cu nonşalanţă în lucrarea „Conditions of Peace", şi care tratează împărţelile imperialiste ce s-ar cuveni operate după opinia sa, la sfîrşitul războiului, în favoarea Marii Britanii şi a Uniunii Sovietice. Omul politic român refuză însă să admită drept posibilă o reeditare a tîrgului Ribbentrop – Molotov, pe care E. H. Carr pare să o sugereze, notînd în Jurnalul său: „...Consecinţele trase din acestă critică (împotriva păcii de la Paris – n.n.) sînt însă excesive... Rusia este socotită prietenă, fiindcă luptă şi sîngerează, şi fiindcă reprezintă un principiu dinamic, pentru a înfăptui pe cale revoluţionară o rînduială nouă (...) Deci, două consecinţe «logice»: a) Statele tampoane, între Germania şi Rusia, sînt inutile şi primejdioase, deoarece ele creează o legătură de solidaritate între cele două imperii, trezindu-le pofta comună de a le

împărți; b) Statele răsăritene trebuie să se sprijine pe URSS. Dacă aceste țări est-europene sînt hotărîte să se elibereze de sub dominația Germaniei, trebuie să acționeze în strînsă și voluntară cooperare cu Uniunea Sovietică, și *să rezerve Rusiei un cuvînt hotărîtor, în eventualitatea organizării acestei regiuni.*" Iar mai departe: „Așa cum se acordă Marii Britanii preponderență în Vestul Europei, să i se acorde aceeași preponderență Rusiei în Estul Europei" [9].

Punctele lui Carr trebuie combătute, de pe acum, – subliniază el – fiindcă acolo unde nu mai există contraponderea judecății clare și bunul simț francez, ele se pot întinde și înfige tot mai mult. Cu atît mai mult cu cît sînt comode; nu mai este vorba de o ceartă cu Rusia, ci de o împărțeală. Și corespund nu numai socotelilor politice, dar și sentimentelor de recunoștință ale anglo-saxonilor față de ruși (...) Politica de construcție ar fi înlocuită astfel, *printr-o politică mult mai ușoară, de împărțeală*. Europa, în loc de a fi o unitate, ar fi fixată între doi poli, și ar fi condusă de la Londra și de la Moscova: este himera pactului Ribbentrop – Molotov, care a pătruns în unele capete anglo-saxone, firește și rusești, care caută să dea problemelor europene, – sub cuvîntul de „ordine nouă", „revoluționare" (vocabularul lui Hitler!) o soluție care a suferit cel mai cumplit faliment [10].

Din păcate, Anglia va conceda, pas cu pas, în favoarea puternicului ei partener de război contribuind în mod decisiv la repunerea pe picioare a imperialismului sovietic postbelic, în speranța iluzorie că și ea își va putea păstra un loc la masa marilor puteri. Se va convinge curînd, că „discuția despre drepturi nu are efect decît între egali, iar în condiții de inegalitate domnesc legile puterii, dreptul celui mai tare" [11].

De la conciliatorii occidentali din perioada premergătoare celui de-al doilea război mondial, la cei din epoca de sfîrșit a marii conflagrații și a anilor imediat postbelici, o stranie și neputincioasă concedare interesată în favoarea celor mai puternici, cu sfidarea drepturilor acelorași mici popoare aduse din nou la masa de jertfe și sacrificii impuse cu seninătatea celei mai silnice dintre sentințele istoriei.

Firește scena unor posibile pertractări separate cu caracter de compromis, nu excludea avansurile germane. În condițiile amînării deschiderii unui al doilea front în Europa, germanii încearcă să

---

[9] Grigore Gafencu, *Jurnal*, p. 152, cf. „Conditions of Peace", p. 197 și 206.
[10] *Ibidem*.
[11] Corneliu Bogdan, Eugeniu Preda, *Sferele de influență*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 16.

despartă pe cei doi duşmani ai lor, cu care luptă la Apus şi la Răsărit. Este adevărat că după ce Eden a semnat, în iunie 1942, încheierea unui tratat de alianţă pe 20 de ani între Anglia şi URSS, lucrurile s-au complicat pentru Berlin dar acesta sprijină străduinţele diplomatice ale japonezului Sato de la Moscova, pentru o pace separată germano-sovietică, pe socoteala Imperiului britanic. Sînt alţi germani care doresc o împăcare cu Anglia pe socoteala Rusiei, iar acţiunea lui Hess de a se paraşuta în insula britanică pentru o înţelegere germano-engleză, nu poate fi străină de propriile dorinţe ale lui Hitler, cu atît mai mult cu cît războiul cu Rusia i-a împlinit năzuinţele de cuceriri, de întindere, de colonizare în Răsărit şi odată ajuns în şesurile Ucrainei, el îşi poate asigura alimentele şi materiile prime. Aceasta îi poate înlesni ieşirea din războiul răsăritean, iar odată eliberat de presiunea rusească, are posibilitatea să se întoarcă spre Apus, cu un nou avînt şi propuneri ademenitoare care să grăbească o pace de compromis...

3. „Meci nul? Decizia va aparţine armelor!"

În octombrie, Stalingradul focalizează energii maxime. Generalul Franz Halder, şeful Statului Major al O.K.H.-ului, este înlocuit cu generalul Kurt Zeitzler, iar Armata 6 germană, întărită cu noi divizii, pătrunde pînă în centrul marelui oraş, fără a-l putea cuceri. Între timp, cele 29 de divizii ale Grupului de armate „A" declanşează ofensiva spre Tuapse cu Armata 17, iar cu Armata 1 tancuri înaintează spre Ordjonikidze, pentru a ieşi la ţărmul Mării Negre şi a pătrunde în zona petroliferă. La 14 octombrie, forţele germane din Caucaz reiau ofensiva pe direcţiile munţilor Oplenen şi spre Nalcik, ocupînd oraşul Ghizel, după care sînt oprite.

În timp ce marea contraofensivă sovietică bate la uşă, Hitler, care a preluat personal comanda grupurilor de armate „A" şi „B" încă de la 6 iulie, este conştient de pericolul ratării obiectivelor fixate pentru anul 1942, şi prin aceasta, a războiului fulger însuşi. Nu-i mai rămîne decît să învingă într-un război de durată. Izbînda în conflict reprezintă efectiv propria-i soartă. Bogăţiile Caucazului nu au putut fi dobîndite, iar eşecul se repercutează asupra visurilor de cucerire a Orientului Mijlociu. În ciuda ordinelor drastice date comandantului

Armatei 6, generalul Paulus, de a ocupa neîntîrziat Stalingradul, cele două armate se sugrumă între ele pe străzile oraşului...

Profund îngrijorat de situaţia fără ieşire a trupelor române în perspectiva apropiată a giganticei riposte sovietice, Ion Antonescu se îndreaptă, în prima parte a lunii octombrie 1942, spre Cartierul de nord al Führerului. Discuţiile celor doi, purtate cu acest prilej, au fost apreciate a prezenta un interes deosebit asupra poziţiilor lor faţă de evoluţia evenimentelor. Relatările aparţin unuia dintre puţinii oameni care l-au însoţit pe mareşal în această misiune, în calitate de translator pentru limba germană, şi anume, Gheorghe Barbul, funcţionar diplomatic şi secretar pentru afacerile externe al lui Mihai Antonescu. El a participat şi la alte convorbiri de acest gen, iar memoriile sale, publicate în Franţa, au fost considerate de o riguroasă autenticitate de către editorul său[12]. În această accepţiune luăm cunoştinţă cu interes despre atitudinea intimă a aceluia pe care Hitler îl considera după el însuşi şi Mussolini, ca al treilea om al Axei.

Mareşalul Ion Antonescu ne apare deplin conştient de perspectiva unui deznodământ militar ineluctabil, şi care, deşi înclina spre încheierea unei păci, nu dorea ca aceasta să se producă în condiţii implicînd sacrificarea drepturilor imprescriptibile ale românilor asupra teritoriului naţional. Se poate desprinde o mare similitudine între modul său de a gîndi şi cel al mareşalului Mannerheim, acesta, cum bine se ştie, avînd şansa unei decizii oportune, îmbinînd deopotrivă salvgardarea intereselor ţării sale cu denunţarea alianţei germane, fără absolutizări dăunătoare onoarei militare, ca atare. Or, mareşalul Antonescu a zăbovit în faţa acestei dileme cu o tenacitate, desigur, demnă de cauza căreia i s-a dedicat în mod total. Modul său de gîndire, prezentat adeseori unilateral, a vizat însă acţiunea proprie doar la apariţia unui moment favorabil în evoluţia ostilităţilor, ceea ce devenea tot mai iluzoriu, mai ales, în ceea ce privea dobîndirea sprijinului puterilor occidentale. Încrezător în capacitatea acestora de a dobîndi o poziţie militară incontestabilă în cadrul coaliţiei antifasciste, el îşi lega toate speranţele de viitorul lor, singurul în măsură să capaciteze şi pentru România o pace, desigur, fără victorie, dar care să protejeze fiinţa naţională a neamului nostru de o virtuală

---

[12] *Memorial Antonescu*, Ediţiile Coroanei, Paris, 1950, Colecţia Documente politice. Editorul francez nu a publicat şi numele autorului, dar acesta a fost certificat de istorici prestigioşi, între care şi Andreas Hillgruber, în cartea sa, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu*, Wiesbaden, 1965.

ocupație sovietică, prevestitoare a celor mai grave primejdii postbelice. Este, de aceea, cu atît mai important să examinăm modul de gîndire al mareșalului Ion Antonescu în contextul dat și prin intermediul lucrării amintite, deoarece vom avea prilejul de a invoca ulterior și alte gînduri și argumente provenind din surse a căror autenticitate este în afara oricăror dubii.

„De două zile și două nopți călătoream cu colaboratorii cei mai apropiați ai Führerului — a notat C. Barbul. Era un tren german care venise pînă la frontiera româno-polonеză (existentă încă la acea dată — *n.n.*) ca să ne remorcheze pînă la Cartierul general german. Mareșalul Antonescu nu apărea decît în timpul meselor. Trenul ne opri undeva în nordul frontului rus. Ultima gară pe care am putut s-o identificăm, fu cea din Königsberg. De abia era 10 octombrie și cîmpiile erau deja acoperite de un strat gros de zăpadă. Ca și Cartierul general central, cel de nord era situat într-o pădure mică. Santinelele, în ținută de iarnă, supraveghează intrarea marcată prin sîrmă ghimpată în locul unde aleea principală ajungea la calea ferată. Se crăpa de ziuă. Făcînd abstracție de santinele, te-ai fi crezut înaintea unor clădiri centrale ale unui domeniu părăsit. Nu era nici un semn de viață în interior. Mareșalul mă trimise la Dörnberg (șeful protocolului — *n.n.*) să cer informații asupra programului. «Vizita va începe la ora 10, îmi explică el. Führerul va veni atunci să-l primească pe mareșal».

Cînd aleea principală se umplu de uniforme, în fruntea cărora Hitler se îndreptă spre trenul nostru, era aproape ora unsprezece. «Spuneți-i mareșalului să-l aștepte pe Führer pe ultima treaptă», mă avertiză Dörnberg în timp ce delegația se alinia în fața vagonului. Totul era în ordine cînd Hitler ajunse la înălțimea noastră. Hoffman, fotograful personal al Führerului, trase aparatul său în momentul cînd Antonescu făcea ultimul pas pentru a coborî. Keitel, Jodl, von Ribbentrop și militarii delegației noastre intrară în biroul Führerului. Întrevederea începu printr-un discurs asupra situației de pe front. Mareșalul Antonescu venea să ceară transferul noilor forțe germane pe principalele cîmpuri de bătaie, sau modificarea planului de luptă. Dubla ofensivă spre Stalingrad și în Caucaz cu efectivele ce se găseau în acel moment pe front i se părea sortită eșecului. Dacă rușii nu reușeau s-o oprească, urma slăbirea din ce în ce mai mult a trupei, care în mod obligatoriu va sfîrși prin a îngreuna înaintarea. Alternativele erau deci, pentru Antonescu, sau să înlocuiască oamenii care

luptau fără încetare de trei luni în prima linie, sau să se profite de posibilităţile defensive oferite de terenul caucazian şi să se arunce asupra Stalingradului toate forţele economisite. Pe de altă parte, el considera toate flancurile acestui ultim front prea slabe la sud, mai ales în stepa Kalmucă. Densitatea românilor ar fi fost suficientă pentru supraveghere, dar nu să facă faţă unui eventual atac. Nu erau decît trei divizii române dispuse pe un front de 125 kilometri, fără nici o acoperire în linia doua. Ele ofereau inamicului o pradă atît de uşor de lovit încît ar fi fost copilăros din partea lor să nu profite. Hitler pretextă că stepa Kalmucă nu putea constitui o bază de plecare pentru o ofensivă. Pe celelalte argumente ale lui Antonescu, el le combătu prin motive evazive şi îl asigură că întăririle germane vor fi trimise din Caucaz şi vor sosi curînd la Stalingrad ca să prepare ultimul asalt al oraşului.

Generalul Jodl luă apoi cuvîntul şi vorbi mult despre al doilea front. Expuse lovitura aliată de la Dieppe. El ajunse la concluzia că anglo-saxonii erau încă departe de a putea începe o acţiune capabilă să îngrijoreze serios Statul major german. Ei abia puteau să-şi procure forţele necesare apărătorilor Egiptului, ameninţat de trupele lui Rommel... Dacă în timpul întîlnirilor precedente, tehnicianul OKW trasa în linii mari planul militar pe care Germania îşi propunea să îl urmeze pentru a ajunge la victoria finală, de data aceasta, Jodl se mulţumi să afirme existenţa unui dezechilibru în favoarea forţelor germane şi să asigure că Reichul va dispune de mijloacele necesare pentru a evita ca acest echilibru să nu se rupă în defavoarea lui.

În mod logic, Antonescu observă că dacă Germania reuşea să meargă la fel cu forţele mereu în creştere ale inamicului, maximum ce ea putea spera era un meci nul, dar nu victorios. Cum se gîndeau ei să termine războiul? Întrevedea oare Germania *o soluţie politică*, pacea cu unul din cei doi adversari sau un compromis pe toată linia? În acest caz, în calitatea ei de aliată, România avea dreptul de a fi pusă la curent cu intenţiile Berlinului şi cu demersurile ce erau poate deja întreprinse, mai ales în eventualitatea cînd Reichul făcea un compromis cu Rusia. În comunicatele sovietice, expresia «cei doi inamici» revenea ca un leit-motiv. România, care era vizată ca al doilea inamic, nu putea fi exclusă din discuţii. Antonescu se grăbi să adauge că el nu-i sfătuia deloc pentru o astfel de soluţie, care, dacă era vorba de un compromis, acesta ar fi mai bine să fie căutat în tabăra

anglo-saxonilor, care aveau poate interes să fie liberaţi de frontul atlantic, pentru a se concentra asupra Japoniei.

Jodl tăcu încurcat. Politica nu era de domeniul lui. Führerul trebuia să răspundă. Acesta asigură imediat că el nu întrevede, nici pentru moment, nici pentru mai tîrziu, nici o soluţie politică. Viitorul va fi făurit de zăngănitul armelor, el nu se gîndea să le retragă cuvîntul... Nimeni nu putea să facă profeţii pe termen lung. Vor fi desigur urcuşuri şi coborîşuri ca în orice întreprindere omenească... Ceea ce era important, în primul rînd, era de a face faţă situaţiilor pe măsură ce lupta se desfăşoară, şi, în al doilea rînd, de a păstra intactă credinţa în victoria finală.

Antonescu nu venise să-l vadă pe Hitler pentru a asculta discursuri politice. Cu un gest de nervozitate, el întrerupse tirada. «Eu sînt aici numai pentru a studia una din aceste situaţii create de război şi mai ales aceea a trupelor noastre, foarte îndepărtate de baza lor şi ameninţate să fie tăiate din spate», zise mareşalul. El aminti apoi ofensiva lui Timoşcenko, care reuşise între Don si Volga să zdruncine în parte sistemele de apărare improvizate de germani şi români între cele două fluvii. Dacă această ofensivă era completată printr-o împingere la sud de Stalingrad, unde poziţiile româneşti, cum arătase deja, erau incapabile de a face faţă, cele cincizeci de divizii germane ce de abia se aflau în oraş, riscau să fie încercuite. Cu o nemulţumire vizibilă, Hitler reveni asupra unui subiect pe care îl considera deja terminat... El afirmă că are informaţii precise după care ofensiva lui Timoşcenko era ultima tentativă rusă înainte de a părăsi Stalingradul. În cîteva zile nu se va mai vorbi de ea. Atunci, primul scop al campaniei fiind atins, vor putea relua discuţiile, şi îi promise solemn lui Antonescu că îl va invita la o nouă întîlnire... Mareşalul conveni, fără să renunţe totuşi la rezervele sale. «Natural — zise el — cele douăzeci şi cinci de divizii române nu reprezintă decît zece la sută din forţele angajate la Est. Este posibil ca eu să văd războiul în funcţie de ele şi să am o viziune parţială, dar pentru moment, ele constituie întreaga armată română». Imprudenţă periculoasă. Hitler pretinse imediat că făcînd un efort, România ar putea pune pe picior de război încă zece divizii. Dar ascultînd răspunsul lui Antonescu, Führerul nu avu nici un motiv să se felicite de ideea lui. Mareşalul îi aminti numărul exact al unităţilor ungare puse la dispoziţia coaliţiei, şi poziţia Bulgariei, care, cu consimţămîntul Berlinului, păstra armata sa intactă. Între aceşti doi inamici existenţi, el nu-şi putea risipi toate

rezervele militare. «Reichul v-a garantat frontierele voastre. Nu aveţi să vă temeţi de nimic» zise Hitler, «Dv. repetaţi că poporul german trebuie să fie stăpîn pe propriul lui destin. Fără să mă îndoiesc de garanţia Dv., eu prefer ca România, de asemenea, să fie stăpînă pe al ei. Şi apoi, frontierele pe care ni le-aţi garantat nu corespund limitei spaţiale pe care poporul român are dreptul să o revendice», răspunse Antonescu. Hitler nu mai insistă (...).

Noua întrevedere trebuia să înceapă la ora trei. Era de acum întuneric atunci cînd Hitler îşi concedie colaboratorii săi pentru a-l primi din nou pe Antonescu... Cuvintele lui Antonescu asupra unei soluţii politice nu păreau să fi bătut în urechile unui surd deşi, politica simplă a mareşalului, care susţinea că din moment ce războiul nu mai putea fi cîştigat, trebuia să încerci a face pace, nu era şi aceea a lui Hitler. «Modificaţi pentru un moment această blestemată hartă administrativă a lumii, zise el, şi căutaţi de a reprezenta un glob pe care geografii s-ar fi ocupat să traseze centrele de putere ale umanităţii, asemănătoare cu liniile de forţă ale unui cîmp magnetic. Veţi observa atunci că există în lume cinci centre de concentrare a energiei: unul în Statele Unite, un altul, problematic, în Marea Britanie, al treilea în centrul Europei, avînd ca sîmbure principal Germania, apoi puterea adevărată a Uniunii Sovietice şi, în fine, al celui din Japonia. Din fiecare din aceste centre ies raze de forţă care se întind asupra spaţiului înconjurător. Conflictele se produc la intersecţiile liniilor. De acolo ţîşneşte scînteia care aprinde focul. Logic, conflictul se produce în spaţiul în care centrele de forţă sînt cele mai apropiate unele de altele: în Europa. Lupta care se urmăreşte acum este cea dusă de Rusia şi Marea Britanie pentru a elimina cea mai mare putere continentală. Dacă această tentativă ar reuşi, continentul nostru ar pierde pentru totdeauna forţa care îl face capabil să afirme rolul său de prim plan în lume. Toate popoarele din spaţiul nostru ar trebui să se alăture luptei pe care noi o urmărim în voinţa comună de a salva Europa. Aici ei sînt toţi la fel de interesaţi ca Germania. Nu sînt decît naivi cei care pot crede că este vorba acum de o ceartă între Reich şi Marea Britanie pentru hegemonie pe continent. În realitate, Imperiul Britanic este deja bătut. Cîmpul său de forţă este eliminat şi înglobat în cel al Statelor Unite. Să întrebuinţăm limbajul lor: Churchill nu mai este decît Quislingul lui Roosevelt. Înaintea acestor realităţi obiective este în zadar să vorbim de ideologii, de filii sau de fobii. Aţi putea să fiţi elveţianfil, de

exemplu, nimeni nu vă împiedică, dar la ce v-ar folosi aceasta? Eu vă întreb cine poate pretinde acum să vorbească în numele Europei? Franța? Ea s-a dovedit mai slabă ca Polonia. Cum vreți să clădiți Europa pe o putere care n-a rezistat Germaniei mai mult de zece zile? Ca urmare, după un război modern, este un alt element care intervine. Mobilizarea tuturor resurselor aduce o creștere considerabilă. În timp de zece ani de pace nu se realizează progrese comparabile cu acelea din timpul unui singur an de război. Lumina resurselor dintr-un cîmp de forță se mărește într-un timp accelerat. Niciodată Germania din 1939 n-ar fi revendicat supremația asupra spațiului pe care ea îl controlează acum. Forța noastră ni s-ar fi părut insuficientă. Logic, aspirațiile cresc în proporție cu mărimea forței. Dacă în 1939 s-ar fi putut împărți globul între marile puteri, astăzi, sub efectul acestui proces de creștere, o astfel de soluție n-ar mai părea posibilă. Cum vreți dv. să limitați, în prezent, competența fiecărei puteri, cînd această limitare n-a fost posibilă înainte de război, la un moment cînd nici unul din combatanții actuali n-au dezvoltat decît jumătate din forța pe care o reprezintă astăzi?"

„*Vorbeați azi dimineață de meci nul. Este vorba astăzi de unul eliminator,* ca să întrebuințez, după exemplul dv., terminologia sportivă. *Noi sîntem acum în semifinală. Sau vom reuși să eliminăm Statele Unive și sovietele, sau ele vor fi acelea care ne vor elimina, pentru a-și disputa împreună marea finală a competiției mondiale.* Războiul a început cu scopuri limitate. Astăzi, obiectivele sale sînt nelimitate".

„Ziceați azi dimineață că scopul războiului din țara dv. va fi nelimitat. Scuzați-mă dar este un limbaj pe care nu îl pot înțelege. În ce diferă el de cel al Germaniei?".

Antonescu se grăbi să-l lămurească pe Führer. „Poporul român a aprobat războiul contra Rusiei sovietice. Chiar opoziția s-a bucurat de reluarea Basarabiei și a nordului Bucovinei. Dar după ea, campania dincolo de aceste limite își pierde sensul dar pînă ce România nu își va recuceri toate teritoriile ce i-au fost smulse, eu nu am autoritatea morală de a face altfel". Înaintea unei noi evocări de către Antonescu a problemei Transilvaniei, Hitler ascultă prudent. „Marea Britanie și Statele Unite, continuă mareșalul, n-au făcut niciodată cel mai mic gest ostil contra României. Poporul român deci nu se consideră în război decît cu Uniunea Sovietică". El declară că este conștient de rolul preponderent al Germaniei pe continent, dar, în același timp, mărturisește că este incapabil să mobilizeze țara sa

numai pentru a apăra «ordinea nouă», pe care Axa voia s-o instaureze în Europa. Pentru soldatul român, lupta sa are un sens din moment ce ea este dusă contra Sovietelor. Alianţa cu Reichul găsea justificarea majoră în faptul că numai graţie forţei germane puteam să eliminăm pericolul rus. Credeţi-mă, dacă eraţi în compania lui Stalin, nu aţi fi găsit decît oportunişti sau nebuni ca să facă politica voastră în România...".

Hitler, a cărui voce deveni slăbită şi aspră ca a unui drogat, nu mai replică şi se retrase. Pervitina (un stimulator — *n.n.*) îşi pierduse efectul...

În trenul ce ne ducea pe drumul de întoarcere, Antonescu zise în concluzie: „Germania a pierdut războiul ei. Trebuie să ne concentrăm acum toate forţele noastre ca noi să nu-l pierdem pe al nostru"[13].

Aşadar, omul permanent interiorizat, exigent cu propriile-i gînduri şi manifestări, credea de cuviinţă să mărturisească, în sfîrşit, nevoia unei eliberări pe care o resimţea şi o spera încă posibilă şi chiar dezlegată moral, devreme ce a atras personal atenţia lui Hitler asupra situaţiei militare lipsită de orice perspectivă pentru Axă, avansînd fără complexe necesitatea unei soluţii politice a conflagraţiei. În ciuda unor asemenea declaraţii de intenţii, el va rămîne însă prizonierul situaţiei fără ieşire în care s-a înzidit, pe el şi întreaga armată a ţării, din nefericire. Apelul său de a fi luate măsuri care să prevină o adevărată catastrofă militară ce plana asupra unităţilor româneşti, a fost ignorat cu desăvîrşire. Dezastrul a înregistrat proporţii greu de imaginat.

4. Sacrificarea abuzivă şi inumană a armatei române

Marea contraofensivă sovietică, începută la 19 noiembrie 1942, de către fronturile de sud-vest şi Don, urmată, 24 ore mai tîrziu, de frontul Stalingrad, a lovit cu toată puterea Armatele 3 şi 4 române, dispuse pe direcţiile principale de străpungere, la dreapta şi la stînga frontului german. Armata 3 română, avînd în compunere 11 divizii, acţiona la nord de Stalingrad, în timp ce Armata 4 română, alcătuită din 7 divizii, fusese plasată la sud de Stalingrad. Toate unităţile

[13] *Memorial Antonescu*. Primul volum: *Al III-lea om al Axei*, cap.VI, *Marea aventură*, p. 152-175.

românești aveau efective incomplete și capacitatea de luptă redusă, fiind organizate pe șase batalioane (în loc de nouă) și pe patru divizioane (în loc de cinci). Unitățile erau dispuse pe fronturi mult prea largi, cu lucrări genistice sumare și cu posibilități limitate de aprovizionare.

Pierderile suferite au fost deosebit de mari, cele două armate române fiind efectiv decimate, iar „Grupul general Lascăr", alcătuit din 5 divizii, a fost încercuit și capturat, împreună cu Armata a 6-a a feldmareșalului Paulus, la Stalingrad. Potrivit memoriului întocmit în 1945 de către generalul Ilie Șteflea, fostul șef al Marelui Stat Major Român, în bătăliile dezastruoase de la Cotul Donului, Stalingrad și din Stepa Calmucă, armata română a pierdut 105 000 oameni, morți și dispăruți (majoritatea prizonieri), din cei 425 000 ostași angajați în lupte [14].

În aceste împrejurări, criza existentă de multă vreme și care domina relațiile româno-germane, inclusiv în domeniul militar, s-a agravat în mod cu totul deosebit prin dezvăluirea unor stări de lucruri cu totul inadmisibile. A urmat un vehement schimb de scrisori între înalții comandanți militari, care a pus în evidență raporturile antagonice și de profundă ostilitate între cele două armate, sacrificarea premeditată a unităților românești de către comandanții germani, prin amplasarea lor în sectoarele cele mai vulnerabile, în condițiile neasigurării armamentului strict elementar.

Este important de subliniat că mult înainte de declanșarea contraofensivei sovietice, fixarea pozițiilor românești în mod arbitrar de către Comandamentul german a dat naștere la vehemente reacții de protest din partea Marelui Stat Major Român și a comandanților de mari unități. La 3 decembrie 1942, generalul Șteflea a înaintat un raport feldmareșalului von Manstein, comandantul Grupului de Armate „Don" în care a denunțat condițiile de luptă impuse trupelor române. Deși pentru comandantul german argumentele și faptele expuse erau absolut exacte, el a adoptat o atitudine disprețuitoare, de condamnare a trupelor române, atît de grav încercate în urma dispozițiilor de luptă care le-au fost impuse cu cea mai senină premeditare. Documentele epocii arată fără nici un fel de dubii că aspectele învederate constituiau realități foarte bine cunoscute la

---

[14] Arhiva M.Ap.N., dosar nr.309 (*Memoriul nr.1 al gen. Ilie Șteflea*, din 15 martie 1945).

nivelul conducerii armatei germane, dar total ignorate de aceasta, motiv pentru care, de altfel, Ion Antonescu se şi deplasase la Cartierul de nord al Führerului. Pînă la data acestei întîlniri, apelurile şi intervenţiile române deveniseră atît de numeroase, încît ulterior, Marele Stat Major, din ordinul personal al mareşalului, le-a adunat într-o importantă lucrare de sinteză [15], care analiza atît aspectele de strategie şi logistică, precum şi sintezele informative puse la dispoziţie pe baza datelor obţinute de la prizonieri, din incursiuni, observări directe, terestre, aeriene etc., toate reflectînd o temeinică descifrare a intenţiilor pe termen scurt ale inamicului. Lipsa de reacţie a forurilor germane în faţa unei lovituri ofensive iminente, de o gravitate şi amploare ce nu lăsau prea multe şanse de supravieţuire Armatelor 3 şi 4 române, a pus o dată mai mult sub semnul îndoielii intenţiile reale ale aliatului german.

Întrucît după primirea raportului generalului Şteflea, feldmareşalul Manstein a continuat să se situeze pe o poziţie de flagrantă sfidare a realităţilor, mareşalul Ion Antonescu i-a adresat, la 9 decembrie 1942, un protest personal deosebit de demn şi de tăios, în care demasca fără rezerve atitudinea lipsită de cel mai elementar spirit camaraderesc al forurilor militare germane, ipocrizia şi violenţa incalificabile ale acestora, cutezanţa de a ucide ostaşii români în circumstanţe de o rară josnicie. Prefaţînd luarea de atitudine dintre cele mai vehemente din ianuarie 1943 faţă de Hitler, mareşalul Antonescu elabora unul din documentele cele mai memorabile ale timpului.

„... Faţă de răspunderea istorică pe care o port şi faţă de contribuţia militară la războiul actual al ţării ce o conduc, adaug următoarele (la cele invocate de generalul Şteflea – *n.n.*):

1. România şi-a oferit aproape totalitatea forţelor ei armate cu cele mai de seamă cadre, cei mai tineri şi mai bine instruiţi soldaţi şi cel mai modern material de care am dispus, ca alături de armata germană să contribuie la zdrobirea bolşevismului, împlinind astfel un rol european foarte depărtat de modestele ei idealuri naţionale şi politice.

Această jertfă generoasă nu trebuie deci privită ca o obligaţiune fără restricţiuni. Nimeni nu poate cere altceva decît ceea ce noi

---

[15] Extras din dosarul intervenţiilor făcute la O.K.H., Cabinetul Militar, Biroul 3, Raportul Marelui Stat Major Nr.318 598 din 17 martie 1943.

consimțim a da, între Germania și România neexistînd pînă la această dată nici o convenție, nici politică, nici militară. În calitate de Conducător al Statului Român și de Comandant al Armatei, am deci dreptul de a împiedica orice act care îmi poate compromite prestigiul indispensabil exercitării funcțiunilor mele și am datoria să sustrag din fața oricărei molestări ofițerii și soldații români, supuși unui tratament incompatibil cu onoarea și credințele țării mele.

2. Cunoașteți contribuția trupelor române din Eșalonul I al armatei române, care, cu excepția operațiunilor de la Odessa și Don, au însîngerat sub ordinele Armatei a XI-a germană, pe care ați comandat-o de la Kerci și pînă la Sevastopol.

Vă sînt poate mai puțin cunoscute operațiile Corpului de Armată G-ral Dragalina și altele ale trupelor din Caucaz, cărora li se datorește nu numai salvarea situației critice de la Donet, din iarna trecută, dar și atingerea obiectivelor actuale, de pe Don, Volga, și Munții Caucazului.

Fără falsă modestie, cred că nu exagerez dacă afirm că fără prezența trupelor românești din iarna trecută, Crimeea putea fi pierdută și situația de la Donet ar fi putut duce, dacă nu la pierderea, cel puțin la amenințarea Ucrainei, de la Est de cotul Niprului.

3. Forțele românești din Eșalonul II au fost promise Comandamentului Suprem German în timpul grelei crize prin care a trecut Armata Germană pe frontul de Est în iarna trecută.

Am cerut în schimb numai ca unitățile române să fie dotate la fel cu cele germane și să fie transportate pe calea ferată pînă în apropierea frontului, pentru economisirea echipamentului. S-au făcut promisiuni dar nu au fost respectate:

— trupele românești ale Armatei a 3-a au făcut 500 km. pe jos pentru a ajunge pe front, în timp ce trupele germane au fost duse cu trenul pînă la liniile de cap de cale ferată, ba, mai mult, s-a dat ordin M.U. române ca din gările de debarcare să le transporte pînă la pozițiile de luptă cu puținele care de care dispuneau;

— drept dotație modernă s-au dat diviziei blindate numai 22 care grele germane și două companii anticar, i s-a refuzat însă Grupul de Recunoaștere, iar majoritatea — nu totalitatea — Diviziilor române au primit ca unic mijloc modern de luptă contra carelor, o baterie de 6 piese anticar grele cu tracțiune hipomobilă.

4. Pentru ca să arunce un discredit asupra trupelor române, în

special ale Armatei a 3-a, spre completa Dv. edificare, vă aduc la cunoştinţă următoarele:

— *Comandamentul German, prin Domnii Generali Weiches şi Hauffe, este responsabil de angajarea trupelor acestei armate în condiţiuni cu totul dezavantajoase.*

— Mi s-a afirmat că frontul afectat Armatei a 3-a române era pe Don, ceea ce ar fi constituit o situaţiune favorabilă.

— Reconoaşterile noastre prealabile au constatat că afirmarea nu era deloc exactă, inamicul avînd în mijlocul frontului armatei un cap de pod larg de 70 kilometri şi adînc de 25 km.

— Toate observatoarele erau în mîna lui. Am cerut să se lichideze acest cap de pod înainte de intrarea trupelor noastre în sector. Mi s-a promis, dar nu s-a făcut nimic*.

---

* Existenţa acestui cap de pod avea să se dovedească deosebit de primejdioasă pentru situaţia trupelor române. Evaluînd în mod corect consecinţele posibile, forurile militare române au sesizat din timp factorii germani, astfel cum rezultă cu toată limpezimea din raportul Marelui Stat Major Român Nr. 318 598 din 17 martie 1943, întocmit în conformitate cu ordinul mareşalului Antonescu formulat pe Nota Cabinetului Militar şi prin care se cerea să i se raporteze, „cum au fost interpretate acele informaţii de către Armata a 3-a şi Marele Cartier General, dacă ele au fost comunicate generalului Hauffe şi Grupului de Armate „B", şi rezultatele obţinute".

Sintetizînd datele existente, Secţia Operaţiilor din cadrul Marelui Stat Major a prezentat următoarele:

„Avem onoarea a raporta că atît Armata a 3-a cît şi Marele Cartier General, au ţinut continuu la curent Misiunea Militară şi Comandamentele Germane cu informaţiunile pe care le aveau asupra inamicului şi cu posibilităţile lor în timp şi spaţiu.

Aceste eşaloane (române) nu s-au limitat la simpla trimitere a unor informaţiuni ci, în paralel, au prezentat Comandamentelor Germane numeroase propuneri şi cereri de ordin operativ, astfel:

1. La 11 septembrie 1942, fiind precis informaţi:

— că trupele aliate (germane — n.n.) care urmau să fie schimbate de Armata a 3-a, nu se găsesc în apărare pe Don;

— că inamicul se află la Sud de fluviu, într-un cap de pod larg de 70 km şi adînc de 25 km. şi

— că stăpîneşte observatoarele;

Ne-am dat seama de situaţia foarte grea ce se crează Armatei a 3-a, şi am raportat Domnului Mareşal, care ne-a ordonat să intervenim la Grupul de Armate „B" şi la O.K.H., pentru reducerea capului de pod, oferind în acest scop şi colaborarea trupelor române.

Ca urmare a acestui ordin şi ţinînd seama de continua agresivitate şi întărire a inamicului în acest sector, Marele Cartier General şi Armata a 3-a au făcut o serie de intervenţii pentru reducerea capului de pod Serafimovschi, şi împingerea apărării pe malul fluviului, pentru a nu da posibilitatea ruşilor să monteze ofensiva în condiţiunile în care aceasta s-a dezvoltat ulterior.

Prima a fost făcută la 18 septembrie de către Domnul General Petre Dumitrescu la Grupul de Armate „B", unde a fost însoţit din partea M.C.G. de Col.Adj. Mardari. S-a arătat că, cu forţele de care dispune Armata a 3-a, îi va veni foarte greu să-şi

Am cerut atunci ca la intrarea trupelor noastre în linie să coopereze cu trupele pe care le înlocuim, pentru reducerea capului de pod. Mi s-a promis, dar nu s-a realizat nimic. Din contra, în măsura în care înlocuiam o unitate germană sau italiană, acestea dispăreau fără măcar să ne prevină sau să spună unde se duc.

Trupele noastre nu au găsit nici o organizare, nici o apărare antitanc, nici o rețea de sîrmă, nici o baracă, și au trebuit să se instaleze într-o zonă fără păduri, cu foarte puține sate sau acoperiri naturale, total secătuite de alimente și furaje, de către trupele ce ne-au precedat în sector. Ceva mai mult, au fost luate și depozitele care se găseau făcute, lăsîndu-ne total la discreția aprovizionărilor care se aduceau cu caii istoviți și insuficient hrăniți, de la circa 120 km.

Am cerut ca după intrarea în sector să lichidăm nu numai capul de pod, dar, printr-un efort comun, să ocupăm și regiunea păduroasă de la nord de Don, care, după mine, era poziția cheie a apărării întregului front din marele cot al Donului, cea mai propice pentru adunarea în ascuns a unor forțe inamice masive, pentru executarea unui atac în stil mare.

Armata a 3-a a fost întinsă pe un front de 156 km, încît nu putea îndeplini decît o misiune de avanposturi (un batalion la 4,1/2 Km) și nu a dispus ca rezerve decît de forțe capabile cel mult să oprească mici pătrunderi locale: cinci batalioane și două divizioane din divizia 15 Infanterie și divizia 7 Cavalerie (valoarea a trei batalioane și a

---

îndeplinească misiunea dacă nu se reduce capul de pod inamic.

Domnul General von Weichs a răspuns că într-adevăr, nu se poate ierna în această situație, că intrîndul rus trebuie neapărat redus și că, deoarece nu se poate executa operațiunea fără aprobare, a cerut această aprobare de la O.K.H., fără însă s-o fi obținut.

Domnul General Petre Dumitrescu a adăugat că Domnul Mareșal roagă ca și trupele române să colaboreze la această operațiune.

A doua intervenție a fost făcută la 23 septembrie de M.C.G. direct la O.K.H. Domnul General Halder a răspuns în scris că „frontul va fi la început pe linia actuală, iar împingerea lui pe Don poate fi luată (abia) ulterior în discuție..."

Frontul Armatei a 4-a

Am subliniat disproporția dintre frontul acestei armate (400 km) și forțele de care dispune (33 batalioane), arătînd că dozarea frontului nu va putea corespunde decît unei simple supravegheri. O.K.H.-ul a fost de acord că la Armata a 4-a „nu poate fi vorba de un front continuu, ci numai de supravegherea teritoriului".

Frontul Armatei a 3-a

Rezultă aceeași dozare slabă a efectivelor, mai ales că trupele noastre nu dispun de mijloace rapide pentru intervenție și mijloace anticar grele motorizate..."

unui divizion de artilerie). Au mai fost aduse ulterior două divizioane germane de vînători de care: nr.611 şi 670.

Situaţia se înrăutăţise şi mai mult prin aceea că diviziile 13 şi 14 infanterie asupra cărora s-a produs efortul atacului inamic, au fost continuu atacate de la intrarea lor în front şi pînă la începerea ofensivei sovietice. Divizia a 13-a a fost atacată în intervalul de timp de la jumătatea lunii septembrie pînă la 18 noiembrie, de 32 ori, în zile şi nopţi adeseori consecutive. Divizia a 14-a a fost şi ea atacată în acelaşi interval de 17 ori. De aici a rezultat că la 19 noiembrie (data declanşării marii contraofensive sovietice– *n.n.*) Divizia 13 Infanterie avea pierderi de 115 ofiţeri şi 3 648 trupă luptătoare.

Pentru reacţiuni ofensive grupul de armate a concentrat în sectorul Armatei a 3-a Divizia blindată română şi diviziile 22 şi 14 blindate germane, dar acestea două din urmă erau reduse la 25% din valoarea combativă normală.

Anterior se promisese de către O.K.H. constituirea următoarelor rezerve deosebit de rezervele Armatei a 3-a: 4 divizii germane în zona Armatei a 3-a şi 3 divizii române în regiunea Rostov (Corpul 6 Armată).

Nu s-a realizat nimic; mai mult, la începutul lunii noiembrie, O.K.H. ne-a obligat să introducem în front şi Divizia 7 Infanterie română, în locul unei divizii italiene.

Hrana, materialele de fortificaţie, carburanţii, muniţiile, materialele necesare instalării defensive etc., nu au ajuns niciodată măcar cifra promisiunilor, necum a nevoilor reale. Date şi documente se găsesc în însăşi raportul col. Fink.

Armata a 4-a, ale cărei trupe luptau neîntrerupt din luna ianuarie, şi-a epuizat şi consumat forţele păstrînd un front de 120 km. şi menţinînd oamenii în linie pînă la limita extremă a puterilor omeneşti de 90-100 zile, în neîntrerupte şi neîncetate lupte.

Dacă în ziua de 20 noiembrie, cînd Armata a 4-a Română a fost atacată, sectoarele diviziilor erau micşorate (de la 17 pînă la 33 km.), nu trebuie uitat că valoarea combativă a 3 divizii (diviziile 1, 2 şi 4) era scăzută cu circa 50%.

Menţionez numai că, Corpul 6 Armată a consumat de la ianuarie pînă la noiembrie 1942, în afară de efectivele sale, încă 38 batalioane şi 11 escadroane.

Dacă lipsurile materiale ale Armatei a 4-a au fost în general, mai mici decît ale Armatei a 3-a, lipsa combustibilului slăbise oamenii

pînă la epuizare (cazul ofiţerilor umbre, decoraţi de Dl general Hoth) iar lipsa de furaje adusese într-un hal de inaniţie totală caii Corpului 6 Armată, ceea ce explică pierderile de material de artilerie în luptele de la sud de Stalingrad.

Inospitalitatea terenului în care a luptat Armata a 4-a este cunoscută (lipsă totală de resurse şi acoperiri, climă grea şi nenumărate boli).

5. *Reuşita ofensivei (sovietice — n.n.) nu se datoreşte deci lipsei de eficienţă a Armatelor 3 şi 4 române, ci neprevederilor Grupului de armate „B", unei alegeri meşteşugite din partea ruşilor a zonelor de atac şi concentrărilor masive de forţe ruseşti în cel mai desăvîrşit secret.*

Comandamentul rus a aplicat efortul său la vest şi la sud de Stalingrad, zone cărora Grupul de armate „B" trebuia să le acorde cu totul altă atenţiune. Evenimentele au arătat-o.

6. Întîrzierea constituirii Comandamentului Don, provocată de neaşteptata şi neînchipuita rezistenţă de la Stalingrad şi din Caucaz îşi are partea ei fatală de vină în tragicele evenimente trăite.

Nici pregătirea bătăliei, nici conducerea ei, nu au putut fi la înălţimea misiunii. Tristul rezultat ca şi numirea Dv. după pronunţarea dezastrului, la un comandament fără titular, o dovedesc.

Am arătat personal generalului Hauffe bănuiala mea că inamicul va dezlănţui un atac pe direcţia Frolow-Rostov şi pe direcţia Barmanzak-Kalatsch, care erau cele două axe de atac indicate, fiindcă în afară de succese tactice locale, duceau şi la consecinţe grave strategice pe frontul germano-român din Caucaz, de la Stalingrad şi din Cotul Donului.

Grupul de armate von Weichs şi generalul Hauffe au subestimat valoarea inamicului şi nu au luat în considerare, găsind exagerate, toate arătările mele..." [16].

Încercarea de a nega sau răstălmăci datele exacte ale acestei cumplite încleştări militare, constituia un grav şi neloial afront adus trupelor române supuse unui efort supraomenesc de către Comandamentul german. După ce, în luna octombrie, Ion Antonescu îi formulase personal cancelarului german rezervele sale asupra sensului participării române la un război virtual pierdut, o lună mai tîrziu, respectiv la 18 noiembrie, mareşalul trimise „ultimul său

[16] Scrisoarea de protest a mareşalului Ion Antonescu adresată feldmareşalului von Manstein, la 9 decembrie 1942. Documentul a fost emis prin Cabinetul militar al conducătorului statului, cu nr. 275/S

strigăt de alarmă lui Hitler. El presimţea catastrofa iminentă. Ruşii declanşaseră atacul lor în această stepă Kalmucă pe care Hitler o considerase nepotrivită pentru a constitui o bază de acţiune ofensivă. Ei terminară repede cu slabele noastre divizii. Pe Don, pe Doneţ, într-un haos de nedescris, comandamentul german nu mai reuşea să stabilească unde erau liniile aliate şi cele ale inamicului. Nu mai era vorba de o spărtură. Întregul front se surpase. Ruşii ar fi putut să-i împingă atunci, fără să se împiedice de o apărare organizată, pînă în inima Ucrainei şi de astă dată ei nu erau în imposibilitatea de a o face, ca în luna decembrie 1941, cînd frontul german se destrămase pentru prima oară. Armata roşie era mai puternică acum decît la începutul războiului. Tancurile de fabricaţie americană care apăreau pe cîmpul de luptă le dădea posibilitatea să străpungă liniile inamice. Ruşii n-au înţeles imediat amploarea dezastrului german şi se mulţumeau să urmărească obiectivele limitate pe care şi le propuseseră iniţial. Atacul Timoşcenko înainta ca o avalanşă între Volga şi Don, mai întîi, apoi, străbătînd marea buclă a acestui ultim fluviu, se îndrepta hotărît spre Rostov. Primul obiectiv, încercuirea trupelor la Stalingrad, fusese deja atins înainte de 1 decembrie. Mai mult de treizeci de divizii germane şi române nu mai puteau fi aprovizionate decît pe calea aerului..." [17].

În aceste grave circumstanţe, comandanţii unităţilor germane au impus celor române un tratament abuziv şi inuman care a condus la încordarea deosebită a relaţiilor dintre cele două armate. Statul major al Wehrmachtului, dînd curs ordinului lui Hitler, ţintuise Armata a 6-a a generalului Paulus la Stalingrad, interzicîndu-i orice încercare de a ieşi din încercuire. Acest ordin a fost extins şi asupra „Grupului General Lascăr", în ciuda opoziţiei şefului Statului Major al Armatei Române, generalul Ilie Şteflea. La 23 noiembrie 1942, generalul Hauffe aducea acuzaţii şefului Statului Major român că a comunicat încă la 21 noiembrie, fără a avea acordul comandamentului german sau al mareşalului Antonescu, „să facă toate pregătirile pentru a ieşi din încercuire şi a se îndrepta spre sud". Intervenţia brutală a generalului Hauffe nu a mai permis „Grupului General Lascăr" să se degajeze din împresurare, fiind capturat în întregime. La aceasta a contribuit şi rigiditatea mareşalului Antonescu, care nu a intervenit personal, acceptînd prin aceasta ca „Grupul General

[17] *Memorial Antonescu*, p.178.

Lascăr" să împărtăşească soarta trupelor Armatei a 6-a germane, în frunte cu von Paulus, avansat în acele condiţii la gradul de feldmareşal.

În legătură cu regimul de luptă incalificabil impus unităţilor româneşti aflate sub comandament german la Stalingrad, s-au produs acte de o gravitate incalificabilă, ţinînd de domeniul aberant al celui mai din urmă cinism. Profund revoltat de trimiterea silită în luptă în condiţii de sacrificare sigură dar şi inutilă, pe fundalul adversităţilor declarate între militarii celor două armate, mareşalul Ion Antonescu a protestat în modul cel mai vehement în amintita scrisoare adresată lui von Manstein.

„... 7) Am, d-le Mareşal, un trecut nepătat de 40 ani închinaţi Armatei şi Ţării în dreptate şi onoare; am făcut în această lungă carieră patru războaie şi patru revoluţii.

Nici în faţa inamicului din afară, nici în faţa aceluia dinăuntru nu am dezarmat niciodată.

Am o răspundere politică şi istorică şi am o sacră datorie faţă de ostaşii mei.

M-aş dezonora dacă aş lăsa să fie dezonoraţi.

Aş fi un laş dacă aş tolera să se comită laşităţi în contra lor.

Sunt informat în ultimul moment că sunt soldaţi de ai mei care au luptat ca nişte bravi şi care sunt acum împuşcaţi de soldaţii Dv. în încercuire.

Sunt informat că sunt ofiţeri şi subofiţeri de ai noştri cărora le sînt smulse de la brîu revolverele şi armele lor de luptă de către soldaţi de-ai Dv., care au stat mult mai departe în spatele frontului.

De asemenea, mi se raportează că trupele române aflate sub comandament german sunt supuse unui tratament neomenos.

Pentru cucerirea satului Dubrowskij, Corpul I Armată român a primit ordin de la Grupul Holidt să atace de 7 ori pentru că nu a reuşit prima dată, cauzîndu-se pierderi de 40 ofiţeri, 15 subofiţeri şi 1329 trupă.

Ce importanţă tactică şi strategică avea aceasta în ansamblul imens al frontului ca să determine acest masacru? De ce se impun sacrificii inutile M.U. române cînd în cazuri asemănătoare trupele germane sunt cruţate? Relev cazul Detaşamentului Courbier care a fost trimis la Odessa pentru a ne ajuta să spargem frontul defensiv. Acest detaşament a fost ţinut 2-3 săptămîni în rezervă (apoi) a atacat şi, după două ore, după ce a lăsat pe teren cîţiva ofiţeri şi 200 soldaţi, a oprit atacul şi s-a retras fără să mai încerce, sub cuvînt că nu are mijloacele necesare.

Unul din comandanţii germani, nu s-a oprit să mărturisească, că ţine să facă „mea culpa" faţă de infanteristul român, pe care-l credea pînă atunci slab luptător.

Pe cînd la germani astfel de procede nu sînt admise, generalul Holidt trimite soldaţii noştri la masacru, fără să le asigure susţinerea de foc şi de mijloace masive.

Masacrarea cu voinţă şi pornire a unităţilor din Corpul I Armată român va produce un efect dezastruos asupra camaraderiei de arme româno-germană, şi este fără nici un folos militar pentru viitor.

Sunt sigur că veţi fi de acord cu mine că această atitudine a Comandamentului german nu este meritată de trupele române care s-au bătut cel puţin tot atît de bine cum s-au bătut trupele germane din sector.

De ce dacă soldaţii Armatei a 3-a nu au reuşit să oprească atacul rusesc „fiindcă nu s-au bătut cum trebuie", nu au reuşit nici unităţile germane: Diviziile 22 şi 14 Blindate şi divizioanele 611 şi 670 de vînători care, fiind şi ele literalmente zdrobite, deşi au primit şocul după ce acţiunea inamicului pierduse din intensitate, datorită împrăştierii şi pierderilor suferite în luptele cu noi?

De ce aceştia au fost bravi şi ai noştri au fost fugari?

Este cazul să întreb ce au făcut mai mult Diviziile 62 şi 294 de la care, după comunicarea Führerului, primită la 23 noiembrie, se aştepta despresurarea Grupului Lascăr?

Se uită probabil că atacul s-a produs pe o ceaţă atît de deasă încît nici un armament pînă la tunurile grele nu au putut să tragă decît atunci cînd inamicul a intrat în poziţie şi în baterii. Din aceeaşi cauză, nici aviaţia nu a putut interveni.

Nu cred că alte trupe, cu organizare, încadrare, instrucţie şi experienţă egale cu ale trupelor române, ar fi putut face mai mult decît a făcut Armata a 3-a care, timp de 3 zile şi-a menţinut poziţiile, deoarece, cu toate rezervele române şi germane, nu a putut nici măcar stăvili puhoiul rusesc, necum să-l respingă.

8. Sunt informat, de asemenea, că, pe cînd dv. încercaţi să reconstituiţi din oamenii rămaşi noi unităţi româneşti, dl. general Holidt a pulverizat Divizia a 9-a, desfiinţîndu-i Comandamentul, risipind pe fracţiuni unele din unităţi cu valoare combativă încă suficientă, şi transformînd altele în unităţi de lucru.

Mai sunt informat că unităţi germane iau fără nici un scrupul, cu o îndrăzneală fără seamăn, caii serviciilor noastre şi îi trec la ale lor, lăsînd pe ale noastre în drum.

Sunt informat că s-au luat din serviciile noastre constituite, şi s-au trecut Diviziilor 62 şi 294, care au sosit pe cîmpul de luptă fără servicii; în sfîrşit, sunt informat, Domnule Mareşal, că Domnul general Holidt se poartă cu Comandamentele noastre cu o brutalitate neadmisibilă între oameni civilizaţi şi între soldaţi cu simţămîntul onoarei.

Acelaşi domn general, trecînd atît peste cele mai reglementare principii de ierarhie militară şi de ordine în exercitarea cu autoritate a comenzii, cît şi peste cel mai elementar respect ce se datorează unui aliat care face din toată inima şi cu loialitate servicii imense pentru cauza comună, *fără să fie obligat printr-un angajament militar sau politic scris*, a dat „ordin" Armatei a 3-a să nu dea nici-un ordin trupelor române, decît prin intermediul dînsului şi, în acelaşi timp, a avertizat că îşi rezervă dreptul de a aduce acestor ordine orice modificare va crede de cuviinţă.

9. *Domnule Mareşal, în faţa acestor fapte care, în nici un caz nu ne pot dezonora pe noi, orice margine nu poate fi depăşită, şi orice onoare nu poate fi călcată în picioare.*

Nu poate fi depăşită şi nu poate fi călcată, mai ales faţă de un soldat care, fără să fie înarmat cum sunteţi înarmaţi, instruit cum sunteţi instruit, încadrat cum sunteţi încadraţi, s-a bătut pînă acum cum s-a bătut, s-a încărcat cu o nepieritoare glorie, şi la a cărei intervenţie camaraderească şi totală s-a recurs de multe ori, în ocazii grele şi în momente critice pentru trupele germane.

Cînd marile unităţi române îşi pun la dispoziţia trupelor germane, în aceeaşi luptă, aviaţia şi cel mai modern material de artilerie de care dispun, cu toate că dotaţia lor este inferioară dotării germane şi cu toate că au aceeaşi acţiune şi misiuni de aceeaşi importanţă;

Cînd marile unităţi române acţionează la Feodosia şi asigură – cu pierderi enorme – degajarea Diviziei 46 de la Kerci;

Cînd alte patru M.U. române aleargă 300 km. pe jos, pe un ger de -30 grade, ceea ce a dus la degerarea a 30% din oameni şi la moartea a 40% din caii artileriei lor, pentru a umple spărtura de la Doneţ, reuşind să depăşească frontul german şi, fără tunuri, să pătrundă 30 km. în adîncime;

Cînd alte mari unităţi române, care mergeau la o altă destinaţie, sînt oprite pe drum şi aruncate în luptă, pentru a izgoni adversarul care spărsese frontul german şi reuşeşte să-l oprească pe inamic şi să lege frontul (cazul Diviziei 19 la Est de Novorossiisk);

Cînd alte patru divizii române trec Donețul și Donul cu Armatele a 4-a și a 1-a Blindată germane și ajung în urmărirea inamicului pe Volga, prin lupte și marșuri neîntrerupte de zi și de noapte de 800 km., la scară cu unități blindate germane;

Cînd o armată are dosarele tuturor marilor și micilor unități pline de nenumărate scrisori oficiale și de ordine de zi prin care se laudă atitudinea și se onorează bravura soldatului, ofițerului și Comandantului român;

Cînd aceeași armată este citată de peste 100 ori în comunicatele Führerului;

Cînd o armată pierde într-o singură bătălie, din 160 000 luptători, 60 000 de oameni (din care rușii anunță numai 37 000 de prizonieri), luptătorii acelei armate nu pot fi calificați drept fugari și lași, cum nu au fost calificate drept fugare nici unitățile germane care, în iarna trecută, au abandonat la Donț tot materialul motorizat, fiind silite să se retragă 100 kilometri înapoi;

Cînd o armată are în aceeași luptă trei generali care nu se predau și cad, lipsiți de cartușe și de hrană, alăturea de ultimul lor luptător, și cînd un al patrulea general, tot în aceași luptă, moare, cu ultimul om de la ariergardă, lovit de un obuz de tun, tras drept în piept de un car inamic;

Cînd în Armata a 3-a, au fost divizii care au pierdut, morți în lupta corp la corp, doi din trei comandanți de regimente de infanterie, cinci din șapte comandanți de batalioane, doi din șase comandanți de divizioane, și toți comandanții de companii și de baterii; cînd un comandant de brigadă de artilerie trece la bateria în care era fiul său, trage împreună cu el ultimele proiectile și după aceea se sinucid împreună; cînd un comandant de regiment de artilerie grea moare în lupta la baionetă;

Cînd un comandant de batalion, după cinci zile de luptă continuă, fără hrană și fără muniții, nu ezită o secundă de gîndire și sare cu oamenii extenuați și scapă de la distrugere materialul de aviație și aviatorii germani de la Oblinskaia;

Cînd în divizia 2-a Munte au fost oameni care, extenuați de lupte, au ajuns în așa hal de oboseală încît nu mai puteau apăsa nici pe trăgaci;

Cînd Führerul a cinstit și onorat cu cele mai mari distincții Armata română și, cînd dintre aliații Dv., noi am avut primul general decorat cu frunzele de stejar la Crucea de Cavaler al Crucii de Fier, și primul ofițer superior decorat cu Crucea de Cavaler al Crucii de Fier,

Această Armată nu poate fi tratată drept armată de fugari,

soldaţii ei nu pot fi împuşcaţi ca nişte netrebnici fără judecată şi răspundere, de către orice ofiţer sau soldat german.

Au fost, desigur, Domnule Mareşal, şi cazuri de defecţiuni.

Ele au fost posibile şi datorită faptului că unele unităţi stau de 10 luni pe ger cumplit sau în noroi ori pe călduri caniculare numai în linia întîia cu mîna pe trăgaci, fiindcă din lipsa de rezerve, nu au putut fi niciodată trecute înapoi pentru repaos.

Nu s-a întîmplat acelaşi lucru cu trupele germane din Frontul de Sud, care au fost trase înapoi pentru repaos şi refacere, unele chiar au fost transportate pe fronturi secundare sau în interior.

Cazurile de defecţiuni raportate în totalitatea armatei au fost izolate. Ele au fost şi sînt şi în armata Dv., şi în orice armată. Dar numai eu singur sau Comandamentele Române au dreptul la o judecată, fie chiar şi sumară, dar numai după judecată au dreptul să pedepsească pe netrebnici cu moartea.

Aveţi şi Dv. soldaţi dezertori ce rătăcesc în spatele frontului şi prin ţara mea. Aveţi alţii care s-au dedat la acte de contrabandă şi jaf pe teritoriul nostru, şi alţii care, nerespectînd regulile circulaţiei, au trecut peste pietoni fără să lase urme, cum se trece peste un cîrd de gîşte.

Au fost cazuri cînd soldaţii germani au atacat cu revolvere pe şoferii noştri prinşi izolaţi, i-au dat jos şi au fugit cu maşina.

Au fost soldaţi şi subofiţeri de-ai Dv. cărora le-am dat cea mai frăţească ospitalitate în ţară şi care, drept răsplată, *i-au înarmat pe legionari în contra mea, i-au dirijat din umbră în acţiunea lor criminală care tindea la răsturnarea regimului şi la uciderea mea mişelească, şi care, după rebeliune, i-au îmbrăcat pe capii rebelilor în haina soldatului şi ofiţerului german şi i-au trimis peste graniţă ascunşi în camioanele germane sau amestecaţi printre soldaţii germani.*

Au fost cazuri cînd soldaţii Dv. au fost prinşi vînzînd materiale şi arme militare populaţiei noastre.

Totuşi, Domnule Mareşal, cu toate aceste multiple şi grave fapte, care toate au fost aduse la cunoştinţa Misiunii Militare şi Legaţiei Germane, nimeni nu şi-a îngăduit în această ţară să generalizeze cazuri izolate.

Au fost însă defecţiuni şi la formaţiunile germane pe timpul atacurilor ruseşti de la 19 şi 20 noiembrie. Dovadă marele număr de soldaţi germani aflaţi în retragere. În schimb, pentru cît s-au văzut coloane româneşti retrăgîndu-se din ordin sub urmărirea tancurilor

ruseşti, sau oameni izolaţi, care, în majoritate aparţineau serviciilor, au fost luaţi de ofiţerii germani drept fugari de pe front, şi s-a aruncat soldaţilor români epitetul de fugari. Necunoaşterea reciprocă a limbii a sporit confuzia.

Nimeni de la noi nu şi-a îngăduit să păteze onoarea Armatei Germane cu calificativele cu care este dezonorată Armata Română sub ochii impasibili şi uneori din ordinul ofiţerilor germani, fără a se cunoaşte realitatea.

*

* *

Eu am încredere în loialitatea şi spiritul de dreptate al Führerului(...).

Oricare ar fi judecata şi aprecierea Dv., vă rog, Domnule Mareşal, nu numai în calitate de camarad, dar şi în virtutea răspunderii pe care o am faţă de soldaţii mei şi poporul meu, să faceţi să înceteze cu un minut mai devreme această stare de fapt, şi în privinţa soldatului român, şi în privinţa comandantului lor.

Soldatul român nu poate fi comandat decît de ofiţerul şi Comandamentul Român.

El nu poate fi umilit de un străin, cu atît mai puţin de un camarad de arme, chiar cînd greşeşte.

El nu poate fi masacrat în atacuri inutile, cum nu au fost masacrate nici Diviziile germane nr.62 şi 294.

El nu poate fi pedepsit decît de ofiţerul român.

De bravele noastre unităţi nu poate dispune oricine după bunul său plac, după cum nu poate dispune de ale dv.

Constituţia ţării mele opreşte acest lucru, după cum o opreşte pentru dv. Constituţia şi onoarea ţării dv.

Eu sunt dator să vă previn că dacă nu încetează această atitudine şi aceste fapte, voi avea de examinat situaţia forţelor noastre în cadrul frontului dv.

În acelaşi timp îmi îngădui a vă arăta ceea ce soldaţii şi ofiţerii germani ignorează, şi anume, *că în lunga, dureroasa şi glorioasa istorie de 2 000 de ani a poporului român, se găseşte cazul unic în istoria popoarelor, cînd voievodul, conducătorii şi luptătorii au preferat, după ce au pierdut ultima luptă de apărare, să piară prin otrăvire împreună cu capii şi unităţile lor, decît să se predea sau să trăiască în robie ori dezonoare.*

Poporul român de azi nu va fi, Domnule Mareşal, mai prejos de strămunii săi.

Primiţi, vă rog, Excelenţă, salutul meu camaraderesc,

Mareşal ION ANTONESCU [18].

Protestul demn şi vehement al mareşalului Antonescu era întemeiat pe fapte şi evenimente extrem de numeroase şi deosebit de dramatice, desigur, imposibil de cuprins într-un singur document. Toate acestea indicau, într-o apreciere globală, că între cele două armate, conflictul a dobîndit un caracter de confruntare deschisă. De altfel, Comandamentul german a şi trecut la măsuri impunitive, ordonînd subordonarea unităţilor româneşti comandamentelor de mari unităţi germane. Statul Major al Armatei a 3-a române a fost înlocuit cu un stat major german, iar Corpurile 1 şi 3 armată au fost trecute sub comanda unor generali germani mai mici în grad decît comandanţii marilor unităţi române, ceea ce a condus la proteste absolut justificate. Împotriva modului arbitrar şi sfidător de decizie al comandamentelor germane, au înaintat rapoarte, generalul N. Dăscălescu, comandantul Corpului 2 Armată, generalul G. Arbore, şeful de Stat Major al Armatei 3 române — înlăturat din funcţie de generalul german Hollidt —, generalul Teodor Ionescu, care a şi cerut să fie înlocuit la comandă, pentru a nu mai fi pus în situaţia de „intermediar care să execute fără nici o obiecţie toate sugestiile ce i se fac, de multe ori în contrazicere cu nevoile Corpului 1 Armată, dar în profitul trupelor germane", generalul C. Vasiliu-Răşcanu, comandantul Diviziei 4 Munte, generalul C. I. Dragalina, comandantul Corpului 6 Armată, şi alţii.

În acelaşi timp, comandanţii germani au trecut la măsuri nemijlocit represive pentru a forţa unităţile româneşti grav distruse, să continue lupta. Au fost constituite cordoane formate din unităţi de poliţie germane, care au dezarmat numeroşi militari români, iar cei ce au refuzat să se supună, au fost executaţi. Numai în localitatea Kalaci au fost dezarmaţi, la 22 noiembrie, 300 de soldaţi români, iar în ziua următoare, mai mulţi militari din Regimentul 83 Infanterie, care se repliau pe altă poziţie, au fost împuşcaţi.

În rîndul militarilor români au stîrnit ură şi revoltă crimele

---

[18] Cabinetul Militar al Conducătorului Statului, Nr. 275/S, Bucureşti, 9 decembrie 1942, Memoriul intitulat *DOMNULE FELDMAREŞAL* (MANSTEIN).

comise de hitlerişti împotriva răniţilor şi bolnavilor români. Într-un raport din 14 decembrie 1942, comandantul Armatei a 3-a române prezenta şefului Marelui Stat Major soarta tragică a unui grup de ostaşi români grav răniţi care au fost aruncaţi dintr-o maşină germană departe de orice localitate şi lăsaţi fără nici o posibilitate de ajutor. Deosebit de semnificativ pentru drama pe care o trăiau militarii români în acele circumstanţe de adevărat iad, este şi tabloul zugrăvit de un ofiţer din Regimentul 26 Infanterie, în scrisoarea sa din ianuarie 1943: „Ne retragem mereu în dezordine spre vest, nemîncaţi şi pe jumătate îngheţaţi. Cărăm cu noi răniţii, dar cei mai mulţi mor în drum. Nemţii se poartă ca nişte bestii. Ambulanţele lor sînt goale. Rugate să ia răniţii noştri, nici n-au vrut să audă. La insistenţele noastre, au tras cu armele în noi. Am jurat cu toţii că cine scapă de aici, să se răzbune pe nemţi"[19].

Deosebit de demnă şi de semnificativă s-a dovedit poziţia generalului român de origine germană, Schmidt Carol, comandantul Diviziei 19 Infanterie, care a considerat de datoria lui să înainteze un raport de protest la 9 decembrie 1942, mareşalului Antonescu, în legătură cu atitudinea incalificabilă a militarilor germani faţă de cei români: „Modul cum sînt trataţi ofiţerii şi trupa română de către camarazii de arme germani – sublinia el – este direct o insultă la adresa întregii armate române, care nu a precupeţit nici un strop din sîngele ostaşilor ei pentru cauza comună". Aflăm, din acelaşi raport, că purtarea necorespunzătoare a militarilor germani faţă de cei români devenise atît de flagrantă încît, pentru a nu dăuna însăşi interesului operativ al desfăşurării campaniei Hitler se văzuse nevoit să emită dispoziţiuni de avertisment, scrie acelaşi general, comandanţilor săi. „Credem că ordinul nr. 122/1942 dat chiar de către Führerul Germaniei, prin care se ordonă egalitatea de tratament trupelor române ca şi celor germane, constituie numai o ficţiune şi un act de formă, care nu se execută, ci din contră, ne face impresia unor cu totul alte dispoziţiuni date spre executare trupelor germane referitoare la tratamentul şi comportarea faţă de ostaşii români. Ţin să semnalez cu această ocaziune că nu acuma şi acesta ar fi primul caz de asemenea natură. Am constatat chiar personal, pe timpul lungilor marşuri ce această divizie a făcut pentru a ajunge în Caucaz, comportarea mai mult decît grosolană a ostaşilor germani grade

---

[19] *Marea conflagraţie a secolului XX*, Bucureşti, p.240.

inferioare, chiar față de ofițerii generali și superioari. În asemenea condițiuni și cu asemenea atitudine, credem că nu se face cea mai puternică propagandă printre trupele noastre în avantajul inamicului și eu, personal, nu știu cum să explic și ce să motivez ofițerilor mei și trupei ce am în subordine, pentru înălțarea moralului lor... Nu cunosc împrejurările ce ar fi putut determina pe un ostaș german pus într-o funcție oficială, atunci cînd a calificat: „Armata Română nu merită hrană pentru că nu luptă" *. Eu cunosc însă cifra morților Diviziei mele și pierderile Armatei noastre, publicate prin comunicate oficiale. Cunosc luptele la care a luat parte această Divizie și, în special, atunci cînd a fost introdusă singură în luptă, nesprijinită de către nici unul dintre vecinii colaterali, cu toate că aceasta era prevăzut în planul de operații, fără a i se da un singur avion... Cunosc cazul cînd într-o operațiune montată de Divizie, și la care concura o unitate germană ce s-a retras, descoperind flancul trupei române și dînd ocazie inamicului să pătrundă în dispozitiv... Simt actuala situație a Diviziei a 19-a, care, cu 6 batalioane, iar al 7-lea de infanterie redus la tăria unei companii, și cu pierderi care au înjumătățit efectivele, este pusă să apere fără gînd de retragere un front de 26 km. într-un teren accidentat și împădurit. Dacă mîine inamicul va ataca cu un regiment pe frontul unui pluton, și dacă ar putea pătrunde, sigur vom fi acuzați că nu voim să luptăm, că nu avem dreptul la hrană, iar Comandamentul german care a pus unitatea într-o asemenea situație, va fi acela care să aducă primele acuzări, după ce cu rezervele pe care le ține înapoi, ar reuși să restabilească frontul, glorificînd vitejia lor și nimicnicia noastră" [20].

Generalul Ilie Șteflea a trimis acest important raport mareșalului Ion Antonescu la 28 decembrie 1942. În adresa către șeful Cabinetului Militar, colonelul Davidescu, acesta era rugat „a găsi o ocaziune să-l arătați Domnului Mareșal în scopul de a vedea ce scrie despre aceasta chiar un General cu sînge german la origină" [21].

În ciuda acestor argumente, feldmareșalul Manstein și-a menținut concluzia potrivit căreia, „trupele Armatei a 4-a române

---

* În Memoriile sale, generalul Ilie Șteflea a notat în legătură cu aceasta: „Printre măsurile luate de mareșalul Manstein a fost și dispoziționa dată trupelor germane de a nu mai distribui hrană trupelor române de pe front..." („Magazin istoric", anul XIII, nr.8, august 1979).

[20] Raportul nr. 59 din 9 dec. 1942 al generalului Schmidt Carol către Marele Cartier General, Dosar nr. 74, Cabinetul Militar al Mareșalului Antonescu.

[21] *Ibidem*

s-au retras fără a dovedi voinţă de luptă şi au cedat terenul fără a avea un motiv stringent". Afirmaţia păta onoarea soldaţilor şi comandanţilor români şi facilita continuarea măsurilor represive amintite.

Marele Stat Major al Armatei Române a respins cu demnitate calomnierea şi reprimarea soldaţilor săi. Este meritul unor înalţi comandanţi români de a fi asigurat cunoaşterea exactă a condiţiilor dezastruoase în care trupele române au fost sortite să lupte, gradul avansat de decimare fizică şi de uzură morală, luînd măsuri de salvare a oamenilor ce continuau a fi adunaţi cu forţa de germani şi împinşi la o moarte sigură. La 28 decembrie 1942, şeful Marelui Cartier General, generalul Ilie Ştefleа înainta mareşalului Antonescu „Nota asupra stării morale şi fizice a trupelor Armatelor 3 şi 4", întocmită pe baza rapoartelor primite de la unităţi şi a cunoaşterii personale prin deplasări sistematice pe front. Drama pe care o trăiau militarii români înregistra dimensiuni aproape imposibil de imaginat. De pildă, Comandantul Corpului 6 Armată, raporta: „Inferioritatea din punct de vedere al dotării pe care au avut-o trupele noastre în material anticar în ultima bătălie este evidentă: Corpul de armată a avut 4 (!) tunuri anticar cu care să facă faţă la 143 (!) care inamice, asupra cărora materialul anticar din dotarea armatei – tun 37 şi 47 mm, nu are nici un efect... Moralul, datorită uzurii sistemului nervos şi al celui fizic, nu mai permite oamenilor nici un ceas de luptă, în afară de cazul cînd vrem să-i dăm şi pe aceştia – fără nici un folos – pradă inamicului... Am convingerea că aceşti oameni nu mai pot lupta. Ceea ce a fost mai bun a murit, iar ceea ce a rămas nu sunt decît nişte oameni înfricoşaţi, obosiţi şi zdrobiţi din punct de vedere nervos, care la prima ciocnire cu inamicul nu vor mai lupta".

O săptămînă mai tîrziu, respectiv la 3 ianuarie 1943, Cabinetul Militar prezenta mareşalului Antonescu în numele Marelui Cartier General o Notă-Sinteză intitulată *„Starea morală şi fizică a trupelor Armatei a 3-a şi a 4-a şi raporturile trupelor române cu Armata germană"*, cuprinzînd aprecieri şi propuneri de maximă importanţă pentru soarta trupelor române:

I. În urma operaţiunilor ce au avut loc după 20 noiembrie, *toate eşaloanele de comandament* raportează că *situaţia unităţilor din punct de vedere moral şi fizic a ajuns la ultima limită de rezistenţă.*

Aceasta se datoreşte:

1. *Înfrîngerilor şi grelelor pierderi în oameni* suferite în aceste lupte, din cauza:

— *lipsurilor și inferiorității în armament, în special tancuri și tunuri anticar* (tunurile anticar erau ineficace);

— *frontiurilor excesiv de mari pe care au fost puși să lupte*, în raport cu forța lor combativă;

— lipsei de rețele de sîrmă și a minelor, care deși nu puteau face prea mult, totuși puteau să constituie un suport moral pentru oameni.

2. *Uzurei fizicului și a sistemului nervos*, datorită faptului că majoritatea trupelor *se găseau de aproximativ 75 de zile în continuă luptă*, iar situația tactică *nu a permis oamenilor, nici să se dezbrace, nici să se spele*, fiind obligați să stea ziua și noaptea în amplasamentele de luptă.

3. *Retragerii pe care a trebuit s-o suporte unitățile și marșurilor lungi și neîntrerupte, fără hrană și fără îngrijire.*

Toate acestea au adus la o stare de deprimare și o psihoză specifică acestei lupte, astfel:

. . . . . .

— *S-a ajuns la o distrugere a sistemului nervos și la o debilitate fizică ce nu mai permit nici un efort*;

— *Moralul nu mai poate fi redresat la acești oameni — care se bat de mai bine de un an de zile — dacă vor fi lăsați mai departe în contact cu inamicul.*

II. În consecință, *se apreciază că este absolut necesar ca Marile Unități aparținînd acestor armate să fie imediat schimbate de pe front și refăcute în interior,* pentru a nu se produce dizolvarea lor, sau a cădea — fără nici un folos — pradă inamicului, sau și mai trist, a le transforma din unități cu un trecut atît de glorios, în niște unități de fugari.

. . . . . .

Pentru a preîntîmpina o totală epuizare fizică și morală a trupelor, *Marele Cartier General a dat ordin scris domnilor Comandanți ai Armatelor 3 și 4*, ca:

„Toți ostașii să fie vizitați de medici și acei care vor fi găsiți inapți pentru luptă, din cauza condițiunilor fizice și nervilor zdruncinați, *să fie evacuați în Țară*".

„*Ostașilor care nu au fost acasă de mai mult de 6 luni — să li se dea imediat concediu...* " [22].

---

[22] Cabinetul Militar, Biroul 2, *Nota din 3 ianuarie 1943 privind Starea morală și fizică a trupelor Armatei a 3-a și a 4-a și raporturile trupelor române cu Armata Germană.*

Rezultă fără echivoc faptul că generalul Ilie Şteflea, pentru a preîntîmpina eventualele reticenţe ale mareşalului Antonescu, şi-a asumat răspunderea unor ordine personale cu caracter salutar privind evacuarea în ţară a oamenilor afectaţi. Această măsură s-a dovedit salvatoare. Este, de altfel, lesne de sesizat că Ion Antonescu avea rezerve în privinţa aducerii oamenilor în ţară, dacă examinăm ordinul său rezolutiv pus pe amintita notă şi care nu prevedea o aprobare expresă a măsurilor stabilite de Marele Cartier General, acesta urmînd a prezenta un studiu: „Am dat instrucţiuni generalului Şteflea să facă o lucrare sintetică în care să grupeze pe categorii şi pe faze (preliminarii, execuţia luptei şi ordinele ulterioare), cauzele care au dus la pierderea Armatelor 3 şi 4".

Cum am văzut, o asemenea lucrare a fost întocmită urgent, iar mareşalul Antonescu a utilizat-o în discuţiile avute cu Hitler la 10 ianuarie 1943, la Cartierul General de lîngă Rastenburg. Agenda devenise însă deosebit de dificilă pentru mareşal, şantajat între timp de către Berlin printr-o acţiune de evadare a lui Horia Sima. Oricum, rămîne fapt că după noile convorbiri avute cu Hitler, Ion Antonescu a emis un ordin, la 25 februarie 1943, în care ţinea să precizeze: „Dorinţa de a veni în ţară pentru cei ce au avut concediu şi aşa-zisa preocupare de împlinire a altor idealuri naţionale vor fi socotite manifestări periculoase pentru disciplina militară şi sancţionate ca atare".

În curs de apariţie la
EDITURA GLOBUS

Mihai Eminescu
Românii din Austro-Ungaria

●

Nicolae Iorga
În luptă cu absurdul revizionism maghiar

●

Grigore Gafencu
Preliminarii la războiul din răsărit

●

Ion Calafeteanu
Vinerea neagră; 30 august 1940

●

Ion Lăncrănjan
Cum mor ţăranii
(roman)

●

Ryszard Kapuscinski
Împăratul

●

Mircea Micu
Singur în Mongolia

●

Constantin Nica
Sisteme multipartidiste contemporane

●

Dick Francis
Convorbiri interceptate
(roman poliţist)

●

Enrique Lafourcade
Sărbătoarea regelui Achab
(roman)

În curs de apariţie la
EDITURA GLOBUS

În curs de apariţie la
EDITURA GLOBUS

Radu Theodoru
Misiunea căpitanului X
(roman)

●

Mihai Ungheanu
Răstălmăcirea lui Ţepeş

●

A. Pandea, I. Pavelescu, Ef. Ardeleanu
Proba focului
(Ultima treaptă spre Marea Unire)

●

V. Boldur
România şi imperialismul sovietic

●

Robert Cullen
Surse sovietice

●

Ryszard Kapuscinski
Şahinşahul

●

Grigore Gafencu
Jurnal politic
(mai 1941 – iulie 1942)
Ediţie îngrijită de I. Ardeleanu şi V. Arimia

În curs de apariţie la
EDITURA GLOBUS

Culegere computerizată Silviu Popovici

Coli de tipar 12. Bun de tipar 4 septembrie 1991

Tiparul realizat de Editura şi Atelierele tipografice METROPOL S.R.L.,
str. Teleajen nr. 30, Bucureşti – ROMÂNIA

„...Am aterizat pe aerodromul din Moscova unde am fost primiți foarte cordial și cu toate onorurile de către Molotov și numeroase alte personalități ruse. Prima reuniune importantă a avut loc la Kremlin chiar în aceeași seară, la orele 22. Singurii care au asistat au fost Stalin, Molotov, Eden și cu mine, avînd ca interpreți pe comandorul Birse și pe Pavlov.

Momentul era favorabil pentru a acționa, astfel că am declarat:

«Să reglăm afacerile din Balcani. Armatele voastre se află în România și Bulgaria. Noi avem acolo interese, misiuni și agenți. Să nu ne certăm pentru nimicuri... Sînteți de acord să ocupați o situație predominantă în proporție de 90% în România, pentru ca noi să ocupăm o situație predominantă de 90% în Grecia, și de egalitate, cîte 50% în Iugoslavia?»

WINSTON CHURCHILL

ISBN 973-49-005-6

Lei 187